

248410

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Budapest
SIENKIEWICZ HENRIK

*

VOLYODYJOVSZKI UR

(A KIS LOVAG)

TÖRTÉNETI REGÉNY

FORDITOTTA

SZEKRÉNYI LAJOS

m.-bánhegyesi r. k. lelkész.

a Szent-István-Társulat Tudom. és Irod. Osztályának tagja

Országos Széchényi Könyvtár

ELSŐ KÖTET

BUDAPEST

A FORDÍTÓ TULAJDONA

1902

P. v. mel.
364. t. +

248410

STEPHANEUM, A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28/a.

BEVEZETÉS.

A MAGYAR háború után, mely után Kmicic András úrnak esküvője Billevics Alexandra kisasszonnyal megtörtént, a nem kevésbé híres és a köztársaság körül épp oly érdemeket szerzett lovagnak, Volyodyjovszky György Mihály úrnak, a laudai zászlóalj kapitányának is házasságra kellett volna lépnie Borzobohata Kraszienyszka Anna kisasszonnyal.

De különböző akadályok és nehézségek merültek föl, melyek a dolgot késleltették. Borzobohata kisasszony Visnoviecki Jeremiás hercegnének növendéke volt, akinek beleegyezése nélkül semmi áron sem akart házasságra lépni s így Mihály úrnak a nyugtalan idők miatt a menyasszonyt Vodoktban kellett hagynia s neki Zamoscsba utaznia, hogy a hercegné áldását kikérje.

De nem ragyogott reá szerencsés csillag, mert a hercegnét nem találta Zamoscsban, minthogy fiának nevelése végett Bécsbe, a császári udvarba utazott. A türelmes lovag Bécsbe is utána indult, habár ez sok időt rabolt el tőle. Ott az ügyet szerencsésen elintézte és jókedvvel visszatért hazájába.

Azonban az állapotok, melyeket otthon talált, rosszak voltak; a hadsereget összehívták, az Ukrainában a nyugtalanságok egyre tartottak — Keleten a tűz még nem aludt ki. Új csapatokat vontak össze, hogy a határokat némileg megvédjék. Mielőtt tehát Mihály úr hazatértében Varsóba érkezett, ott találta őt a fölkelő parancs, mely az orosz vajda rendeletéből az ő nevére volt kiállítva. Mivel az volt a nézete, hogy a személyes dolgokkal szemben a hazát illeti az elsőség, földadta azt a gondolatot, hogy gyorsan házasságot kössön és az Ukrainába indult. Sok esztendő telt ott el katonai munká-

ban és alig volt ideje, hogy néha-néha írjon az epekedve váró leánynak, mivel folyvást tűzben, kimondhatatlan fáradalmak és munkák közt élt.

Aztán a Krimbe küldték követnek; később a szerencsétlen polgárháború következett Lubomirszki úrral, amelyben ő a király pártján harcolt ama semmirekellő és hazaáruló ellen; aztán Szobieszki úr alatt ismét az Ukrainába indult.

Hirneve e tettek folytán annyira nőtt, hogy őt általán a közsárság első katonájának tartották, de évei gondban, sóhajtások és epekedés közt teltek el. Végre elérkezett az 1688. esztendő, mikor a várnagy úr parancsára szabadságra küldték, s ő a nyár kezdetével kedves menyasszonyához utazott, elvitte Vodoktból és Krakóba sietett vele.

Grizeldisz hercegné, aki a császári tartományokból már haza tért, ugyanis oda kérte őt az esküvőre s ő maga nászasszonynak ajánlkozott.

Kmicicék Vodoktban maradtak, ők nem vártak egyhamar hírt Volyodyjovszkitól és teljesen igénybe vette őket egy új vendégnek közelálló megérkezése, aki Vodoktban bejelenté magát.

A Gondviselés eddigelé megtagadta tőlük a gyermekeket; most szerencsés, kívánságaiknak megfelelő fordulat volt bekövetkezendő.

Rendkívül termékeny esztendő volt. A gabona olyan bő aratást adott, hogy a csűrök nem voltak képesek befogadni és az egész ország széltében, hosszában kazlakkal volt borítva. Ama vidékeken, amelyeket a háborúk elpusztítottak, a fiatal erdő egy tavaszon oly roppantul nőtt, hogy más időkben két esztendő alatt nem birt annyit nőni. Az erdőkben oly gazdagság volt vadban és gombában, a vízben a halakban, mintha a föld szokatlan termékenységét mindazon lényekkel közölte volna, amelyek azt lakták.

Volyodyjovszki barátai ebből kedvező előjeleket jósoltak házasságára nézve, de a sors másképp határozott.

ELSŐ KÖNYV.

Országos Széchényi Könyvtár

ELSŐ FEJEZET.

Egy szép őszi napon Kmicic András úr ott ült lugasának árnyékos tetőzete alatt, iddogálta a délutáni méhsört és a sűrű komlóval benőtt karókon át feleségére pillantott, aki a szép tisztára söpört úton a lugas előtt föl és alá járkált.

Kmicicné rendkívül szép volt; szőke haja barátságos, csaknem angyali arcot vett körül.

Lassan és óvatosan járkált ide s tova, mivel tele volt komolysággal és áldással.

Kmicic András úr roppant szerelmes pillantásokkal nézett utána. Amerre fordult, szeme mindig oly ragaszkodással követte őt, mint a kutyáé szokta urát kíséreni. Hébe-hóba mosolygott, mivel nagyon örült láttára és fölfelé pödörte bajuszát.

Aztán mindig csintalan pajkosság kifejezése mutatkozott arcán. Látszott, hogy a katona természetből fogva csintalan volt és fiatalabb éveiben nem egy otromba csíny kellett véghez vinnie.

A kert csöndjét csak a lehulló, túlérett gyümölcsök koppanása és a rovarok zümmögése szakította meg. Az idő csodálatos szép lett. Szeptember kezdete volt. A nap már nem süttött többé nagyon forrón, de még mindig eléggé ontotta aranyos sugarait. E sugarakban oly nagy számban csillogtak a piros almák a zöld lombok között, hogy úgy festett, mintha a fák köröskörül gyümölcsökkel lettek volna beragztatva. A szilvafák ágai meghajlottak gyümölcsök terhe alatt, melyek szinte szürke viaszszal bevontaknak látszottak.

Az ökörnnyál első szálai, melyek ágról-ágra húzódtak, lengedeztek a szellő halk fuvalmától, melytől még a fák se susogtak.

Talán ez a pompás idő is vidámsággal tölté el Kmicic urat,

mert arca egyre jobban földerült. Végre kiitta méhsörét és így szólt hitvesének:

— Gyere csak ide, Olenyka!¹ mondani akarok valamit.

— Csak ne olyasmit, amit nem szívesen hallok —

— Isten úgy segítjen, nem! Halld csak!

E szavaknál megfogta derekát, bajúszát szőke hajához illesztette és suttogá:

— Ha fiú lesz, legyen Mihály a neve.

A nő azonban elfordítá arcát, mely kissé elpirult és suttogá:

— Hiszen megígérted, semmi kifogásod se lesz ellene, hogy Herakliusznak hívjuk?

— Igen, de látod, Volyodyjovszki miatt...

— De nem előbbre való-e a nagyatya emléke?

— És az én jóltevőmé... Hm! Bizonyosan... De a másodiknak Mihálynak kell lennie! Másképp nem lehet!

Itt Olenyka fölemelkedett és igyekezett Kmicic András úr kezéből kiszabadulni, ő azonban még erősebben magához szorította és csókolgatni kezdé száját és szemét, miközben folyton-folyvást ismételtet:

— Te napsugaram, százszorszépem, egyetlen szerelmem!

A további beszélgetést egy suhanc szakította félbe, aki az út végén tűnt föl és sietve a lugas felé lépdelt.

— Mit akarsz? — kérdé Kmicic, miközben feleségét elereszté.

— Charlyamp úr jött és a szobában vár — felelé a suhanc.

— Ime, már ő maga is itt van! — kiáltá Kmicic, mikor észrevette azt az embert, aki a lugas felé tartott. — Istenemre, hogy megszült a szakálla! Isten hozta, drága barátom! Isten hozta, öreg bajtársam!

Kirohant a lugasból és tárt karokkal sietett Charlyamp úr elé. De Charlyamp úr előbb mélyen meghajtá magát Olenyka előtt, akit esztendőkkkel azelőtt a vilnai hercegvajdánál a kiejdáni udvarban látott, aztán kezét rengeteg orrmányához szorította, s csak most borult Kmicic nyakába s vállára hajolva zokogott.

— Az Istenért, mi lelte? — kérdé az álmélkodó háziúr.

— Az Isten az egyiknek áldást adott — felelé Charlyamp —

¹ Olenyka, Alexandrának becéző neve.

melyet a másiktól megvon. De szomorúságom okát egyedül csak kegyelmednek beszélhetem el.

Itt András feleségére pillantott, ki eltalálta, hogy az ő jelenlétében nem akar beszélni s így szólt férjéhez:

— Méhsört akarok küldeni az uraknak; most egyedül hagyom kegyelmeteket...

Kmicic Charlyamp urat a lugasba vonta, helyet kínált neki a padon és kiáltá:

— Mi lelte? Segítségre van szüksége? Reám úgy számíthat, mint testvére.

— Nekem semmi bajom — felelé az öreg katona — segítségre sincs szükségem, amíg ezt a kezet és ezt a szablyát használhatom; de barátunkat, a köztársaság legméltóbb lovagját nagy baj érte és nem tudom, vajjon lélegzik-e még?

— Krisztus sebeire! Szerencsétlenség érte Volyodyjovszkit?

— Úgy van! — felelé Charlyamp és könnyeinek özöne újra megeredt. — Tudja meg kegyelmed, Borzobohata Anna kisasszony itthagya e siralom völgyét.

— Meghalt! — kiáltá Kmicic és mind a két kezével a fejéhez kapott.

— Mint a nyiltól talált madár.

Hosszabb hallgatás következett be. Csak a lehulló almák kopantak itt-ott nagyot a földön; Charlyamp egyre hallhatóbban nyögött, mivel vissza akarta tartani könnyeit, Kmicic pedig kezét tördelte és folyvást fejét csóválva ismétlé:

— Édes Istenem! édes Istenem! édes Istenem!

— Ne csodálkozzék szakadó könnyeimen — kezdé végre Charlyamp — mert ha a fájdalom az eseménynek pusztá hírére elviselhetetlenül fojtogatja a kegyelmed mellét, mit tegyek én, aki elhunytát és szenvedését láttam, mely minden mértéket meghaladt.

Most a szolgál lépett be, ki egy kupát és egy második poharat hozott, utána jött András felesége, aki még se túrtörtethette kíváncsiságát. Mikor most a férfinak arcára nézett s azon mély fájdalmat vett észre, tüstént így szólt:

— Micsoda híreket hozott kegyelmed? Ne küldjenek el, vigasztalni akarom kegyelmeteket, ha tudom, vagy sírni akarok velök, vagy tanácscsal szolgállok...

— Arra nézve ugyan a te fejedben sem akad tanács — felelé András úr. — De attól tartok, hogy a fájdalom egészségednek ártalmára lehetne.

Ő azonban azt felelé:

— Én sokat el bírok viselni. Rosszabb a bizonytalanságban élni.

— Annuska meghalt — mondá Kmicic.

Olenyka elsápadt és egész súlyával a padra roskadt; Kmicic azt hitte, hogy elájult, de csak a fájdalom vett rajta erőt a meglepő hirre és sírni kezdett, és a két lovag vele zokogott.

— Olenyka — mondá végre Kmicic, hogy felesége gondolatainak más irányt adjon — nem hiszed-e, hogy a paradicsomban van?

— Nem őt siratom, hanem miatta sírok és Mihály úr sorsa miatt, mert ami az örök boldogságot illeti, azt akarnám, hogy magamra nézve oly biztos reménységem lenne az üdvösségre, mint aminőnek az övét tartom. Nem volt derekabb leány nálánál, nem volt jobb szív! Ó, Annuskám! kedves Annuskám!...

— Láttam őt meghalni — mondá Charlyamp — senkinek se adjon Isten kevésbé jámbor halált.

Aztán mind a hárman hallgattak, míg végre Kmicic, miután fájdalma a könnyekben fölolvadt, újra kezdé:

— Ugyan beszélje el, mint történt — és a legszomorúbb helyeknél hébe-hóba egyet hörpentsünk.

— Köszönöm — felelé Charlyamp. — Hébe-hóba kegyelmeddel tartok, ha egészségemre iszik, mert a fájdalom nem csupán a szívet ragadja meg, hanem a torkot is, mint a farkas és ha az kap oda, menthetetlenül megfojthat. Így történt: Csensztochovából haza felé tartottam, hogy öreg napjaimat békében éljem le és birtokomon üldögéljek. Elég volt a háborúból, mivel mint fiatal fickó fogtam hozzá és most szürke a koponyám. Ha nem birtam volna kiállani, még egyszer hadba indultam volna; de a haza kárára és az ellenségnek örömeire folytatott hadjáratok és azok a polgárháborúk egészen elvették kedvemet Bellonától... Édes Istenem! Igaz ugyan, hogy a pelikán a saját vérével táplálja fiait! De ennek a hazának nincs többé vér a mellében. Sviderszki híres katona volt... Itéljen fölötte az Isten!...

— Kedves Annuskám! — szakítá félbe Kmicicné sírva — ha

te nem lettél volna, mi lett volna mindnyájunkból?... Te voltál az én oltalmam és menedékem! Kedves Annuskám!

Mikor Charlyamp ezt hallotta, újfent hangosan sírni kezdett, de Kmicic ezzel a kérdéssel szakítá őt félbe:

— És hol találkozott Volyodyjovszkival?

— Volyodyjovszkit szintén Csensztochovában találtam, ahol mind a ketten pihenőt akartak tartani, mivel ott útközben mind a ketten fogadalmat tettek. Azt mondta, hogy jegyesével a kegyelmed vidékéről Krakóba, Visnioviecki Grizeldisz hercegnéhez utazik, akinek beleegyezése és áldása nélkül a kisasszony semmi áron nem akart házasságra lépni. A leány akkor még egészséges volt és Volyodyjovszki olyan vidám, mint a madár. — Látod-e — mondá — az Úr Isten megadta munkámnak jutalmát! Volyodyjovszki (Isten bocsássa meg neki!) még dicsekedett is és ingerkedett velem, mivel, mint tudják, annak idején veszekedtünk egymással a kisasszony miatt, sőt párbajt is akartunk vívni... Hol van most az a szegény?

És Charlyamp úr ismét hangosan fölzokogott, de újfent csak röviden, mivel Kmicic megint félbeszakítá őt:

— Tudja kegyelmed, hogy egészséges volt? Hát mint történt olyan hirtelen?

— Igen, hirtelen, egészen hirtelen. Zamojszki Mártonnénál lakott, aki akkoriban férjével Csensztochovában volt. Volyodyjovszki egész nap nála lebzelt, kissé panaszkodott az ott tartózkodásra és úgy vélekedett, hogy nyilván egy évnél is tovább tart, míg Krakóba érnek, mivel útközben minden ember föltartóztatja őket. De nem is csoda! Olyan katonát, mint Volyodyjovszki úr, mindenki édes-örömet megvendégel és aki egyszer megkaparította, el nem ereszti. Engem is elvitt a kisasszonyhoz és nevetve fenyegetődött, hogy leüt, ha szerelmét igyekszem megnyerni... De ő a világon senkit se látott vőlegényén kívül. Ugyan sokszor elszomorodtam, ha arra gondoltam, hogy az ember öregségében oly elhagyatott, mint a szög a falban. De nem baj! Éjjel Volyodyjovszki roppant izgatottan hirtelen be-rohan hozzám. «Az Istenert! nem tud valami orvost?» «Mi történt?» «Ő beteg, nem tudja, mi történik!» Kérdezem, mikor lett beteg. Éppen most — feleli ő — jelentette neki Zamojszkiné asszony. Éjjel! Hol keressek orvost, mikor az egész városban csak a kolostor állt éppen, mindenütt több volt a romhalmaz, mint az ember.

Végre találtam egy táborigabát, de ez nem is akart velem jönni! Úgy kellett kényyszerítenem, hogy velem a helyszínére jöjjön. De ekkor már szükségesebb volt a pap, mint az orvos; egy derék pálos-szerzetest találtunk, aki imádságával ismét eszméltre hozta őt, úgy hogy magához vehette a szentséget és szives bucsút vehetett Mihály úrtól. Másnap reggel már vége volt! A táborigabát azt állította, hogy valakinek meg kellett őt rontania, pedig az lehetetlen, mivel Csensztochovában a varázslatnak nincs semmi hatalma. De ami most Volyodyjovszki úrral történt, amit az mondott, remélem, hogy az Úr Jézus nem kéri tőle számon, mert az ember nem fontolja meg a szavakat, mikor a fájdalom elragadja...Ime, azt mondom (itt Charlyamp úr meghalkítá szavait), Istent káromolta!

— Az Istenért! káromkodott? — ismétlé Kmicic halkán.

— Holttetemétől kirohant a folyosóra, a folyosóról az udvarra és úgy hempergett, mint a részeg. Ott az égre emelte öklét és iszonyatos hangon kiáltá: «Ez a jutalom sebeimért, fáradásaimért, véremért, hazaszeretetéért!... Ez az egy bárányom volt (mondá) és azt Te vetted el tőlem, Uram. Egy hadviselő férfit leteríteni (mondá), aki büszkén lépdél a földön (mondá), méltó Isten kezéhez, de az ártatlan galambot a macska, a sólyom és a kánya is megfojthatja!...és...»

— Az Úr sebeire! — kiáltá András neje — ne ismétlje azt, mert szerencsétlenséget hoz házunkra!

Charlyamp keresztet vetett magára és tovább folytatá:

— A szegény katona azt hitte, hogy becsületesen kiérdemelte őt, és ez volt a jutalma!...Hah! Isten a legjobban tudja, mit tesz, habár az emberi értelem föl nem foghatja, az emberi igazságosság föl nem érheti! És mindjárt ez után az istenkáromlás után megmerevült és a földre rogyott és a pap imádkozott és exorcizmust végzett fölötte, hogy a tisztátalan lelkek bele ne költözzenek, kik istenkáromlását az ő elvesztésére használhatták volna föl.

— Gyorsan eszméltre tért-e?

— Egy óra hosszáig élettelenül feküdt, aztán eszméltre tért, lakására ment és senkit sem akart látni. A temetés közben megszólítottam őt: «Mihály úr — mondám — az Isten legyen szívében!» Nem szólt semmit! Még három napig vesztegeltem Csensztochovában, mert fáj egyedül hagynom őt; de hiába zörgettem ajtaján, nem

akart beereszteni. Nem tudtam, mitevő legyek! Vajjon tovább is ajtajánál vára kozzam-e, vagy elutazzam?... Hogyan lehetne egy embert úgy, vigasztalás nélkül elhagyni? De mivel beláttam, hogy nem érnék el semmit, elhatároztam, hogy Szkrzetuszkihoz utazom. Hiszen ő a legjobb barátja, ő és Zaglyoba úr; ők talán szívére tudnak beszélni, kivált Zaglyoba úr, mert ő éles eszű ember és jól tudja a szókat kezelni.

— Volt-e kegyelmed Szkrzetuszkiéknál?

— Voltam, de Isten itt sem adott szerencsét, mert mind a ketten Zaglyoba úrral Kalisz környékére utaztak Szaniszló úrhoz, a csapatvezetőhöz. Senki se tudta, mikor jönnek vissza. Ekkor azt gondoltam, utam úgy is a Zsmudzs felé visz, beszólok tehát kegyelmedhez és elbeszélem, mi történt.

— Azt réges-rég tudtam, hogy kegyelmed derék lovag — mondá Kmicic.

— Nem rólam van szó, hanem Volyodyjovszkiról — felelé Charlyamp — és meg kell vallanom, nagyon aggódom miatta, hogy meg ne örüljön.

— Isten ments! — mondá András felesége.

— Ha megőrzi attól, bizonyosan csuhát ölt magára, mert azt mondom, ilyen fájdalmat világeletemben se láttam... Kár azért a katonáért, kár!

— Miért kár? Ha ez által Isten dicsősége gyarapszik! — kezdé újra Kmicicné.

— Lássá, nemzetes asszony... vajjon gyarapszik-e vagy nem gyarapszik. Csak számlálja meg kegyelmed, mennyi pogányt és eretneket küldött életében a másvilágra, amivel bizonynyal jobban megörvendezettette Üdvözítőnket és az Isten Anyját, mint sok pap a prédikációjával. Hm! Igazán érdemes ezen gondolkozni! Szolgáljon mindenki Isten dicsőségére úgy, amint tőle telhetik... Lássá, a jezsuiták közt mindig egész sereg van, aki okosabb nálánál, de ilyen hős kard nincs az egész köztársaságban sem.

— Isten úgy se, az igaz! — felelé Kmicic. — Nem tudja, vajjon Csensztochovában maradt-e, vagy elutazott?

— Ott volt egész elutazásom pillanatáig. Hogy mit tett azután, nem tudom. Csak azt tudom, ha Isten betegséget ad reá, vagy megőrül, ami oly gyakran követi a kétségbeesést, akkor egyedül

van, egészen egyedül, segítség nélkül, rokonok nélkül, barátok nélkül, vigasztalás nélkül.

— Ó bár megmentene a szent Szűz valamely csodatévő helyen, drága barátom! aki oly sokat tettél nekem, amennyit a testvér se tehet! — kiáltá Kmicic hirtelen.

András neje mély tünődésbe merült és sokáig tartott, míg végre fölemelte szőke fejét és mondá:

— András, eszedben van-e még, mily sokkal tartozunk neki?

— Ha elfelejtem, a kutyától veszek kölcsön szemet, mert az enyémmel nem merek többé becsületes emberre nézni!

— András, nem szabad őt így hagynod.

— Mit tegyek?

— Utazzál hozzá.

— Milyen derék asszonyi szív, milyen derék asszony! — kiáltá Charlyamp és megfoggván Kmicicné kezét, csókokkal borítá el azt.

De Kmicicnek nem akart a tanács tetszeni, a fejét csóválta és mondá:

— Az ő kedvéért elutaznám a világ végére is, de... te magad is tudod... ha egészséges volnál, nem szólnék semmit... de te magad is tudod! Az Isten ne adja, ha valami rémület vagy baleset adná elő magát... Elemésztene a nyugtalanság... Az asszony közelebb áll a legjobb barátnál is... Fáj a szívem Mihály úr miatt... de... te magad is tudod!...

— Én itt maradok a laudai atyák oltalma alatt. Itt most nyugalom van és én nem is ijedek meg minden kicsinységtől. Isten akarata nélkül egy hajam szála sem esik le fejemről... és Mihály úrnak ott talán szüksége van a segítségre...

— Ó, de mennyire! — veté közbe Charlyamp.

— Hallod-e, Andris. Én egészséges vagyok. Nem lesz semmi bajom... Tudom, nem szívesen utazol...

— Inkább mennék főzőkanállal ágyúk ellen! — szakítá őt félbe Kmicic.

— Nem hiszed-e, hogy gyötörni fog, ha itt maradsz, valahányszor erre gondolsz: cserben hagytam barátomat a szükségben! És az Úr Isten igazságos haragjában megvonja tőled áldását.

— Te megrémítesz. Azt mondod, Isten megvonja tőlem áldását? Attól félsz!

— Nem szent kötelesség-e olyan barátot, mint Mihály úr, megmenteni?

— Teljes szivemből szeretem Mihályt. Legyen!... Ha meg kell lennie, történjék mindjárt, mert itt minden óra sürgős! Azonnal az istállóba megyek... Az élő Istenre, hát nincs többé más tanács? Az ördög parancsolta azoknak, hogy Kaliszba utazzanak! Nem magam miatt aggódom, hanem miattad, kedvesem! Inkább egy vagyont veszítenék el, mint hogy egy napig lélegzzek nélküled. Ha valaki azt mondaná nekem, hogy nem hagylak el hazámért, a kard markolatát döfném a szájába. Te azt mondod, ez kötelesség? No hát legyen! Bolond, aki sokáig gondolkozik! Ha nem Mihályért volna, másért nem tenném meg!

Ekkor Charlyamphoz fordult:

— Kedves uram, jöjjön velem az istállóba, kiválogatjuk a lovakat! És te, Olenyka, engedd meg, hogy nyakamba vegyem a tarisznyát. A laudaiak közül gondoskodják valaki az aratásról... Charlyamp úr, két hétig itt kell már most maradnia, hogy feleségemet oltalmazza. Talán ezen a vidéken is akad valami bérlet. Vegye ki Lubicsot! Nos? Jöjjön az istállóba! Egy óra múlva indulok! Ha meg kell lennie, meg kell!...

MÁSODIK FEJEZET.

MÉG JÓVAL napnyugta előtt útnak indult a lovag, felesége sírva vett tőle bucsút és áldást adott reá egy kereszttel, melyben aranyba foglalva a szent fának szálkái voltak. És mivel Kmicic még a régi jó időkből hozzá volt szokva a hirtelen induláshoz, úgy elsietett, mintha zsákmánynyal megrakodott tatárok üldözéséről volna szó.

Vilnából Grodnóba, Bialyisztokba és innét Sziedlecbe ment. Mikor Lukovon keresztül haladt, megtudta, hogy a Szkrzetuszki-család gyermekeivel és Zaglyoba úrral éppen egy nappal előbb Kaliszból haza érkezett, elhatározta tehát, hogy betér hozzájuk, mert kivel tanácskozhatott volna nagyobb sikerrel Volyodyjovszki megmentése iránt, mint velők?

Csodálkozással és örömmel fogadták őt, mely azonban csakhamar mély fájdalomra változott, mikor utazásának célját közölte velők.

Zaglyoba úr egész áldott nap nem találta helyét és a tónál folytonosan oly keservesen sírt, hogy később maga azt mondta: a tó megáradt és a zsilipeket ki kellett nyitni. De miután kisírta magát, tanácskozni kezdett önmagával és így gondolkozott:

— János nem utazhatik, mivel a választógyűlésre van megválasztva és lesz csetepaté elég, mivel annyi háború után nem lesz híjja a nyugtalan szellemeknek. Abból, amit Kmicic úr mond, azt lehet ugyan következtetni, hogy a gólyák télre Vodoktban maradnak, mert fölvtették őket a robotosok jegyzékébe és teljesíteniök kell hivatásukat. Nem csoda, ha ilyen gazdálkodás mellett rosszkor jött, hogy útra keljen, kivált mikor nem is tudható, meddig tarthat az

utazás. A te nagy szivedre vall, hogy elutaztál, de ha őszinte tanácsot kell adnom, azt mondom: térj ismét vissza, mert ott nagyobb szükség van egy közelebbi meghittre, aki nem veszi szívére, ha reá kiáltanak, ha látni nem akarják. Ott türelemre és nagy tapasztalatra van szükség. Te pedig csak barátságot érzesz Mihály iránt, ami ilyen esetben nem sokat használhat. Ne haragudjál, barátom, de meg kell vallanod, hogy János és én régebb barátok vagyunk és hogy többet éltünk át egymással. Édes Istenem, mily gyakran megmentettem őt és ő engem a szükségben!

— És ha lemondanék a követi tisztról? — szakítá őt félbe Szkrzetuszki.

— János, az a közügyért való szolgálat! — felelé Zaglyoba szigorúan.

— Isten tudja — mondá Szkrzetuszki mély fájdalommal — Szaniszló unokaöcsémet testvéri vonzalommal szeretem, de Mihály közelebb áll hozzám, mint a testvér.

— Nekem kedvesebb a testvérnél is, annyival is inkább, mivel söha se volt testvérem. Nincs most ideje, hogy érzelmeink erősségéről feleeljünk! Lásd, Jani, ha ez a szerencsétlenség éppen most érte volna Mihályt, magam mondtam volna neked: küldd a hóhért a választógyűlésre és indulj útnak! De számítsuk csak ki, mennyi idő telt el már azóta, hogy Charlyamp Csensztochovából a Zsmudzsbament és András úr a Zsmudzsból hozzánk jött. Most nemcsak arról van szó, hogy Mihályhoz utazzunk, hanem hogy nála maradjunk, ne csak vele sírjunk, hanem szívére beszéljünk; ne csak a Megfeszítettet állítsuk eléje példaképül, hanem vidám tréfákkal vidítsuk föl elméjét és szívét. Tudod-e, kinek kellene odautaznia? — Nekem! és el is utazom, Isten engem úgy segítjen! Ha Csensztochovában találom, ide hozom őt; ha nem lelem, elmegyek, ha kell, Moldvába is és nem szűnöm meg őt keresni, míg annyi erőm lesz, hogy egy csipetnyi tubákot orromhoz tudok vinni.

Mikor ezt a két lovag hallotta, megölelte Zaglyoba urat és ő is meg volt hatva, egyrészt Mihály úr szerencsétlenségétől, másrészt a reá várakozó fáradalmaktól. Azért sírni kezdett és végre, mikor mind a ketten eléggé megölelgették egymást, így szólt:

— Csak ne hálálkodjatok Mihály miatt, mert ti nem álltok közelebb hozzá, mint én!

Erre azt mondá Kmicic:

— Nem Volyodyjovszki miatt hálálkodunk neked, de igazán vas szívvvel, sőt embertelen szívvvel kellene birnunk, ha nem hatna meg akkora áldozatkészség, mely a jóbarát szükségében nem retten vissza a fáradalomtól és megfélekedzik saját öregségéről. Mások ebben a korban csak ülökéjükre gondolnak a meleg kemence mellett, míg kegyelmed úgy beszél erről a messze útról, mintha az én koromban, vagy Szkrzetuszki úréban volna.

Zaglyoba úr ugyan nem igen titkolta esztendeit, de egyáltalán nem szerette, hogy az öregségről az ő jelenlétében úgy beszéltek, mint az erőtlenség koráról, azért, jóllehet szeme még vörös volt, szigorúan, bizonyos elégtelenséggel nézett Kmicicre és válaszolá:

— Kedves uram! Mikor a hetvenhetedik esztendőmbe léptem, fáj a szívem, hogy a két fejsze a fejem fölött lebegett; de mikor elmúlt a nyolcvanadik, olyan jó kedvem támadt, hogy még házasságra is gondoltam. És szerettem volna látni, kinek lett volna legtöbb oka arra, hogy büszke legyen!

— Én nem dicsekszem, de szerettem volna kegyelmedet is megdicsegni.

— És én bizonyosan épp úgy megszégyenítettem volna kegyelmedet, mint Potocki hetman urat a király jelenlétében megszégyenítettem, mikor ő célzásokat tett öregségemre és én kihívtam őt: vajjon kettőnk közül ki tud több bukfencet vetni? Nos, mi történt? Ő háromat vetett, és úgy kellett őt a hajdúknak fölemelniök, mivel nem birt egyedül talpra állni, én meg köröskörül bukfenceltem őt, keveset mondok, de legalább harmincöt bukfencet vetettem. Kérdezze meg Szkrzetuszkit, ő a maga szemével látta.

Szkrzetuszki tudta, hogy Zaglyobának egy idő óta szokása volt mindenben mint szemtanúra hivatkozni reá; azért nem is kacsintott a szemével, hanem ismét Volyodyjovszkira tért. Zaglyoba hallgatásba merült és valamin mélyen elgondolkozott; végre, vacsora után, jobb kedve támadt és így szólt társainak:

— Valamit akarok mondani, amit nem mindenki ér föl egykönnyen észszel. Remélem Istentől, hogy Mihályunk ebből a szerencsétlenségből könnyebben kilábol, mint kezdetben látszott.

— Adja Isten, de hogyan jut az kegyelmed eszébe? — mondá Kmicic.

— Hm! Ezt az éleselméjűség hozza magával, mely a természet és a nagy tapasztalat adománya, melylyel ti a ti korotokban nem bírhattok, azonkívül Mihály lényének tüzetes ismerete. Minden embernek más természete van. A szerencsétlenség az egyiket éppen úgy találja, mint a kő a vizet, hogy figurálter beszéljek. A víz látszólag simán és nyugodtan folyik tovább, míg a fenekén kő hever és meggátolja folyását! Téged, Jani, azok közé lehet számítani, akiknek gyakran rosszul megy a dolguk a világon; mert a fájdalom és az emlékezet tovább él bennök. A másik meg úgy veszi föl a fájdalmat, mintha öklöddel nyakszirten ütötted volna. Egy pillanatra elkábítja, aztán magához tér, és ha a daganat meggyógyult, el is van felejtve. Ó, az ilyen természet a jobbik ezen a szerencsétlenségekben gazdag világon.

A lovagok éberem figyeltek Zaglyoba úr bölcs szavaira és ő örömmel látta, hogy oly részvétellel figyeltek és folytató:

— Én Mihályt minden ízében kiismertem és Isten a tanúm nem akarok rosszat mondani felőle, de nekem úgy tetszik, mintha inkább a házasságot, mint ezt a leányt sajnálná. Az nem tesz semmit, hogy a kétségbeesés roppantul erőt vett rajta, mert rettentő szerencsétlenség, kivált reá nézve. Ő benne nincs semmi kapzsiság, semmi becsvágy, semmi önzés; elhagyta tulajdonát, elhagyta szerencsését, nem sürgette zsoldját; de minden fáradalmáért, minden érdemeiért nem várt egyebet Istentől és a köztársaságtól, mint feleséget. Úgy kiszámította lelkében, hogy ilyen falatot kell kapnia; már a szájához akarta emelni; s ekkor, mintha csak a szél kapta volna el előle! Csoda-e hát, hogy a kétségbeesés fogta el őt? Nem mondom, hogy nem sajnálja a leányt, de oly igaz, mint a hogy Istent szeretem, hogy inkább az fáj neki, miképp most megint nősületlenül kell maradnia.

— Adja Isten! — mondá Szkrzetuszki.

— Várjatok! Hadd gyógyuljanak csak be előbb azok a lelki sebek és hadd képződjék rajtok új bőr, és meglátjuk, vajjon nem tér-e vissza régi kedve. Csak abban rejlik periculum, hogy most a kétségbeesés nyomása alatt olyas valamit tesz vagy határoz, amit később megbánhatna. De aminek történnie kellett, már megtörtént, mivel az ember a szerencsétlenségben gyorsan határoz. Legényem már előszedi a szekrényből a ruhákat és rendbe hozza őket, tehát

nem azért mondom ezt, mintha nem volna kedvem utazni, hanem csak vigasztalni akartalak benneteket.

— És ismét balzsamul szolgál apó Mihálynak! — mondá Szkrzetuszi.

— Amint neked is az voltam. Emlékszel-e még reá? Csak hamarosan megtalálnám őt, mert attól tartok, hogy valahol a sivatagban vagy a távol pusztán rejtőzködik, melyhez ifjú kora óta hozzá szokott. Kegyelmed, Kmicic úr, kicsúfolt öregségem miatt és én azt mondom, ha egy küldött oly gyorsan vitt el valaha levelet, mint amily gyorsan haladok, akkor, ha visszatérek, csináltasson velem tépést, válogattasson borsót vagy adjon kezembe orsót. Engem se kényelmetlenségek nem akadályoznak, sem idegen vendégszeretet nem hoz kísértelbe, sem evés, sem ivás nem fog sietésemben meggátolni. Ilyen röpülést még nem látott soha! Most nem is állom ki, hogy itt üljek, mintha valaki a pad alatt rejtőznék s elkergetne: már meg is parancsoltam, hogy utazó ingemet kenjék meg kecskefaggyúval, hogy a férgeket távol tartsa...

HARMADIK FEJEZET.

ZAGLYOBA úr még sem utazott oly gyorsan, amint magában föltette és barátainak megígérte. Minél közelebb jutott Varsóhoz, annál lassabban haladt előre. Abban az időben volt az, mikor János Kázmér király, a politikus és nagy hadvezér, miután a tüzekeket künn eloltotta és a köztársaságot mintegy a viharok özönéből kimentette, lemondott az uralkodásról. Mindent elviselt türelemmel, mindent kiállt, minden csapással merészen szembe szállt, melyek a külellenségtől származtak; de mikor aztán benső reformokra törekedett és a várt támogatás helyett mi mást se tapasztalt a nemzet-től, mint ellenállást és hálátlanságot, szentelt fejről önkényt levette a koronát, mely elviselhetetlen teherré vált reá nézve.

A kerületi ülések és általános gyűlések már megvoltak és Prazsmovszki hercegprimás november 5-ére tűzte ki a választó országgyűlést.

Nagyok voltak a különböző jelöltek erőfeszítései, nagy a sokféle pártok versengése és habár csak a királyválasztásnak kellett a döntést megadnia, mégis mindenki fölfogta a választó országgyűlésnek rendkívüli fontosságát. És így Varsóba vonultak a küldöttek, kocsin és lóháton, cselédséggel és szolgálkával, a szenátorok pedig pompás kísérettel.

Az utak szűkeknek bizonyultak, a korcsmák zsúfolva és az éjjeli szállás keresése fáradtsággal és idővesztéssel járt. Zaglyoba úrnak ugyan könnyen adtak helyet, nagy korát tekintve, de rendkívüli hirtelen gyakran idővesztéseket is okozott neki.

Megtörtént, hogy olyan korcsma előtt állt meg, amelyben az emberek hering gyanánt voltak összezsúfolva, ekkor kijött az uraság,

aki egész kíséretével ott volt szállva, mert kíváncsi volt látni, ki érkezett és mikor megpillantották a fehér szakállú és hajú aggasztánt, ennyi méltóság láttára így szóltak:

— Kérjük az urat, jöjjön a szobába és falatozzék velünk.

Zaglyoba úr nem volt goromba és nem mondott nem-et, mert tudta, hogy a vele való ismeretség bárkinek kellemes lenne. Ha tehát a gazda, miután a küszöbön átvezette őt, így szólt: «kihez van szerencsém?» — csipőjére tette a kezét és szavainak hatása felől biztos lévén, csak azt mondá:

— Zaglyoba sum!

És alig történt meg, hogy e szavakat nagy öröm, a karok föl-emelkedése ne kövesse ezzel a fölkiáltással: «ezt a napot életem legboldogabbjai közé számítom!» s a társak vagy udvari emberek hangos fölkiáltása: «nézzétek! ez a köztársaság összes lovagjainak ékessége, glóriája és decusa!» És mindenki odafutott, hogy Zaglyoba urat csodálja és a fiatalabbak csókolgatni jöttek utazó köpenyének szárnyait. És aztán lecipelték a kocsikról a hordócskákat és kulacsokat s olyan gaudium következett, mely néha napokig tartott.

Mindenütt azt hitték, hogy mint követ az országgyűlésre utazik és mikor azt mondta, nem úgy áll a dolog, általános csodálkozás következett. De aztán kijelenté, hogy megbízását Domasevszki úrra ruházta, hogy a fiatalabbak is részt vegyenek a közügyekben. Némelyeknek megmondta utazásának valódi okát is; míg másokat, ha kérdezték őt, e szavakkal rázott le nyakáról:

— Lássátok, gyermekkorom óta hozzá vagyok szokva a háborúhoz s így öreg napjaimban szeretnék Dorosenkóval megmérkőzni.

Ily szavak után még jobban bámulták őt. Azért senki se becsülte kevesebbre, hogy nem mint követ utazott, mivel tudták, hogy a semlegesek közt olyan férfiak voltak, akik többet tehettek, mint maguk a követek. Azonkívül azt gondolta minden szenátor, még a legkiválóbb is, hogy a választás néhány hónap múlva meglesz és akkor minden férfiú, aki ilyen hírnévnek örvend a lovagok közt, megbecsülhetetlen súlylyal fog birni.

És megölelték Zaglyoba urat és levette előtte kalapját az előkelő és a közember. Podlaszki úr három napig megvendégelte őt; a Pacék, akiket Kalusinban talált, a tenyerükön hordozták.

Sokan titokban jelentékeny ajándékokat: pálinkát, bort, sőt értékesen kivert szekrénykéket, kardokat és pisztolyokat tétettek kassos kocsijába.

Igy Zaglyoba úr cselédségének is jó dolga volt, de ő saját elhatározása és ígérete ellenére oly lassan utazott, hogy csak a harmadik héten érkezett Minyszkbe.

Ezért aztán nem is tartott Minyszkben pihenőt. Mikor a piac-terre ért, olyan nagy és szép kastélyt látott, amilyent útközben sehol se talált: az udvari emberek pompás ruhákban, egy fél ezred ugyan csak gyalog, mivel a választó országgyűlésre tilos volt fegyveresen menni, de oly takarosak voltak, hogy a svéd királynak se lehetett csinosabb gárdája; egész sereg aranyozott hintó gyékényekkel és takarókkal, hogy a fogadókat útközben megszállják, szekerek eleséges ládákkal és ételmi szerekkel, azonkívül csaknem teljesen külföldi cselédség, úgy hogy az egész csoportban alig egy beszélt érthető nyelven.

Végre Zaglyoba úr a cselédség közt egy lengyel ruháját vett észre, megállíttatá tehát kocsiját és a jó pihenőről biztos levén, már kidugta egyik lábát kassos kocsijából és mondá:

— Kié az a szép úri ház, amelynél a királynak se lehet szebb?

— Kié lehetne — felelé a szolga — ha nem a mi urunké, Litvánia herceg-istállómesteréé.

— Kié? — ismétlé Zaglyoba.

— Hát siket? Radzivilly Boguszláv hercegé, aki az országgyűlésre utazik, de — adja Isten! — a választás után választó lesz. Zaglyoba gyorsan visszahúzta lábát a kocsiba.

— Tovább — kiáltá a kocsisnak. — Itt nincs mit keresnünk!

És egész testében a fölháborodástól reszketve, tovább utazott.

— Nagy Isten! — mondá — kifürkészhetetlenek a Te utaid, és ha nem hasítod szét egyetlen pillantásoddal ennek az áruló-
nak a fejét, bizonynyal rejtett szándékaid vannak, melyeket az ész föl nem foghat, habár, a dolgokat emberileg tekintve, az ilyen föl-
fuvalkodott fickónak méltó büntetés illik. De rosszul folyik a dolog
ebben a pompás köztársaságban, ha ilyen becstelen és lelkiismeretlen
latrok nemcsak büntetlenül lótnak-futnak, hanem biztosságban és
teljes hatalommal utazgatnak, bah! még fő-főhivatalokat is viselnek.

Ó, bizonyosan tönkre megyünk, mert melyik országban, melyik más államban történhetnének ilyen dolgok? Jó király volt Joannes Casimirus, de sokat megbocsátott és hozzá szoktatta a rosszakat ahhoz, hogy büntetlenségükben és biztosságukban elbizakodjanak. De ez nem csupán az ő hibája. Ime, a nemzetből is egészen eltűnt a polgári lelkiismeret és az erény iránti kötelesség. Pfuj! pfuj! ő országgyűlési követ! Az ő semmirevaló kezébe teszik le a polgárok a haza épségét és biztosságát, ugyanabba a kézbe, melylyel szétszaggatta és svéd bilincsekbe verte! Tönkre megyünk, másképp nem lehet! Még majd királynak is megválasztják... Nos igen! ilyen népnél minden lehetséges. Ó követ! Istenemre! Nem mondja-e a törvény határozottan, hogy nem lehet országgyűlési követ az, aki valamely idegen országban hivatalt visel, ő pedig nagybátyjánál, a porosz választófejedelemnél általános helytartó! Aha! várj csak, megcsiptelek. Mire valók a választói vizsgálatok? Ha nem juthatok a terembe és csak mint hallgató a karzatra mehetek, de ezt a tárgyat meg nem beszélem, változzak ürüvé és kocsi-som legyen a vágó! Majd csak akadnak néhányan az országgyűlési követek közt, akik támogatni fognak. Nem tudom, áruló, vajjon veled, a hatalmassal, végezek-e, és vajjon eltávolíthatlak-e az országgyűlésről, de az bizonyos, hogy a választásnál nem lesz — hasznodra! És a szegény Mihálynak várnia kell reám, mivel ez a tett pro publico bono fog szolgálni.

Igy okoskodott Zaglyoba úr és fogadást tett, hogy ezt a választói vizsgálatot komolyan kezébe veszi és titokban mellette korteskedik a követek között. Ez okból már gyorsabban hajtatott Minyszkból Varsóba, mivel attól tartott, hogy későn érkezik a választógyűlés megnyitására.

De még meglehetősen korán érkezett. Az országgyűlési követek és idegenek száma oly nagy volt, hogy se Varsóban, se Praga külvárosban, sem a város közelében nem volt fogadó található; bajos volt más valakinél is megszállni, mivel majdnem minden szoba el volt már foglalva. Zaglyoba úr az első éjszakát Fuker boltjában töltötte és az még csak megjárta; de másnap reggel, mikor kassos kocsijában egészen kijózanodott, maga se tudta, mitévő legyen.

— Istenem! Istenem! — mondá és elhagyta őt humora, miközben körülnézett a krakói külvárosban, amelyen éppen áthajtatott —

ott vannak a bernardinusok és ott vannak a Kazanovszki-palota romjai! Hálátlan város! Saját véremmel és fáradsággal kellett az ellenségtől elragadnom és most fukarkodik egy zugocskával is ősz fejem számára.

A város azonban éppen nem fukarkodott a zúggal ősz feje számára, hanem egyszerűen nem rendelkezett vele. Egyébként szerencsés csillagzat ragyogott Zaglyobára, mivel alig ért a Koniec-polszkiak palotája közelébe, mikor oldalvást egy hang azt kiáltá a kocsisnak:

— Megállj!

A cseléd megállítá a lovakat; ekkor egy ismeretlen nemes ragyogó ábrázattal lépett a kocsihoz és kiáltá:

— Zaglyoba úr! Nem ismer meg engem?

Zaglyoba úr mintegy harminc éves férfit látott maga előtt, fején hiúzbőrből készült kalppal, mely tollakkal volt díszítve, mi katonai szolgálatának kétségtelen jele volt, mákszinű mentébe és aranyöves, sötétvörös dolmányba öltözve. Az ismeretlennek arca rendkívül szép volt, arca színe halovány, itt-ott vihartól barnítva. Epedő, elgondolkozó kék szeme és rendkívül szabályos, egy férfiúnál csaknem túlságos szép arcvonásai voltak; a lengyel ruha ellenére hosszú haját és külföldi módra nyírt szakállt viselt. Oda ment a kocsihoz, kitárta karját és habár Zaglyoba úr nem emlékezett rögtön reá, mégis előre hajolt és átölelte nyakát.

Barátságosan összeölelkeztek, néha-néha kissé visszatolta egyik a másikat, hogy jobban megnézhesék egymást; végre Zaglyoba így szólt:

— Bocsásson meg, de nem emlékszem...

— Haszling-Ketling!

— Az Istenért! Az arc ismerős volt, de a ruha egészen megváltoztatta kegyelmedet, mivel azelőtt mindig lovasdolmányban láttam. Tehát már lengyelesen öltözködik?

— Mivel ezt a köztársaságot, mely engem, hontalant, mikor még gyermek voltam, keblére vont és felőlem gazdagon gondoskodott, anyámmá tettem és más anyát többé nem akarok. Hát nem tudja kegyelmed, hogy a háború után honfiúsítást nyertem?

— Akkor kedves ujságot mond nekem! Tehát jól ment a dolga?

— Igen, ebben, valamint más tekintetben is, mivel Kurlandban,

a zsmudzsi határon egy embert, egy névrokont találtam, ki örökbe fogadott, címerét reám ruházta és birtokkal ajándékozott meg. Szvientában lakik Kurlandban, de itt is van birtoka, Skudy, melyet átengedett nekem.

— Áldja meg az Isten! Tehát abba hagyta a katonai mesterséget?

— Ha valami történik, föltétlenül újra jelentkezem. Azért bérbe is adtam azt a birtokocskát és itt csak alkalomra váraozom.

— Ezt nevezem lovagiascágnak! Egészen úgy, mint én, mikor fiatal voltam, habár még most is van velő csontjaimban! Mit csinálsz itt Varsóban?

— Országgyűlési követ vagyok.

— Az Úr sebeire! Akkor testestől-lelkestől lengyel vagy! A fiatal lovag mosolygott.

— Igen, lelkestől is!

— Nős vagy-e?

Ketling sóhajtott.

— Nem!

— Csak még ez hiányzik neked. Megállj! várj csak! Vajjon emlékezetedben van-e még Billevics kisasszonyhoz való régi vonzalmad?

— Mivel tudomása van róla, habár azt hittem, az csak az én titkom, meg akarom vallani, hogy soha más új vonzalom...

— Verd ki a fejedből! Nemsokára egy kis Kmicicet ajándékoz a világnak. Ezt ki kell verved a fejedből! Mit használ a sóhajtás, ha más éli vele a világát. Az igazat megvallva, nevetséges is.

Ketling fölemelte álmadozó szemét.

— Csak azt mondtam, hogy még nem érzek új vonzalmat.

— Az majd megjő, ne félj! majd megházasítunk! Saját tapasztalatomból tudom, hogy a túlságos állhatatosság a szerelmi dolgokban csak gondságot okoz. Mivel a magam idejében oly állhatatos voltam, mint Troilus, egész sereg élvezetet, egész sereg jó alkalmat elszalasztottam és mennyit búslakodtam!

— Adjon az Isten mindenkinek olyan derült kedvet, mint aminőben kegyelmed megmaradt.

— Mivel mindig szerénységben éltem, azért nincs hasogatás a csontjaimban! Hol lakol; találtál-e födelet?

— Kényelmes házacskám van Mokotov felé, melyet a háború után építettem.

— Akkor boldog vagy; én már tegnap óta hasztalan kocsi-kázom az egész városban.

— Istenemre! barátom! nem szabad visszautasítania, hogy nálam lakjék; hely van elég; az úri lakon kívül egy hátsó épület, kényelmes istálló. Ott cselédek és lovak födelet találnak.

— Te az égből pottyantál le számomra, Isten engem úgy segítjen!

Ketling fölszállt a kásos kocsiba és elindultak.

Útközben Zaglyoba elbeszélte neki azt a szerencsétlenséget, mely oly hirtelen érte Volyodyjovszki urat, és ő kezét tördelte barátjának sorsa fölött, mert eddigelé mit se tudott felőle.

— Ez a csapás annál érzékenyebb reám nézve — mondá végre — mivel kegyelmed valószínűleg nem tudta, hogy az utóbbi időben épp oly benső barátság keletkezett közöttünk. Az utolsó hadjáratokat Poroszországban, a várak ostromlását, melyekben csak még svéd őrségek voltak, együtt végeztük. Voltunk az Ukrainában és Lubomirszki úr ellen hadakoztunk, aztán ismét az Ukrainában, már az orosz vajdának halála után, Szobieszki koronamarsall alatt. Egy nyeregtagaró szolgált vánkosul, egy tálból ettünk; Kasztor és Polluxnak hívtak bennünket. És csak akkor érkezett el a válás órája, mikor a Zsmudzsa, Borzobohata kisasszonyhoz utazott; ki gondolhatta volna, hogy legszebb reményei oly gyorsan eltűnnek, mint a nyíl a levegőben?

— Semmi sem állandó ebben a siralom völgyében — felelé Zaglyoba.

— Az állandó barátságon kívül... Most tanakodnunk kell és meg kell tudakolnunk, hol van jelenleg. Talán megtudhatunk valamit a koronamarsall úrtól, aki úgy szereti Volyodyjovszkit, mint a szeme fényét. Ha nem, itt találjuk a követeket minden vidékről. Lehetetlen, hogy ne hallott volna valaki valamit lovagunkról. Én teljes erőmből segítségére leszek kegyelmednek, sőt ami több, úgy, mintha magamról volna szó.

Ily beszélgetések közt végre Ketling úr házacskájához értek, mely, mint kitünt, egész udvarház volt. Belül a legszebb rend uralkodott és egész sereg drága, vásárolt és zsákmányolt holmi díszíté

a helyiségeket. Kivált a fegyverek választéka volt kitünő. Zaglyoba úrnak kacagott a szive örömében, mikor ezt látta és mondá:

— Ó! hiszen kegyelmed hús személyt elhelyezhetne! Szerencse reám nézve, hogy találkoztam. Chrapovicki Antal úr lakásába is oda-költözhettem volna, mert ismerősöm és barátom. Pacék is be akartak szállásolni, mivel párthíveket keresnek a Radzivillyek ellen, de én szivesebben maradok itt.

— A litvániai követek közt hallottam, — viszonzá Ketling — hogy ők, mivel most Litvániára kerül a sor, minden áron Chrapovicki urat akarják országgyűlési marsallá kinevezni.

— És jogosan. Ő derék ember és realista, csak egy kissé jószívű. Előtte nincs drágább, mint az egyetértés; mindig azon igyekszik, hogy az embereket kibékítse, és az nem ér semmit. De! mondd meg őszintén, mid neked Radzivilly Boguszláv?

— Azóta, hogy Kmicic urat tatárjaim Varsónál elfogták — semmi. Fölmondtam neki a szolgálatot és azóta nem is igyekeztem vissza, mert habár befolyásos úr, mégis rossz és hamis ember. Eléggé megfigyeltem őt, mikor Tauroggenban annak a földöntúli lénynek erénye után leselkedett.

— Melyik földöntúli lényé után? Ember, mit beszélsz? Ő is agyagból van és mint bármely edény, cserepekké törhet. — De erről elég!

E szavaknál Zaglyoba úr oly piros lett haragjában, hogy a szeme is kidülledt.

— Képzeld, az a gazember országgyűlési követ!

— Kicsoda? — mondá Ketling álmélkodva, a kinek gondolatai még Olenyánál időztek.

— Radzivilly Boguszláv! De a választói vizsgálatok! Mire valók a választói vizsgálatok!? Hallod-e! te országgyűlési követ vagy, te szóba hozhatod ezt a tárgyat, én majd a karzatról erélyesen szekundálok neked, ne félj semmit! A törvény a mi részünkön van, és ha a törvényhez akarnak nyúlni, a választási tanúk között olyan ártatlan kis zenebonát lehet támasztani, hogy nem múlik el vér nélkül.

— Ó, ne tegye azt, az irgalmas Istenre! a tárgyat szóba hozom, mert igaza van, de Isten őrizzen bennünket az országgyűlés megzavarásától.

— Elmegyek Chrapovickihoz is, jóllehet az mindent nagyon

lanyhán vesz, mert tőle, mint jövődő marsalltól, sok függ. Fölbujtogatom Pacékat. Legalább nyilvánosan emlékezetbe idézzük minden gyalázatos tetteit. Hiszen útközben hallottam, ez a gazember arra gondol, hogy a koronát megszerezze!

— Akkor a nemzetnek közel kellene lennie végéhez és nem érdemelné meg, hogy létezzék, ha ilyenek lennének királyai — viszonzá Ketting. — De most pihenjen és később vagy máskor elmegyünk a koronamarsall úrhoz és barátunk felől kérdezősködünk.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

NEGYEDIK FEJEZET.

NÉHÁNY nappal később megnyílt a választó országgyűlés és amint Ketling előre látta, Chrapovicki úrra, akkoriban szmolenszki alkamárásra és később vitebszki vajdára bizták a marsallbotot. Mivel csak a választási határidő megállapításáról és a felsőbb választókáptalan beigtatásáról volt szó, és a különböző pártok cselszövései ez ügyekben nem találtak megfelelő teret, úgy látszott, hogy az országgyűlés nyugodt lefolyású lesz. Csak eleintén, a választási vizsgálatok folytán volt egy kis vihar, mert mikor Ketling országgyűlési követ a bialai titkár úr és kartársa, Radzivilly Boguszláv herceg megválasztásának érvényességét kétségbe vonta, a semlegesek közepéből egy erővel teljes hang tüstént fölkiáltott: «Áruló! külföldi tisztviselő!» Ehhez a hanghoz mások csatlakoztak, sőt néhány országgyűlési képviselő is odasietett, s az országgyűlés hirtelen két pártra szakadt, melyek közül az egyik a bialai követeket el akarta távolítani, a másik pedig megválasztásukat érvényesnek akarta elismerni. Végre megegyeztek egy határozatban, mely az ügyet hallgatással mellőzte és a választást elismerte. Ez mindazonáltal érzékeny csapás volt a herceg-istállómesterre nézve, mert már az a körülmény, hogy megvizsgálták, vajjon a herceg méltó-e arra, miképp a kamarában helyet foglaljon, már az maga, hogy összes árulásait a svéd háború idejéből a nyilvánosság emlékezetébe hozták — új szégyennel halmozta el őt a köztársaság szemében, és alapjában aláásta összes nagyravágó terveit.

Ő ugyanis arra számított, hogy ha a különböző pártok egymással harcra kelnek, a választás könnyen egy belföldi nemesre eshetik.

A büszkeség és a hízelgők azt mondták neki, hogy ha ez az eset áll be, ez a belföldi nem lehet senki más, mint a legnagyobb lángészszel megáldott, a leghatalmasabb, a legelőkelőbb családból származó, más szóval — ő maga.

A dolgokat tehát, míg a kellő időpont el nem érkezett, titokban tartotta, de hálóját Litvániában már kivetette és éppen most kezdte a hurkokat Varsóban elhelyezni, mikor hirtelen azt látta, hogy munkáját mindjárt kezdetben tönkre tették és olyan nagy lyukat csináltak hálóján, hogy a halak könnyű szerrel kisikolhattak. A döntés egész ideje alatt fogát csikorgatta, és mivel Ketlingen nem állhatott boszút, aki országgyűlési követ volt, jutalmat tűzött ki embereinek, ha megmutathatják neki azt a hallgatót, aki Ketling indítványa után legelőször kiáltotta: «áruló és idegen!»

Zaglyoba úr sokkal ismeretesebb volt, hogysen neve sokáig titokban maradhatott volna. Egyébiránt nem is igen titkolta. És a herceg még nagyobb dühbe jött, de nem kevésbé meg is ijedt, mikor hallotta, hogy olyan népszerű férfi áll vele szemben, akit nem lehetett egykönnyen eltiporni.

Zaglyoba úr is ismerte hatalmát, mivel mikor eleintén fenyegetések hangzottak, egy nagyobb nemesi gyülekezetben azt mondta:

— Nem tudom, hasznára válhatnék-e valakinek, ha hajam szála meggörbülne. A választás küszöbön van és ha százezer baráti kard kerül össze, könnyen a vágások özöne zúdulhat le...

Ezek a szavak a herceghez is elhatottak, és ő ajkait rágta és megvetőleg mosolygott, de lelkében mégis azt gondolta, hogy Zaglyoba úrnak igaza van.

Szándékai az öreg lovag iránt másnap nyilván már mások voltak, mert mikor egy napon a herceg-tálnokmester ebédjén valaki róla beszélt, így szólt Boguszláv:

— Ez a nemes ember nincs jóakarattal irántam, mint hallom, de annyira szeretem a lovagias férfiakat, hogy még akkor se szűnöm meg iránta jóindulattal viseltetni, ha továbbra is ártani akarna nekem.

És egy hét múlva ugyanezt ismételte Zaglyoba úr szemében is, mikor Szobieszki nagyhetman úrnál találkoztak.

Zaglyoba úr szive, habár arcvonásai nyugodtak és bátrak maradtak, mégis dobogni kezdett a herceg láttára, hiszen még

mindig messze terjedő hatalommal birt és valóságos emberevő volt, akitől mindnyájan féltek. A herceg pedig az egész ebéd alatt vele beszélgetett:

— Tisztelt Zaglyoba úr, már hallottam, hogy kegyelmed, habár nem is országgyűlési követ, ártatlanul el akar távolítani az országgyűlésről. De én azt keresztény módon megbocsátom, és ha valaha szüksége lesz reá, nem tagadom meg segítségemet.

— Én szigorúan az alkotmányhoz ragaszkodtam — felelt Zaglyoba — amit egy nemesnek tennie kötelessége; quod attinet protekciót, az én koromban bizonynyal az isteni áll legközelebb, mivel kilencven felé járok.

— Szép kor, ha olyan erényes volt, mint amilyen hosszú, amin egyébiránt, becsületedre, nem akarok kételkedni.

— A hazának és uramnak szolgáltam és soha se kerestem idegen isteneket.

A herceg összeráncolta homlokát:

— Kegyelmed ellenem is szolgált, tudom. De most legyen béke közöttünk. Felejtsünk mindent, még azt is, hogy idegen, családi gyűlöletet szított contra me. Azzal az ellenséggel még leszámolok, de kegyelmednek kezet nyujtok és följánlom barátságomat.

— Én csak egyszerű ember vagyok és az ilyen barátság túlságos magas nekem. Előbb föl kellene másznom hozzá, vagy a magasba kellene ugranom, ami pedig nehezemre esik az én koromban. Ha pedig hercegséged a barátommal, Kmicic úrral való leszámolásról beszél, szivemből azt tanácsolom, hogy ezzel a számítással hagyjon föl.

— Ej, miért? — kérde a herceg.

— Mivel a számolásnak sokféle fajtája van. Lássá, habár Kmicic úrnak igen szép vagyona van, hercegségedhez képest mégis csak légy, azért Kmicic az osztásba nem fog beleegyezni; a szorzással majd csak ő maga foglalkozik; kivonást nem enged semmiből, legfőlebb összeadhatna valamit, és nem tudom, vajjon hercegséged arra kíváncsi-e.

Jóllehet Boguszláv nem volt gyakorlatlan a vitakozásban, Zaglyoba úr fejtegetései vagy merészsége oly álmétkodásra indították, hogy nyelve megdermedt a szájában. A jelenlevők majd megpukadtak neveltükben és Szobieszki úr harsogó kacagás közt mondá:

— Ez vén bajvívó! Oda tud vágni a karddal, de a nyelv éleségével is tud játszani! Okosabb lesz őt békében hagyni.

Boguszláv, aki belátta, hogy engesztelhetetlen ellenfélre akadt, nem is igyekezett többé Zaglyoba urat a maga részére megnyerni; mással kezdett beszélgetni és csak néha-néha vetett mérges pillantásokat az öreg lovagra az asztalon túl.

De Szobieszki hetman úr nagyon jókedvű volt és tovább beszélt:

— Kegyelmed mester, bátyám uram, igazi mester! Talált-e már párjára ebben a köztársaságban?

— A karddal — felelé Zaglyoba, kinek inyére volt ez a hizelgés — Volyodyjovszki fölér velem. De Kmicic se rossz tanítványom.

E szavaknál félszemmél Boguszlávra pillantott, de ez úgy tett, mintha semmit se hallana és élénken tovább beszélgetett szomszédjával.

— Bah! — mondá a hetman. — Volyodyjovszkit többször láttam munkában, és jót állnék érte, ha az egész kereszténység sorsáról volna is szó. Kár, hogy az ilyen katonát mintha villám sujtotta volna.

— Mi történt vele? — kérdé Szarbievski, a ciechanovi kardhordó.

— Kedves menyasszonya útközben meghalt Csensztochovában — felelé Zaglyoba — és az a legrosszabb, hogy nem tudhatom meg sehol, hol van jelenleg.

— Az Istenért! — kiáltá erre Varsycki úr, a krakói várnagy. — Hiszen útközben találkoztam vele, mikor Varsóba jöttem. Ő is ide jött és megvallotta, hogy betelt a világgal és hiúságaival, és a Mons Regiusra¹ megy, hogy imádság és áhitat közt fejezze be bús életét.

Zaglyoba kezével hajának maradványába kapott.

— Kamalduli barát lett belőle. Isten engem úgy segítjen! — kiáltá a legnagyobb kétségbeeséssel.

A várnagy úr közleménye mindenkire nagy hatást gyakorolt. Szobieszki úr, ki szerette a vitéz katonákat és ő maga legjobban tudta, mily szüksége van a hazának ilyenekre, nagyon elbúsult és mondá:

¹ Mons Regius, magaslat Varsó mellett, melyen a kamalduli barátok kolostora áll.

— Az emberi szabad akarat és Isten dicsősége ellen nem szabad cselekedni, de kár és nehezemre esik az urak előtt eltitkolnom, hogy fáj. Lovag volt a Jeremiás herceg iskolájából, kiváló volt minden ellenséggel szemben, de kivált a horda és a csöcselék ellen páratlan volt. Kevés ilyen mester van az apró csatározásokban, a pusztában, legfőlebb még Pivó úr a kozákok közt és Ruscsyc úr a hadseregben; de ezek se hasonlíthatók Volyodyjovszkihoz.

— Szerencse, hogy az idők valamivel nyugodtabbak — viszonzá a ciechanovi kardhordó — és hogy a pogányok híven megtartják a szerződéseket, melyeket jótevőm legyőzhetetlen kardja csikart ki tőlök.

Itt a kardhordó meghajtá magát Szobieszki úr előtt, ez pedig szívében örült a nyilvános dicséretnek és felelé:

— Első sorban Isten jósága volt az, mely megengedte, hogy a köztársaság küszöbén álljak és az ellenség baját ellássam, másodikban pedig jó katonáimnak mindig kész elszántsága. Tudom, hogy a kán örömet megtartaná a szerződéseket, de a Krímben mozgalom van maga a kán ellen is és a bialyogrodi horda megtagadja neki az engedelmességet. Éppen most kaptam híreket, hogy ott a moldvai határon felhők húzódnak össze és csetepaték támadhatnak: kémeket is küldöttem, de kevés katonaságom van. Ha egy csapatot küldök oda, kevés lesz a másik oldalon. Éppen tapasztalt emberek nélkül szűkölködöm, kik ismerik a hordák hárci szokásait és azért siratom annyira Volyodyjovszkit.

Ekkor Zaglyoba elvette a halántékáról öklét, melylyel fejét összeszorította és hangosan kiáltá:

— De nem szabad kamaldulivá lennie, még akkor se, ha erőszakkal kell a Mons Regiusra mennem s onnét elhurcolnom! Istenemre! holnap elmegyek hozzá, szavaim talán megnyerik őt, ha pedig nem, elmegyek a hercegprimáshoz, a kamalduliak generálisához! És ha Rómába kell is utaznom, megteszem. Nem akarom kisebbiteni Isten dicsőségét, de miféle kamalduli lehet ő belőle, hiszen egyetlen-egy szőrszál se nő az állán. Olyan csupasz, mint a tenyerem! Oly igaz, mint hogy az Istent szeretem! Egész életében nem tudná a misét énekelni és ha énekelnie kellene, az egerek mind elszöknének a kolostorból, mivel azt hinnék, hogy a kandúr nyivákol és lakodalmat tart. Engedjete meg, urak, hogy így kimondom azt,

amit a fájdalom ád nyelvemre! Ha fiam volna, nem szeretném jobban, mint ezt a fiút szeretem. Isten óvja őt! Isten óvja őt! Ha még legalább bernardinus lett volna, de kamalduli! Abból nem lesz semmi, oly igaz, mint hogy elevenen itt ülök! Mindjárt holnap elmegyek a hercegsprimáshoz, adjon levelet a perjelhez.

— De hiszen a fogadalmat még nem tehette le — veté közbe a marsall úr — de ne erőltesse őt, hogy meg ne tántorodjék és avval is számolnia kell, vajjon nem Isten akarata nyilvánul-e szándékában?

— Isten akarata? Isten akarata nem hirtelen támad, mint már régi közmondásunk tartja, ami hirtelen jó, az ördögtől jó. Ha Isten akarata lett volna, már régen valami hajlamot veszek észre benne, de ő nem volt pap, hanem dragonyos. Ha teljes elméjének birtokában, nyugodtan és megfontolással érlelt volna meg ilyen elhatározást, nem szóltam volna semmit; de Isten akarata nem támad az emberre a kétségbeesésben, mint a halászsólyom a makkrécére. Nem akarom őt erőltetni. Mielőtt hozzá megyek, meggondolom, mit akarok neki mondani, hogy el ne ijeszszem őt; de bízom Istenben! A derék katona mindig jobban bízott az én eszemben, mint a magáéban; azt hiszem, most is úgy tesz, különben egészen meg kellett volna változnia.

Országos Széchényi Könyvtár

ÖTÖDIK FEJEZET.

ZAGLYOBA úr másnap meghúzta a Mons Regius kolostorkapujának csengetyűjét, miután ellátta magát a hercegprimás leveleivel és az egész tervet kifőzte Ketlinggel. Szive hatalmasan dobogott arra a gondolatra, miképp fogadja őt Volyodyjovszki és habár előbb jól meggondolta, mit fog mondani, mégis belátta, hogy sok függ attól, miképp fogadja őt. Ezzel a gondolattal foglalkozva, másodszer is meghúzta a csengetyűt, és mikor a kulcs a zárban csikorgott és a kapu kissé kinyílt, gyorsan, sőt kissé erőszakosan nyomult be rajta és így szólt a fiatal baráthoz, ki zavartan állt ott:

— Tudom, hogy különös engedélyvel kell birni arra, hogy ide belépjek, de levelem van a hercegérsek úrtól, melyet sziveskedjék, carissime frater, a perjel úrnak átadni.

— Akarata szerint fog történni — felelé a kapus és meghajtá magát a primás úr pecsétjének láttára.

Így szólván, meghúzta a szíjját, mely a kopogtatóra volt erősítve és kétszer megütötte, hogy valakit előhívjon, mivel nem volt joga a kaputól való távozásra. A harang szavára egy második barát jelent meg, átvette a levelet és szótlánul távozott, Zaglyoba úr pedig a padra tette a batyut, melyet magával hozott, aztán leült és hangoosan pihegni kezdett.

— Fráter — mondá végre — mióta van a kolostorban?

— Ötödik éve — felelé a kapus.

— Olyan fiatal és már ötödik esztendeje! Akkor már késő volna, ha kedve támadna is elmenni! És bizonynyal sokszor vágyódást kell éreznie a világ után, mert, barátocskám, az egyik háború után, a másik az életörömek után, a harmadik az asszonyok után vágyódik...

— Apage! — mondá a barát és jámborul keresztet vetett magára.

— Hogyan? Hát soha se jött kísértés reá? — ismétlé Zaglyoba, A barát pedig bizalmatlanul nézett az érsek küldöttére, aki ilyen különös beszédeket folytatott és viszonzá:

— Aki mögött ez az ajtó bezárul, nem megy ki többé.

— Azt még majd meglátjuk! Mi történik Volyodyjovszki úrral? Egészséges-e?

— Itt nincs senki, akit úgy hívnak.

— Mihály testvér? — kérde Zaglyoba úr próbaképpen. — A korábbi dragonyos kapitány, aki minapában lépett be ide?

— Azt György testvérnek hívjuk, de eddig még nem tett fogadalmat és a határidő előtt nem is tehet.

— És bizonynyal nem is tesz, mert nem hiszi fráter, micsoda szoknyahős volt az! Az összes kolo... akarom mondani, az egész hadsereg összes ezredeinél nem volt másik, aki az asszonyi érényeknek olyan ellensége volt, mint ő...

— Nem illik ilyeneket hallgatnom — viszonzá a barát fokozódó bámulattal és rosszalással.

— Hallja, fráter. Nem tudom, hol szoktak kegyelmetek fogadni, de ha itt, akkor azt tanácsolom, hogy inkább távozzék, ha György testvér jön, menjen oda a kapu melletti szobába, mivel mi itt nagyon világias dolgokról fogunk beszélni.

— Inkább mindjárt elmegyek — mondá a barát.

Eközben Volyodyjovszki, vagy helyesebben György testvér megjelent, de Zaglyoba nem ismerte föl a közeledőt, mivel Mihály úr nagyon megváltozott.

Először is a hosszú, fehér barátságában nagyobbak tűnt föl, mint a dragonyos dolmányban; másodsor bajuszának vége, mely azelőtt fölfelé meredt, le volt konyulva és szakállát, mely két, fél ujjnyinál nem hosszabb sárga szőrcsomót képezett, meghagyta; végre sovány és elkényszeredett lőn és szeme elveszté régi fényét. Lassan, kezét a csuha alatt mellén tartva és fejét lehorgasztva közeledett.

Zaglyoba nem ismerte meg őt és azt gondolta, hogy maga a perjel jön, azért fölállt és így kezdé:

— Laudetur...

Hirtelen jobban oda nézett, kitárta karját és kiáltá:

— Mihály úr! Mihály úr!

György testvér megölelte magát, valami zokogáshoz hasonló rázkódtatá meg őt, de szeme száraz maradt. Zaglyoba sokáig ölelve tartá őt, végre így szólt:

— Nemcsak te sirattad meg szerencsétlenségedet. Megsirattam én, megsiratták a Szkrzetusziék és Kmicicék is. Vigasztaljon, jutalmazzon meg az irgalom Atyja!... Jól tetted, hogy egyidőre ezeket a falakat választottad pihenő helyül. Nincs jobb a szerencsétlenségben, mint az ima és jámbor elmélkedés. Jer, hadd öleljelek meg még egyszer! Alig láthatlak könnyeimtől!

És Zaglyoba úr Volyodyjovszki látásától meghatva, csakugyan sírt, végre folytatá:

— Megbocsáss, hogy megzavartam elmélkedésedet, de nem tehettem egyebet, és magad is igazat adsz nekem, ha fölhozom okaimat! Hej, Mihály! sok jót és rosszat éltünk át együtt! Találtál-e vigaszt e rácsozat mögött?

— Találtam — felelé Mihály úr — ama szavakban, melyeket itt minden nap hallok és melyeket halálomig akarok ismételni: memento mori. Halálomban van vigaszom.

— Hm! a halált könnyebb megtalálni a csatatéren, mint a kolostorban, ahol az élet úgy elnyulik, mintha a fonalat lassan gombolyítanák le az orsóról.

— Itt nincs élet, mivel nincsenek földi dolgok és mielőtt a lélek a testet elhagyja, már úgy él, mint a másvilágon.

— Ha így van, akkor nem akarom többé azt mondani neked, hogy a bialyogrodi horda nagy erővel vonul ki a köztársaság ellen, mert mit törődöl te még azzal?

Mihály úr hirtelen félre húzta száját és jobbjával önkénytelenül baloldalához kapott, de mivel nem találta ott a szablyát, mindkét kezét tüstént visszahúzta a csuha alá, lehorgasztá fejét és mondá:

— Memento mori!

— Helyes, helyes! — mondá Zaglyoba és türelmetlenül kacintott ép félszemével. — Még tegnap azt mondta Szobieszki hetman úr: «Legalább ebben az egy háborúban szolgált volna velem Volyodyjovszki, aztán mehetett volna akármelyik kolostorba, Isten ezért nem haragszik meg, ellenkezőleg, ilyen ember annál nagyobb érde-

met szerez.» De nem csodálom, hogy saját megnyugtatódat többre becsülöd a haza boldogságánál, mivel: prima charitas ab ego.

Hosszú szünet következett, csak Mihály úr bajuszának a vége igyekezett fölfelé és gyorsan és könnyen mozogni kezdett.

— Nem tetted még le a fogadalmat — kérdé végre Zaglyoba — és kiléphetsz bármely pillanatban?

— Még nem vagyok szerzetes, Isten kegyelmére vártam és arra, hogy minden földi fájdalomra vonatkozó gondolat elhagyja lelke-met. De kegyelme rajtam van, a béke visszatér szívembe, kimehe-tek, de többé nem akarok, mert közeledik a határidő, melyben tiszta lelkiismerettel és földi vágytól menten, letehetem a fogadalmat.

— Nem akarlak attól eltántorítani, sőt ellenkezőleg, dicsérem elhatározásodat, jóllehet emlékszem, hogy mikor Szkrzetuszki annak idején szerzetes szándékozott lenni, mégis addig halogatta azt, míg a haza az ellenségek özönétől megszabadul. De tégy, amint tetszik. Igazán nem tartalak vissza, mivel annak idején magam is hivatást éreztem a szerzetesi életre. Sőt ötven évvel ezelőtt a noviciátust is megkezdtém: huncut legyek, ha hazudom! Nos! Isten másképp vég-zett... Csak azt az egyet mondom, Mihály, most ki kell jönnöd velem, ha csak néhány napra is.

— Miért lépjek ki? Hagyjon békével! — mondá Volyodyjovszki.

Zaglyoba a szeméhez húzta felöltőjének csücskét és zokogni kezdett.

— A magam számára — mondá szaggatott szavakkal — nem kérek menekvést, habár Radzivilly Boguszláv herceg bosszújával üldöz és gyilkosokat bérel föl ellenem és nekem, öreg embernek senkim sincs, aki védene és megoltalmazna... Azt gondoltam, te leszel! — De nem, nem!... Én mindig szeretlek téged, habár nem akartál is megismerni... Csak imádkozzál lelkemért, mivel nem menekülhetek meg Boguszláv kezétől!... Érjen el, aminek el kell érnie. De másik barátod, aki minden falat kenyeret megosztott veled, halálos ágyon fekszik; minden áron látni akar még téged, nálad nélkül nem akar meghalni, mivel vallomásokat kell tennie, melyek-től lelkének nyugalma függ.

Mihály úr, ki már a Zaglyobát fenyegető veszélynek hírét is nagy részvéttel hallotta, most fölugrott, megragadta Zaglyoba kar-ját és kérdé:

— Szkrzetuszki?

— Nem Szkrzetuszki, hanem Ketling!

— Az Istenért! mi történt vele?

— Védelmezésem alkalmával Boguszláv hercegembereinek lövése eltalálta őt és nem tudom, vajjon él-e még egy napig. Miattad jutotunk ilyen helyzetbe mindketten, Mihály, mivel csak azért siettünk Varsóba, hogy vigasztalást eszeljünk ki számodra. Jöjj ki legalább két napra és vigasztalj meg egy haldoklót. Később ismét visszajössz... és barát leszel... a primástól meghagyást hoztam a perjelnek, hogy semmi akadályt ne gördítsenek utadba... Csak siess, mert minden pillanat drága!

— Biz' Isten! — mondá Volyodyjovszki. Mit hallok! Akadályokat itt nem gördíthetnek elém, mert csupán mintegy elmélkedés céljából vagyok itt... Biz' Isten! Egy haldokló kérése szent dolog! Teljesítenem kell azt!

— Halálos vétek is volna! — kiáltá Zaglyoba.

— Úgy van! Mindig és örökké ez az áruló Boguszláv!... De ha Ketlinget meg nem bosszúlok, soha nem akarok ide visszatérni... Majd megtalálom ezeket az udvari embereket, ezeket a fogdmegeket és majd meglékelem a fejüket... Nagy Isten! már halálra méltó gondolatok támadnak bennem! Memento mori!... Várjon csak kegyelmed, míg a régi ruhákat fölvettem, mivel a csuhában nem szabad kimenni a világba...

— Ime itt a ruha! — kiáltá Zaglyoba és a batyu után nyúlt, mely eddigelé a padon, mellette hevert. — Mindent előre láttam, mindent előkészíttem... Itt van a csizma, itt a vivótőr, itt a dolmány...

— Jöjjön a cellába — mondá a kis lovag sietősen.

És bementek, és mikor ismét megjelentek, nem egy fehér barát tipegett többé Zaglyoba úr mellett, hanem egy tiszt, magas szárú sárga csizmában, oldalán vivótörrel és vállán a lefüggő fehér kardszíjjal. Zaglyoba kacsintott a szemével és mosolyra húzta a száját a kapus-testvér láttára, aki látható bosszúsággal arcán, kaput nyitott mindkettőjüknek.

A kolostortól nem messzire Zaglyoba úr kassos kocsija várt két szolgálóval: az egyik a bakon ült és a szép négyes fogat gyeplőjét tartotta, melyet Volyodyjovszki úr tüstént a hozzáértő szemével vizs-

gált meg; a másik a koci mellett állt, egyik kezében penészes üveggel, a másikban két pohárral.

— Mokotovig hosszú az út — mondá Zaglyoba és Ketling ágyánál nagy fájdalom vár. Erősítsd meg magad, Mihály, hogy erőd legyen mindennek elviselésére, mivel nagyon lefogytál.

E szavaknál Zaglyoba kivette a legény kezéből az üveget és mind a két poharat megtölté máslással, mely olyan ó volt, hogy szinte megsűrűsödött az öregségtől.

— Méltó ital — mondá, letette a palackot a földre és fogta a poharat. — Ketling egészségére!

— Az ő egészségére! — ismétlé Volyodyjovszki. — Siessünk! És egy hajtásra kiürítették.

— Siessünk! — ismétlé Zaglyoba. — Tölts, fickó! Szkrzetuszki egészségére! Siessünk!

Ismét egy hajtásra kiitták, mert valóban szükséges volt a sietség.

— Ülünk föl! — kiáltá Volyodyjovszki.

— És az én egészségemre nem iszol? — kérdé Zaglyoba panaszos hangon.

— Csak gyorsan!

És gyorsan kiitták. Zaglyoba egy hajtásra, habár mintegy félpint volt a pohárban, aztán anélkül, hogy megtörölné bajuszát, kiáltá:

— Hálátlan volnék, ha nem akarnék a te egészségedre inni! Tölts fickó!

— Köszönöm — viszonzá György testvér.

A palack feneke láthatóvá lőn, Zaglyoba megfogta a nyakánál és apró darabokra törte, mivel az üres ivőedények látása bántotta őt. Aztán fölültek és gyorsan elhajtattak.

A nemes ital csakhamar kellemes melegséggel tölté el ereiket és bátorsággal szívöket. György testvér arcát gyöngye pirosság lepte el és tekintete újra visszanyerte régi frissességét.

Önkénytelenül bajuszához kapott néha-néha kezével és kipödörte, úgy, hogy a hegye a szeméig ért. Aztán nagy kíváncsisággal kezdett körülnézni a vidéken, mintha először látná azt.

Zaglyoba hirtelen a térdére ütött kezével és nem törődve a világgal, fölkiáltott:

— Hoc! hoc! Azt hiszem, ha Ketling téged meglát, ismét egészséges lesz! Hoc! hoc!

Eközben megölelte Mihályt és minden erejéből magához szorította.

Volyodyjovszki nem akart neki adós maradni és a legszivesebben összeölelkeztek.

Egy darabig mélységes hallgatás közt hajtottak tova. Eközben föltűntek a külváros házikói az út mindkét oldalán.

E házikók előtt nagy sürgés-forgás volt. A polgárok egyik sorról a másikra mentek, a szolgák különféle színekben, a katonák és a nemesség pompás öltözetekben.

— A választó országgyűlésre a nemesség nagy számmal jött össze — mondá Zaglyoba — mert ha sokan nincsenek is országgyűlési követnek választva, mégis ott akar lenni, hallani és látni akar. A házak, a fogadók, minden úgy zsúfolva van, hogy alig található egy szobácska és hogy mennyi nemes kisasszony ódöng az utcákon, azt, amondó vagyok, nem számlálhatod meg a szakállad haja szálán sem. És szépek a bestiák, úgy hogy az embernek néha kedve szottyan a kezével az oldalára ütni, mint a kakas a szárnyával és kukorékolni. Nézd csak, nézd csak ott azt a fekete szeműt, aki után a hajdú azt a prémes zöld mentét viszi; nem csupa báj-e? úgy-e?

Itt Zaglyoba oldalba bökte Volyodyjovszkit, aki fölpillantott, megpödörte bajuszát és kerekre nyitotta szemét, de tüstént elszégyelte magát, lesuté fejét és rövid hallgatás után így szólt:

— Memento mori!

És Zaglyoba újfent megölelte őt.

— Per amicitiam nostram, oly igaz, minthogy engem szeretsz, oly igaz, minthogy engem becsülsz: házasodjál meg! Annyi derék leány van, házasodjál meg!

György testvér álmélkodva nézett barátjára. Lehetetlen volt, hogy Zaglyoba úr ittas legyen, mert elég gyakran ivott háromszor annyit is anélkül, hogy következései láthatók lettek volna, tehát bizonynyal a meghatottságtól beszélt így. De minden efféle gondolat oly távol volt Mihály úrtól, hogy az első pillanatban az álmélkodás kerekedett a fölháborodás fölé.

De aztán szigorúan Zaglyoba szeme közé nézett és mondá:

— Kegyelmed talán kaptos?

— Teljes szivemből azt mondom: házasodjál meg!

Volyodyjovszki úr még szigorúbban reá nézett:

— Memento mori!

De Zaglyobát nem lehetett egykönnyen elijeszteni.

— Mihály, ha szeretsz, tedd meg a kedvemért, a kutyának való a te örökös «mementód». Ismétlem, úgy fogsz tenni, amint akarsz, de én azt gondolom: szolgáljon mindenki az Istennek azzal, amire teremtette, téged a vivőtőrre teremtett, mert akaratát nyilvánította azzal, hogy ebben a mesterségben oly tökéletességre engedett jutni. És ha papot akart volna csinálni belőled, másforma ész ad neked és szivedet inkább a könyvekre és a latinra fordítja. Gondold meg azt is, hogy a mennyországban a szent lovagok nem kevesebb tiszteletben részesülnek, mint a szent barátok és hogy ők a pokoli ellenségek ellen kelnek harcra és Isten kezéből nyerik el jutalmukat, ha a zsákmányolt zászlókkal visszatérnek.... Hogy mindez igaz, csak nem tagadod?

— Nem tagadom és tudom, hogy nehéz a kegyelmed eszével a harcot fölvenni; de kegyelmed se tagadhatja, hogy a bánatnak jobb a kolostorban élni, mint a világban.

— Eh! ha jobb, a bánatnak annál inkább kerülnie kell a kolostorokat. Bolond, aki a bánatot táplálja, ahelyett, hogy kiéheztetné, hogy annál hamarább meggebedjen!

Volyodyjovszki úr hirtelenében nem tudott válaszolni, tehát elnémult és csak egy idő múlva mondá epedő hangon:

— Ne emlékeztessen kegyelmed a házasságra, mert az ilyen emlékezés csak újra fájdalmat okoz! A régi kedv is odavan, eltűnt a könnyekkel együtt és a korom sem arra való, hiszen már holdvilág kezd sütni a fejemen. Negyvenkét év és huszonöt tele harci fáradságokkal, biz' az nem tréfa, nem tréfa!

— Isten, ne büntesd őt ezért a káromkodásért! Negyvenkét év! Pfuj! Kétszer annyi van a hátamon és az embernek néha még kordában kell magát tartania, hogy ereiből a tüzet kirázza, mint a port a ruhából. Tiszteld annak az édes halottnak emlékét, Mihály! Jó voltál neki? és másoknak silány volnál? öreg volnál?

— Hagyja azt, kegyelmed, hagyja azt! — mondá Volyodyjovszki fájdalmas hangon.

És a könnyek szakálla közé folytak.

— Nem akarok több szót vesztegetni! — mondá Zaglyoba —

de add lovagi szavadat arra, hogy akármi van is Ketlinggel, egy hónapig nálunk maradsz. Minden áron látnod kell Szkrzetuszkit is... Ha aztán ismét vissza akarsz térni a csuhához, senki se gátol meg benne.

— Szavamat adom! — mondá Mihály.

És tüstént valami másról kezdtek beszélni. Zaglyoba úr a választó országgyűlésről szólt, hogy miképp indította meg Boguszláv herceg ellen a vizsgálatot és Ketling kalandjáról. De hébe-hóba félbeszakítá az elbeszélést és gondolatokba merült, azonban vidám gondolatoknak kellett lenniök, mivel több izben a térdére ütött és ismételteté:

— Hoc! hoc!

De minél közelebb értek Mokotovhoz, annál nagyobb lett a nyugtalanság, mely Zaglyoba úr arcán mutatkozott. Hirtelen Volyodyjovszkihoz fordult és mondá:

— Emlékszel-e? szavadat adtad, miképp bármi legyen is Ketlinggel, egy hónapig nálunk maradsz?

— Adtam és maradok — felelé Volyodyjovszki.

— Már itt van Ketling udvarháza is — kiáltá Zaglyoba. — Nagyon csinos lakás.

Aztán odakiáltá a kocsisnak:

— Durrogi Isten igazában! Ma ünnep van ebben a házban!

És hangos ostordurrogás hangzott a ház előtt. De még nem hajtott be a káros kocsis a kapun, mikor néhány pajtás, Mihály úr ismerősei kirohantak a tornácról; voltak köztük régi katonapajtások Chmielnicki korából és ifjabbak az utolsó katonai időkből, többi között Vaszilevszki úr és Novoviejszki úr, még ifjak ugyan, de tüzes lovagok, kik gyermek éveikben megszöktek az iskolából és néhány esztendő óta Volyodyjovszky úr alatt a katonai mesterséget gyakorolták. A kis lovag roppant szerette őket.

A régiebbek közül ott volt Orlik úr, a Novina-nemzetségből, arany koponyával, mivel egy svéd gránát egy darabot leszakított belőle, és továbbá Ruscsyc úr, a félvad pusztai lovag, a páratlan portyázó, akit hírnévre csak Volyodyjovszki múlt felül és néhány más. Mikor a két férfit a kocsiban meglátták, mindnyájan kiáltozni kezdtek:

— Ő az! ő az! Vicit Zaglyoba! Ő az!

És a kocsizhoz rohantak és a kis lovagot karjukra vették, a tornácra vitték és ismételték:

— Isten hozott! Éljen drága pajtásunk! Most itt vagy és nem eresztünk vissza! Vivat Volyodyjovszki, az első lovag, egész hadseregünk díszje! A pusztába velünk, testvér! A vad mezőkre! Ott majd elfújja a vihar bánatodat!

Csak a tornácra tették ismét a földre. Üdvözölte mindnyájukat, mivel ez a fogadás nagyon meghatotta őt és mindnyájukhoz kérdéseket kezdett intézni:

— Hogy van Ketling? Él-e még?

— Él! él! — felelék karban és a vén katonák bajusza hamiskás mosolyra húzódott. — Jöjj hozzá, mert ki nem állja tovább, olyan türelmetlenséggel vár.

— Látom, hogy nincs olyan közel a halálához, mint Zaglyoba úr mondta — jegyzé meg a kis lovag.

Eközben az előszobába és innét a nagy szobába léptek. A közepén terített asztal volt, az egyik sarokban egy tábori ág, fehér lóbőrrel letakarva, melyen Ketling feküdt.

— Barátom! — mondá Volyodyjovszki úr és feléje sietett.

— Mihály! — kiáltá Ketling és mindkét lábbal talpra ugrott, mintha erejének teljes birtokában volna és megölelte a kis lovagot.

És olyan szívesen szorongatták egymást, hogy Ketling Volyodyjovszkit és Volyodyjovszki Ketlinget fölemelte.

— Azt parancsolták, hogy betegnek téssem magamat — mondá a skót — hogy a haldoklót játszszam, de látásodra nem birtam kiállani! Olyan egészséges vagyok, mint a hal a vízben és nem történt semmi bajom. De arról volt szó, hogy kihozzunk a kolostorból... Megbocsáss, Mihály!... Ez a hadi csel szívből jött!

— A vad mezőkre velünk! — kiálták a lovagok ismét és érdes kezökkel a kardjukra ütöttek, úgy hogy dörgő zaj támadt a szobában.

De Mihály úr nagyon álmélkodott. Egy darabig hallgatott, aztán szemügyre vette valamennyit, kivált Zaglyoba úrra szögezte szemét és végre így szólt:

— Ó, ti árulók! Azt hittem, Ketling halálosan megsebesült!

— Hogyan, Mihály? — kiáltá Zaglyoba. — Bosszankodol rajta, hogy Ketling egészséges? Irigyled tőle az egészséget, vagy halálát

kívánod? Hát annyira megkeményedett a szived, hogy inkább valamennyit a ravatalon látnád, Ketlinget és Orlik urat és Ruscsyc urat és ezeket a fiatalokat, bah! Szkrzetuszkít is és engem, engem is, aki úgy szeretlek, mint fiamat.

Itt Zaglyoba behúnyta szemét és még panaszosabban kiáltá:

— Mit ér az élet, kedves urak, ha nincs hála a világon és ilyen keményszivűség is lehet!

— Istenemre! — felelé Volyodyjovszki — nem kívánok nektek semmi rosszat, de nem tudtátok tisztelni fájdalmamat.

— Sajnálja tőlünk az életet! — ismétlé Zaglyoba.

— Ne beszéljen róla!

— Ő azt mondja, hogy nem tiszteljük fájdalmát, és milyen könnyzápороkat ontottunk szerencsétlen sorsa miatt, kedves uraim! Nemde! Istent hívom bizonyosággul, legjobban szeretjük volna fájdalmadat kardjainkon körülhordozni, mert barátoknak mindig így kell tenniök. De mivel szavadat adtad, hogy egy hónapig nálunk maradsz, legalább szeress benünket ebben a hónapban, Mihály!

— Halálomig szeretni foglak benneteket! — viszonzá Volyodyjovszki.

Ekkor a beszélgetést egy új vendégnek érkezése szakította meg. A katonák, kik Volyodyjovszkival voltak elfoglalva, nem hallották, mikor ez a vendég megérkezett és csak most vették észre az ajtóban. Rendkívül nagy, pompás testállású és természetű férfiú volt, egy római cézár arcával, telve hatalommal, de egyúttal királyi jóssággal és nyájassággal. Egészen másképp festett, mint mindezek a katonák; sokkal nagyobb volt náluk, mint a madarak királya, a sas, a sólyom, az ölyv és a ráró mellett...

— A nagyhetman úr! — kiáltá Ketling és mint házigazda eléje ugrott, hogy üdvözölje őt.

— Szobieszki úr! — ismétlék a többiek.

Mindnyájan meghajtották fejüket tisztelettel teljes üdvözléssel.

Volyodyjovszkit kivéve, mindnyájan tudták, hogy a hetman úr el fog jönni, mivel megígérte Ketlingnek, de azért megjelenése mégis oly hatalmas benyomást keltett, hogy egy darabig senki se merte száját kinyitni. Különös kegy is volt ez. De Szobieszki úr a katonákat mindenek fölött szerette, kivált azokat, kik vele a tatár hordák nyakát több ízben megostorozták; családjának tekintette őket és

azért elhatározta, hogy Volyodyjovszkit üdvözli, vigasztalja és végre e rendkívüli kegy által megtartja a hadsereg soraiban.

Azért, miután Ketlinget üdvözölte, mindjárt a kis lovag felé nyujtá kezét és mikor ez közelebb jött és átfogta térdét, megszorítá fejét kezével.

— Nos, öreg katona! — mondá — nos! Isten keze földre sujtott, de ismét fölemel majd és megvigasztal... Isten legyen veled! Ugy-e, nálunk maradsz?...

Mihály úr keblét zokogás rázkódtatá meg.

— Maradok! — mondá könnyezve.

— Jól van, olyanból, mint te vagy, soha se lehet elég! És most, öreg katonapajtás, gondoljunk azokra az időkre, mikor az orosz pusztákon sátorban ültünk és úgy étkeztünk. Itt jó közöttetek időzni! Frissen, házi gazda, frissen!

— Vivat Joannes dux! — kiáltá valamennyi hang.

A lakoma megkezdődött és sokáig tartott.

A következő napon a hetman úr egy nagyértékű spanyol almás-szürkét küldött Volyodyjovszkinak.

HATODIK FEJEZET.

KETLING és Volyodyjovszki megigérték egymásnak, hogy mihelyt oda fejlődik a dolog, egymás oldalán lovagolnak, egy tűznél táboroznak és egy lópokrócon alszanak.

De közben a véletlen már egy héttel az első vizontlátás után elválasztotta őket. Kurlandból egy küldött jött azzal a jelentéssel, hogy az a Haszling, aki a fiatal skótot örökbe fogadta és vagyonnal megajándékozta, hirtelen megbetegedett és fogadott fiát hamarosan óhajtja látni. A fiatal lovag nem gondolkozott sokáig; lóra ült és elvágatott.

Elutazása előtt megkérte Zaglyoba urat és Volyodyjovszkit, hogy házát tekintsék a sajátjuknak és lakjanak benne addig, amíg nekik tetszik.

— Talán eljönnek Szkrzetuszkiék — mondá. — Ha a választás megkezdődik, legalább ő bizonyosan eljön; de ha háznépestől jönnének is, az egész család számára akadna hely. Nekem nincs rokonom és ha testvéreim volnának is, azok sem állnának közelebb hozzám, mint kegyelmeitek.

Zaglyoba rendkívül megörült ennek a meghívásnak, mivel nagyon otthoniasan érezte magát Ketling házában, de Mihály úrnak is kapóra jött.

Szkrzetuszkiék ugyan nem jöttek, de helyettük Volyodyjovszki egyik nőtestvére, Makoviecki asztalnok úr felesége jelezte megérkezését. Küldötte a hetman udvarába jött, hogy tudakozódjék, vajjon tud-e valaki az udvari emberek közül valamit a kis lovag felől. Természetesen tüstént a Ketling-féle házba utasították.

Volyodyjovszki nagyon örvendett, mivel sok év mult el azóta,

hogy az asztalnoknét nem látta és mivel megtudta, hogy jobb szállítás hiányában a halásznoknál egy nyomorult viskóban szállt meg, csakhamar oda sietett, hogy meghívja Ketling házába.

Már esteledett, mikor belépett hozzá, de azonnal megismerte őt habár két más nő volt vele a szobában, mivel az asztalnokné kis termetű és olyan gömbölyű volt, mint egy gombolyag gyapjú. Az is megismerte Mihályt; egymás karjába omoltak és sokáig nem találtak szavakat; Mihály a nő meleg könnyeit érezte arcán, és a nő az övéit; a másik két nő az egész idő alatt oly egyenest állt, mint a gyertya és nézte az üdvözetet.

Először Makoviecka¹ asszony jutott szóhoz és vékony, kissé sipító hangon kezdé:

— Mily sok esztendeje! mily sok esztendeje! Isten segítsen meg, édes bátyám! Mihályt megérkezett szerencsétlenséged hire, azonnal útnak indultam hozzád. És férjem nem tartott vissza, mivel Budziak² felől vihar fenyeget... A bialyogrodi tatárokról is beszélnek. És az utak ismét hadseregektől fognak nyüzsögni, mivel a levegőben roppant madár csapatokat látnak, ami minden betörés előtt meg szokott történni. Isten vigasztaljon meg, kedves testvérem! drágám! aranyosom! Férjemnek ide kell jönnie a választásra, s azt mondá nekem: fogd a lányokat és indulj előre. Mihályt — mondá — majd megvigasztalod bánatában, aztán a tatárok elől is — mondá — meg kell valahol oltalmazni fejünket, mivel az egész ország lángokban fog állani, és így egyik összevág a másikkal. Indulj — mondá — Varsóba, fogadj jó szállást, amíg idő van reá, hogy tisztességes ellátásunk legyen. Ő a kerületből az emberekkel kémszemlére indult. Katonaság kevés van az országban. Ez nálunk mindig így van. Kedves Mihályom! Jöjj az ablakhoz, hogy láthassam arcodat. Arcod beesett, de a szenvedésben nem is lehet másképp. Az én uramnak könnyű azt mondani Oroszországban: keress szállást! Itt sehol sincs valami; egészen egyedül vagyunk ebben a kunyhóban. Alig kaptam három kötés szalmát az alváshoz.

— Kérlek, húgom!... — mondá a kis lovag.

¹ A lengyelben a női tulajdonnevek *a*-ra, a férfiaké pedig *i*-re vagy *y*-ra végződnek.

² Budziak, Besszarábia déli része.

De húga nem engedte szóhoz jutni és tovább beszélt, mint valami zakatoló malomkerék.

— Itt vettünk lakást, másutt nem kaptunk. A vendéglősökben nem igen lehet bízni, talán rossz emberek is. Igaz, négy cseléd van velünk, jó fickók és mi se vagyunk félénkek, mivel a mi vidékünkön a nőnek is lovagias szívvel kell birnia, mert különben nem lakhatnék ott. Nekem kardom is van, melyet mindig magammal viszek és Boriskánál két pisztoly van. Csak Krisztina nem szereti a fegyvereket... De mivel itt idegen városban vagyunk, jobb szeretnénk valami biztos szálláson lakni...

— Kérlek, húgom... — ismétlé Volyodyjovszki úr.

— És te hol lakol, Mihály? Segítened kell lakást keresni, mert te ismerős vagy Varsóban...

— A szállás kész számotokra — szakítá őt félbe Mihály úr — és pedig oly kitűnő, hogy egy szenátor udvara se restelkedhetnék miatta. Barátomnál, Ketling kapitánynál lakom, és azonnal magammal viszlek...

— De gondold csak meg, hogy mi hárman vagyunk, és két szolgálta és négy cseléd. Istenemre! Még meg sem ismertettelek társasággal!

Most nőtársaihoz fordult:

— Ti tudjátok, kicsoda ő, de ő nem tudja, kik vagytok ti; legalább a sötétben ismerkedjete meg. Még a kemencét se fütötték be... Ez Drohojovszkă Krisztina kisasszony és ez Jeziorkovszka Boriska kisasszony. A férjem a gyámjuk és ő kezeli birtokukat, nálunk laknak, mivel árvák. Ilyen fiatal leányok pedig nem lakhatnak egyedül.

Míg az asztalnokné beszélt, Volyodyjovszki katonásan meghajtá magát; a fiatal hölgyek ujjokkal megfogták ruhájukat, mind a ketten bókot csináltak, miközben Jeziorkovszka kisasszony, mint valami fiatal csikó, hátra vetette a fejét.

— Ülünk föl és menjünk! — mondá. — Velem lakik Zaglyoba úr, és megkértem őt, hogy a vacsoráról gondoskodjék.

— A híres Zaglyoba úr? — kérdé hirtelen Jeziorkovszka kisasszony.

— Légy nyugodt, Boriska — mondá az asztalnokné. — Csak attól tartok, sok teketória lesz.

— Ha Zaglyoba úr a vacsoráról gondoskodik — viszonzá a kis lovag — elég lesz az akkor is, ha tízszer annyian jönnénk. Vited ki a ládákat. Egy kis kocsim is van a holmik számára, és Ketling kocsija olyan tágas, hogy mi négyen kényelmesen helyet találunk benne. Lásd, mi jut eszembe; ha a fickók nem iszákosak, a lovakkal és a nagy podgyászokkal holnapig itt maradhatnak és mi csak a legszükségesebbeket viszzük magunkkal.

— Éppen nem szükséges itt maradniok — felelé az asztalnokné — a kocsikról még nincs lerakodva, csak a lovakat kell befogniok és azonnal tovább jöhetnek. Boriska, eredj csak és láss utánnok!

Jeziorkovszka kisasszony kiugrott a tornácra és néhány perccel később visszajött azzal a jelentéssel, hogy minden kész.

— Ideje is van már! — mondá Volyodyjovszki.

Csakhamar a kocsiban ültek és Mokotov felé hajtattak. Az asztalnokné és Drohojovszka kisasszony a hátulso ülést foglalták el, elől pedig Jeziorkovszka kisasszony mellett a kis lovag foglalt helyet. Már sötét volt, arcukat tehát nem láthatta.

— Ismerik-e kegyelmetek Varsót? — kérde Drohojovszka kisasszony felé előre hajolva és hangját fölemelve, hogy a kocsi zör-gését túlkiáltsa.

— Nem — mondá mély, de kellemesen csengő hangon. — Mi igazi kisvárosiak vagyunk, és eddigelé se híres városokat, se híres embereket nem ismerünk.

Így szólván, kissé meghajtá fejcskékjét, mintha azt akarná ezzel jelezni, hogy az utóbbiak közé számítja Volyodyjovszki urat is, ő pedig hálásan fogadta a feleletet. «Illedelmes leány!» gondolta magában és azon törte a fejét, hogy miféle bókkal viszonzozhatná.

— Ha ez a város még tízszer akkora volna is, mint a milyen — mondá végre — a hölgyek még akkor is legszebb díszét képezhetnék.

— És honnét tudja azt kegyelmed a sötétben? — kérde hirtelen Jeziorkovszka kisasszony.

— Ej! kecske! — gondolta Volyodyjovszki úr.

De nem válaszolt semmit és egy darabig hallgatagon mentek tovább; aztán Jeziorkovszka kisasszony ismét a kis lovaghoz fordult.

— Nem tudja, vajjon van-e ott elég hely az istállóknban, mivel tíz lovunk és két csikónk van?

— Ha harminc volna is; majd csak kerül hely számukra.

A kisasszony pedig mondá:

— Fi! fi!

— Boriska! — mondá az asztalnokné figyelmeztető hangon.

— Aha! jól van! Boriska! Boriska! És ki gondoskodott különben egész nap a lovakról?

Így csevegván egymással, Ketling háza elé érkeztek.

Már minden ablak fényesen világított az asztalnokné fogadására. A cselédség kisietett, élükön Zaglyoba úrral; odaugrott a kocsihoz és mikor a nőket megpillantotta, így szólt:

— A hölgyek közül melyikben van szerencsém kiváló jótevőmet, Mihály barátom hűgát láthatni?

— Én vagyok! — felelé az asztalnokné.

Ekkor Zaglyoba megfogta kezét és sietve csókolgatni kezdé, miközben egyre azt ismételte:

— Tiszteletemet, tiszteletemet!

Aztán kiségité a kocsiból és nagy figyelemmel, lábát kanyar-gatva vezette a tornácba.

— Engedje meg, hogy a küszöbön innen még egyszer üdvö-zöljem — mondá útközben.

Eközben Mihály úr a fiatal leányoknak segített a kiszállásnál. Mivel azonban a kocsi magas volt és a hágcsó a sötétben nehezen volt megtalálható, átölelte Drohojovszka kisasszonyt, fölemelte és maga előtt a földre eresztette. Az pedig, anélkül, hogy megtámasz-kodnék, egy pillanatig mellére dőlt és mondá:

— Köszönöm uram!

Volyodyjovszki úr most Jeziorkovszka kisasszonyhoz fordult, de az a kocsi túlsó felén már leugrott, azért karját nyujtá Droho-jovszka kisasszonynak.

A szobában megismerkedtek Zaglyoba úrral, aki a két fiatal leány láttára igen jókedvű lett és mindjárt a vacsorához hívta őket. A tálak már az asztalon párologtak és mint Mihály úr előre látta, minden oly bőségesen volt, hogy elég lett volna kétszer annyi személynek is.

Tehát leültek. Az asztalnokné a legfőbb helyet foglalta el, mellette jobbról Zaglyoba és e mellett Jeziorkovszka kisasszony. Volyodyjovszki bal felől, Drohojovszka kisasszony mellé ült.

Csak itt vehette a kis lovag a leányokat jobban szemügyre.

Mind a kettő szép volt, de mindegyik a maga nemében. Drohojovszka kisasszonynak hollófekete haja, éppen olyan szemöldöke, nagy, kék szeme, lágy, halvány, oly gyöngéd arcszine volt, hogy halántékán a kék erecskék átlátszottak. Felső ajakát alig észrevehető sötét pehely borítá, mely a kedves, bájos ajkakat, melyek mintegy csókra termettek, kiemelé. Gyászban volt, mivel nem rég vesztette el atyját, és ruhája szine arcának gyöngédsége és fekete haja mellett a szenvedés, a bánat és szigorúság látszatát kölcsönzé neki. Első pillantásra idősebbnek tünt föl, mint társa és Mihály úr csak akkor vette észre, mikor jobban szemügyre vette őt, hogy ez átlátszó bőr alatt az első fiatalság vére csörgedezett. Minél jobban nézte őt, annál inkább csodálta megjelenésének előkelőségét, a hattyúnyakat, a szüzi bájjal teli karcsú testállást.

— Ez előkelő hölgy — gondolta magában — akinek gyönyörű lélekkel kell birnia! A másik azonban valóságos fickó!

A hasonlat találó volt.

Jeziorkovszka kisasszony több évvel idősebb volt Drohojovszka kisasszonynál és egyáltalán csinos volt, habár nem cingár; piros, mint a rózsabimbó, szőke hajjal. De haját nyilván valami betegség után lenyirták és alul arany hálóba volt elrejtve. De nyugtalan fejcskén volt és nem is akart nyugodtan maradni, a háló szemein keresztül végei mindig kikandikáltak és homlokán rendetlen, szőke füstököt képeztek, mely egész szemöldökéig lehullott, ami a tüzes, nyugtalan szemek és a rózsás arcocskának kihívó kifejezése mellett diákgyerekre emlékeztetett, aki csak azt lesi: hogy büntetlenül valami csinyt követhessen el.

Olyan csinos és friss volt, hogy az ember a szemét alig vehette le róla. Finom, tompa orrocskája volt mozgékony, folyton élénk orrcimpákkal, arcán gödröcskék s egy gödröcske az állán, ami a vidám kedv jele.

De most komolyan ült és jóízűen evett, míg szeme szerte-szét villogott; majd hogy Zaglyoba urat, majd hogy Volyodyjovszki urat vegye szemügyre, akiket csaknem gyermekes kíváncsisággal mint valami csodálnivalókat nézegetett.

Volyodyjovszki úr hallgatott, mert habár érezte, hogy kötelessége Drohojovszka kisasszonyt mulattatni, még se tudta, miképpen

kezdje. A kis lovag egyáltalán nem volt ügyes a nőkkal való érintkezésben, és a lelke most annál szomorúbb volt, mivel a leányok a kedves halottat élénken emlékezetébe idézték.

Zaglyoba úr eközben az asztalnoknét mulattatta, amennyiben a saját és Mihály úr tetteit beszélte el. Vacsora közben elbeszélte, miképp menekült egykor a fiatal Kurcevic hercegnével és Rzeniánnal negyedmagával egy egész tatár csapat elől és miképp támadt végre másodmagával a csapatra, hogy a hercegnét megmentse és az üldözést megakadályozza.

Jeziorkovszka kisasszony egészen megfeledkezett az étkezésről, állát kezére támasztotta és figyelt, miközben homlokán a haj mozgott, szeme villogott és ujjával a legérdekesebb helyeken csettintett és ismétlé:

— Aha! aha! És azután? és azután?

Mikor ahhoz a helyhez ért, ahol Kusel dragonyosai hirtelen segítségül siettek, a tatárookra támadtak és félmérföldnyire verték őket, Jeziorkovszka kisasszony nem türtőztethette magát tovább, minden erejéből összecsapta a kezét és kiáltá:

— Életemet adtam volna érte, ha ott lehetek!

— Baska!¹ — kiáltá a köpcös Makoviecka asszony határozottan oroszos kiejtéssel — itt finom emberek közt vagy, az ilyen szavakról le kell szoknod: «életemet adtam volna!» Még csak az hiányzott, hogy azt mondd: «Akaszszanak föl!»

A leány friss, ezüstcsengésű kacagással nevetett és hirtelen térdére ütött.

— No! hogy akaszszanak föl, nénikém!

— Ó, Istenem! a fülem is fáj! Kérj bocsánatot a társaságtól! — kiáltá az asztalnokné.

Ekkor Baska, mivel a bocsánatkérést az asztalnoknénál akarta megkezdeni, fölugrott helyéről, de egyúttal az asztal alá lökte a kést és a kanalat, és azonnal eltűnt, hogy azokat fölvegye.

A gömbölyded asztalnokné többé nem fojthatta el a nevetést, és különös nevetése volt, mert először megrázkódott és élénken ide-oda himbálódzott s aztán vékony hangon sipított. Mindnyájan jókedvűek lettek. Zaglyoba el volt ragadtatva.

¹ Baska a Borbálának becéző neve.

— Lássák, uraim, mit kell ettől a leánytól kiállnom! — ismétlé az asztalnokné és megrázkódott.

— Csupa élvezet, Isten úgy segéljen! — mondá Zaglyoba.

Eközben Boriska kimászott az asztal alól, a kanalat és kést megtalálta, de a hálót elvesztette fejről és haja a szemébe lógott. Főlegyenesedett, orra cimpáit mozgatta és mondá:

— Aha! az uraságok nevetnek zavaromon. Jól van!

— Senki se nevet — mondá Zaglyoba a meggyőződés hangján — senki se nevet! senki se nevet! Csak örülünk, hogy az Úr Isten a kegyelmed személyében örömet küldött közibénk.

A vacsora után a lakószobába mentek. Mikor ott Drohojovszka kisasszony a falon a lantot észrevette, levette és pengetni kezdé. Volyodyjovszki megkérte, hogy a lant mellett énekeljen, s ő egyszerűen és szeretetreméltóan azt felelte:

— Nagyon szivesen, ha képes vagyok a gondot kegyelmed lelkéről tovaűzni...

— Köszönöm! — felelé a kis lovag, és szemét hálásan emelte reá.

Erre csakhamar fölhangzott az ének:

«Lovagok, higyjétek,
Széthullnak a vértek,
Széthull az acél!
Eltalál bárhol
A pajkos Ámor,
Szívetek a cél!»

— Igazán nem tudom, miképp köszönjem meg kegyelmednek — mondá Zaglyoba, aki az asztalnokné közelében ült és váltig kezét csókolta — hogy maga is eljött és hogy ilyen kedves leányokat hozott magával, akiknek még maguk a Gráciák is szobaleányaik lehetnének. Kivált az a kis hajdú nőtt a szívemhez, mert a hamis csont oly kítűnően ért a szomorú gondolatok elűzéséhez, mint a róka a menyétéhez. Mert mik egyebek a szomorú gondolatok, mint egerek, melyek a vidámság magvait megrágnak, melyeknek szívünkben ki kellene kelniök? Tudnia kell ugyanis, méltóságos asszonyom, hogy a mi öreg királyunk, Joannes Casimirus, annyira szerette comparatióimat, hogy egy napig se lehetett meg náluk nélkül.

Parabolákat és bölcs mondásokat is ki kellett gondolnom számára, melyeket lefekvés előtt mindig elisméltetett s ezek szerint intézte politikáját. De ez egészen más tárgy. Bizom benne, hogy ilyen élvezet mellett Mihályunk is teljesen elfelejti boldogtalan leányát. Nem is tudja, méltóságos asszonyom, hogy őt csak egy héttel ezelőtt hoztam ki a kamalduliaktól, ahol már fogadalmat akart tenni. De magának a nunciusnak engedélyét eszközöltem ki, aki tudára adta a perjelnek, hogy az egész kolostort a dragonyosok közé soroztatja, ha Mihályt tüstént nem adják ki. Ő nem odavaló volt!... Hála Istennek! Hála Istennek! I ismerem őt! Ha ma nem, hát holnap az egyik e kettő közül olyan szikrákat csal ki belőle, hogy azoktól a szive, mint valami taplócska, tüzet fog.

Eközben Drohojovszka kisasszony tovább énekelt:

«A vitéz férfi
Csapását érzi,
És meghajol! —
De a nők gyengék,
És félszszel telvék
A kis zarnoktól.»

— A nők úgy félnek ezektől a sebektől, mint az eb a szalonától — suttogá Zaglyoba az asztalnoknénak. — De vallja meg, hogy ezt a két madárkát nem titkos cél nélkül hozta magával. Pompás leányok! kivált a kis hajdú, úgy éljek egészségben! Mihálynak furfangos hugocskája van, nemde?

Makoviecka asszony valóban nagyon ravasz arcot öltött, ami egyébiránt éppen nem illett egyszerű, becsületes kifejezéséhez, és mondá:

— Az ember ezen is, azon is elgondolkozott, amint nálunk, nőknél rendszerint nem hiányzik a ravaszság. Férjemnek ide kell jönnie a választásra és a leányokat előbb hoztam magammal, mivel a tatárok minden pillanatban jöhetnek. De ha ebből Mihályra nézve valami szerencsés dolog fejlődhetnék, megfogadom, hogy gyalog járok bucsút valamely csodatévő képhez.

— Meglesz, meglesz! — mondá Zaglyoba.

— Mind a két leány nagy házból való, mind a kettő vagyonos, és ez sokat mond a mostani nehéz időkben...

— Nekem ilyesmit nem kellene kétszer mondani. Mihály vagyónát a háború elpusztította, habár tudom, hogy egy pár garasa nagy uraknál van kölcsön. Némelykor kitűnő zsákmányt ejtettünk és jól lehet átadtuk a hetmannak, mégis egyetmást hamarosan elosztottunk, mint mi katonák mondani szoktuk: «a kard mellett». Mihály részére néha oly sok jutott, hogyha mindazt meg akarta volna tartani, ma szép vagyona volna. De a katona nem gondol a holnapra és a mát élvezi. És Mihály elvert volna mindent, ha mindig vissza nem tartom. Tehát azt mondja, méltóságos asszonyom, hogy a leányok előkelő származásúak?

— A Drohojovszkában szenátorok vére van. Igaz, a mi végvidéki várnagyaink ugyan nem krakóiak és sok olyan van, akiről a köztársaságban nem beszélnek; de aki egyszer a szenátori széken ült, az fényét hátrahagyja ivadékaira is. Ami pedig az ősokeket illeti, a Jeziorkovszka talán még előkelőbb, mint a Drohojovszka.

— Kérem, kérem! Az én családfámát magam is a masszagéták egyik királyától vezetem le és azért örömet hallok a családfákról.

— Nos, a Jeziorkovszka ugyan nem olyan magas fészekből származik, de ha hallani akarja... mert mi a mi vidékünkön mindenkinek a családját az ujjainkon tudjuk elszámlálni... nos, ő rokon a Potockiakkal és a Jazlyovieckiekkel és a Lyascokkal. Látssa, az így volt...

Itt az asztalnokné megigazítja ruhájának ráncait és kényelmesebben foglalt helyet, hogy ne kelljen kedvelt beszélgetését megszakítania; aztán szétterpeszté egyik kezének ujjait és a másíknak mutatóujját kikészítette az ősapák és őspanák elszámolására és így kezdé:

— Potocki Jakab úrnak leánya, Erzsébet, második feleségétől, a Jazlyoviecka asszonytól, férjhez ment Szmiotanko János úrhoz, Podolia zászlós urához...

— Értem! — mondá Zaglyoba.

— Ebből a házasságból született Szmiotanko Miklós úr, szintén Podolia zászlósura...

— Hm! Szép hivatal!

— Ez első házasságát egy Dorohosztoj... nem! egy Rozsinsz-kával... nem! egy Voronics leánynyal kötötte... Ejnye no! elfelejttem!

— Az Isten nyugosztalja, akár hogy hívták is! — mondá Zaglyoba komolyan.

— A második házasságát egy Lyascs leánynyal kötötte...

— Mik voltak e házasság effectusai?

— A fiaik meghaltak...

— E világnak minden öröme kétes...

— És a négy leány közül a legfiatalabb, Anna, Jeziorkovszkihoz ment férjhez, aki utoljára, ha nem csalódom, Podolia kardhordója volt.

— Az volt, emlékszem! — mondá Zaglyoba teljes bizonyossággal.

— Lássá, ebből a házasságból származik Boriska.

— Ezt abból is tudom, hogy ő ebben a pillanatban Ketling mozsarával czéloz.

Drohojovszka kisasszony és a kis lovag mély beszélgetésbe ereszkedtek és Boriska kisasszony mulatságból csakugyan az ablak irányába célzott a mozsárral.

Makoviecka asszony e látványra reszketni és sipítani kezdett.

— El se képzelheti kegyelmed, mit szenvedek evvel a leánynyal! Csupa hajdamaka!

— Ha minden hajdamaka ilyen volna, hamarosan hozzájuk mennék!

— Egyéb sincs az eszében, mint fegyver, lovak, háború! Egyszer kiszaladt a házból, hogy puskával kacsákra vadászszon. A nádas közepére ér és látja, hogy a nádas szétnyilik és mit lát?... egy tatár fejét, aki a nádason keresztül a faluba akart lopózkodni... Más leány megijedt volna, de ez a szerzet, képzelje, reá lő és a tatár, puff! rögtön beleesik a vízbe! Képzelve kegyelmed, agyonlőtte... És mivel?... Kacsasöréttel...

Itt Makoviecka asszony ismét rázkódni és nevetni kezdett a tatárral való kalandon, aztán hozzá tette:

— De ami igaz, mindnyájunkat megmentett, mert egész csapat közeledett; mivel azonban Baska visszajött és riadót vert, időnk volt arra, hogy az egész cselédséggel az erdőbe meneküljünk. Nálunk mindig így megy!...

Zaglyoba arca olyan elragadtatástól ragyogott, hogy egy pillanatra még a szemét is behúnyta; aztán fölugrott, a leányhoz sietett és mielőtt észrevette volna, homlokon csókolta.

— Ezt egy öreg katona adja a nádasban levő tatárért! — mondá.

A leány merészen hátra vetette szőke fejét.

— Mit? Annak ugyan beadtam! — kiáltá üde gyerekhangján, mely oly különösen hangzott szavainak tartalma miatt.

— Te kedves kis hajdamakám! — mondá Zaglyoba érzéssel.

— De mi az az egy tatár! Az urak levágtak ezeret is közülök, s aztán svédeknek és németeknek és Rákóczy magyarjait. Mit jelentek én az urakkal szemben, ilyen lovagokkal szemben, akiknek nincsen párjuk az egész köztársaságban. Jól tudom! ohó!

— Majd megtanítjuk a kardforgatásra, ha olyan bátorsága van. Én már kissé nehézkes vagyok, de Mihály is mester.

A leány felugrott erre az indítványra, s aztán megcsókolta Zaglyoba karját, bókot csinált a kis lovag felé és mondá:

— Köszönöm az ígéretet! Egy kicsit tudom már!

Volyodyjovszki azonban mély beszélgetésbe volt merülve Drohojovszka Krisztinával, azért szórakozottan felelé:

— Amint parancsolja, kisasszonyom!

Zaglyoba ragyogó arccal ismét az asztalnokné mellé ült.

— Kedves, méltóságos asszonyom! — mondá. — Nagyon jól tudom, milyen édes a török gyümölcs, melyet Sztambulban árulnak, de azt is tudom, hogy sokan vannak, akik azt kívánják. Mint van az, hogy még senki se kívánta ezt a leányt?

— Istenem! egész sereg van, amely mind a kettőnek udvarolt. Baskát tréfásan három férfi özvegyének hívjuk, mivel egyidejűleg három derék gavallér volt a kérője; Svirszki úr, Kondracki úr és Csvilichovszki úr. Mind nemes emberek a mi vidékünkéről, földbirtokosok, akiknek rokoni összeköttetéseit egész pontosan föl is tudom sorolni.

E szavaknál az asztalnokné ismét szétterpeszté balkezének ujjait és odailleszté jobbjának mutatóujját, de Zaglyoba oly gyorsan kérde, a mint csak lehetett:

— És mi lett belőlök?

— Mind a hárman életüket veszítették a háborúban, azért is nevezzük Baskát özvegynek.

— Hm! és hogyan viselte el azt?

— Lássá, ez nálunk valami mindennapi dolog és ritkán ér el

valaki hosszú életkort és ritkán hal meg természetes halállal. Sőt azt mondják, egy nemes emberhez nem is illik, hogy másképp haljon meg, mint a csatatéren. Hogyan viselte el Baska azt? Egy kicsit sirt a szegény, legtöbbször az istállóban, mivel ha valami bántja őt, mindig az istállóba szokott menni! Egyszer tehát utána mentem és megkérdeztem: «Kiért folynak könnyeid?» és ő azt felelte: «Mind a háromért!» Ebből a válaszból hamar észrevehettem, hogy egyik se volt különösen a szívéhez nőve... És azt hiszem, mivel feje más dolgokkal van teli, még nem érzi Isten akaratát; Krisztina már inkább, de Baska még a legkevésbé sem!...

— Várjon csak — mondá Zaglyoba — méltóságod! Mi ezt a legjobban tudjuk. Várjon csak, várjon csak!

— Az a mi rendeltetésünk! — felelé az asztalnokné.

— Éppen az az! A számból vette ki a szót méltóságod!

A további beszélgetést a fiatalabb társaság közeledése megszakította.

A kis lovag már minden zavart leküzdött Krisztinával szemben, és a leány nyilván jószívuségből foglalkozott vele és szenvedésével, amint az orvos foglalkozik a beteggel. És talán éppen azért nagyobb barátságot tanúsított iránta, mint azt rövid ismeretségük különben megengedte volna. De mivel Mihály úr az asztalnokné bátyja és a kisasszony az ő férjének rokona volt, senki se csodálkozott rajta. Baska eközben némi tekintetben a háttérben maradt, csak Zaglyoba úr tanúsított iránta folytonos figyelmet. Egyébiránt egykedvűnek látszott előtte, vajjon foglalkozik-e vele valaki vagy sem. Eleintén csodálkozással nézte mind a két lovagot, de hasonló csodálkozással szemlélte Ketling pompás fegyvereit is, melyek köröskörül a falakon jöggtek. Aztán kissé ásítani kezdett, szemei egyre jobban lecsukódtak, és végre azt mondá:

— Ha most lefekszem, bizonynyal nem ébredek föl holnap-utánig...

E szavak után csakhamar mindnyájan elváltak, mivel a nők az utazástól nagyon fáradtak voltak és csak az ágyak lebontására vártak. Mikor végre Zaglyoba úr egyedül maradt Volyodyjovszkival, először sokatmondólag kacsingatni kezdett a szemével, aztán a könyökével számtalanszor oldalba bökdöste a kis lovagot.

— Mihály! no Mihály, he? Mint a répák! ugye? Barát akarsz

lenni, mi? És a Drohojovszka, ez a cukros répa. És a rózsás kis hajdu, huh! Mit szólsz hozzá, Mihály?

— Mit, semmit! — felelé a kis lovag.

— Nekem különösen a kis hajdú tetszett. Mondhatom, mikor a vacsoránál mellette ültem, olyan tűz csapott felém belőle, mint a kemencéből.

— Még kecske; a másik mégis higgadtabb!

— A Drohojovszka magyar szilva, igazi magyar szilva! De a másik kis dió!... Istenemre, ha fogam volna!... azt akarom mondani, ha ilyen leányom volna, csak neked adnám. Édes mandula, mondom, édes mandula.

Volyodyjovszki hirtelen elszomorodott, mivel eszébe jutottak azok a becéző nevek, melyeket Zaglyoba Borzobohata Annuskának szokott adni. Mily elevenen álltak hirtelen lelki szeme előtt termete, kedves arca, sötét hajfonatai, vidámsága, csevegése, pillantása. Ez a kettő fiatalabb volt, de az a másik mégis tízszerre kedvesebb volt neki, mint valamennyi fiatalabb.

A kis lovag tenyerébe rejté arcát és szomorúság fogta el, mely annál nagyobb volt, mivel váratlanul jött.

Zaglyoba csodálkozott; egy darabig hallgatott és nyugtalanul körülnézett, végre így szólt:

— Mihály, mi lelt? Az Isten szerelmére, beszélj!

Volyodyjovszki mondá:

— Oly sokan élnek, oly sokan vannak a világon, csak az én báránykám nincs itt, csak őt nem látom viszont többé soha!

Aztán a fájdalom elfojtá hangját, homlokát a pad karfájára támasztá és fájdalmasan összehúzott ajkai közt lehelé:

— Isten, Isten, Isten!...

HETEDIK FEJEZET.

BORISKA kisasszony nem engedte el Volyodyjovszkinak, hogy őt «a vivásra» tanítsa, és ő nem mondott nem-et, mivel néhány nap mulva, jóllehet Drohojovszka kisasszonyt egyre jobban megkedvelte, nagyon megszerette Boriskát is, de nem is igen volt lehetséges, őket meg nem szeretnie.

Egy reggel aztán meg is kezdődött a lecke, főképp Boriska dicsekvése és biztosításai következtében, hogy ő már igen jól érti ezt a mesterséget, és nem mindenki fia birna neki helyt állani.

— Öreg katonák voltak tanítóim — mondá — akikben nálunk nincs hiány és köztudomású, hogy a mi vívóinknak nincsen párjuk... Bah, még az is kérdés, vajjon az urak nem találnának-e ott embe-
rűkre.

— Mit mond, kisasszony — kiáltá Zaglyoba — nekünk az egész világon nincs párunk!

— Kívánom, hogy kitűnjék, miképp én is párjuk vagyok. Nem remélem, de kívánom!

— A pisztolylyal való lövésben én is megpróbálkoznám — mondá Makoviecka asszony mosolyogva.

— Istenemre! bizonynyal csupa amazonok laknak a kegyel-
metek környékén! — mondá Zaglyoba.

És Drohojovszka kisasszonyhoz fordult:

— És melyik fegyvert forgatja, kisasszony, a legjobban?

— Egyiket se — felelé Krisztina.

— Aha! egyiket se! — kiáltá Boriska. És miközben Krisztinát csúfondárosan utánozta, énekelni kezdé:

«Lovagok, higyjétek,
Széthullnak a vérték,
Széthull az acél!
Eltalál bárhol
A pajkos Ámor,
Szivetek a cél.»

— Ez a fegyver, melyet kegyelmetek forgatnak. Ne féljenek! — tette hozzá, Volodyjovszkihoz és Zaglyobához fordulva. — Krisztina se rossz vívó!

— Magyarázza meg! — mondá Mihály úr, hogy némi zavarát elpalástolja.

— Ej Istenem! ha most kiderülne, amit gondolok! — kiáltá Boriska és piros lett az örömtől.

És azonnal elfoglalta állását, jobbában egy könnyű lengyel karddal, míg bal kezét hátára tette, mellét kidülleszté, fejét fölemelve és orra cimpáit élénken mozgatva, és olyan szép és rózsás volt, hogy Zaglyoba odasúgta az asztalnoknénak:

— Egyetlen egy palack látása se ragadna úgy el, még ha százestendős magyar borral volna is töltve, mint az ő látása!

— Vigyázzon, kisasszony — mondá Volodyjovszki — én csak védeni fogom magam, nem vágok, kegyelmed, kisasszony, támadjon amint tetszik.

— Jó. Ha azt akarja, hogy félben hagyjam, csak egy szócskát szóljon.

— Anélkül is félben hagyná, ha akarnám!

— Hogyan, mi?

— Az ilyen vívónak könnyen kiütném a kardocskát kezéből.

— Majd meglátjuk!

— Nem látjuk meg, mivel udvariasságból nem teszem meg.

— Nincs szükség udvariasságra. Csak tegye meg, ha teheti. Tudom, hogy kevesebbet tudok kegyelmednél, de azt még se hagyom megtörténni!

— Megengedi tehát?

— Megengedem!

— Ne izéljen, kedves kis hajdú — mondá Zaglyoba. — Ő kiállt a legnagyobb mesterekkel is.

— Majd meglátjuk! — ismétlé Boriska.

— Lássunk hozzá! — mondá Volyodyjovszki, aki kissé bosszankodott a leány dicsekedése miatt.

Hozzá fogtak.

Boriska hatalmasan vagdalkozott és úgy ugrált, mint egy sáska. Volyodyjovszki szilárdan helyén maradt és szokása szerint apró, rövid mozdulatokat tett kardjával, nem sokat törődve a támadással.

— Kegyelmed úgy védekezik ellenem, mint valami alkalmatlan légy ellen! — kiáltá Boriska bosszúsan.

— Én nem vívok kegyelmeddel, én csak tanítom! — viszonzá a kis lovag. — Így jó! Egy asszonynépség részéről éppen nem rossz! Nyugodtabban a kézzel.

— Asszonynépség részéről? Ezt, uram, az asszonynépért! nesze! nesze!

De Mihály úr, jóllehet Boriska legkitünőbb vágásait mérte reá, nyugodt és mozdulatlan maradt. Sőt szándékosan Zaglyobával kezdett csevegni, hogy megmutassa, mily keveset törődik Boriska vágásaival.

— Ugyan menjen el az ablaktól kegyelmed, mert a kisasszonynak nagyon sötét van, és habár a kard nagyobb, mint a tű, a kisasszonynak mégis kevesebb tapasztalata van a karddal, mint a tűvel.

Boriska orra cimpái még izgatottabban mozogtak ide s tova és homlokának haja egészen lehullott villogó szemecskéjére.

— Kegyelmed kicsúfol engem? — kérdé pihegve.

— Nem személyét, Isten őrizzen!

— Ki nem állhatom Mihály urat!

— Nesze a jutalmad, iskolamester! — felelé a kis lovag.

Aztán ismét Zaglyobához fordult:

— Valóban, havazni kezd.

— Ime, hó! hó! hó! — ismétlé Boriska gúnyosan.

— Boriska, elég! alig tudsz már lélegzeni! — veté közbe az asztalnokné.

— No, kisasszony, fogja erősen a kardot, különben kiütöm a kezéből!

— Majd meglátjuk!

— Most!

És a kis kard madárként kirepült Boriska kezéből és csörögve messze a kemencénél esett le.

— Ezt magamtól tettem! önkénytelenül! Nem kegyelmed! — kiáltá a leány könnyezve és egy pillanat alatt fölkapta a kardot és újra kezdé.

— Most próbálja meg kegyelmed...

— No jó! — mondá Mihály úr.

És a kis kard ismét a kemencénél hevert.

Mihály úr pedig mondá:

— Mára elég!

Az asztalnokné reszketni és még hangosabban sipítani kezdett, mint rendesen, Boriska pedig ott állt a szoba közepén, zavartan, elképpelve, pihegve és ajkába harapott, hogy elfojtsa a könnyeket, melyek erővel szemébe tolultak; tudta, hogy még többet nevetnének, ha sírva fakadna és minden áron el akarta fojtani, de mivel látta, hogy nem képes, hirtelen kirohant a szobából.

— Istenemre! — kiáltá az asztalnokné. — Bizonyosan az istállóba szökött, pedig úgy föl van hevülve... még meghúti magát. Utána kell mennem! Krisztinácska, maradj itt!

E szavakkal kiment, a tornácon meleg felöltőt kapott föl és azzal az istállóba szaladt, Zaglyoba pedig követte őt, mert aggódott kis hajdújáért.

Drohojovszka kisasszony is ki akart szaladni, de a kis lovag kézen fogta őt.

— Hiszen hallotta a parancsot! El nem bocsátom ezt a kezét, míg vissza nem jönnek.

És tényleg nem ereszté el. A kéz lágy volt, mint az atlasz; Mihály úr érezte, hogy ezekből a meleg ujjakból meleg áram folyik át testébe és szokatlan gyönyört érzett, azért még szorosabban tartotta azt.

Halvány pír borítá el Krisztina barna arcát.

— Kegyelmed úgy tart engem, mint egy hitetlen foglyot! — mondá.

— Aki ilyen foglyot ejtett, annak a szultánt se kellene írígynie, és a szultán birodalmának felét szívesen adná érte.

— De kegyelmed nem adna el a pogányoknak!

— Oly kevésbé, mint a hogy a lelkemet nem adnám el az ördögnek!

Itt Mihály úr észrevette, hogy a pillanat heve túlságos messze ragadja őt és kijavította:

— Mint a hogy a húgomat nem adnám el!

És Drohojovszka komolyan mondá:

— Azt eltalálta, uram. Mivel a szeretetben húga vagyok az asztalnoknének, az akarok lenni kegyelmednek is.

— Szivemből köszönöm — mondá Mihály úr és megcsókolta kezét — mert igen nagy szükségem van a vígaszra.

— Tudom, tudom! — ismétlé a leány — én is árva vagyok!

Itt egy könnyecsepp hullott arcára és szája fölött, a kis pelyhen megállt.

És Volyodyjovszki látta a könnyecseppcsekét, a könnyedén beárnyékolta száját és végre mondá:

— Kegyelmed oly jó, mind egy angyal! Már is könnyebben érzem magamat!

Krisztina édesen mosolygott.

— Adja Isten!

— Isten engem úgy segéljen!

Eközben úgy érezte a kis lovag, hogy még könnyebben érezné magát, ha még egyszer megcsókolná kezét. De ebben a pillanatban Makoviecka asszony a szobába lépett.

— Boriska magára vette a felöltőt — mondá — de olyan zavarban van, hogy a világ minden kinciséért sem akar bejönni. Zaglyoba úr az egész istállóban köröskörül kergeti.

Zaglyoba folytonos vígasztalás és rábeszélés közt nemcsak köröskörül kergette Boriskát az egész istállóban, hanem végre ki is szorította az udvarra abban a reménységben, hogy annál gyorsabban rábeszélheti a meleg szobába való visszatérésre. De kifickándozott a kezéből és ismétlé:

— Azért se megyek! Még ha meghűtöm is magamat! Nem megyek! nem megyek!... — Végre, mikor a ház mellett egy létrát pillantott meg, mint valami mókus reá ugrott és csak a tető szélén állapodott meg. Ott leült és Zaglyoba úr felé fordulva, félig nevetve kiáltá:

— Jó, bemegyek, ha kegyelmed utánam mászik!

— De hát kandúr vagyok-e én, hajdúcska, hogy veled a tetőkön mászkáljak? Így fizetsz azért, hogy szeretlek?

— Én is szeretem kegyelmedet, de csak a tetőről!

— Az ember agyon beszélheti magát evvel a leánynyal! Jöjj le tüstént!

— Nem megyek le!

— Istenemre, nevetséges! valamit így a szívére venni! Menyétke, nemcsak veled, hanem Kmiciccel, ki a mesterek közt is mester számba megy, szintén ugyanazt tette Volyodyjovszki, és nem tréfából, hanem párviadalban. A leghíresebb olasz, német és svéd vívók csak néhány percig állhattak helyt neki, és most ilyen Hüvelyk Matyi úgy a szívére akarja venni a legyőzetést. Pfu! szégyeld magad! Jöjj le! jöjj le! Hiszen csak most tanulsz!

— De Mihály urat nem szívelhetem!

— Ah, ne beszélj! Mivel ő exquisitissimus abban, amit magad is szeretnél megtanulni? Annál kedvesebbnek kellene lennie reád nézve!

Zaglyoba úr nem csalódott. Boriska lelkesedése a kis lovag iránt megszegyenítése ellenére is növekvőben volt, de azt felelte:

— Szeresse Krisztina őt!

— Gyere le! gyere le!

— Nem megyek le!

— Jó, maradj ülve; csak azt akarom mondani, hogy éppen nem illik egy fiatal leánynak a létrán ülni, mert mulatságos látványt nyújthat a világnak!

— Az nem igaz! — mondá Boriska és a ruhát megigazította kezével.

— Én öreg vagyok, nem nézem ki a szememet, de majd ide hívom a többieket mind, akik majd elálmélkodnak rajta!

— Lemegyek már! — kiáltá Boriska.

Ebben a pillanatban Zaglyoba a ház sarkán félre fordult.

— Istenemre, valaki jön! — mondá.

A sarkon tényleg a fiatal Novoviejszki úr fordult be, aki éppen lóháton érkezett meg, a lovat az oldalajtóhoz kötötte s megkerülte a házat, azzal a szándékkal, hogy a főkapun lépjen be.

Mikor Boriska meglátta őt, két ugrással lenn termett, de már késő volt. Novoviejszki úr látta őt a létráról leugrani, zavarba jött, álmélkodva megállt és úgy elpirult, mint egy leány. Boriska is épp úgy állt előtte. Hirtelen azt kiáltá:

— Második baj!

Zaglyoba úr roppant jókedvűen kacsingatott egy darabig ép szemével, végre azt mondá:

— Novoviejszki úr, Mihályunk barátja és alparancsnok, és ez Mászovszka... pfuj!... azt akartam mondani: Jeziorkovszka kisasszony!

Novoviejszki gyorsan magához tért és mivel fiatalsága ellenére éles eszű katona volt, meghajtá magát, szemét a csodálatos jelenésre irányozta és mondá:

— Istenemre! Ketling kertjében rózsák nyílnak a hóban!

Boriska bókolt és azt dünnyögte magában:

— Más orrnak, mint a tiédnek!

Aztán bájjal mondá:

— Tessék beljebb kerülni!

Ő maga előre sietett, gyorsan a szobába rohant, amelyben Mihály úr és az egész társaság ült és Novoviejszki úr vörös felöltőjére célozva kiáltá:

— Pirók repült be!

Aztán egy kis padra ült, kezét ölébe tette és becsukta szájacskáját, mint egy szerény, jól nevelt leányhoz illik.

Mihály úr bemutatta fiatal barátját nénjének és Drohojovszka Krisztinának és mikor Novoviejszki a második kisasszonyt észre vette, aki ugyan egész másforma, de szintén igen szép volt, másodszor is zavarba jött; de azt meghajlással palástolta el és hogy neki-bátorodjék, kezével bajúszához kapott, mely még nem igen akart nőni.

Ujjait ajka fölött sodorgatta, Volyodyjovszkihoz fordult és elmondta neki jövetelének célját. A hetman úr nagyon kívánja látni a kis lovagot. Amennyire Novoviejszki úr kitalálhatta, valami katonamegbízásról van szó, a hetman ugyanis éppen most kapott néhány levelet és pedig Vileskovszki úrtól, Szilnicki úrtól, Pívó kapitánytól és más parancsnokoktól, akik az Ukrainában és Podoliában állomásoztak, melyekben hírek voltak a krimi eseményekről és semmi jót se tartalmaztak.

— Maga a kán és Galyga szultán, kik Podhajcénél velünk szerződéseket kötöttek — folytatta Novoviejszki úr — a szerződéseket meg akarják tartani; de a Budziák úgy rajzik, mint valami méhkaptár; a bialyogrodi horda ide s tova hullámzik; nem akar sem a kánnak, sem Galygának engedelmességni...

— Ezt már Szobieszki úr közölte velem és tanácsot kért tőlem — mondá Zaglyoba. — Mit mondanak most ott a tavaszról?

— Azt mondják, hogy ez a fajzat az első fűvel együtt bizonyosan megmozdul, amelyet ismét úgy kell eltapodnunk — felelé Novoviejszki úr.

E szavaknál rettentő martialis arcot vágott és bajuszkáját kezdé pödörgetni, úgy hogy felső ajka egész vörös lett.

Boriska, ki nagyon élesen megfigyelt mindent, mindjárt észrevette ezt, kissé tehát visszahúzódott, hogy Novoviejszki úr meg ne lássa és szintén a bajúszát kezdé pödörgetni, miközben az ifjú lovagot utánozta.

Az asztalnokné azonnal rendre utasítá őt szemével, de egyúttal ő maga is ide s tova rázkódni kezdett s alig birta mosolygását elfojtani; Mihály úr is ajkába harapott és Drohojovszka kisasszony lesüté szemét, úgy hogy hosszú szempillái valóságos árnyékot vetettek arcára.

— Kegyelmed fiatal ember — mondá Zaglyoba — de tapasztalt katona!

— Huszonkét esztendőös vagyok és dicsekvés nélkül hét esztendeje szolgálom a hazát, mivel tizenöt éves koromban az iskolából a csataterre szöktem — felelé az ifjú.

— A pusztát ismeri és jól tud a magas fűben lopózkodni, és úgy rohan az ellenségre, mint a kánya a fehér fajdra — tette hozzá Volyodyjovszki úr. — Kiváló portyázó! A pusztában egy tatár se kerüli ki figyelmét!

Novoviejszki úr kipirult az örömtől, hogy ilyen híres szájból kapott a hölgyek jelenlétében dicséretet.

Azonkívül ő nemcsak pusztai sólyom, hanem csinos, sötétarcú, vihartól barnított fickó is volt. Arcán fülétől orráig sebhely húzódott, mely a vágástól egyik felén keskenyebb volt, mint a másikon. Szeme éles, mely szokva volt a távolba nézéshez, fölötte sötétfekete szemöldök, mely orra tövénél összenőtt és a tatár íjhoz hasonlított. A símára borotvált fejen fekete, idomtalan üstök meredt föl. Boriskának tetszett a beszéde és termete, de azért nem szünt meg őt utánozni.

— Kérem! — mondá Zaglyoba — Ha az ember öreg, mint én, örömet látja, hogy egy fiatal nemzedék támad, mely hozzánk méltó.

— Még nem méltó! — viszonzá Novoviejszki.

— Dicsérem a szerénységet is! Nem soká tart és kisebb parancsnokságokat fognak bízni kegyelmedre.

— Hogyan! — kiáltá Mihály úr — ő már gyakran volt parancsnok és a saját szakállára győzelmet aratott!

Novoviejszki úr úgy kezdé pödörni a bajúszát, hogy csaknem leszakítá ajakát.

Boriska pedig, ki le nem vette róla a szemét, szintén fölemelte mind a két kezét és mindenben utánozta őt.

De az okos katona csakhamar észrevette, hogy az egész társaság szeme félre fordult, oda, hol kissé mögötte az a leány ült, akit a létrán látott és könnyen kitalálta, hogy ott valami rosszban kell sántikálnia.

Tehát látszólag nem figyelve csevegett tovább, és mint eddig, most is a bajúszát keresgélte, de végre, miután megtalálta a kellő pillanatot, gyorsan megfordult, úgy hogy Boriskának nem volt ideje arra, hogy szemét lesüsse és kezét arcáról elvegye.

A leány fülig pirult és anélkül, hogy tudná, mitévő legyen, fölemelkedett helyéről. Az összes jelenlevők kissé zavarba jöttek és szünet támadt.

Boriska hirtelen a ruhájára ütött kezével.

— Harmadik baj! — kiáltá ezüstcsengésű hangján.

— Tisztelt kisasszonyom! — mondá Novoviejszki úr élénken. — Már régen észrevettem, hogy valami történik a hátam mögött. Örömet megvallom, nagyon vágyódom egy kis bajús után, de ha meg nem érném, azért történnék, mivel előbb halok meg a hazáért, és ebben az esetben remélem, hogy inkább könnyeket, mint nevetést érdemeltem kegyelmedtől.

Boriska lesütött szemmel állt ott, mivel az ifjú őszinte szavai nagyon megszegyenítették.

— Meg kell neki bocsátania — mondá Zaglyoba. — Pajkos, mivel még fiatal, de aranyos szíve van!

És ő, mintegy Zaglyoba úr szavait megerősítendő, mindjárt azt mondá halkán:

— Bocsánatot kérek... nagyon...

Novoviejszki úr pedig ebben a pillanatban megkapta kezét és csókolgatni kezdé.

— Istenemre! ugyan ne vegye szívére! Hiszen nem vagyok

barbár. Nekem illik bocsánatot kérnem kegyelmedtől, mivel megzavarni bátorkodtam multságát. Mi katonák magunk is szeretjük a pajkosságot! Mea culpa! Még egyszer megcsókolom ezeket a kacsókat, és ha addig szabad csókolnom, míg meg nem bocsát — az Úr sebeire! — ne bocsásson meg estig!

— Ó, milyen udvarias gavallér! Látod-e Boriska! — mondá Makoviecka asszony.

— Látom! — felelé Boriska.

— Most már jól van! — kiáltá Novoviejszki úr.

Főlegyenesedett és szokásból merészen bajúszához kapott, de csakhamar meggondolta magát és hangos nevetésre fakadt; Boriska követte őt és a többiek Boriskát. Mindnyájukat elfogta a vidámság. Zaglyoba tüstént egyik palackot hozatta föl a másik után Ketling pincéjéből és jól elborozgattak. Novoviejszki úr összeverte a sarkantyúját, üstökét fölborzolta ujjjaival és egyre tüzesebb pillantásokat vetett Boriskára. Rendkívül tetszett neki. Szokatlanul beszédessé is vált, és mivel a hetman közelében élt és ismerte a nagy világot, tudott is miről beszélni.

Beszélt a választó országgyűlésről és annak végéről, valamint arról, hogy miképp dőlt össze a kemence a kíváncsi munkások alatt a szenátorok szobájában valamennyiök legnagyobb örömeire. Végre ebéd után elutazott és szeme és lelke telve volt Boriskával.

NYOLCADIK FEJEZET.

AKIS LOVAG még aznap jelentkezett a hetmannál, aki azonnal fogadta őt és így szólt hozzá:

— Ruscycot a Krimbe kell küldenem, hogy körülnézzen: mi van ott készülöben, és hogy a kánnál a szerződés megártása végett bekopogtasson. Szolgálatba akarsz-e lépni ismét és át akarod-e venni az ő parancsnokságát? Te, Vilcskovszky, Szilnicki és Pivó szemmel tartjátok Dorost és a tatárokat, akikben soha se lehet egészen bízni.

Volyodyjovszki úr elszomorodott. Hiszen élete virágját a szolgálatnak áldozta föl. Egész évtizedekig nem ismerte a békét, tűzben, puskaporfüstben, fáradalomban, álmatlanság és éhség közt élt, nem volt oltalmazó fődél a feje fölött, egy marék szalma a lefekvésre. Isten tudja, mennyi vér folyt kardja által. Sem állandóan le nem települhetett valahol, se meg nem nősiülhetett. Ezerszerte kevésbbé érdemesek ették a panem bene merentium (a jó kegyelemkenyeret), méltóságokra, hivatalokra, sztaroszságokra emelkedtek. Ő gazdagabban kezdte meg a szolgálatot, mint aminő most volt. És őt, a régi vasgyúrót újra próbára akarták tenni. És lelke össze volt törve; mielőtt kedves, barátságos kezek találkoztak volna, melyek sebeit bekötözni kezdjék, ismét azt parancsolták, hogy legyen harcra készen és siessen a köztársaság kietlen, távol végvidékeire, tekintet nélkül fáradt, meggyötrött szívére. Így legalább néhány évig örömét lelhetette volna Annuskájában.

Mikor most mindezt elgondolta, végtelen keserűség támadt benne; de mivel egy lovaghoz méltatlannak látszott neki, hogy érdemeire hivatkozzék, röviden azt felelé:

— Elutazom.

De maga a hetman így szólt:

— Nem vagy szolgálatban, mondhatsz nem-et is. Magadnak kell legjobban tudnod, vajjon reád nézve nincs-e nagyon korán.

Volyodyjovszki azt felelé:

— Nekem meghalni sincs nagyon korán!

Szobieszki úr néhányszor föl- és alájárkált a szobában, aztán megállt a kis lovagnál és bizalmasan a vállára tette a kezét.

— Ha könnyeid máig se száradtak föl, majd fölszárítja a vihar a pusztában. Te egész életedben dolgoztál, derék katona, dolgozzál tovább! És ha egyszer eszedbe jutna, hogy megfélekedtek rólad, hogy nem jutalmaznak meg, hogy nem hagytak neked pihenőt, hogy te nem csemegét, hanem csak száraz kenyeret szereztél, nem sztaroszságokat, hanem sebeket, nem nyugalmat, hanem gyötrelmet, szorítsd össze ajkadat és mondd: «Értted, hazám!» Más vigasztalást nem adhatok neked, mert magamnak sincs, de bár nem vagyok pap, mégis biztosíthatlak, hogy ilyen szolgálat mellett tovább jutsz az elnyűtt nyeregtakarón, mint mások a hatlovas hintón, és hogy lesznek kapuk, melyek előtted kitérülnek és amazok előtt bezárulnak.

— Értted, hazám! — mondá Volyodyjovszki magában, egyúttal csodálkozván azon, hogy a hetman oly éles elmével kitalálhatta legtitkosabb gondolatait.

És Szobieszki úr leült vele szemben és tovább beszélt:

— Nem akarok úgy beszélni veled, mint alantassal, hanem mint jóbaráttal, bah! mint apa a fiával! Még azokban az időkben, mikor tűzben álltunk Podhajcénél és még korábban az Ukrainában, mikor alig tudtunk helyt állani az ellenség túlnyomó erejének, és itt a haza szívében, hátunkkal fődözve, rossz emberek tomboltak és saját ügyeik miatt veszekedtek — már akkor gyakran eszembe jutott, hogy ennek a köztársaságnak el kell vesznie. Túlságosan uralkodik itt az önkény a rend fölött, túlságosan háttérbe kell vonulnia a közjónak a személyes ügyek mellett... Ez sehol a világon nincs ilyen mértékben... Lásd! ilyen gondolatok rágódnak szívemen, nappal a csatatéren, éjjel a sátorban, mert azt gondoltam magamban: No! Mi katonák, csak mi veszszünk el!... jó!... ez a mi kötelességünk, a mi sorsunk! De ha legalább tudnánk, hogy

a vérrel, mely sebeinkből omlik, a megváltás is előtör. Nem! ez a vizsgálatunk se volt. Ó, nehéz napokat éltem Podhajcénél, habár vidám arcot mutattam, hogy ne gondoljátok, miképp kételkedtem a győzelemben. Hiányzanak az emberek! — gondoltam magamban — hiányzanak az emberek, kik ezt a hazát őszintén szeretik! És úgy éreztem, mintha valaki kést döfne a szívembe. Míg egy napon... az utolsó volt a podhajcei táborban... mikor téged kétezzer emberrel küldtelek támadásra huszonhatezernyi horda ellen és te a kézzelfogható halálba, a bizonyos pusztulásba oly hévvel rohantál, mint a menyegzőre, hirtelen az jutott eszembe: «Hát ezek az én katonáim?» És Isten ebben a pillanatban levette a követ szivemről és tisztán láttam szememmel. Ezek — mondám — az anya iránti tiszta szeretetből halnak meg, ezek nem vesznek részt összeesküvésekben, nem mennek az árulókhoz; ezekből akarok szent testvérületet alkotni, ezekből akarok iskolát képezni, amelyben a fiatal nemzedékek tanuljanak, az ő példájuk, az ő közellétük hatni fog; ezek által megifjul ez a szerencsétlen nép, elfelejti a külön érdekeket, kitanul az önkényből, talpra áll, mint az oroszán, mely érzi tagjainak roppant erejét és bámulatba ejti a világot! Ilyen testvérületet akarok képezni katonáimból!

Itt Szobieszki úr maga is tűzbe jött, fölemelte fejét, mely egy római cézár fejéhez hasonlított, kitérte kezét és kiáltá:

— Uram! Ne írd falainkra: «Mane, Tekel, Faresz!» és engedd, hogy megifjítsam hazámat!

Aztán szünet következett be. A kis lovag lehorgasztott fővel ült és érezte, hogy egész testét reszketés fogja el.

A hetman egy darabig gyors léptekkel járt föl s alá a szobában, aztán megállt a kis lovag előtt.

— Példákra van szükség — mondá — mindennapi példákra, melyek szembe tűnnek. Volyodyjovszki! téged számítotlak első sorban a testvérület közé. Hozzá akarsz-e tartozni?

A kis lovag fölemelkedett és átölelte a hetman térdét.

— Lássá! — mondá reszkető hangon — lássa! Mikor azt hallottam, hogy ismét ki kell vonulnom, azt gondoltam, igaztalanság történik velem, és hogy pihenő illik fájdalmamnak, de most látom, hogy vétkeztem... és... megalázom magam erre a gondolatra és nem szólhatok, mivel szégyenlem magamat...

A hetman szóltanul szívéhez szorította őt.

— Mi csak kis csapat vagyunk — mondá — de a többiek követni fogják példánkat.

— Mikor induljak? — kérde a kis lovag. — Magam is elmehetnék a Krimbe, mivel már voltam ott.

— Nem — mondá a hetman. — A Krimbe Ruscycot küldöm. Ott rokonai, sőt hasonló nevű rokonai, azt hiszem, unokatestvérei vannak, akiket a horda mint gyermekeket elfogott, átpártoltak hozzájuk és a pogányok közt méltóságokra emelkedtek. Ezek mindenben segítségére lesznek; téged pedig a csatatéren akarlak fölhasználni annál is inkább, mivel nincs hozzád fogható a tatárok elleni harcban.

— Mikor induljak? — ismétlé a kis lovag.

— Legkésőbb két hét múlva. Még beszélnem kell az alkancellár úrral és a kincstartó úrral, a leveleket el kell készítenem Ruscyc részére és utasításokat kell neki adnom. Eközben légy készen, mivel gyorsan fogok cselekedni.

— Holnaptól kezdve készen leszek!

— Isten fizesse meg jóakarodat, de ilyen sietségre nincs szükség. Nem is kell hosszú időre távoznod, mivel a választás alatt, hacsak béke lesz, szükségem lesz reád itt Varsóban. Hallottál-e valamit a jelöltek felől? Mit beszélnek a nemességről?

— Csak rövid idővel ezelőtt jöttem ki a kolostorból a világba, és ott nem gondolnak világi dolgokra. Csak azt tudom, amit Zaglyoba úr mondott nekem.

— Igaz! Tőle kaphatok értesüléseket. Ő nagyon ismerős a nemesség közt. És te kire szándékozol szavazatodat adni?

— Még nem tudom, de azt gondolom, hogy a háborúban jártas úrral kell birnunk.

— Úgy van! úgy! úgy! Én is ilyenre gondoltam, aki már pusztán nevével is rémületbe ejti a szomszédokat. Háborúban jártas úrra van szükségünk, mint Báthory István. Most Isten veled, derék katona!... Háborúban jártásra van szükségünk!... ismétlem mindenkinek... Isten veled! Isten fizesse meg készségedet...

Mihály úr elbúcsúzott és távozott.

Az úton a derék katona elgondolkozott; örült, hogy még egy vág két hete van, mivel a barátság és vigasztalás, melyet Droho-

jovszka Krisztina nyujtott neki, kedves volt előtte. Örült annak a gondolatnak is, hogy a választásra ismét haza jöhet és egyáltalán bosszankodás nélkül tért haza. A puszta is, amely után öntudatlanul vágyakodott, ingerrel birt reá nézve. Úgy hozzá volt szokva ehhez a végtelen rónasághoz, amelyen a lovas inkább madárnak, mint embernek érzi magát.

— Nos hát — gondolta magában — kimegyek a végtelen mezőkre, a végvidéki őrségek és dombok országába; újra kezdem a régi életet, védem a végeket, a pusztai fűben táborozom, ha a tavasz eljő. Nos hát, ki akarok menni, ki akarok menni!

Eközben megsarkantyúzta lovát és sebes vágatva lovagolt, mivel már vágyódott utána, hogy a szél a fülébe zúgjon és füttyüljön. Szép, száraz, fagyos nap volt. Fagyos hó borítá már a földet és csikorgott a mén lábai alatt. Az apró hódarabok szétröpködtek a patkócsattogás alatt. Volyodyjovszki úr oly gyorsan vágatott tova, hogy a lovász, ki rosszabb lovon ült, messze elmaradt tőle.

Alkonyat tájban volt; esti pír ragyogott az égen és rózsás visszfényt vetett a havas síkságra. Az izzó égen ragyogva tüntek föl az első csillagok és a hold is feljött ezüst sarló alakjában. Az út üres volt, itt-ott a lovag kitért egy-egy terhes szekérnek és szakadatlanul tova vágatott; csak akkor tartá vissza a lovát, mikor a távolban meglátta Ketling házát és bevárta a lovászt.

Maga elé pillantva, hirtelen észrevette, hogy egy karcsú alak jön elébe. — Drohojovszka Krisztina volt.

Mihály úr fölismerte őt, azonnal leugrott a lóról és átadta a legénynek, ő maga kissé csodálkozva, de még inkább örülve látásán, hozzá sietett.

— A katonák azt beszélik — mondá — hogy este felé különböző természetfölötti alakokkal találkozhatnak, melyek majd rossz, majd jó jövődölést jelentenek; de reám nézve alig lehet jobb, mint hogy kegyelmeddel találkozom.

— Novoviejszki úr megérkezett — felelé Krisztina — Boriskával és az asztalnoknéval társalog, én azonban szándékosan jöttem eléje, mivel nyugtalan voltam amiatt, amit a hetman úr akart mondani kegyelmednek.

Az e szavakban rejlő nyíltság rendkívül meghatotta a kis lovag szívét.

— Valóban úgy aggódik miattam? — kérdé és reá emelé szemét.

— Igen! — viszonzá Krisztina mély hangon.

Volyodyjovszki le nem vette róla a szemét, mivel még soha se látszott előtte oly szépnek. Fején atlasz sapkácskát viselt, fehér hattyúpehely környékezte halvány, kis arcát, melyre a hold visszfénye esett és szelíden megvilágítá a nemes szemöldököket, a lesütött szemeket, a hosszú pillákat és ama sötét, alig látható pelyhecskéket ajka fölött. Arcán bizonyos nyugalom és nagy jóság látszott.

Mihály úr úgy érezte ebben a pillanatban, hogy az egy barát-ságos, kedves arc.

Így szólt tehát:

— Ha a legény nem lovagolna mögöttünk, háladatosságból itt a hóban lábához borulnék kegyelmednek!

Ő pedig így szólt:

— Ne beszéljen ilyen dolgokat, én nem vagyok méltó kegyelmedre, de jutalmul mondja nekem, hogy nálunk akar maradni és tovább is szabad kegyelmedet vigasztalnom!

— Nem maradok itt — felelé Volyodyjovszki úr.

Krisztina rögtön kérdé:

— Az nem lehet?

— Úgy kívánja a katonai szolgálát! Oroszországba megyek, a vad mezőkre...

— A szolgálát? — ismétlé Krisztina.

Aztán elnémult és gyorsan a ház felé sietett. Mihály úr kissé zavarodottan tipegett mellette. Valami tompán és nehezen nyomta a lelkét. Ismét akart valamit mondani, újra föl akarta venni a társalgást — de nem ment. És mégis úgy tetszék neki, mintha ezerféle dolgot kellene Krisztinának elmondania és mintha éppen most volna annak az ideje, ameddig egyedül voltak és senki se háborgatta őket.

— Itt kezdeni kell! — gondolta magában — a többi magától megy...

Igy szólt tehát:

— Már régen itt van Novoviejszki úr?

— Még nem régen — felelé Drohojovszka.

És a beszélgetés újra megszakadt.

— Így nem megy! — gondolta Volyodyjovszki. — Ha így kez-

dem, soha se mondok semmit. De látom, hogy a szenvedés elfogyasztá eszem maradékát is.

És így egy darabig szóltanul lépdelt mellette és egyre élénkebben mozgatta bajúszát.

Végre, mikor már a ház előtt voltak, megállt és így kezdé:

— Lássá, kisasszony, ha a boldogságot oly sok esztendeig halogattam, csak hogy a hazának szolgáljak, hogyne halogatnám el most a vigasztalást is?

Volyodyjovszki azt hitte, hogy ily egyszerű okoskodásnak Krisztinát azonnal meg kell győznie és a leány tényleg szomorúan és szelíden mondá egy idő múlva:

— Minél jobban megismerkedik az ember kegyelmeddel, Mihály úr, annál jobban tiszteli és becsüli...

E szavak után a házba mentek. Már a tornácon feléjük hangzottak Boriska kiáltásai: «Allah! Allah!» És mikor a vendégszobába léptek, közepén, bekötött szemmel, hajlott állásban és kinyújtott kézzel Novoviejszki urat látták, aki Boriskát igyekezett megfogni, aki minden sarokba elbujt és «Allah!» kiáltással jelzé hollétét. Az asztalnokné az ablaknál beszélgetésbe volt merülve Zaglyoba úrral.

De Krisztinának és a lovagnak belépése félbeszakítá játékukat. Novoviejszki lehúzta a kendőt és odafutott, hogy üdvözölje őket. Egyidejűleg az asztalnokné, Zaglyoba és a pihegő Boriska is feléjük tartottak.

— Mi hír ott? mi hír ott? Mit mondott a hetman úr? — kérdé egyik a másik után.

— Húgom! — felelé Volyodyjovszki — ha leveleket akarsz küldeni férjednek, alkalmad van reá, mivel Oroszországba utazom!

— Már visszaküldenek téged! Az élő Istenre, ne hagyd magad behúzatni és ne menj oda — kiáltá Makoviecka asszony panaszosan. — Hogy neked nem is engednek egy pillanatnyi időt sem!

— Valóban, megbízást adtak neked? — kérdé Zaglyoba komoran. — Joggal mondja az asztalnokné, hogy úgy csépelnek veled, mint egy cséphadaróval.

— Ruscyc a Krimbe megy és utána nekem kell a zászlóaljat vezetnem, mert mint már Novoviejszki úr mondta, az utak tavaszal bizonynyal megtelnek emberekkel.

— Mindig tolvajokra vadászszunk ebben a köztársaságban,

mint a kutya az udvarban! — kiáltá Zaglyoba. — Mások azt se tudják, melyik végén kell megfogni a muskétát és nekünk soha sincs nyugodalmunk!

— Hagyjatok csak békén! Itt nem ér a beszéd semmit! — felelé Volyodyjovszki. — A szolgálat, szolgálat! Szavamat adtam a hetmannak, hogy belépek s az egészen mindegy, vajjon későbbben, vagy korábban-e...

Itt Volyodyjovszki úr ujját homlokára tette és ismételte azt az okoskodást, melyet egyszer már Krisztinával szemben használt:

— Mert lássa kegyelmed, ha boldogságomat oly sok esztendeig halogattam, hogy csak a köztársaságnak szolgáljak, hogyne mondanék le arról a vigasztalásról, melyet társaságukban találok?

Erre senki se szólt egy szót se; csak Boriska jött oda duzzogva, összecsucsorítá száját, mint egy dacos gyerek és mondá:

— Kár Mihály úrért!

Volyodyjovszki vidáman elnevette magát.

— Az Isten adjon kegyelmednek boldogságot! Hiszen csak tegnap mondta, hogy ki nem állhat, hogy oly kevéssé tud szeretni, mint egy vad tatárt!

— Éppen nem! Mint egy tatárt! Azt éppen nem mondtam. Kegyelmed a tatárokkal örömet szerez magának, mi meg itt aggódni fogunk!

— Vigasztalódjék, kis hajdú (bocsásson meg, kisasszony, hogy így nevezem, de nagyon illik kegyelmedre). A hetman úr azt mondta nekem, hogy ez a parancsnokság nem sokáig tart. Egy vagy két hét múlva indulok, de a választásra minden esetre Varsóban kell lennem. Ezt maga a hetman kívánja és úgy is lesz; még ha Ruscyc a Krimből nem térne is vissza májusban.

— Ó, az pompás!

— Én is elmegyek a kapitány úrral, bizonyosan elmegyek — mondá Novoviejszki, élesen Boriskára nézve.

És a leány azt felelé neki:

— Csak kevés akad olyan, mint kegyelmed! Öröm a katonára nézve, hogy ilyen parancsnokság alatt szolgál. Menjen kegyelmed, menjen! Sokkal vidámabb lesz Mihály úr.

Az ifjú csak fölsóhajtott és tenyerével lesimitá üstökét, végre kezét, mint előbb a szembekötősdijátéknál, kitérta és mondá:

— De előbb meg kell fognom Boriska kisasszonyt! Biz' Isten, meg kell fognom!

— Allah! Allah! — kiáltá Boriska és visszahúzódott.

Eközben Drohojovszka odalépett Volyodyjovszkihoz, arca boldogságtól és örömtől ragyogott.

— Mihály úr, kegyelmed nem jó hozzám, nem jó hozzám; Boriskához jobb, mint hozzám?

— Én nem vagyok jó? Én jobb vagyok Boriska kisasszonyhoz? — mondá a lovag álmélkodva.

— Boriskának azt mondta, hogy a királyválasztásra visszatér, ha ezt tudom, kevésbé vettem volna szívemre elutazását.

— Aranyom!... — kiáltá Mihály úr.

De hirtelen észhez kapott és mondá:

— Kedves barátom! Még sok mondani valóm volna, de elvesztettem a fejemet!

KILENCEDIK FEJEZET.

MIHÁLY ÚR lassankint készülni kezdett az utazáshoz, anélkül, hogy eközben megszűnt volna Boriskának leckéket adni, kit napról-napra jobban megkedvelt és Drohojovszka Krisztinával kettesben sétálgatni, hogy nála vigasztalást keressen. Úgy látszik, meg is találta, mivel minden áldott nap vidámabb lett, sőt néha este részt vett Boriska mulatozásaiban Novoviejszki úrral.

Ez a fiatal gavallér kedves vendéggé vált Ketling házában. Reggel vagy dél tájban szokott jönni és estig maradt és mivel mindnyájan szerették és örömmel látták őt, csakhamar a családhoz tartozónak kezdték tekinteni. Elvitte a hölgyeket Varsóba, ő tett számukra rendeléseket a selyemkereskedőknél és este szenvedélyesen játszott szembekötősdit, miközben mindig azt ismételte, hogy elutazásáig okvetetlenül meg kell fognia az elérhetetlen Boriskát.

Ő azonban mindig kitért, habár Zaglyoba úr így szólt neki:
— Ha ez nem fog meg, megfog más!

De mindig világosabb lett, hogy minden áron ez akarta őt megfogni. Még a «kis hajdú» előtt is világossá kellett annak lennie, mivel néha úgy elgondolkozott, hogy homlokfürtjei egészen a szemébe hullottak. Zaglyoba úrnak azonban okai voltak, amelyek miatt ez nem éppen kívánatos volt előtte. Egy este, mikor mindnyájan szétmentek, a kis lovag ajtaján kopogtatott és belépett.

— Úgy fáj, hogy el kell válnunk — mondá — azért ide jöttem, hogy kedvemre kinézzem magam rajtad. Isten tudja, mikor látjuk megint egymást!

— A választásra a leghatározottabban visszajövök — viszonzá Mihály úr, miközben megölelte őt — és meg is akarom mondani,

miért: a hetman abban az időben oly sokat akar itt látni, amennyit csak lehet, amaz emberek közül, akiket a nemesség szeret, hogy az ő jelöltjének megnyerjék azt. És mivel az én nevem, hála Istennek, némi tekintélynek örvend társaim között, bizonyosan vissza fog ide hívni. Kegyelmedre is számít.

— Bah! meg akar fogni hálójába, de nekem úgy tetszik, hogy habár meglehetősen vastag vagyok, e hálónak egyik szemén mégis kisiklom. Nem fogok a franciára szavazni.

— Miért?

— Mivel az absolutum dominium híve.

— Condénak esküt kellene tennie a szerződésekre, mint bárki másnak és ő állítólag nagy hadvezér, ki jeles hadi tettei folytán híres.

— Isten kegyelméből nem kell Franciaországban keresnünk hadvezéreket. Maga Szobieszki úr is bizonynyal nem rosszabb, mint Condé. Gondold meg, Mihály, a franciák épp úgy harisnyát viselnek, mint a svédek s az esküket is bizonynyal épp úgy tartják meg. Carolus Gustavus kész volt minden órában esküt tenni. Ez olyan náluk, mint a diótörés. Mit használnak a szerződések, ahol becsületesség nincs!

— De a köztársaságnak védelemre van szüksége! Igen, ha Visnioviecki Jeremiás herceg élne! Unanimitate királylyá választánánk őt.

— Él a fia, ugyanaz a törzs!

— De nem ugyanaz a bátorság! Szánalom őt látni, inkább szolgának látszik, mint oly nemes vérből való hercegnek. Ha az idők még mások volnának! De ma az első a haza javának figyelembe vétele. Ugyanezt fogja neked Szkrzetuszki is mondani. Amit a hetman úr tesz, azt teszem én is, mivel az ő őszinte hazaszereztetésében úgy hiszek, mint az evangéliumban.

— Igen! és ideje, hogy arra gondoljunk. Baj, hogy most kell elmenned.

— És mit tesz kegyelmed?

— Visszatérek Szkrzetuszkiékhoz. A lusták ugyan megkínoznak ott néha, de azért, ha sokáig nem látom őket, mégis aggódom miattuk.

— Ha a választás után háború találna lenni, Szkrzetuszki is

bevonul. Bah! ki tudja, vajjon kegyelmed is nem megy-e még egyszer háborúba. Talán együtt harcolunk Oroszországban. Azokban a tartományokban sok rosszat és jót tapasztaltunk!

— Igaz! Isten engem úgy segítjen! Ott teltek el legszebb éveink. Néha kedve támad az embernek, hogy viszontlássá mindazokat a helyeket, melyek hírnevünk tanúi voltak.

— Akkor jöjjön most velem. Együtt könnyebben elviseljük és öt hónap múlva visszatérünk Ketlinghez. Akkor ő is itt lesz és Szkrzetusziék is...

— Nem, Mihály, most nincs időm arra, de ígérem, hogy ha valamely kisasszonynyal, akinek birtokai Oroszországban vannak, házasságra lépsz, én viszlek oda és jelen leszek bevonulástoknál.

Volyodyjovszki kissé zavarba jött, de csakhamar azt felelte reá:

— Hogy gondolnék én a házasságra. Legjobb bizonyágom erre nézve az, hogy a hadsereghez megyek.

— Éppen ez az, ami engem kínoz, mert azt hittem: ha az egyik nem, hát a másik. Mihály, gondolj Istenre, fontold meg, hol, mikor találsz jobb alkalomra, mint ebben a pillanatban. Gondold meg, egykor majd eljönnek az évek, melyekben azt mondog magadban: mindenkinek vannak felesége és gyermekei és egyedül én, én függök a levegőben, mint az elhagyott gyümölcs. És fájdalom és kimondhatatlan vágyódás fog majd el. Ha azt az elhunytat nőül vettéd volna, ha gyermekeket hagyott volna hátra, nos! nem szóltam volna semmit; akkor már volna érzelmeidnek tárgya és reménységed a vigasztalásra, de amint most áll a dolog, eljöhet az az óra, hogy hasztalanul keresel egy érző szívet magad körül és magad kérdezed magadtól: Idegen országban lakom-e?

Volyodyjovszki hallgatott és elgondolkozott, Zaglyoba tehát ismét beszélni kezdett, miközben a kis lovagnak élesen a szeme közé nézett:

— Képzeletemben és szivemben első sorban a kis hajdút szemeltem ki neked, mert primo: az egy aranyos leány és secundo: mivel olyan tüzes katonákat, mint ti adnátok a világnak, még nem látott a föld soha.

— Az egy szeleburdi; egyébiránt belőle már Novoviejszki akar tüzet kicsalni.

— Ez az, éppen ez az! Ma még bizonyosan elsőséget adna

neked, mivel szerelmes a hírnevedbe; de ha elutazol és ő itt marad, és én tudom, hogy itt marad a huncut, mivel nincs háború, ki tudja mi történik aztán.

— Boriska szeleburdi! Vegye el Novoviejszki. Szívemből szerencsét kívánok neki, mivel ő kitűnő fickó.

— Mihály! — mondá Zaglyoba, kezét összetéve — gondold meg, milyen ivadék volna az!

Erre a kis lovag igen naivul felelé:

— Ismertem két Balt, akik egy Drohojovszkától származtak és mégis kitűnő katonák voltak.

— Ha! most megfogtalak! Hát oda tartasz? — kiáltá Zaglyoba.

Volyodyjovszki egészen megzavarodott. Egy darabig csak a felső ajkát mozgatta, hogy zavarát elpalástolja. Végre így szólt:

— Mit beszél kegyelmed! Nem tartok én egyik oldalra se, de mivel Boriskának lovagias tettét megemlíttette, egész egyszerűen Krisztina jutott eszembe, akiben inkább női természet székel. Ha az ember az egyikről beszél, a másik jut eszébe, mivel együtt vannak.

— Jó, jó! Adjon Isten áldást Krisztinához, habár én, ha fiatal legény volnék, Isten engem úgy segéljen, Boriskát örületesen szeretném. Ha ilyen feleséged van, háború esetén nem kell otthon hagynod, magaddal viheted a táborba és oldalad mellett lehet. Az ilyen asszony a sátorban is kellemes; és ha eljön az ideje, ha csatáközben is és ha félkézzel is, tüzet ad. És derék és jó leány! Ej, kedves kis hajdúm, itt nem ismerték föl értékedet és hálátlansággal tápláltak, de ha egy pár tucat esztendővel kevésbé öreg volnék, tudnám, ki legyen Zaglyobáné asszony!

— Boriskáról nem akarok letagadni semmit!

— Nem arról van szó, hogy nem tagadod le erényeit, hanem hogy férjet kívánsz neki. Azonban te többre becsülöd Krisztinát!

— Krisztina barátom.

— Barátod, nem barátnéd? Talán mivel bajúszkája van! Barátod vagyok én, barátod Szkrzetuszki és Ketling. Neked nem barát kell, hanem barátné. Valld meg tisztán és ne ámítsd magadat. Óvakodjál, Mihály, egy nőnemű baráttól, még ha bajúszkája van is, mert vagy ő árul el téged, vagy te őt. Az ördög nem alszik és örömet telepszik ilyen barátok közé, példa rá: Ádám és Éva,

akik barátkozni kezdtek, míg ez a barátság Ádámot törbe nem ejtette.

— Ne mondjon semmit Krisztinára, mivel azt semmi körülmény közt se tűröm!

— Ejj, az Isten áldja meg az erényeit! Nincs párja az én kis hajdúmnak, de amaz is jó leány! Koránt se szólom meg, csak azt az egyet állítom, ha mellette ülsz, úgy tüzel orcád, mintha valaki megcsípett volna és az üstököd úgy az égnek mered, hogy kacagsz és turbékolsz, mint a galamb és mindez az érzéki sóvárgás jele. Bolondíts mászt a barátsággal, én már vén róka vagyok!

— Olyan vén, hogy azt is látja, ami nincs.

— Adná Isten, hogy csalódjam! Adná Isten, hogy az én kis hajdúmról volna szó! Mihály, jó éjszakát! Vedd el a kis hajdút! A kis hajdú még csinosabb! Vedd el a kis hajdút, vedd el a kis hajdút!...

E szavaknál Zaglyoba fölemelkedett és távozott a szobából.

Mihály úr egész éjjel ide s tova hánykolódott és nem birt aludni, mert a legkülönösebb gondolatok kergetőztek fejében. Lelki szeme előtt állott Drohojovszka kisasszony arca, szeme a hosszú pillákkal és ajkai finom pehelylyel fődve. Néha elszenderült, de a látomások nem tűntek el. Mikor fölébredt, Zaglyoba szavaira gondolt és eszébe jutott, hogy ennek az embernek elméje mily ritkán csalódott valamiben. Néha félig álomban, félig imetten, felvillant előtte Boriskának rózsás arca, és ez a látvány megnyugtatta őt; de helyébe azonnal ismét Krisztina lépett. A szegény lovag akár a fal felé fordult, akár a szoba sötétsége felé került, mindig az ő szemét látja és fölöttük mintha epedés, mintha odaadás lebegne. Hébe-hóba behunyódik a szeme, mintha azt akarná mondani: «Legyen meg a te akaratod!» Mihály úrnak föl kellett kelnie és keresztet vetett magára.

Reggel felé az álom teljesen elhagyta őt. Nehéznek érezte magát és kedvetlen volt. Szégyen fogta el és keserű szemrehányásokat kezdett tenni magának, hogy nem azt a kedves halottat látta maga előtt, hogy szive, szeme, lelke nem azzal volt eltelve, hanem ezekével, az élőkével. Úgy tetszett neki, mintha vétett volna Annuska emléke ellen, néhányszor ide-oda hánykolódott, kiugrott az ágyból, habár még sötét volt és a Miatyánkot mondta.

Mikor azt elvégezte, ujját homlokára tette és mondá:

— Oly gyorsan el kell utaznom, amint csak lehet, hogy tüstént

útját vágjam ennek a barátságnak, mivel Zaglyoba úrnak igaza lehet...

Erre már vidámabban és nyugodtabban ment le a reggelihez. A reggeli után vívógyakorlatokat végzett Boriskával és észrevette, bizonynyal először, hogy nagy orrcimpáival és pihegő mellével oly csinos volt, hogy szemet szúrt neki. Krisztinát kerülni látszott, a leány észrevette azt és nagy, csodálkozó szemmel kísérte őt. De a lovag rögtön kitért pillantása elől. Szíve darabokra szakadt, de helyt állott.

Délután Boriskával az éléstárba ment, hol Ketlingnek még egy fegyvertára volt. Megmutatta neki a különböző fegyvereket és megmagyarázta használatukat. Aztán asztrakáni ijakkal lövöldöztek.

A leány végtelenül boldog volt a játék miatt és oly élénken csevegett, hogy az asztalnoknénak kellett megfékeznie.

Igy múlt el a második nap. A harmadikon Zaglyobával Varsóba kocsizott a Danilyovics-palotába, hogy az elutazás határidejéről valamit megtudjon; este tudokra adá Mihály úr a hölgyeknek, hogy egy hét múlva határozottan elindul.

Ezt hanyagul és vidáman iparkodott elbeszélni. Alig pillantott Krisztinára.

A leány nyugtalan lett és különböző dolgokról igyekezett őt kikérdezni; a kis lovag udvariasan, barátságosan válaszolt, de inkább Boriskához látszott szítani.

Zaglyoba, ki azt hitte, hogy ez az ő tanácsainak következménye, örvendve dörzsölte a kezét. De mivel szeme előtt semmi se maradhatott rejtve, észrevette Krisztina szomorúságát.

— Megdöbbenette őt! nyilván megdöbbenette őt — gondolta magában. — Nos! az nem baj! Az már asszonyi szokás. De Mihály gyorsan megfordult, gyorsabban, mint vártam. Pompás fickó, de a szerelmi dolgokban szeleburdi volt és szeleburdi is marad!

De Zaglyoba úrnak valójában jó szíve volt, és így csakhamar megsajnálta Krisztinát.

— Directe nem akarok neki semmit se szólni — mondá magában — de valami vigasztalást kell kieszelnem számára.

Azt a kiváltságot, melyet agg kora és ősz feje nyújtott neki, fölhasználva, a vacsora után hozzá ment tehát és selymes, fekete haját simogatni kezdé. Ő pedig csendesesen üldögélt és szelíd szemét ezen a részvéten kissé csodálkozva, de hálával telten veté reá.

Este, mikor annak a szobának ajtajában álltak, melyben Volyodyjovszki aludt, Zaglyoba meglökte őt a könyökével.

— Mit — mondá — úgy-e nincs párja a kis hajdúnak!

— Bájos kis fickó! — viszonzá Volyodyjovszki. — Ő maga olyan lármát csinál a szobákban, mint négy katona. Igazi dobos.

— Dobos? Adná Isten, hogy minél előbb a te dobodat hordozná!

— Jó éjszakát kegyelmednek!

— Jó éjszakát! Különös teremtések ezek a nők! Láttad-e, milyen izgatott volt Krisztina, mikor Boriskához csak egy kissé is közeledtél?

— Nem... nem vettem észre! — viszonzá a kis lovag.

— Mintha egy hajója merült volna el!

— Jó éjszakát! — ismétlé Volyodyjovszki és gyorsan szobájába ment.

Zaglyoba úr a kis lovagnak féktelen természetére számított, de kissé elszámította magát, azonkívül egyáltalán ügyetlenül cselekedett, mikor Krisztina izgatottságáról beszélt, mert az csakhamar annyira meghatotta Mihály urat, hogy a torkát is fojtogatta.

— Majd meghálálom neki barátságát, majd meghálálom neki hogy a szomorúságban testvér gyanánt vigasztalt — gondolta magában. — Bah! hát mi rosszat tettem neki? — gondolta némi megfontolás után. — Mit tettem? Három napig mellőztem őt, ami nem is volt udvariasság! Mellőztem azt az édes leányt, azt a kedves teremtest! Azért, hogy meg akarta gyógyítani sebeimet, hálátlansággal tápláltam őt... Bár tudnék mértéket tartani — folytatá — és a veszélyes barátságot megfékezve, ne mellőzném őt; de eszem az ilyen udvariasságra nagyon tompa...

És Mihály úr haragudott magára, és nagy részvét támadt keblében. Önkénytelenül úgy kezdett Krisztinára gondolni, mint egy kedves, megsértett lényre. Haragja önmaga iránt minden pillanatban fokozódott.

— Barbár vagyok, barbár! — ismétlé.

És gondolataiban Krisztina egészen felülmúlta Boriskát.

— Vegye el, aki akarja, ezt a malomkereket, ezt a locsifecsit! — gondolta magában. — Novoviejszki vagy az ördög, nekem mindegy!

A harag az ártatlan, mit se sejtő Borbála ellen hatalmasan

föllobogott benne, de egy pillanatra se jutott eszébe, hogy ezzel a haraggal talán még jobban megbántja azt, mint Krisztinát erőltetett egykedvűségével.

Krisztina a nő ösztönével rögtön kitalálta, hogy Mihály úrban valami változás megy végbe. Egyúttal nagyon szomorúvá hangolta őt, hogy a kis lovag kerülni látszott őt, és mégis megértette, hogy közöttük valaminek túlsúlyra kell vergődnie, és hogy többé nem élhetnek barátságban, mint eddig, hanem vagy sokkal többen, mint az, vagy egyáltalán sehogy sem.

Azért nyugtalanság fogta el őt, mely egyre nagyobb lett arra a gondolatra, hogy Mihály úr nem sokára elutazik. Krisztina szívében még nem volt szerelem. A leány még nem vallotta meg önmagának. De szívében és vérében nagy hajlandóság volt a szerelemre.

Talán már érzé is fejének némi izgatottságát. Volyodyjovszkit az a hírnév környékezte, hogy ő a köztársaság első katonája. Valamennyi lovag szája tisztelettel ismételte nevét. Húga az egekig magasztalta erkölceit; a boldogtalanság varázsa környékezte őt, s azonkívül a fiatal leány, aki egy fődél alatt lakott vele, hozzá szokott külső megjelenéséhez is.

Krisztina olyan természetű volt, hogy kedvelte, ha szerették; mikor tehát az utolsó napokban Mihály úr egykedvű kezdett lenni iránta, önszeretete nagyon szenvedett; de mivel természetűtől fogva jó szíve volt, elhatározta, hogy se haragos arcot, se bosszúságot nem mutat neki és jóságával ismét kiengeszteli.

Ez annál könnyebb volt neki, mivel Mihály úr a következő napon alázatos arcot mutatott és nemcsak nem kerülte ki Krisztina pillantásait, hanem szemébe is nézett, mintha azt akarná mondani: «Tegnap mellőztelek, ma bocsánatot kérek tőled».

És így annyit mondott szemével, hogy e pillantások hatása alatt a vér a leány arcába szökött és nyugtalansága még inkább fokozódott, mintha sejtené, hogy nagyon hamar valami fontos dolognak kell bekövetkeznie. És be is következett. Délután az asztalnokné Boriskával egy rokonához, a lebergi kamarásnéhoz kocsizott, aki Varsóban tartózkodott, Krisztina pedig szándékosan úgy tett, mintha fejfájás kínozná, mivel kíváncsiság fogta el, hogy megtudja, mit mondana neki Mihály úr, ha négy szem közt maradnának?

Zaglyoba úr ugyan szintén nem utazott a kamarásnéhoz, de az volt a szokása, hogy ebéd után néha több óráig is aludt, mivel azt állította, hogy ez távol tartja tőle a nehézkességet és estére nyugodt elmét szerez neki; tényleg, miután még félóráig eltréfált, szobájába ment. Krisztina szive hatalmasan dobogott.

De mily csalódás várakozott reá! Mihály úr fölugrott és vele együtt elhagyta a szobát.

— Majd visszajön nem sokára — gondolta Krisztina.

És a hímző rámához nyúlt és egy aranyos szekrénykét kezdett himezni, melyet az utazásra Mihály úrnak akart ajándékozni.

De szemét újra meg újra fölemelte a munkáról és a danzigi órán jártatta, mely Ketling dolgozó szobájának sarkában állt és kimért komolysággal ketyegett.

De egy óra mult el a másik után, és Mihály úr nem mutatkozott.

A leány ölébe tette munkáját, keresztbe fonta karját és halkán mondá:

— Fél, de mielőtt bátorságot vesz, ismét itt lehetnek és mi nem mondtunk egymásnak semmit. Vagy Zaglyoba úr fölébred...

Ebben a pillanatban úgy tetszett neki, mintha valami komoly ügyről kellene beszélniök, mely Volyodyjovszki hibájából halasztást szenvedhetne.

Végre léptek hallatszottak a szomszéd szobában.

— Ide s tova járkál — mondá a leány és újfent szorgalmasan kezdett himezni.

Volyodyjovszki valóban ide s tova járkált; föl és alá ment a szobában és nem mert belépni; eközben a nap egyre pirosabb lett és leáldozóban volt.

— Mihály úr — kiáltá Krisztina hirtelen.

Belépett és a munkánál találta őt.

— Hívott, kisasszony?

— Csak az akartam tudni, vajjon nem idegen járkál-e ott... Már két óra óta egyedül vagyok itt...

Volyodyjovszki egy széket tett oda és annak a szélére ült.

Hosszú idő telt el; hallgatott, csak a lábát mozgatta kissé és mindig jobban közeledett az asztalhoz. Krisztina félbehagyta a hímzést és reá emelte a szemét; tekintetök találkozott és rögtön mind a ketten lesütötték szemöket...

Mikor Volyodyjovszki ismét fölnézett, az utolsó napsugarak estek Krisztina arcára, mely szép volt azok fényében. Haja mintegy aranyosan csillogott.

— Néhány nap mulva elutazik kegyelmed? — mondá a leány oly halkan, hogy Mihály úr alig hallhatta meg.

— Nem lehet másképp!

És ismét hallgatás következett be, melyet végre Krisztina szakított meg:

— Az utolsó napokban azt gondoltam, hogy haragszik reám...

— Úgy élek — kiáltá Volyodyjovszki — nem volnék méltó arra, hogy egy pillantást vessen reám, ha ezt tettem volna, de nem az volt az.

— Hát mi volt? — kérde Krisztina és ismét reá szögezte szemét.

— Őszintén akarok beszélni, mert azt gondolom, az őszinteség mindig többet ér, mint az alakoskodás... De... de ki se tudom mondani, mennyi vigaszt öntött a szívembe és mennyi hálát éreztem kegyelmed iránt!

— Ó, bár mindig így maradna! — felelé Krisztina, miközben kezét a munka fölött keresztbe fonta.

És Mihály úr mély szomorúsággal viszonzá:

— Ó, bár így! bár így maradna... De nekem azt mondta Zaglyoba úr... (úgy beszélek kegyelmedhez, mint a paphoz)... nekem azt mondta Zaglyoba úr, hogy a nőekkel való barátság veszedelmes dolog, mert mint a parázs a hamu alatt, könnyen forróbb érzelmek rejtőzhetnek alatta. Én pedig azt gondoltam, Zaglyoba úrnak igaza lehet, és — bocsásson meg kisasszony az egyszerű katonának — más talán finomabban tudná megmondani... a szívem vérzik, hogy az utolsó napokban mellőztem kegyelmedet... és az élet nehéz lesz nekem...

E szavaknál Mihály úr bajusza oly gyorsan mozgott ide s tova, hogy a bogár se mozgatja úgy tapogatóját.

Krisztina lehorgasztá fejét és két kis könny gördült végig arcán.

— Ha nyugalmat adhat kegyelmednek az és azt hiszi, hogy testvéri vonzalmam mit se használ, akkor el akarom azt rejteni...

És ismét két könny gördült le rózsás arcán.

De ez a látvány széttépte Mihály szívét; Krisztinához ugrott

és megragadta kezét. Himző rámája a szoba közepére esett öléből, de a lovag nem gondolt vele, csak ajkához szorítá a meleg, puha bársonykacsókat és ismétlé:

— Ne sírjon, kisasszony! Az Istenért! ne sírjon!

De nem is szűnt meg kezét csókolni akkor se, mikor Krisztina, mint azt az emberek szokták tenni, mikor bánatuk van, kezét a fején összekulcsolta; sőt annál hevesebben csókolgatta, míg a melegség, mely a fejből és homlokból kisugárzott, bor gyanánt megrészegíté őt és érzékeit megzavarta.

Aztán maga se tudta, hogyan és mikor jutottak ajkai a leány homlokára, melyet még forróbban csókoltak; aztán síró szemére jutottak és minden ugrált körülötte; aztán azt a gyöngéd, lágy pelyhet érezte szája fölött, aztán ajkaik érintkeztek és hosszan és erősen egymásra szorították azokat. A szobában csönd lett, csak az óra ketyegett kimért komolysággal.

Hirtelen Boriskát hallották a tornácon dobogni és gyermekded hangja azt kiáltá:

— A hideg! a hideg! a hideg!

Volyodyjovszki visszaugrott Krisztinától, mint egy hiúz, amelyet elijesztenek áldozatától, és ebben a pillanatban Boriska lármázva a szobába rohant és szünetlenül ismételteté:

— A hideg! a hideg! a hideg!

Ekkor hirtelenül megbotlott a himző rámában, mely a szoba közepén hevert. Megállt és csodálkozva majd a himző rámára, majd Krisztinára, majd a kis lovagra nézett és mondá:

— Mit? Egymásra céloztatok, mint a hajító dárdával?

— És hol van a nénike? — kérde Drohojovszka, miközben pihegő melléből nyugodt, természetes hangot igyekezett kiadni.

— A nénike most mászik ki a szánból — felelé Boriska szintén megváltozott hangon.

És mozgékony orrcimpái élénken jártak ide s tova. Még néhány-szor Krisztinára és Volyodyjovszki úrra pillantott, ki eközben fölvette a himző rámát, aztán hirtelen kiment a szobából.

De ebben a pillanatban az asztalnokné gurult be az ajtón, Zaglyoba úr is lejött fölülről és a beszélgetés a lebergi alkamarsnéra tért.

— Nem is tudtam, hogy ő Novoviejszki úrnak a keresztanyja —

mondá az asztalnokné — akinek sokat kellett meggyónnia, mivel Boriskát ugyancsak megbosszantotta vele.

— És mit szólt Boriska? — kérde Zaglyoba.

— Ej, mit, Boriska! Az az ugrifüles! Azt mondta az alkamarás-nénak: «Nincs neki szakála és nekem nincs eszem — és Isten tudja, melyiknek jó meg hamarabb közülünk».

— Azt ugyan tudtam, hogy a nyelvét el nem veszi, de ki tudja, valóban mit gondol. Női fufang!

— Boriskánál amit a szív gondol, a nyelv azt beszéli. Egyéb-iránt már mondtam kegyelmednek, hogy ő még nem érzi Isten akaratát; Krisztina inkább.

— Nénike! — mondá Krisztina hirtelen.

A további beszélgetést a szolga akadályozta meg, aki jelenté, hogy a vacsora kész. Tehát mindnyájan az ebédlőbe mentek, csak Boriska nem volt ott.

— Hol a kisasszony? — kérde az asztalnokné a szolgától.

— A kisasszony az istállóban van. Megmondtam a kisasszonynak, hogy kész a vacsora, de a kisasszony azt mondta «jó» és az istállóba ment.

— Talán valami kellemetlenség érte? Olyan vidám volt! — mondá Makoviecka asszony Zaglyobához fordulva.

Ekkor a kis lovag, akit furdalt a lelkiismeret, így szólt:

— Majd utána nézek!

És kiment. Csakugyan mindjárt az istállóajtó mellett egy nyaláb szénán ülve találta őt. Annyira el volt mélyedve gondolataiba, hogy észre se vette őt, mikor belépett.

— Borbála kisasszony! — mondá a kis lovag és föléje hajolt.

Boriska megrezzent, mintha álomból ébredt volna föl és Volyodyjovszkira emelte szemét, melyben legnagyobb csodálkozására két, gyöngynagyságú könnyet vett észre.

— Az Istenért! Mi lelte kisasszony? Sir?

— Eszem ágában sincs! — kiáltá Boriska fölugorva. — Eszem ágában sincs! A hidegtől van!

És vidáman nevetett, de ez a kacagás kissé erőltetett volt. Aztán, hogy a figyelmet magáról elterelje, egy rácsra mutatott, amely mögött az az almásszürke állt, melyet Volyodyjovszki a hetman úrtól kapott ajándékba, és élénken mondá:

— Kegyelmed azt mondta, hogy ehhez a lóhoz nem lehet bemenni? Hadd lássuk hát!

És mielőtt Mihály úr visszatarthatta volna őt, átugrott a rácson. A szilaj állat azonnal ágaskodni, lábaival rugdálni kezdett és lekonyítá fülét.

— Az Istenért! megölheti kegyelmedet! — kiáltá Volyodyjovszki és utána ugrott.

De Boriska már az almásszürkének a nyakát kezdte veregetni a tenyerével és azt ismételtgeté:

— Hadd öljön meg! hadd öljön meg! hadd öljön meg!...

A ló azonban feléje fordítá párolgó orra likáit és halkan nyerített, mintha örvendene a cirógatásnak.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TIZEDIK FEJEZET.

MINDAZOK az éjszakák, melyeket Volyodyjovszki átélt, semmik se voltak ahhoz képest, melyet a Krisztinával való esemény után eltöltött. Elárulta halottjának emlékezetét, akinek emlékét pedig szerette; megcsalta ennek az élőnek bizalmát, visszaélt a barátsággal, kötelezettségeket vállalt magára, úgy cselekedett, mint egy lelkiismeretlen ember. Más katona rá se hederített volna az ilyen csókra, a reá való visszaemlékezésnél legföljebb a bajúsztát pödörte volna meg; de Volyodyjovszki úr, kivált Annuska halála óta, nagyon aggódó volt, mint minden ember, akinek lelke fájdalommal van teli, akinek szive szét van tépve. Mit kellett most tennie? Hogyan cselekedjék?

Csak néhány nap hiányzott még utazásából, abból az utazásból, mely mindent földúlhatott és befejezhetett. De illett-e kerekét oldani és Krisztinának egy szót se szólni, úgy hátrahagyni, mint akármelyik leányt, akitől az ember csókot lopott? E gondolat ellen fölháborodott a kis lovag derék szive. Még abban az ellenmondásban is, melyben e pillanatban leledzett, gyönyörrel tölté el őt a Krisztinára való gondolat, és az emlékezés ama csókra a kép reszketésével járta át. Düh fogta őt el önmaga ellen, és még se védekezhetett a boldogság és gyönyör ez érzelme ellen. Egyébiránt az egész vétket magára vette.

— Én csábítottam arra Krisztinát — ismétlé keserűséggel és fájdalommal — én csábítottam arra, azért illik is, hogy el ne utazzam egy szó nélkül.

De hát hogyan? Ajánlatot tegyen-e Krisztinának, és mint vőlegénye induljon-e a messzeségbe?

Itt a kis lovag lelki szeme előtt föltűnt Borzobohata Annuska alakja, fehér ruhában és maga is egészen fehérén, mintha viaszból volna formálva, egészen úgy, mint a hogyan a koporsóba tette őt.

— Az illet meg engem — mondá amaz alak — hogy meg-sirass és meggyászolj. Kezdetben barát akartál lenni, egész életeden át meg akartál siratni, most mást veszel el, mielőtt kis lelkecském a mennyország ajtaján belebegtethetett volna. Ah! várj! hagj előbb a mennyországba érni, szüntesd meg, hogy ezt a földet lássam...

És úgy tetszett a lovagnak, hogy ő esküszegő ezzel a tiszta lélekkel szemben, akinek emlékét úgy kellett volna tisztelnie és megőriznie, mint egy szentséget. Végtelen fájdalom, szégyen és önmegvetés fogta el. A halálra vágyakozott.

— Annuska! — ismétlé térden állva — nem szünöm meg halálomig téged siratni, de mit tegyek most?

A fehér alak nem válaszolt semmit, elröppent, mint a ritka köd, és helyette megjelentek a lovag képzeletében Krisztina szemei és ajkai, a lány pehelylyel borítva, és velök együtt a kísértések, melyeket a szegény katona úgy lerázott magáról, mint a tatárok nyilait.

Igy ingadozott a lovag szive mindkét felé bizonytalanság, gond és gyötrellem közepett. Néha az a gondolata támadt, hogy Zaglyoba úrhoz megy, megvall neki mindent és tanácsot kér ettől a férfiútól, akinek értelme minden nehézséget legyőzni látszott. Hiszen ő mindent előre látott, mindent előre megmondott, hogy mit tesz az, az asszonyokkal barátkozni...

De éppen ez a tekintet tartotta vissza a kis lovagot. Eszébe jutott, mily szigorúan kiáltá Zaglyoba úrnak: «Ne sértse meg Krisztinát!» És most, ki bántotta meg Krisztinát? Ki gondolkozott most azon, vajjon nem jobb-e őt, mint bármely más leányt itt hagyni és kereket oldani?

— Ha nem arról a boldogtalanról volna szó, egy pillanatig se gondolkoznám — mondá a kis lovag magában — és nem is bánkódnám, sőt ellenkezőleg, lelkemben örülnék, hogy ilyen kincset ízleltem meg!

Egy idő mulva pedig dörögé:

— Még ezerszer is örömet megizlelném!

Mivel azonban látta, hogy a kísértés újra reá jött, lerázta magáról és fontolgatni kezdé:

— Megtörtént! Mivel már egyszer úgy cselekedtem, mint valaki, aki nem barátságra áhitozik, hanem Cupido élvezeteit reméli, most már tovább kell haladnom ezen az úton és azt mondom holnap Krisztinának, hogy nőül akarom venni.

Itt egy pillanatig elgondolkozott, aztán tovább folytatá:

— ...Amely nyilatkozattal a mai bizalmaskodás teljesen tisztességes jelleget ölt, és holnap aztán már újakat engedhetek meg magamnak...

Itt a szájára ütött kezével.

— Pfuj! — mondá — egész ezred ördög ül a hátamon!

De a vallomás gondolatától nem szabadult többé, egyszerűen elhitette magával, hogy ha ez által megsérti a kedves halottat, miséssel és jámborsággal kiengesztelheti, mi által egyúttal megmutatná neki, hogy mindig reá gondol és nem szűnik meg reá gondolni soha.

Egyébiránt, ha az emberek csodálkoznak majd, ha kacagnak azon, hogy ő néhány hét előtt még barát akart lenni szomorúságában, és hogy most már egy másodiknak vall szerelmet, a szégyen mégis csak őt éri, míg ellenkező esetben a szégyent és büntetést az ártatlan Krisztinának meg kellene osztania vele.

— Holnap tehát nyilatkozom, másképp nem lehet! — mondá végre.

Ez nagyon megnyugtatta őt, nagy áhitattal imádkozott Annuskáért és elaludt.

Mikor másnap reggel fölébredt, ismétlé:

— Ma nyilatkozni akarok!...

De ez nem ment olyan könnyen, mivel Mihály úr nem akarta mindenkinek tudtára adni, előbb Krisztinával akart beszélni és azután úgy cselekedni, amint a dolog kívánja. Eközben Novoviejszki úr már másnap reggel eljött és mindenütt ott volt.

Krisztina egész nap különös hangulatban járkált ide s tova, sápadt, fáradt volt és szemét lesütötte; néha egész homlokáig elpirult, néha ajkai reszkettek, mintha sírni akarna; aztán ismét álmos és szórakozott volt.

A lovagnak nehéz volt hozzá közelednie, kivált pedig vele hosszabb időre négy szem közt maradnia. Ugyan sétára kísérhette volna a házból, mivel az időjárás pompás volt, és azelőtt aggoda-

lom nélkül meg is tette volna; de most nem merte, úgy tetszett neki, mintha mindenkinek azonnal ki kellett volna találnia, mi történt — mindenki azonnal észrevenné, hogy ő a vallomás előtt áll.

Szerencsére Novoviejszki segítségére jött. Az asztalnoknét félrevezette és igen sokáig társalgott vele; aztán mind a ketten visszajöttek a szobába, amelyben a kis lovag a két hölgygel és Zaglyoba úrral ült — és az asztalnokné így szólt:

— Ej, ti fiatalok párosával szánkázni mehetnétek, a hó csak úgy csillog a nap alatt.

Ekkor Volyodyjovszki hirtelen Krisztina füléhez hajolt és mondá:

— Kérem, kisasszony, egy szánra üljön velem... Sok mondani valóm van.

— Jó — felelé Drohojovszka.

Az istállóba sietett Novoviejszkival, Boriska utánuk ment és pár perc múlva két szánkó hajtott a ház elé. Volyodyjovszki és Krisztina az egyikbe, Novoviejszki és a kis hajdú a másikba ült és kocsis nélkül elhajtottak.

Ekkor Makoviecka asszony Zaglyobához fordult és mondá:

— Novoviejszki úr megkérte Boriska kezét.

— Hogyan? — kérde Zaglyoba nyugtalanul.

— A lebergi alkamárásné, az ő keresztanyja, holnap ide jön, hogy velem beszéljen, mert Novoviejszki úr megkért, hogy legalább távolról nyilatkozhassék Boriskának, mivel ő maga is belátja, hogy ha Boriska nincs jóindulattal iránta, minden fáradság és kérés hasztalan lenne.

— És azért parancsolta kegyelmed a szánkázást?

— Azért. Uram nagyon aggódik. Gyakran így szólt hozzám: «A vagyont kezelni akarom, de férfit mindenki válasszon maga; ha derék ember, nem lesz kifogásom ellene, ha viszonyaik között különbség lenne is». Egyébiránt, Boriska és Krisztina elég idősek és maguk határozhatnak sorsuk felől.

— És mit szándékozik kegyelmed a lebergi alkamárásnének felelni?

— Férjem májusban ide jő; reá bízom; de azt gondolom, ha Boriska akarja, meglesz.

— Novoviejszki nagyon fiatal!

— De Mihály azt mondta, hogy kitünő, hadi tetteiért hires katona. Tekintélyes vagyona van, és rokoni összeköttetéseit az alkamarásné mind kifejtette. Lásna az így van: dédöse Szieniut herczegnőtől született és első házassága...

— Mi közöm nekem az ő rokoni összeköttetéseihöz! — szakítá félbe Zaglyoba, ki nem birta elpalástolni rossz kedvét — ő se fi-, se nőtestvérem, és én azt mondom kegyelmednek, én a kis hajdút Mihálynak szántam, mert ha a leányok közt, kik két lábon szaladgálnak ezen a világon, jobb és derekabb van, mint ő, ettől a pillanattól fogva mint ursus négykézláb szaladgálok!

— Mihály nem is gondol ilyesmire, és ha reá gondolna is, Krisztina inkább szemet szúr neki... Ha! Isten majd elvégzi, az ő útjai kifürkészhetetlenek!

— De ha ez a tejfőlös szájú kosarat kapna, berugnék örömben! — tette hozzá Zaglyoba.

Eközben a két szánban a lovagok sorsa eldőlt. Volyodyjovszki úr sokáig nem talált szavakat, végre így szólt Krisztinához:

— Ne higye, kisasszony, hogy könnyelmű ember, csélcsap vagyok, mert nem vagyok többé azokban az években.

Krisztina nem válaszolt semmit.

— Bocsássa meg, amit tegnap tettem, mivel az a kegyelmed iránti nagy vonzalomból történt, melyet éppen nem tudtam leküzdeni... Kedves kisasszonyom, szeretett Krisztinám, fontolja meg, ki vagyok, egyszerű katona vagyok, akinek élete küzdelemben tölt el... Más előbb beszédet tartott, aztán bizalmasabb lett volna, én a bizalmaskodásoknál kezdtem... Gondolja meg azt is, ha egy ló, még ha betanított is, néha fölágaskodik a lovassal és elszalad vele — hogy ne szaladna el velünk a szerelem, a szerelem, melynek hatalma nagyobb? Így szaladt el velem is a szerelem, éppen azért, mivel kegyelmed drága nekem... Szeretett Krisztinám! te egy várnagyra, egy szenátorra vagy méltó; de ha nem veted meg a katonát, aki, bár nem magasrangú, nem minden hírnév nélkül szolgált a hazának, leborulok lábaidhoz, csókolom lábaidat és kérdelem: akarsz-e engem? barátságosan gondolhatsz-e reám?

— Mihály úr!... — felelé Krisztina.

És keze a felöltő ujjából a lovag kezébe csúszott.

— Akarsz-e? — kérde Volyodyjovszki.

— Igen! — válaszolá Krisztina — és tudom, hogy derekabbat az egész országban nem találhattam volna!

— Isten fizesse meg! Isten fizesse meg, Krisztinácska! — mondá a lovag és csókokkal borítá kezét. — Nagyobb szerencse nem érhetett volna! Csak azt mondd, hogy nem haragszol a tegnapi bizalmaskodásokért, hogy lelkiismeretem is nyugodt legyen.

Krisztina lesüté szemét.

— Nem haragszom! — mondá.

Egy darabig hallgatagon hajtottak tovább, a vasak csikorogtak a hóban, és a lovak patái alatt a göröngyök úgy röpködtek, mint a jégeső.

Aztán Volyodyjovszki újra kezdé:

— Nem különös-e, hogy te engem szeretsz?

— Sokkal különösebb — vizonzá Krisztina — hogy kegyelmed oly hamar megszeretett engem...

Ekkor Volyodyjovszki arca elkomolyodott és beszélni kezdett:

— Krisztina, talán előtted is rossznak látszik, hogy alig hevertem ki az egyikért a fájdalmat és már másikat szeretek. Meg is vallom neked, mintha csak gyónnék, hogy egykor könnyelmű voltam. De most másképp van. Azt a halottat nem feledtem el, és nem is fogom elfeledni; még ma is szeretem, és ha tudnád, mily gyászt viselek miatta, te magad is megsajnálnál...

Itt a kis lovag hangja elakadt, mivel nagyon meg volt rendülve és talán azért nem vette észre, hogy e szavai nem igen nagy hatást látszottak gyakorolni Krisztinára.

És ismét hallgatás következett, de ezúttal Krisztina szakítá meg azt:

— Igyekezni fogok kegyelmedet megvígasztalni, amint csak tudom.

Erre a kis lovag mondá:

— Éppen azért szerettelek meg oly gyorsan, mivel te az első naptól fogva kötözni kezdted sebeimet. Mid voltam én neked, semmi! De te hozzá láttál a munkához, mivel szivedben részvétet éreztél a szerencsétlen iránt. Ó! én sokat, nagyon sokat köszönök neked! Aki ezt nem tudja, talán ócsárolni fog, hogy novemberben barát akartam lenni és decemberben az oltár elé akarok lépni.

Zaglyoba úr lesz az első, aki kicsúfol, mert ő örömet üzi a tréfát, ha alkalom kínálkozik reá, de csak hadd gúnyolódjék! Nem ügyitek reá, kivált mivel a gáncs nem téged ér, hanem engem...

Itt Krisztina az égre nézett és gondolkodóba esett, végre azt felelé:

— Egyáltalán tudtokra kell az embereknek adni frigyünket?

— Másképp hogy lehetne?

— Hiszen kegyelmed pár nap múlva elutazik?

— Ha kedvetlenül is, de kell.

— És én gyászruhát viselek elhalt atyámért. Minek az embereknek alkalmat adni az álmétkodásra? Maradjon ez miközöttünk, és az emberek ne tudjanak meg felőle előbb semmit, míg Mihály úr Oroszországból vissza nem tér. Jó?

— Tehát húgomnak se szóljak semmit?

— Majd én magam mondom meg neki, de csak Mihály úr elutazása után.

— És Zaglyoba úr?

— Zaglyoba úr megeresztené élceit szegény fejemen. Ej, inkább ne szóljunk semmit! Boriska is megcsipkedne, és ő az utolsó időben anélkül is olyan különös és olyan változó kedve van, mint azelőtt soha. Ej, inkább semmit se szóljunk!

Itt Krisztina ismét az égre emelte sötétkéék szemét:

— Isten a tanúnk és az embereknek nem kell tudniok.

— Látom, hogy eszed fölér szépségeddel. Tehát jó! Legyen Isten a tanúnk — Amen! Támaszkodjál karoddal reám, mivelhogy az ígéret fönnáll, a szokás megengedi. Ne félj! Amit tegnap tettem, ma nem tudnám megtenni, még ha akarnám is, mivel a lovakra kell vigyáznom.

Krisztina teljesíté a lovag óhajtását és ez tovább folytatá:

— Ha egyedül leszünk, mindig a keresztnevemen szólíts.

— Nehezemre esik — felelé a leány mosolyogva. — Nem lesz hozzá bátorságom!

— És nekem volt bátorságom?

— Igen, Mihály úr lovag, Mihály úr vitéz, Mihály úr katona...

— Krisztinácska! én kedvesem!...

— Mih...

De Krisztina nem merte a szót befejezni és arcát eltakarta felöltőjének ujjával.

Egy idő múlva Mihály úr megfordítá a szánkót, hogy haza térjenek, útközben többé nem sokat beszéltek, csak a megforduláskor mondá még a kis lovag:

— És tegnap... tudod-e!... nagyon szomorú voltál?...

— Szégyeltem magam és szomorkodtam, de!... különös érzés —
tevé hozzá halkabban.

— És csakhamar egykedvű arcot öltöttek, hogy senki se tudja meg, ami köztük történt.

— De ez az óvatosság fölösleges volt, mert senki sem ügyelt rájuk.

Zaglyoba és az asztalnokné ugyan kiszaladtak a tornáczra a két pár elé, de szemük csak Boriskára és Novoviejszkire irányult.

Boriska pedig nagyon ki volt pirulva, de nem tudni: vajjon a hidegtől-e vagy a meghatottságtól, és Novoviejszki rosszkedvű volt. Mindjárt a tornáczon bucsút is vett az asztalnoknétól. Hiába beszélt rá az ifjút, hogy ott maradjon, maga Volyodyjovszki, kinek pompás kedve volt, szintén kérte őt, hogy maradjon ott vacsorára; szolgálati kötelességével mentegetőzött és elhajatott.

Ekkor az asztalnokné anélkül, hogy egy szót szólna, homlokon csókolta Boriskát — ez pedig szobájába sietett és nem tért vissza vacsora előtt.

Zaglyoba úr csak másnap kérdezte meg tőle, mikor egyedül csípte el őt:

— Nos, kis hajdú, Novoviejszki olyan volt, mintha villám sújtotta volna?

— Aha! — felelé a leány és fejével bólintott és kacsintott a szemével.

— Mégis mondd meg, mit mondtál neki?

— A kérdés gyors volt, mivel Novoviejszki határozott, de a válasz is gyors volt, mivel én is határozott vagyok: nem!

— Kitűnő válasz! Hadd öleljelek meg! És ő? röviden elutasította magát?

— Azt kérdezte, vajjon idővel nem nyerhetne-e meg! Sajnáltam őt, de nem, nem; abból semmi se lehet!

Boriska élénken mozgatta orra cimpáit, szomorúan és eltűnődve rázta homlokfürtjeit.

— Mégis mondd meg okaidat! — mondá Zaglyoba.

— Azt ő is akarta tudni, de hasztalanul; nem mondtam meg neki, és senkinek se mondom meg.

— Talán — mondá Zaglyoba, miközben élesen szeme közé nézett — talán valami titkos szerelmet rejtegetsz a szívedben, he?

— Fügét, nem szerelmet! — kiáltá Boriska.

Fölugrott helyéről és mintha zavarát akarná elpalástolni, gyorsan ismételni kezdé:

— Nem kell Novoviejszki úr! nem kell Novoviejszki úr! senki se kell! Miért kínoz kegyelmed? miért kínoznak mindnyájan?...

És hirtelen könnyekre fakadt.

Zaglyoba úr vígasztalta, amennyire tőle telhetett, de egész nap szomorú és mogorva volt.

— Mihály úr — mondá Zaglyoba az asztalnál — te elmégy és eközben Ketling visszajön, és ő ritka kedveltje a nőknek! Nem tudom, a leányok mint szabadulnak meg tőle, de azt gondolom, ha visszajössz, mind a kettőt szerelmesnek találod.

— Nekünk jó! — felelé Volyodyjovszki — azonnal neki adjuk Boriska kisasszonyt!

Boriska reá szögezte hiúszemét és felelé:

— És miért gondol kegyelmed kevesebbet Krisztinával?

A kis lovag nagyon megzavarodott és azt válaszolá:

— Kegyelmed még nem ismeri Ketling hatalmát, de majd tapasztalja!

— És miért ne tapasztalja Krisztina? Hiszen nem én énekelem azt:

«De a nők gyengék
És félszszel telvék
A kis zsarnoktól!»

Most Krisztina jött zavarba, és a kis manó tovább beszélt:

— Utóvégre megkérem Novoviejszki urat, hogy adja kölcsön pajzsát, de ha kegyelmed elutazik, nem tudom, mivel védekezik Krisztina, ha reá kerül a sor?

De Volyodyjovszki ismét összeszedte magát és kissé szigorú hangon felelé:

— Talán ő is talál valamit védelmére, jobbat, mint kegyelmed!

— És hogyan?

— Ő kevésbé csélesap, több benne az állandóság és a megfontolás...

Zaglyoba és az asztalnokné azt hitték, hogy a makrancos kis hajdú mindjárt fölveszi a harcot, de a «hajdúcska» nagy ámulatukra lehorgasztá fejét és csak egy idő múlva mondá nyugodt hangon:

— Ha haragszik reám, bocsánatot kérek kegyelmedtől és Krisztinától...

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

MIHÁLY ÚR engedélyt nyert arra, hogy az utat tetszése szerint válassza, és ő Csensztochovába ment Annuska sírjához. Miután itt elsírta könnyeinek maradványait, tovább utazott, és a friss emlékek behatása alatt eszébe jutott, hogy ez a titokzatos eljegyzés Krisztinával talán mégis elhamarkodott volt. Érezte, hogy a fájdalom és gyász valami szentet, érinthetlent rejt magában, amit békében kell hagyni, míg magától el nem oszlik, mint a köd, mely az ég felé emelkedik és az éther végtelen téreiben eltűnik. Mások ugyan, kik özvegyekké lettek, egy vagy két hónap mulva megházasodtak — de ezek nem kezdték a kamalduliaknál és ezeket nem is érte a sors csapása boldogságuk küszöbén, a várakozás hosszú éveit után. Azonkívül, ha műveletlen emberek a gyász szentségével nem törődtek, illet-e az ő példájukat követnie?

Volyodyjovszki úr tehát, lelkiismeretfurdalásoktól kísérve, Oroszországba utazott. De annyiban igazságos volt, hogy az egész hibát magára vette és nem hárította Krisztinára. Ellenkezőleg, a számos nyugtalanító hanghoz, melyek fülébe suttoztak, az is hozzájárult, vajjon Krisztina lelke mélyén nem magyarázhatja-e rosszra ezt a sietségét?

— Ő bizonyosan nem cselekedett volna így — gondolta Mihály úr magában, és mivel nagy lelke van, kétségtelenül másoktól is ezt a nagyságot kívánja.

És félelem fogta el. Krisztina nem törődött Mihály úr gyászával, és ha erről túlságos sokat beszélt neki, nemcsak részvétét nem költé föl, hanem inkább önszeretetét ingerelte. Talán ő, az élő, nem volt méltó a halotthoz? Egyáltalán olyan keveset ért, hogy az

elhunyt Anna az ő vetélytársa lehetett? Ha Zaglyoba urat beavatták volna a titokba, bizonynyal azzal nyugtatja meg Mihály urat, hogy a nők nem igen nagy részvételt viselhetnek egymás iránt.

És Krisztina kisasszony Volyodyjovszki elutazása után mégis nagyon csodálkozott azon, ami történt, és hogy megtalálta a zsák a foltját. Mikor Varsóba utazott, ahol azelőtt még soha se volt, elképzelte, hogy minden egészen másképp lesz. A választó országgyűlésre és a választásra a püspök urak kísérettel, a méltóságok embereikkel és fényes lovagsereg fog a köztársaság minden részéből összejönni. Akkor aztán lesznek szórakozások, multságok, versenyek és a lovagság csapatainak eme lármája közepett fog megjelenni «ő», az a bizonyos lovag úgy, amint a leányok csak álmokban látják: szerelemre gyúlad iránta, citerával áll ablaka alatt, soká szeret és sóhajtozik, sokáig viseli cimerében a kedvesnek színét, míg végre számos szenvedés és nehezen leküzdhető akadályok után lábaihoz borul és megnyeri viszontszerelmét.

Mindebből semmi se történt. A színes, szivárványként csillogó köd eloszlott, és a lovag, sőt egészen rendkívüli lovag megjelent, akit a köztársaság első katonájának tartottak, nagy gavallér, de ahhoz az «ő»-höz nagyon keveset, sőt teljességgel nem hasonlított. Nincsenek lovagjátékok és lant se, se tornák, se versenyek, se színes szalagok a címeren, sem a lovagság multságai, se szórakozásai, mindaz nincs, ami szép májusi álom gyanánt, csodálatos rege gyanánt mámorít, mint a virágok illata; amitől az arc pírban ég, a szív remeg, az egész test megreszket... Csak egy kis udvarház volt a város mögött, és az udvarházban Mihály úr, aztán a bizalmaskodás — és ez volt minden! — Minden más eltűnt, mint a hold korongja eltűnik, mikor a felhő eltakarja... Ha ez a Volyodyjovszki úr legalább a rege végén jelent volna meg, szívesen fogadta volna. Néha, ha Krisztina rágondolt az ő hírnevére, vitéségére, mely az egész köztársaság büszkeségévé és ellenségeinek rémületévé tette őt, érezte, hogy mégis nagyon szereti őt, és csak hitte, hogy valamit elmulasztott és igazságtalanság történt vele — kissé az ő részéről — vagy helyesebben a sietség miatt...

Igy ez a sietség mindkettőjükre nézve kis tűszúrás volt szívökbe és mivel mindig jobban eltávolodtak egymástól, a kis szúrás kissé fájni kezdett. Így szokott néha valami az emberi érzelmekben, mint

egész jelentéktelen tövis szúrni, majd begyógyul magától, majd fokozódik a fájdalom, és keserűséget és gyötrelmet okoz a legnagyobb szeretetnek is. De közöttük még távol volt a keserűség és a gyötrellem. Kivált Mihály úrra nézve Krisztina édes, boldogító emlékezés volt, és emléke úgy kísérte őt, mint az árnyék az embert. Azt is gondolta, hogy minél messzebb távozik tőle, annál kedvesebb lesz neki, annál inkább vágyakodik utána, sóhajtozik érte. Krisztinának nehezebben telt az idő, mert mióta a kis lovag elutazott, senki se látogatta többé Ketling házát, és nap-nap után telt el egyhangúságban és unalom között.

Az asztalnokné urának megérkezését várta, számlálta a napokat a választásig és csak róla beszélt; Boriska nagyon csendes lett. Zaglyoba úr csipkedte őt, hogy most, miután Novoviejszkit kikoszarozta, visszavágyódik utána. Tényleg jobban szerette volna, hogy ha legalább ő jön, de az ifjú azt gondolta magában: «Neked itt nincs mit keresned» — és nemsokára bevonult Volyodyjovszki után. Zaglyoba is ismét vissza akart térni Szkrzetuszkiekhöz és mindig arról beszélt, mennyire aggódik e falusiak miatt; de rest volt és napról-napra halogatta elutazását. Boriskának azt fejtegette, hogy ő az oka késlekedésének, mivel szerelmes beléje és kezét szándékozik megkérni.

Eközben Krisztinát szórakoztatta, ha Makoviecka asszony Boriskával a lebergi alkamarásnéhoz kocsizott. Krisztina soha se kísérte el őt e látogatásoknál, mivel az alkamarásné jósága ellenére se szerette Krisztinát. De Zaglyoba úr is gyakran bement Varsóba, hol kedves társaságban tölté el idejét. Néha csak másnap, ittasan jött vissza, és ilyenkor Krisztina egészen egyedül volt, és a magányos órákat gondolatok közt tölté el, majd Volyodyjovszki úrra gondolt, majd arra is, hogy mi történhetett volna, ha egyszer s mindenkorra meg nem találja zsák a foltját; sőt gyakran arra is, vajjon hogyan festhetett volna Mihály úrnak amaz ismeretlen vetélytársa, a mesebeli királyfi?...

Igy egyszer az ablaknál ült és elgondolkozva a szoba ajtajára nézett, melyre a leáldozó napnak rikító fénye esett, mikor a háztulsó oldaláról hirtelen szánkócsörgés volt hallható. Krisztinának eszébe jutott, hogy Makoviecka asszonynak kellett Boriskával haza jönnie, de ez nem terelte el gondolataitól, sőt le se vette szemét az

ajtóról; eközben kinyílt az ajtó és a sötét mélység háttérében egy ismeretlen férfi jelent meg a leány szeme előtt.

Az első pillanatban úgy tetszett Krisztinának, mintha képet látna, vagy mintha elszunnyadt volna és álmodnék: oly csodálatos volt a jelenség, mely előtte állott... Az ismeretlen fiatal ember volt fekete, külföldi ruhában, fehér csipkegallérral, mely egész karjaira leomlott. Krisztina gyermekkorában Arcisevszki urat, a tüzérség tábornokát látta egyszer hasonló öltözetben, ki ezen öltözet miatt, valamint rendkívüli szépsége miatt sokáig emlékezetében maradt. És ez az ifjú egészen úgy volt öltözve, csak hogy szépségével árnyékot vetett Arcisevszki úrra és valamennyi férfira, kik a földön jártak. Pompás haja, mely homlokán egyformára volt vágva, szőke fürtökben omlott le arcának mind a két felén. Szemöldökei sötétek valának és élesen elütöttek márványfehérségű homlokától, szeme ábrándosan szomorú, bajusza és hegyes szakála szőke volt. Páratlan fő volt, melyben nemesség és vitézség, egy angyalnak és egy lovagnak a feje egyesült. Krisztinának elállt a lélegzete, mert látott és nem hitt szemének, és nem tudta megállapítani, vajjon csalókép vagy valódi ember van-e előtte. A férfi egy darabig mozdulatlanul állt, bámulva vagy udvariasságból bámulatot színelve Krisztina szépsége miatt; végre közelebb lépett, kalapját egész a földig meghajtotta és a tollat a padlón kezdé jártatni. Krisztina fölemelkedett, de lábai reszkettek alatta és szeme lehunyódott, míg arca hol sápadt, hol piros lett.

Ekkor fölhangzott a férfinak mély, bársonylágyságú hangja:

— Ketling of Elgin vagyok, Volyodyjovszki úr barátja és fegyvertársa. A cselédség már megmondta, hogy az a kimondhatatlan szerencse és tisztelet jutott nekem, miképp parancsnokom hűgát és rokonait vendégekül látom Palladiumom alatt, de bocsássa meg, nemes kisasszony, zavaromat, mivel a cselédség nem mondta meg azt, amit szemem lát, és ezek a szemek nem bírják elviselni fényességedet...

Ezzel a bókkal üdvözölte Krisztinát a lovagias Ketling, de a leány nem birt hasonlóval fizetni, mivel egy szót se tudott kiejteni. Csak sejtette, hogy e beszédnek befejezése után ismételten meg kell magát hajtania előtte, mivel a csöndben újra hallotta a tollak suhogását a szoba padlóján. Érezte azt is, hogy valamit mondania

kell és a barátságot barátsággal s a bókot bókkal kellene visznoznia, mivel különben kevésbé udvariasnak tűnhetnék föl, de nem kapott lélegzetet, az ütőerek halántékán és kezén lüktettek, keble fölemelkedett és zihált, mintha nagyon fáradt volna. Kinyitja szemét — a lovag előtte áll kissé lehajtott fővel, csodálatos arcán bámulattal és tisztelettel. Krisztina reszkető kézzel kapott szoknyájához, hogy legalább bókoljon előtte, de szerencsére ebben a pillanatban fölhangzott az ajtó mögött ez a kiáltás: «Ketling! Ketling!» és tárt karokkal, pihegve rohant Zaglyoba úr a szobába.

Egymás nyakába borultak és a leány ez alatt iparkodott magához térni és egyúttal kétszer-háromszor a fiatal lovagra pillantani. Zaglyoba urat minden mozdulatában rendkívüli nemességgel tartotta barátságos ölelés közt, melyet vagy őseitől örökölt, vagy a királyok és mágnások előkelő udvarainál sajátított el.

— Hogy vagy? — kiáltá Zaglyoba úr. — Úgy üdvözöllek saját házadban, mint a magaméban. Hadd nézlek! Ha! megfogytál! Talán a szerelem? Istenemre, megfogytál! Tudod-e, Mihály elutazott az ezredhez. Ó! nagyszerűen tetted, hogy ide jöttél! Mihály nem gondol többé a kolostorra. Húga itt van két fiatal leánynyal. Olyan leányok, mint a barackok! Az egyik Jeziorkovszka, a másik Drohojovszka. Az Istenre, Krisztina kisasszony, te vagy! Bocsánatot kérek, de ugorjon ki annak a szemé, aki le akarná tagadni rólatok a szépséget és e gavallérnak már ismernie kell a tiedet.

Ketling harmadszor meghajtá fejét és mosolyogva mondá:

— Úgy hagytam el házamat, mint egy szertárt, és az Olympust találok itt, mivel istennőt láttam belépésemkor.

— Ketling! hogy vagy! — kiáltá Zaglyoba másodszor, mivel neki nem volt elég az első üdvözlés és még egyszer karjaiba zárta őt.

— Ez még semmi! — mondá — a kis hajdút még nem is láttad! Az egyik szép, de a másik méz, méz! Hogy vagy, Ketling! Tartson meg Isten jó egészségben! Te-nek foglak szólítani! Jó? Az öregnek ez jobban áll... Örölsz-e vendégeidnek, mit?... Makoviecka asszony ide jött, mivel a választó országgyűlés ideje alatt bajos volt szállást kapni, de most már könnyebb és bizonynyal el is költözik, mert még sem illik fiatal hölgyekkel egy legény házában lakni, hogy az emberek félre ne húzzák a szájukat és ne legyen okuk a mende-mondára...

— Istenemre! Azt nem engedem meg! Én nem barátja vagyok Volyodyjovszkinak, hanem testvére, azért Makoviecka asszonyt is házamban fogadhatom, mint nőtestvéremet. Először kegyelmedhez fordulok pártfogásért, kisasszony, és ha szükséges, térden állva kérem azt.

Igy szólván, letérdelt Krisztina előtt, megfogta kezét, ajakához szorította és esdőleg, vidáman és egyúttal szomorúan, szemébe nézett; a leány pedig elpirult, kivált mivel Zaglyoba fölkiáltott:

— Alig jött, máris térden állva hever előtte. Istenemre! megmondom Makoviecka asszonynak, hogy így találalak benneteket!... Rajta, Ketling!... Krisztina! ismerje meg ebből udvarias erkölcsseit!

— Én járatlan vagyok az udvari szokásokban! — suttagá a leány a legnagyobb zavarban.

— Számíthatok-e pártfogására? — kérde Ketling.

— Álljon föl kegyelmed!...

— Számíthatok-e pártfogására? Hiszen Mihály úr testvére vagyok! Igaztalanság történik velem, ha ez a ház pusztává lesz!

— Itt nem használ az én akaratom semmit! — felelé Krisztina, magához térve — habár a kegyelmedéért hálásnak kell lennem.

— Köszönöm! — viszonzá Ketling és ajkához szorítá kezét.

— Ha! odakinn csikorgó hideg van és Cupidó mezítelen; de azt hiszem, ha ide jön, ebben a házban nem fázik! — kiáltá Zaglyoba. — Már látom: csupa sóhajtásoktól ki fog engedni! Nem mástól, csak sóhajtásoktól!...

— Hagyja azt kegyelmed! — mondá Krisztina.

— Hálát adok Istennek, hogy kegyelmed nem veszté el józű humorát — mondá Ketling — mivel a vidámság az egészség jele.

— És a tiszta lelkiismereté, a tiszta lelkiismereté — viszonzá Zaglyoba. A bölcs azt mondja: «A kinek viszket, vakaródzzék», és nekem nem viszket, azért vagyok vig! Ó! a hitetlenekre! mit látok? Nem lengyel öltözetben láttalak, hiúz kalppaggal és karddal, és most megint olyan angollá változtál és olyan pipaszár lábakkal jársz-kelsz, mint egy daru?

— Mivel sokáig Kurlandban voltam, ahol nem viselik a lengyel öltözetet és mivel két napot az angol rezidensnél töltöttem Varsóban.

— Tehát Kurlandból jössz?

— Úgy van. Örökbefogadó atyám meghalt és egy második birtokot hagyott reám.

— Nyugodjék békében! Katholikus volt-e?

— Igen.

— Akkor legalább vigasztalódhatol. És nem hagysz el bennünket ama kurlandi örökség miatt?

— Itt akarok élni és halni! — felelé Ketling Krisztinára pillantva.

És a leány földre süté hosszú pilláit.

Makoviecka asszony akkor érkezett, mikor már teljesen besötétedett és Ketling egész a kapuig eléje ment, és mint valami uralkodó hercegnőt, nagy tisztelettel vezette a házba. Az asztalnokné mindjárt másnap más lakást akart keresni a városban, de minden ellenkezése hasztalan volt. A fiatal lovag addig könyörgött, addig hivatkozott Volyodyjovszkival való testvériségére, míg bele nem egyezett, hogy továbbat is nála marad lakni. Csak azt határozták, egy darabig még Zaglyoba úr is maradjon ott, hogy méltóságával és öreg korával megvédje a nőket a rossz nyelvek ellen. Ebbe édes-örömet beleegyezett, mivel a «hajdúcskát» nagyon megkedvelte és bizonyos terveket is kezdett kovácsolni, melyek minden áron megkívánták az ő jelenlétét. Mind a két leány örült és Boriska mindjárt kezdettől fogva nyíltan pártját fogta Ketlingnek.

— Ma már úgy sem oldunk kereket — mondá az ellenkező asztalnoknének — és hogy egy napig maradunk-e vagy húszig, az már teljesen mindegy!

Ketling tetszett neki, valamint Krisztinának is, mert ő minden nőnek tetszett; Boriska még nem is látott soha külföldi urat az idegen gyalogság tisztjein kívül, kik alacsonyabb rangúak és meglehetősen alacsony állásúak voltak; fejét csóválva, orra cimpáit mozgatva, gyermeki kíváncsisággal járkált körülötte, olyan tolakodó kíváncsisággal, hogy Makoviecka asszonytól egy kis pirongatást is kellett hallania. De a pirongatás ellenére se szünt meg őt szemével kifürkészni, mintha föl akarná bec sülni egész katonai értékét, és végre Zaglyoba urat kezdé fölöle kikérdezni.

— Jeles katona-e? — kérdé halkán az öreg nemestől.

— Jelesebb nem is lehet. Látod-e, roppant tapasztalata van, mivel tizennegyedik esztendő kora óta az igaz hit oldalán harcolt

az eretnekeskedő angolok ellen. A legmagasabb származású nemes, ami előkelő szokásairól is könnyen fölismerhető.

— Láttá-e kegyelmed őt tűzben?

— Ezerszer! Keményen áll és még a homlokát se ráncolja össze; csak a lovának a nyakát cirógatja, mintha szerelemről akarna vele beszélni.

— Hát divat az, ilyen esetekben szerelemről beszélni? Mi?

— Divat mindazt tenni, ami által az ember megvetését mutatja ki az ellenséges golyók iránt.

— És a kézi tusában, a páros viadalban is jeles?

— Ba, ba! Arról nem is kell beszélni!

— És helyt állana Mihály úrnak?

— Ah! Mihálynak nem állana helyt!

— Ha! — kiáltá Boriska örvendetes büszkeséggel — tudtam, hogy neki nem áll helyt! Mindjárt gondoltam, hogy nem áll helyt!

És tapsikolt a tenyerével.

— Tehát Mihály pártján vagy? — kérdé Zaglyoba.

Boriska a fejét rázta és hallgatott; csak egy idő mulva szakadt föl halk sóhajtás kebeléből.

— Ej! mit! Örvendek, mivel ő a miénk!

— De azt jegyezd meg és ne feledd soha, kis hajdú — mondá Zaglyoba — habár a csatatéren alig van jobb Ketlingnél, a nőkre nézve még sokkalta veszélyesebb, mivel örületesen szeretik őt szépsége miatt. És ő nagyon jártas is a szerelemben!

— Ezt mondja meg Krisztinának, mivel én nem gondolok a szerelemre — felelé Boriska, és Drohojovszkához fordulva, kiáltá:

— Krisztina! Egy szóra!

— Itt vagyok! — mondá Drohojovszka kisasszony.

— Zaglyoba úr azt mondja, egy leány se látja meg Ketlinget, hogy bele ne szeressen. Én már mindenfelől megnéztem őt és nincs semmi bajom, és te, érzel-e már valamit?

— Boriska! Boriska! — mondá Krisztina szemrehányó hangon.

— Tetszik-e neked, mi?

— Ugyan hallgass! hagyj békén! Boriskám, ne fecsegy, mert Ketling úr éppen jön.

Krisztina még le sem ülhetett, mikor Ketling belépett és kérdé:

— Szabad-e társaságukhoz csatlakoznom?

— Kérjük szépen — felelé Jeziorkovszka.

— Akkor már bátrabban kérdem, miről beszéltek?

— A szerelemről! — kiáltá Boriska habozás nélkül.

Ketling Krisztina mellett foglalt helyet. Egy darabig hallgattak, mivel Krisztina, ki különben soha se veszté el lélekjelenlétét, e gavallérral szemben nagyon bátortalan lett, míg Ketling nem kérde:

— Valóban oly kellemes tárgyról volt szó?

— Igen! — felelé Drohojovszka kisasszony félhangon.

— Nagyon szeretném véleményét hallani.

— Bocsásson meg, uram, nálam hiányzik úgy a bátorság, mint az elme, és azt hiszem, inkább én hallanék valami újat kegyelmedtől.

— Krisztinának igaza van — veté közbe Zaglyoba. — Halljuk tehát!

— Kérdezzen, kisasszony! — felelé Ketling.

És szemét félig fölemelte, gondolatokba mélyedt, és a nélkül, hogy kérdezte volna, beszélni kezdett, mintha csak magában beszélne:

— A szerelem nagy fájdalom, mivel a szabad ember általa rabszolgává lesz. Mint a madár a nyíltól átfúrva a vadász lábaihoz esik, úgy annak az embernek is, kit a szerelem eltalált, nincs többé ereje arra, hogy a kedves lábaktól fölrepüljön...

A szerelem annyit tesz, mint fogyatékosnak lenni, mivel az ember, mint a vak, nem látja a világot szerelmétől...

A szerelem szomorúság, mert mikor folyik több könny, mikor szakad föl több sóhajtás a kebelből? Aki szeret, arra nézve nincs többé ékszer, nincs multság; üldögdélni szeretne, kezét saját térdére fonva és epedve aggódni, mint az, aki valami drága hozzátartozót veszített el...

A szerelem betegség, mert az arc sápadt lesz, mint a betegségben, a szem beesik, a kéz reszket és az ujjak megsoványodnak, és az ember a halálra gondol vagy mintegy örületben jár-ke, a holdhoz beszél, a homokba írja a kedves nevet, és mikor a szél elsőpri, azt mondja: «Ó szerencsétlenség!...» és sóhajtásokra fakad...

Itt Ketling egy darabig hallgatásba merült s az ember azt hihette volna, hogy emlékekben révedez. Krisztina teljes lélekkel

úgy figyelt szavaira, mint valami édes dalra. Beárnyékolt ajkai kinyíltak, szeme nem mozdult a lovag hófehér arcáról. Boriskának homlokfürtjei egészen szemébe hullottak, úgy hogy nem lehetett kitalálni, ugyan mit gondol, de ő is csendesen ült.

Ekkor Zaglyoba úr hirtelen nagyot ásított, nyujtózkodott, kinyújtá lábát és mondá:

— Az ilyen szerelemből csizmát varrathatsz a kutyáknak!

— És mégis — kezdé újra a lovag — ha szeretni nehéz, nem szeretni még nehezebb, mert ugyan kit elégíthetnének ki szerelem nélkül az öröm, a hírnév, a gazdagságok, illatok és ékszerek?... Ki nem mondja a kedvesnek: «Te több vagy nekem egy királyságnál, több a kormánypalcánál, több az egészségnél, több a hosszú életnél?...» És mivel közülünk mindegyik örömet odaadná életét a szerelemért, a szerelem többet ér, mint az élet...

Ketling bevégezte.

A lányok egymáshoz símulva ültek és csodálkoztak azon az érzelmen, mely beszédében megnyilatkozott, és ezeken a szerelmi fejtegetéseken, melyek a lengyel urakra nézve idegenek voltak; míg végre Zaglyoba úr, ki a vége felé elszunnyadt, fölébredt és szemével pislogva, majd az egyiket, majd a másikat, majd a harmadikat nézegette és hangját összeszedve, hangosan kérdé:

— Nos, mit mondotok?

— Jó éjszakát mondunk kegyelmednek! — kiáltá Boriska.

— Aha! tudom már: a szerelemről beszélünk. Hogy volt a vége?

— A bélés jobb volt, mint a köpönyeg.

— Kétségtelenül! Engem kifárasztott. Mivel: szeretni annyi, mint sírni és ríni! És én még egy rímöt találtam: «a gond ágyat bont»... és az utolsó bizonynyal a legjobb, mivel késő van. Jó éjszakát az egész társaságnak, és hagyjátok már békén a szerelmet... Istenem, Istenem! amíg a macska nyávog, addig nem eszi a szalonát és aztán nyalogatja magát... Valamikor én is úgy hasonlítottam Ketlinghez, mint egyik vízcsepp a másikhoz, és oly örületesen szerettem, hogy egy kos hátul egy óráig döfködhetett volna, mielőtt észreveszem. De öregségemben többre becsülöm, hogy kipihenjem magamat, kivált mikor az udvarias házi gazda nemcsak elkísér, hanem le is iszik az ágyig.

— Szolgálatjára! — mondá Ketling.

— Menjünk, menjünk. Látta, mily magasan van már a hold. Holnap szép idő lesz, az ég tele van csillaggal és oly világos van, mint fényes nappal. Ketling egész éjjel a szerelemről beszélne nektek, de gondoljátok meg leányok, hogy ő fáradt.

— Nem vagyok fáradt, mivel két napig a városban pihentem. Csak attól tartok, hogy a hölgyek nincsenek hozzá szokva a virrasztáshoz.

— Az éjszaka gyorsan elmulnék, ha kegyelmedet hallgatnánk — mondá Krisztina.

— Ott nincs éjszaka, ahol a nap ragyog! — felelé Ketling.

Aztán elváltak, mivel tényleg már késő volt. A leányok együtt háltak és mielőtt elaludtak, rendszeren csevegték, de ezen az estén Boriska egy szót se birt kicsalni Krisztinából, amennyire kedve volt az egyiknek beszélgetni, oly hallgatag volt a másik, és csak odavetett szókkal felelt. Ha Boriska, Ketlingről szólva, tréfálkozni akart és kissé kicsúfolta, és kissé utánozta őt, Krisztina nagy gyöngédséggel átkarolta nyakát és kérte, hogy ne bolondozzék.

— Ő itt a gazda, Boriska — mondá — az ő födele alatt lakunk... és észrevettem, hogy az első pillanattól fogva megkedvelt téged.

— Honnét tudod azt? — kérdé Boriska.

— Ki ne szeretne meg téged? Téged mindenki szeret... én is... nagyon!

E szavaknál közelebb tolta édes arcát Boriska arcához, magához szorítá őt és megcsókolta szemét.

Végre nyugalomra tértek, de Krisztina sokáig nem birt elaludni. Nyugalanság fogta el. Szíve néha oly hatalmasan dobogott, hogy mind a két kezét atlaszfehérségű keblére szorítá, hogy dobogását mérsékelje. Majd úgy tetszett neki, kivált mikor szemét behunyni iparkodott, mintha egy fej, mely szép, mint az álom, föléje hajolna s egy hang azt suttogná fülébe:

— Te drágább vagy nekem egy királyságnál, a kormánypalcánál, az egészségénél, a hosszú életnél!

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

NÉHÁNY nappal később Zaglyoba úr levelet írt Szkrzetuszkinak, mely így végződött:

«Ha tehát a választás előtt nem megyek haza, ne csodálkozzatok. Nem irántatok való csekély vonzalomból történik az, hanem mivel az ördög keze van a játékban, és nem akarom, hogy a madár helyett valami csúnyaság maradjon a markomban. Baj lenne, ha nem mondhatnám Mihálynak mindjárt hazatérése után: «ez az egyik el van jegyezve, és a hajdúcska vacat!» Minden Isten kezében van, és azt gondolom, nem lesz szükséges Mihályt ösztökélni, se sokáig praeparationes csinálni, s Ti aztán már a kész vallomásra jöttök ide. Eközben nekem Ulyssesként kell cselekednem és mindenféle fogást kell használnom, s egy kissé a dolgot ki is kell színeznem, ami nem lesz könnyű, mivel egész világeletemben többre becsültem az igazságot, mint minden drágaságot, és mindig csak abból táplálkoztam. De Mihályért és a kis hajdúért még ezt is a lelkemre veszem, mert mind a kettő színarany. És most öllelek és szívemhez szorítalak mindkettőtöket és a hatalmas Isten kegyelmébe ajállak Benneteket.»

Miután az írást bevégezte, Zaglyoba úr homokot szórt a levélre, aztán reá ütött a kezével, még egyszer elolvasta, miközben távol tartotta szemétől, aztán összehajtogatta, lehúzta a pecsétgyűrűt ujjáról, megnyalta a nyelvével és hozzá fogott a pecsételéshez, és e munka közben lepte meg Ketling.

— Jó napot!

— Jó napot, jó napot! — viszonzá Zaglyoba úr. — Az idő, hála Istennek, kitűnő, és egy küldöttet akarok hamarosan Szkrzetuszkiékhoz meneszteni.

— Üdvözölje őket, kérem, részemről is.

— Azt már megtettem. Azt gondoltam magamban: üdvözetet kell hozzá tennem Ketlingtől. Mind a kettő örül, ha jó híreket kap. Hiszen világos, hogy üdvözetet küldtem részedről, mivel az egész levél rólad és a leányról szól.

— Hogyan? — kérde Ketling.

Zaglyoba a térdére tette kezét és az ujjaival játszogatótt, lesütve fejét és alulról nézett föl Ketlingre, mondván:

— Ketlingem! nem kell éppen prófétának lenni, hogy megjövendöljem, miképp ott, hol kova és tapló van, előbb vagy utóbb szikrák támadnak. Te legszebb vagy a szépek közt és a leányokra, azt hiszem, te se mondhatsz semmit?

Ketling nagy zavarba jött.

— Vaknak vagy nagy barbárnak kellene lennem — mondá — ha szépségüket nem látnám, nem magasztalnám.

— Ah, látod! — viszonzá Zaglyoba, miközben mosolyogva nézett Ketlingnek izzó arcába. — Ha nem vagy barbár, nem illik mind a kettőt célul választani, mert úgy csak a törökök tesznek.

— Hogyan gyaníthatja kegyelmed?

— Nem is gyanítom, csak úgy gondolom magamban... Hah! te áruló! annyit beszéltél nekik a szerelmi dolgokról, hogy Krisztina három nap óta halványan jár-ke, mintha orvosságot szedne. Hah! nem csoda! Mikor fiatal voltam, magam is fagyban álltam egy feketebarnának az ablaka alatt (némileg Drohojovszka kisasszonyhoz hasonlított), és még emlékszem reá, hogy azt énekeltem:

«Ott alszol a rács mögött leányka,
S én itt állok a citerát játszva,
Hoc! hoc!»

Ha akarod, kölcsön adom neked ezt a dalt, vagy újat komponálok, mert a lángeleme nem hiányzik nálam. Észrevetted-e, hogy Drohojovszka bizonyos hasonlósággal bír a korábbi Billevecs kisasszonnyal? csak hogy a másíknak lenszőke haja volt és hiányzott a pehely az ajka fölött; de vannak emberek, akik ebben nagy szépséget látnak és ritkaságnak tekintik. Úgy látszik, nagy jóindulattal van irántad. Éppen most írtam meg ezt Szkrzetuszkiéknak. Nemde, hasonlít a Billevecshez?

— Az első pillanatban nem vettem észre a hasonlóságot, de meglehet. Termetre és testtartásra nézve reá emlékeztem.

— Most halld, mit akarok mondani: föl akarom tárni előtted a család arcanumait, mivel te is barátom vagy és tudnod kell azokat: vigyázz magadra, hogy hálátlansággal ne fizess Volyodyjovszkinak, mivel Makoviecka asszony és én e leányok egyikét neki szántuk.

Itt Zaglyoba úr fürkészőleg, merően Ketling szemébe nézett, ez pedig elsápadt és kérdé:

— Melyiket?

— Dro-ho-jov-szkat — mondá Zaglyoba lassan.

És miközben alsó ajakát előretolta, összehúzott szemöldökei alatt kacsingatni kezdett ép szemével.

Ketling hallgatott, míg végre Zaglyoba kérdé:

— Nos, mit szólsz hozzá? he?

És Ketling elváltozott, de erős hangon felelé:

— Biztos lehet kegyelmed, hogy szívemet nem fogom Mihály kárára irányítani.

— Bizonyos vagy-e róla?

— Sokon átmentem életemben — viszonzá a lovag — becsület-zavamra: nem irányítom!

Ekkor Zaglyoba úr átölelte őt kitárt karjaival.

— Ketling! engedj szabad folyást szíved óhajlásának, amint tetszik, csak próbára akartalak tenni... Nem Drohojovszkat, hanem a hajdúcskát szántuk Mihálynak.

Ketling arca őszinte, mély örömtől ragyogott, megölelte Zaglyobát, sokáig keblén tartotta és végre kérdé:

— Bizonyos-e, hogy szeretik egymást?

— Ki ne szeretné az én kis hajdúmat, kicsoda? — viszonzá Zaglyoba.

— Tehát már megvolt az eljegyzés?

— Az eljegyzés még nem volt meg, mivel Mihály alig szabadt meg gyászától; de meglesz... csak bízd reám! A leány — bár úgy forogjon és perdüljön, mint a menyét — nagyon vonzódik hozzá, mivel nála a kard a fő...

— Istenemre! azt észrevettem — szakítá félbe Ketling, örömtől sugározva.

— Hah! észrevetted? Mihály még mindig a másikat siratja, de ha valaki megveri szemmel, az bizonyosan a kis hajdú, mivel inkább hasonlított a másikkhoz, csak hogy kevesebbet kacsingat a szemével, mert fiatalabb. Ez mind jól egybevágh, nemde? Meg vagyok győződve, hogy a választásra két lakodalmunk lesz!

Ketling egy szót se szólt, ismét megölelte Zaglyoba urat és szép arcát annak piros képéhez illeszté, úgy, hogy az öreg lerázta magáról és kérdé:

— Tehát Drohojovszka már oly mélyen a szívedben fészkel?

— Nem tudom, nem tudom — felelé Ketling — csak egyet tudok, alig örvendezteté meg szememet mennyei látása, azt gondoltam, hogy gyötrött szívem csupán csak őt tudná még szeretni és még ma éjjel elűztem az álmot sóhajtásaimmal és egészen átadtam magamat az édes vágyakodásnak. Uralmat nyert egész lényem fölött, mint egy uralkodónő a meghódolt országon és hű alattvalóin uralkodik. Szerelem-e ez, vagy más valami, nem tudom!

— De azt csak tudod, hogy az nem pofoncsapott kalap és három rőf, bugyogóhoz való posztó, nem fogat és nem ostor, nem rántottás kolbász, sem egy pint pálinka. Ha erről egészen bizonyos vagy, a többire nézve kérdezd meg Krisztinát; vagy én kérdezzem meg őt?

— Ne tegye azt — viszonzá Ketling nevetve. — Ha vízbe kell fulladnom, engedje legalább még néhány napig azt hinnem, hogy úszom.

— Látom, a csatában a skótok vitézek, de a szerelmi dolgokban mit sem érnek. A nőket vitézül meg kell támadni, mint az ellenséget. Veni, vidi, vici! — ez volt jelszavam...

— Idővel, ha legforróbb vágyaim teljesülnének — mondá Ketling — talán kérni fogom valamely jóbarát segítségét. Mert habár honosságot nyertem, nemes vér folyik ereimben, nevem itt mégis ismeretlen, és nem tudom, vajjon az asztalnokné...

— Az asztalnokné? — szakítá őt félbe Zaglyoba. — Felőle légy nyugodt. Az asztalnokné igazi pikula. Úgy szól, amint én belefújok. Azonnal hozzá megyek, rögtön meg kell őt előzni, hogy ne nézzen kancsal szemmel arra a módra, melylyel a leányokkal bánasz, mivel a te skót módod más, mint a miénk. Bizonyynal nem fogom a leánykérést mindjárt a nevedben előhozni, csak úgy melleleg

akarom megemlíteni, hogy a leány szemet szúrt neked és jó volna ebből a lisztből kenyeret sütni. Isten engem úgy segítjen, azonnal megyek, és te ne aggódjál, hiszen azt mondhatok, amit akarok.

És jóllehet Ketling még mindig visszatartotta őt, Zaglyoba úr fölkelt és elment.

Útközben Boriskával találkozott, ki, mint rendesen, pajkos jókedvben volt, s így szólt hozzá:

— Tudod-e, hogy Krisztina teljesen meghódította Ketlinget?

— Nem ő az első! — viszonzá Boriska.

— És nem haragszol érte?

— Ketling baba! udvarias gavallér, de baba! leütöttem a rúdon a bőrt a térdemről, az az egész!

Itt Boriska lehajolt és a térdét kezdé dörzsölni, miközben egyidejűleg Zaglyoba úrra pillantott, az pedig mondá:

— Az Isten szerelmére! légy óvatos! Hová rohansz megint?

— Krisztinához.

— És ő mit csinál?

— Ő? Egy idő óta folyvást engem csókol és úgy hozzám dörzsölgődik, mint egy macska.

— Ne szólj neki arról semmit, hogy Ketlinget meghódította.

— Aha! de nem állom ki!

Zaglyoba úr nagyon jól tudta, hogy nem állja ki, éppen azért tiltotta meg neki.

Az öreg tehát tovább ment és nagyon örült ravaszságán, Boriska meg bombaként csapott Drohojovszka kisasszonyhoz.

— Ledörzsöltem a bőrt térdemről, és Ketling halálosan szerelmes beléd! — kiáltá mindjárt a küszöbön. — Nem vettem észre, hogy a kocsiszínből egy rúd kiállt... és puff! Egészen elsötétült a szemem előtt, de nem tesz semmit! Zaglyoba úr megkért, hogy erről ne szóljak neked semmit. Nem tudtam-e mindjárt, hogy így lesz? Mindjárt tudtam, és te reám akartad tukmálni! Ne félj, ismernek téged! Még fáj egy kicsit! Novoviejszki urat nem tudtam reád tukmálni, de Ketlinget, ohó! Ez most jár-ke! az egész házban, fogja a fejét és magával beszélget. Szép, Krisztina, nagyon szép! Skót, skót, kot, kot! És Boriska reá emelte szemét.

— Boriska! — kiáltá Drohojovszka.

— Skót, skót, kot, kot!

— Mily szerencsétlen vagyok, ó mily szerencsétlen! — kiáltá Krisztina hirtelen és könnyekre fakadt.

Boriska vigasztalni kezdte őt, de mit se használt, a leány úgy zokogott és sírt, mint életében az előtt soha.

Az egész házban tényleg senki se tudta, mily szerencsétlen volt ő. Néhány nap óta lázban volt, arca sápadt, szeme beesve, keble rövid lélegzetben emelkedett és zihált; valami különös történt vele; mint valami hirtelen betegség jött reá; nem lassan fokozódva, hanem egyszerre, mint a vihar, mint az orkán ragadta magával; mint a láng fölhevíté véréét; mint a villám, vakítóan elkápráztatta képzeletét. Egyetlen egy pillanatig se volt képes ennek az erőnek ellenállni, mely oly irgalmatlanul hirtelen tört reá. A nyugalom elhagyta őt. Akarata olyan volt, mint a bénult szárnyú madár...

Ő maga se tudta, vajjon Ketlinget szereti-e, vajjon gyűlöli-e őt, és e kérdés miatt rettentő félelem fogta el; de érezte, hogy szíve csak általa dobogott ily gyors veréssel; hogy feje oly tartatlanul csak reá gondol; hogy benne minden ő fölé, ő tőle volt eltöltve. És nem volt lehetőség ez ellen védekeznie! Könnyebb lett volna neki őt nem szeretni, mint reá nem gondolni, mivel szeme megittasult látásától, füle megrészegült hangjától, egész lelke teli volt vele... Az álom se szabadította meg ettől a tolakodótól, mert alig hunyta le szemét, arca föléje hajolt és suttogá: Te drágább vagy nekem, mint egy királyság, mint a kormánypálca, mint a hírnév és gazdagságok... És ez a fej oly közel volt, hogy még a sötét éjszakában is vérpiros szín borítá el a leány homlokát. Ő Oroszországból való volt, és vére forró vala, keblében ismeretlen tüzek dühöngtek, melyeknek létezéséről eddig mit se tudott és amelyeknek lobogása alatt félelem és szégyen, és egyúttal nagy csüggedés és gyöngeség fogta el őt, mely fájdalmas és édes vala. Az éj se hozott neki nyugalmat. Egyre fokozódó fáradtság fogta el, mint a nehéz munka után.

— Krisztina! Krisztina! mi történt veled! — kiáltá önmagának.

De mintegy kábultságban és állandó érzéketlenségben volt.

Még nem történt semmi, nem esett meg semmi, Ketlinggel egyedül még két szót se váltott, és habár a reája való gondolat telje-

sen elragadta őt, egy határozatlan ösztön mégis folyton azt suttogta neki: «Vigyázz magadra! térj ki előle!»... És ő kitért előle...

Hogy Volyodyjovszkival el volt jegyezve, arra nem is gondolt mostanáig, és ez volt a szerencséje; azért nem gondolt reá, mivel eddig nem történt semmi, és mivel senkire se gondolt, se magára, se másokra, hanem csupán Ketlingre!

És ezt lelke mélyére rejtette, csak az a gondolat nyújtott neki nagy könnyebbséget, hogy senki nem sejté, mi történt bensejében, hogy senki nem hozta összeköttetésbe Ketlinggel. Boriska szavai hirtelen meggyőzték őt, hogy másképp áll a dolog, hogy az emberek már megfigyelték őt, hogy gondolatban már összeköttetésbe hozzák vele, hogy sejtik. Így a gond, szégyen és fájdalom megtörték akaratát, és ő kis gyermekként könnyekre fakadt.

Pedig Boriska szavai csak kezdete voltak a számtalan célzásoknak, a jelentős pillantásoknak, kacsingatásoknak és fejcsóválásoknak, és végre mindama kétélű szavaknak, melyeket el kellett túrnie. Ez mindjárt az ebédnél megkezdődött.

Az asztalnokné Krisztináról Ketlingre, és Ketlingről a leányra veté pillantását, amit eddig nem tett. Zaglyoba úr jelentősen köszöriülte a torkát. A beszéd néha elakadt anélkül, hogy tudták volna, miért, és hallgatás következett be és egyszer ilyen szünet közben Boriska szórakozottságában az egész asztalnak azt kiáltotta:

— Tudok valamit, de nem mondom!

Krisztina arcát hirtelen izzó pirosság borítá el, aztán elsápadt, mintha valamely veszély fenyegette volna; Ketling is lesüté fejét. Mindketten nagyon jól érezték, hogy róluk volt szó, és habár kerültek minden társalgást egymással, habár a leány óvakodott reá pillantani, mindkettőre nézve mégis világos volt, hogy valami történik köztük, hogy valami határozatlan, közös zavarodottság keletkezik, mely őket összeköti és egyidejűleg eltávolítja egymástól, mivel ez által elveszítik szabadságukat, és többé nem lehetnek közönséges barátai egymásnak. Szerencsájükre, senki se figyelt Boriska szavaira, mivel Zaglyoba úr a városba készülődött és számos lovag társaságában kellett visszatérnie, és ez foglalkoztatta mindnyájukat.

Ketling házacskája este fényes világosságban ragyogott; számos tiszt jött és zene volt, melyet az udvarias gazda a hölgyek mulattására rendelt. Táncot ugyan nem rendezhettek, mivel a nagy bőjt

és Ketling gyásza nem engedték meg; de a zenekart figyelemmel kísérték és megelégedtek a társalgással. A hölgyek pompásan voltak öltözve; az asztalnokné keleti selyemben jelent meg, a «kis hajdú» tarkán volt fölpiperézve és rózsás szájacskájával és szőke homlokfürtjeivel, melyek minden pillanatban szemébe lógtak, szemet szűrt a katonáknak; kacajt keltett beszédjének határozottságával és bámulatba ejtőket magaviseletével, melyben a kozák merészség fesztelen bájjal párosult.

Krisztina, kinek atyjáért való gyásza véget ért, ezüsttel áttört, fehér ruhát viselt. A lovagok közül az egyik Júnóhoz, a másik Dianához hasonlította, de senki se közeledett hozzá nagyon, senki se pödörte a bajúszát, senki se kanyargatta előtte a lábát, senki se hajtotta föl frakkja szárnyait; senki se pillantott reá villogó szemmel, senki se váltott vele édes szavakat. Egyébiránt mindjárt észrevették, hogy azok, kik csodálkozással és nagyabecsüléssel néztek reá, aztán mindjárt Ketlingre pillantottak, hogy néhányan hozzá lépdeltek és megszorították kezét, mintha szerencsét kívánnának neki, hogy ő vállait felhúzza és a kezét szétterpesztette, mintha valamit elutasítana magától. Krisztina, ki természetből fogva éles elméjű és éber volt, csaknem biztosan meg volt győződve, hogy róla beszéltek vele, hogy csaknem jegyeseknek tartották őket. És mivel nem sejtette, hogy Zaglyoba úr már minden vendégnek a fülébe súgott valamit, meg nem foghatta, honnét származnak az emberek eme gyaníthatásai.

— A homlokomra van-e valami írva? — gondolta nyugtalanul, megszégyenülve és aggódalmasan.

Ekkor oly szavak jutottak fülébe, melyek ugyan nem hozzá voltak intézve, de neki szóltak: «Boldog Ketling!»... «Burokban született!»... «Nem csoda, hisz szép ember!»... és így tovább.

Más udvarias gavallérok, kik őt mulattatni akarták és valami kellemest szándékoztak neki mondani, Ketlingről beszéltek vele, mértéktelenül dicsérték őt, magasztalták bátorságát, szivességét, udvarias szokásait és ősi származását. És Krisztinának akarva, nem akarva hallgatnia kellett, és szeme önkénytelenül azt kereste, akiről beszéltek és gyakran találkozott az ő szemével. Ekkor az ígézet új erővel ragadta meg a leányt, és anélkül, hogy tudná, megittasult

látásától. Mert mily nagyon különbözött Ketling mindezekről a nyers katonai alakoktól! — A királyfi udvari emberei közt — gondolta Krisztina, mikor ezt a nemes, arisztokratikus fejűt, és ezeket a becsvágyó, melankólikus szemeket, és ezt a homlokot nézte, melyet a buja, szőke haj vett körül. Szíve megdermedt keblében, mintha reá nézve ez volna a legdrágább fő a földön. Ketling látta ezt, és mivel nem akarta zavarát fokozni, csak hozzá közeledett, habár más ült Krisztina mellett. Ha királyné lett volna, még akkor se környezheti nagyobb gyöngédséggel, mint ahogyan tette. Ha vele beszélt, meghajtá fejét, s egyik lábát visszahúzta, mintha azt akarná jelezni, hogy minden pillanatban kész letérdelni, és méltósággal beszélt, soha se tréfálkozva, habár Boriskával örömet tréfált. A vele való érintkezés a legnagyobb tisztelet ellenére az édes bánat látszatát viselte. Hála ennek a méltóságnak, nem is mert senki egy világos szót, valamely merész tréfát megereszteni, mintha mindenki meg lett volna győződve, hogy Krisztina olyan leány, aki értékre és születésre nézve a többieket mind felülmúlta, akivel soha se lehet eléggé udvariasan bántani.

Krisztina ezért szívből hálás volt iránta. Általán ez az este aggodalmasan, de kellemesen telt el reá nézve. Mikor az éjféli érkezett, a zenekar abba hagyta a játékot, a hölgyek távoztak a társaságból, és a lovagok közt a serleg kezdett bujdosni, és a társalgás, amelyben Zaglyoba úr a hetman méltóságát vállalta el, hangosabb lett. Baska oly vígan ment szobájába, mint a madár, mivel kitűnően mulatott és mielőtt az esteli imádsághoz letérdepelt, pajkosan a különböző vendégeket kezdé utánozni, és végre tapsolva mondá Krisztinának:

— Pompás, hogy Ketlinged megjött! Most legalább nem leszünk szűkében a katonáknak! Ohó! csak vége legyen a nagy bőjtnek, akkor halálra táncolom magamat. Akkor vigak leszünk! És Ketlinggel való eljegyzéskor, és a lakodalmadon! No, ha fenekestől föl nem forgatom a házat, fogjanak el a tatárok! Mi lenne, ha úgy elhurcolnának bennünket? Az volna a cifra! ha! A jó Ketling! A te kedvedért hozta a muzsikásokat, de én veled élvezek. Ő mindig új csodákat visz véghez kedvedért, míg végre így tesz!... Így szólván Boriska hirtelen térdre esett Krisztina előtt, átölelte derekát karjával, és miközben Ketling mély hangját utánozta, így kezdé:

— Kisasszonyom! Úgy szeretem kegyelmedet, hogy alig tudok lélegzeni... Szeretem gyalog és lóháton, józanul és mámorosan, szeretem örökre és skótosan... Akar-e az enyém lenni?

— Baska! megharagszom! — kiáltá Krisztina.

De ahelyett, hogy megharagudnék, megölelte őt és miközben úgy tett, mintha föl akarná emelni a földről, megcsókolta mind a két szemét.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TIZENHARMADIK FEJEZET.

ZAGLYOBA úr igen jól tudta, hogy a kis lovag inkább Krisztinához, mint Boriskához vonzódik, de éppen azért tette föl magában, hogy Krisztinát háttérbe szorítja. Teljesen ismerte Volyodyjovszkit és meg volt győződve, hogy ha nem marad más választása, kétségtelenül Boriskához fordul, akibe maga a szürke fejű öreg bácsi is oly vakon belebolondult, hogy nem is fért a fejébe az a gondolat, miképp valaki mást tehetne elébe. Azt is elhitette magával, hogy nem tehet Volyodyjovszkinak nagyobb szolgálatot, mintha őt a «kis hajdúval» eljegyzi, és gyönyörűségben úszott ennek a házasságnak a gondolatára. Haragudott Volyodyjovszkira; Krisztinára is; ugyan kedvesebb volt neki, hogy Mihály Krisztinát vegye el, mintsem nőtlen maradjon, de föltette magában, miképp elkövet mindent, hogy őt a kis hajdúval összeházasítsa.

És éppen azért, mivel tudta, mennyire vonzódott a kis lovag Drohojovszkához, most oly gyorsan akart belőle Ketlingét csinálni, amint csak lehet.

De a válasz, melyet néhány nappal később Szkrzetuszkítól kapott, kissé habozóvá tette őt föltevésében:

Szkrzetuszki azt tanácsolta neki, ne avatkozzék bele, mivel attól tartott, hogy máskülönben viszálykodások támadhatnak a barátok között. Ezt Zaglyoba úr se kívánta, és így bizonyos szemrehányásokat érzett, melyeket körülbelül így iparkodott megnyugtatni.

— Ha Mihály és Krisztina eljegyezték volna magukat, és aztán Ketlinget, mint éket verném közéjük, nem szólnék semmit! Salamon azt mondja: «Ne dugd az orrod idegen dolgokba» — és igaza van. De óhajtani mindenkinek szabad. Egyébiránt, mit tettem én tulajdonképpen? Azt mondja meg nekem valaki, mit?

Így szólván, Zaglyoba úr a csipőjére tette a kezét, ajakát fölbiggyesztette, kihívólag nézett szobájának falaira, mintha azoktól várna szemrehányást, de mivel a falak mit se feleltek, ő maga beszélt tovább:

— Azt mondtam Ketlingnek, hogy a kis hajdút Mihálynak szánom. Hát nincs ehhez jogom? Talán nem igaz? Ha mást kívánok Mihálynak, a podegra kínozzon meg!

A falak teljes hallgatással fejezték ki helyeslésüket Zaglyoba úrnak.

Ő pedig folytató:

— A kis hajdúnak azt mondtam, hogy Ketlinget Drohojovszka megsebezte. Talán nem igaz? Hát nem vallotta-e meg, nem sóhajtozott-e, mikor a kemence előtt ült, úgy hogy a hamu a szobába repült? És amit láttam, elmondtam másoknak. Szkrzetuszkri realista, de az én eszem se macskának való. Egyedül én tudom, mit szabad megmondani, és mit hallgat el az ember szívesebben... Hm! azt írja, ne avatkozzam bele! Az megtörténhetik. Nem ártom bele magamat, de ha egyszer hárman maradunk a szobában, Krisztina, Ketling és én, majd kimegyek és egyedül hagyom őket. Végezzenek egymással nélkülem. Bah, azt hiszem, majd tudnak ők magukon segíteni. Semmi segítségre sincs szükségök, mert anélkül is úgy vonzódnak egymáshoz, hogy a szemök is káprázik bele. Azonkívül tetejébe jön a kikelet, amikor nemcsak a nap, hanem az emberi ösztönök is hevesebben kezdenek égetni... Jó! nem avatkozom bele, de majd meglátjuk, mi lesz az eredménye...

Az eredmény hamarosan mutatkozott. A nagyhéten az egész társaság Varsóba költözött Ketling házából, és a Hosszú-utcában a fogadóban vett szállást, hogy a templomok közelében legyen és kedvére részt vehessen az ájtatosságokon, de egyúttal szemét legeltesse a város ünnepi sürgés-forgásán.

Itt is Ketling adta a házi urat, mert habár külföldi születésű volt, mégis ő ismerte legjobban a fővárost, és mindenütt voltak ismerősei, akik által mindent könnyebben elérhetett. Önmagát is fölülmultra udvariasságokban és csaknem kitalálta női társainak, kivált Krisztinának gondolatait. Meg is szerették őt mindnyájan őszintén; Makoviecka asszony, akit Zaglyoba úr már előkészített, egyre barátságosabb szemmel nézett reá és Krisztinára, és ha eddig

egy szót se szólt a leánynak, csak azért történt, mivel ő is még mindig hallgatott. De a derék «nénikének» természetes és illő dolognak látszott, hogy a fiatal lovag a kisasszonyt meghódítsa, kivált mivel egy igazán fényes gavallérról volt szó, aki iránt lépten-nyomon a nagyrabecsülés és barátság jeleit nyilvánították nem csupán az alsóbbrendűek, hanem az előkelőbbek is, így tudott valóban csodás szépségével és finom szokásaival, méltóságával, bőkezűségével, szelidségével a békében, és vitézségével a háborúban minden szívet megnyerni.

— Amint Isten rendelí és férjem elhatározza, úgy legyen — gondolá magában az asztalnokné — de én nem akarom őket akadályozni.

Hála eme nézetének, Ketling most gyakrabban és tovább volt együtt Krisztinával, mint a saját házában.

Zaglyoba rendesen magának az asztalnoknének, Ketling Krisztinának nyújtá karját, míg Boriska, mint legfiatalabb, egyedül ment és majd egy darabig előre sietett, majd a kirakatok előtt állva maradt, hogy az árúkat és a sokféle külföldi csodadolgokat nézegetse, melyeket eddigelé sehol se látott. Krisztina lassankint hozzá szokott Ketlinghez, és ha most karjára támaszkodott, ha beszédét hallgatta, vagy nemes arcába nézett, szíve nem dobogott többé a régi nyugtalansággal keblében, nem hagyta el többé tiszta öntudata, nem fogta el többé zavarodottság, hanem roppant és mámorító gyönyör. Szakadatlanul együtt voltak: egymás mellett térdeltek a templomokban, és hangjuk az ájtatosságnál és a jámbor énekeknél egyesült.

Ketling teljesen tisztában volt szívének állapotával; Krisztina, lehet, hogy bátorság hijján, lehet, hogy magát ámítani akarta, azt gondolta magában: «nem szeretem őt» — de nagyon szerették egymást. Mivel közöttük egyúttal nagy barátság volt, mivel a szerelmen kívül is nagyon kedvelték egymást, és a szerelemről eddig egy szót se szóltak, az idő úgy eltelt reájuk nézve, mint az álom, és folytonos verőfény ragyogott fölöttük.

A lelkiismeretfurdalás árnyékai úgy is nem sokára besötétíték azt Krisztinára nézve, de most a nyugalom ideje volt. Éppen Ketlinghez való közeledése által, a vele való megszokott érintkezés által, e barátság által, mely a szerelemmel együtt támadt közöttük,

véget ért Krisztina nyugtalansága; a benyomások nem voltak többé oly erőszakosak, vérének és képzeletének meghasonlása is eltompult. Közel voltak egymáshoz, jól érezték magukat egymás mellett, és Krisztina egész lélekkel átadta magát a barátságos jelennek és nem akart arra gondolni, hogy az valaha véget érhet, és hogy a csalódás szétosztatására csak Ketling egy szavacskája szükséges: «Szeretlek!»

És ez a szó nem sokára elhangzott. Egyszer, midőn az asztalnokné Boriskával egy beteg rokonnál volt, Ketling rábeszélte Krisztinát és Zaglyoba urat, hogy keressék föl a királyi várat, melyet Krisztina még nem látott és amelynek csodáiról az egész országban beszéltek. Tehát hármásban elmentek. Ketling bőkezűsége minden ajtót megnyitott nekik, és a szolgák oly mély hajlongásokkal üdvözölték Krisztinát, mintha királyné volna és saját székesházába lépne be. Ketling, ki tüzetesen ismerte a várkastélyt, bevazette őt a pompás termekbe és szobákba. Megtekintették a színházat, a királyi fürdőket, megálltak a képek előtt, melyek Zsigmond és Ulászló csatáit és diadalait ábrázolták a Kelet barbárai fölött; kimentek a terrászokra, melyekről mérhetetlen távolba kalandozott tekintetök. Krisztina magánkívül volt az álmélkodástól, Ketling pedig mindent megmagyarázott neki, néha-néha elhallgatott és sötétkék szemébe nézett, mintha ezzel a pillantással azt akarná mondani: «Micsodák mindezek a csodák hozzád képest, te csoda! Micsodák mindezek a kincsek hozzád képest, te kincs!»

A leány pedig megértette ezt a néma beszédet. Mielőtt a királyi szobák egyikébe vezette őt Ketling, megállt a falban elrejtett ajtó előtt és mondá:

— Itt egész a székesegyházig juthatni. Egy hosszú korridor van, mely keskeny folyosóban végződik és a nagy oltárig visz. Rendesen itt hallgatja a király és a királyné a misét.

— Jól ismerem ezt az utat — felelé Zaglyoba — mivel János Kázmérral bizalmas barátságban éltem és Mária Lujza rendkívül szeretett s mindketten gyakran meghívtak a misére, hogy társaságomnak örvendjenek és ájtatosságomon épüljenek.

— Kíván belépni? — kérdé Ketling, miközben jelt adott az ajtónállónak, hogy nyissa ki.

— Menjünk be — felelé Krisztina.

— Menjetek magatok — mondá Zaglyoba úr — ti fiatalok vagytok és birja a lábatok, én már kifáradtam a szaladgálásban. Menjetek, menjetek, én itt maradok a szolgánál. Ha több Pater noster-í mádkoztok is, nem haragszom a késedelem miatt, mert az alatt kipihenhetem magamat.

Téhát bementek.

Ketling karon fogta a leányt és átvezette a hosszú korridoron. Nem szorítá a leány kezét szívéhez; nyugodtan és ájtatos magába-szállással lépdelt. Az oldalablakocskák hébe-hóba megvilágíták alakjukat, aztán ismét sötétségbe borították. A leány szíve kissé dobogott, mivel először maradtak egyedül, de Ketling nyugalma és szelídsége őt is megnyugtatta. Végre a templom jobb oldalán levő keskeny folyosóba jutottak, közvetlenül a rácszat mögé, a főoltár közelébe.

Először letérdeltek és imádkozni kezdtek. A templom csöndes és üres volt. Az oltár előtt két gyertya égett, de a templomhajónak egész háttere tüzes félhomályban volt. Csak a szivárványos ablaküvegeken lövelt színes fény erre a két csodálatos arcra, mely áhítatba volt merülve s nyugalmaiban a khérubok arcához hasonlított.

Először Ketling emelkedett föl és suttogni kezdett, mivel nem mert a szentegyházban hangosan beszélni:

— Lássá ezeket a bársony korlátokat: itt van a nyoma, ahová a királyi pár feje támaszkodott. A királyné ezen az oldalon, az oltárhoz közelebb ült. Kegyelmed az ő helyén pihen...

— Igaz-e, hogy ő egész életében boldogtalan volt? — suttogta Krisztina, miközben leült.

— Hallottam történetét, mikor még gyermek voltam, minden lovagi kastélyban beszéltek. Meglehet, hogy boldogtalan volt, mivel nem nyújthatta kezét annak, akit szíve szeretett.

Krisztina ugyanarra a helyre támasztá fejét, ahol az a mélyedés volt, melyet Mária Lujza feje képezett, és lehunyta szemét; fájdalmas érzés szorítá keblét; hirtelen hideg légvonat jött az üres templomhajóból és megdermeszté azt a nyugalmat, mely még kevésse előbb egész lényét eltölté. Ketling szótlanul nézett reá; valóban templomi csönd támadt.

Aztán lassan Krisztina lábához ereszkedett és mély, meghatott, de nyugodt hangon kezdé:

— Nem bűn, ha szent helyen térdelek le előtted, mert hová menekülhetne áldást óhajtólag a tiszta szerelem, ha nem a templomba. Jobban szeretlek, mint az életemet, jobban szeretlek, mint minden földit, teljes lelkemmel, teljes szívemmel, csak itt, ez előtt az oltár előtt vallom meg szerelmemet!...

Krisztina arca halvány lett, mint a vászon. Fejét a könyöklő bársonyára támasztva, a szerencsétlen leány mozdulatlan maradt, ő azonban folytatá:

— Átölelem térdeidet és ítéletemért esengek: távozhatom-e menyeyi örömmel telve, vagy elviselhetetlen fájdalommal, melyet soha, de soha túl nem élhetnék?...

Egy darabig feleletre várákozott, de mikor a leány nem jött, oly mélyen hajtá fejét, hogy csaknem megérinté Krisztina lábát, és láthatólag fokozódó meghatottság fogta el egészen. Hangja reszketett, mintha melle nem kapna levegőt.

— Kezedbe ajánlom boldogságomat, életemet. Vonzalmadra várákozom, mert roppant nehéz...

— Imádkozzunk Isten irgalmáért! — kiáltá Krisztina hirtelen, miközben térdre esett.

Ketling nem értette őt, de nem mert ellenkezni és várákózással és nyugtalansággal telve térdelt melléje, és újfent imádkozni kezdtek.

Az üres templomtérben hangjuk olykor hallható lett, és a viszhang különös, szomorú visszaverődéssel adta vissza.

— Isten, légy irgalmas! — mondá Krisztina.

— Isten, légy irgalmas! — ismétlé Ketling.

— Könyörülj rajtunk!

— Könyörülj rajtunk!

És halkan folytatták imádságukat, de Ketling észrevette, hogy a leány egész termete reszketett a sírástól. Hosszú ideig nem bírta magát megnyugtanni és aztán, mikor nyugodt lett, még sokáig mozdulatlanul térdelt, végre fölemelkedett és mondá:

— Menjünk...

És ismét kiléptek arra a hosszú korridorra. Ketling azt remélte, hogy az úton választ kap és a leány szemébe nézett, de hiába. Sietett, mintha arra vágyakoznék, hogy oly gyorsan érjen a szobába, amint csak lehet, amelyben Zaglyoba úr várákozott reájuk.

Mikor már nem voltak messze az ajtótól, a lovag megfogta ruhájának csücskét.

— Krisztina kisasszony! — mondá — mindenre, ami szent...

Ekkor Krisztina megfordult, s oly gyorsan kapta el Ketling kezét, hogy nem volt ideje megakadályozni s abban a pillanatban ajkához szorította.

— Teljes lelkemből szeretlek, de nem leszek a tiéd! — mondá.

És mielőtt Ketling ámulatában egy szót szólhatott volna, hozzá tette:

— Felejts el mindent, ami történt!...

Erre mindjárt, mind a ketten a szobában voltak.

Az ajtónálló az egyik széken aludt, Zaglyoba úr a másikon. De a fiatalok belépése fölébreszté őket. Zaglyoba kinyitá szemét és félig öntudatosan hunyorgatni kezdte. Lassankint visszaemlékezett az időre és az emberekre.

— Ha! ti vagytok! — mondá és megigazítá kalapját. — Azt álmodtam, hogy új jelölt lépett föl a királyi székért, de egy Piaszt volt. A templomfolyosón voltatok?

— Úgy van.

— És nem jelent meg nektek Mária Lujza lelke?

— Ó, igen — felelé Krisztina tompa hangon.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

M IUTÁN a várkastélyból kiléptek, Ketling szükségét érezte annak, hogy összeszedje gondolatait és megszabaduljon attól az ámulattól, amelybe Krisztina magaviselete ejté, mindjárt a kapu előtt elbúcsúzott tőle és Zaglyobától, ezek pedig visszatértek a fogadóba. Boriska és az asztalnokné már visszatértek a betegtől, és az asztalnokné a következő szavakkal üdvözölte Zaglyoba urat:

— Levelet kaptam férjemtől, aki Mihálynál van a végvidéki szálláson. Mind a ketten egészségesek és azt ígérik, hogy rövidesen itt lesznek. Egy levél is van itt Mihálytól kegyelmed számára, nekem pedig csak egy postscriptum férjem levelében. Uram azt is írja, hogy az az ellentét, mely Boriska birtoka miatt a Zsuberekkel fönállott, szerencsésen ki van egyenlítve. Ott most a tartománygyűlésen vannak... Azt is írja, hogy ott Szobieszki úr neve ropant jelentőséggel bir és így a tartománygyűlés is az ő szándéka szerint fog dönteni. Minden élő a választásra készül, de a mi vidékünk a koronamarsall úr pártján lesz. Ott már meleg van és esős idő jár... Verchutkóban néhány épületünk leégett... Egy cseléd tüzet rakott, és mivel vihar volt...

— Hol van Mihálynak hozzám írt levele? — kérdé Zaglyoba úr, miközben az ujságok áradatát megszakította, melyeket a derék asztalnokné egy szuszra elmondott.

— Itt van! — felelé az asztalnokné a levelet odanyújtva. — Mivel vihar volt, és az emberek az országos vásáron...

— Hogyan érkeztek ide a levelek? — kérdé Zaglyoba újra.

— Ketling úr udvarházába vitték őket, és onnét egy szolga hozta ide. Mivel pedig, mondom, vihar volt...

— Akarja-e, kegyelmed, meghallgatni?

— Ó, bizonynyal, nagyon kérem.

Zaglyoba úr feltörte a pecsétet és először félhangosan magának, aztán hangosabban mindnyájának olvasni kezdé:

«Ez az első levél, melyet kegyelmednek küldök, de remélhetőleg nem is lesz második, mivel az állomások itt bizonytalanok, és azt hiszem, hogy rövid idő alatt személyesen jelenek meg kegyelmednél. Jó itt a táborban, de szívem mégis hatalmasan vonzódik kegyelmedhez, és a gondolatok és emlékek, melyek a magányt kellemesebbé teszik, mint a nagy társaság, végnélküliek. Az ígért munka elmúlt, mivel a hordák nyugodtan vesztegelnek, csak kisebb csapatok cserkésznek a réteken, és kétszer oly szerencsésen rájuk ijesztettünk, hogy a vereségnek egyetlen-egy hírmondója se maradt életben.»

— Jól befütyültek nekik! — kiáltá Boriska örvendve. — Nincs párja a katonai állásnak.

«Dorosenkó bandái — olvasta tovább Zaglyoba — szeretnének belénk kötni, de a horda nélkül nem mernek. A foglyok azt beszélik nekünk, hogy egyetlen-egy nagyobb csapat sincs útban, és én is azt gondolom, hogy ha valaminek történnie kellett volna, már meglenne, mivel a fű egy hét óta zöld, és meleg szelek fújnak, melyek a lovakat lustákká teszik és ez a tavasznak legbiztosabb signuma. Az engedélyt már elhozattam és bármely nap meg kell érkeznie, akkor aztán csakhamar útnak indulok... Órködő tisztemben Novoviejszki úr fog helyettesíteni, olyan kevés dolog van, hogy Makoviecki és én egész áldott nap a rókákat űztük, csupán mulatságul, mivel a bőrük tavasszal nem ér semmit. Túzokok se hiányzanak, és legényem egy pelikánt lőtt. Teljes szívemből ölelem kegyelmedet, csókolom húgom kezét, valamint Krisztina kisasszonyét is, akinek vonzalmába melegen ajánlom magamat, és csak arra kérem Istent, hogy változatlan érzelemmel viszonlássam. Üdvözölje Boriska kisasszonyt is részemről. Novoviejszki tiszszeresen kiadta dühét a kosár miatt a gazemberek nyakán, de azért még mindig nincs megnyugodva; még nem felejtett teljesen. Istennek és az Ő szent kegyelmének ajánlom kegyelmedet.»

«P. scriptum: Átutazó örményektől pompás hermelinprémet vettem; ezt magammal viszem örömdüvözetül Krisztina kisasz-

szony számára, és kis hajdúknak is találok majd török déli gyümölcsöt.»

— Azokat egye meg Mihály úr maga, én nem vagyok gyerek! — mondá Boriska, akinek arca kipirult, mintha hirtelen valami kellemetlenség érte volna.

— Tehát nem örömet látod őt viszont? Haragszol rá? — kérde Zaglyoba.

De ő csak magában, halkan dünnyögött, és valóban haragra gerjedt arra a gondolatra, mily félvállról bánik vele Mihály úr; majd ismét a tűzokokra és a pelikánra gondolt, mely egész különösen fölgerjeszté kíváncsiságát.

Krisztina a fölolvadás alatt lehúnyt szemmel, a világosságtól elfordulva ült és igazi szerencse volt, hogy a jelenlevők nem láthatták arcát, különben könnyen kitalálták volna, hogy valami rendkívüli megy véghez benne. Ami a templomban történt, aztán Volyodyjovszki úr levele, mintegy két ökölcsapás volt reája nézve. A csodálatos álmom szertefoszlott, és a leány ettől a pillanattól fogva szemtől szemben állott a szerencsétlenséggel teljes igazsággal. Nem bírta azonnal összeszedni gondolatait és csak homályos, bizonytalan érzelmek tomboltak szívében. Volyodyjovszki eljövételének ígéretével és a hermelinprémmel együtt közönségesnek, sőt csaknem visszataszítótnak tetszett. Ketling pedig soha se volt drágább előtte. Drága volt a reá vonatkozó gondolat, az ő szava, kedves arca, drága az ő szomorúsága. És most abba kell hagyni a szerelmet, a tiszteletet, abba kell hagyni azt, amihez a szív vonzódik, el azt, aki felé karjai kitérülnek; kétségbeesésben, örök bánatban, gondban kell hagyni a szeretett férfit, és másnak kell odaadni a lelket és a testet, aki egyedül azért, mert ő más, szinte gyűlöletre méltótnak tetszik.

— Nem birom elviselni, nem birom elviselni! — kiáltá Krisztina lelkében.

És azt érezte, amit a fogoly érez, akinek megkötözik a kezét, pedig ő maga kötözte meg magát, hiszen megmondhatta volna akkor Volyodyjovszkinak, hogy testvére akar lenni, nem több.

Itt eszébe jutott az a csók, melyet kapott és visszaadott, és szégyen fogta el és megveté önmagát. Szerette-e már akkor Volyodyjovszkit? — Nem! Szívében nem volt szerelem, a részvét mellett

csak kíváncsiság és könnyelműség volt az, ami a testvéri vonzalom látszata mögött rejtett. Csak most tudta meg, hogy olyan különbség van egy nagy szerelemből adott csók és a vér izgalmából származó csók között, mint angyal és ördög között. És a megvetéshez járult a harag Krisztina szívében, de büszkesége is föllázadt Volyodyjovszki ellen. Ő is bűnös volt, miért hulljon reá minden bánat, minden lelkifurdalás, minden csalódás? Miért ne oszsa meg ő is a keserű kenyeret? Vajjon nem volna-e joga azt mondani neki hazatértekor:

— Tévedtem... a részvétet vonzalomnak tartottam; te is tévedtél; most hagyj békén, amint én is békén hagyalak!...

Hirtelen félelem fogta el őt a rettentő férfi bosszúja miatt, nem félelem önmaga miatt, hanem a szeretett fő miatt, amelyre ez a bosszú csalhatatlanul visszaesnék. Képzeteiben látta Ketlinget, amint készen állt a rettentő, hasonlíthatatlan bajvivóval való küzdelemre, látta aztán őt leroskadni, mint ahogy a virág ledől a kasza alatt; látta vérét, látta sápadt arcát, örökre lehunytt szemét, és szenvedései minden mértéket fölülmultak. Oly gyorsan fölemelkedett, amint csak lehetett és szobájába ment, hogy távozzék az emberek szeme elől, hogy ne kelljen hallania, amint Volyodyjovszkiról és közelgő visszatéréséről csevegtek. Szívében egyre jobban fokozódott a harag a kis lovag ellen.

De a lelkiismeretfurdalások és a szenvedés nyomon követték őt; el nem hagyták, mikor imádkozott; odaültek ágyához, mikor fáradtan és bágyadtan nyugalomra tért és azt kezdték neki suttozni:

— Hol van ő? — kérde a szenvedés. — Lásd, még nem tért haza; az éjszakákban bolyong és kezét tördeli. Közelebb akartad őt vinni az éghez, szíved vérét akartad érette adni, és te mérges italt készíted neki és kést döftél a szívébe...

— Ha nem volnál tele könnyelműséggel, nem csalogatnál magadhoz mindenkit, akivel találkozol — így szóltak a lelkiismeretfurdalások — mily másképp lehetne minden, most nem marad más számodra, mint a kétségbeesés. Saját vétked! saját nagy vétked! Most nincs többé segítség, nincs menekvés, csak a gyalázat, a fájdalom, a könnyek maradnak számodra...

— Mint térdelt előtted a templomban — mondá ismét a szen-

vedés. — Csoda, hogy meg nem szakadt a szíved, mikor szemedbe nézett és irgalomért esedezett. Ha helyes volt, hogy részvételt voltál egy idegen iránt, mennyivel inkább kellett volna iránta, a kedves, a legdrágább iránt! Isten áldja őt, Isten adjon neki vigasztalást!

— Ha nem lettél volna könnyelmű, ez a legdrágább örömkömben úszhatnék — ismételték a lelkifurdalások — és te karjaiba omolhatnál mint választott, mint feleség...

— És örökké vele lehetnél! — tette hozzá a szenvedés.

És a lelkifurdalások:

— A te vétked!

És a szájalom:

— Sírj, Krisztina!

És a lelkifurdalások ismét azt mondták:

— Ezzel nem törlőd el vétkeidet!

És ismét így szólt a szenvedés:

— Tégy, amit akarsz, de vigasztald meg őt.

— Volyodyjovszki megöli őt! — felelék tüstént a lelkifurdalások.

Hideg verejték borítá Krisztinát és fölült ágyában. A hold ragyogó fénye besütött a szobába, mely a halovány fénynél különösnek, kísértetiesnek tűnt föl.

— Mi az? — gondolá Krisztina — Boriska ott alszik, látom őt, mivel a hold arcába süt, és én nem tudom, mikor jött, mikor vetkezett és feküdt le. Hiszen egy pillanatig sem aludtam, de látom, az én szegény fejem már semmire se jó...

És ezzel a gondolattal ismét lefeküdt, de a szenvedés és a lelkifurdalások is csakhamar letelepültek ágyának rámájára, két istennőhöz hasonlóan, kik a hold fényében tetszés szerint fölmerültek vagy az ezüstös áradatból feljöttek.

— Ma nem fogok aludni! — mondá Krisztina magában.

És Ketlingre kezdett gondolni és mindig többet szenvedett.

Hirtelen fölhangzott az éj csöndjében Boriskának panaszos hangja:

— Krisztina!

— Nem alszol?

— Azt álmodtam, hogy valami török Mihály urat egy nyállal eltalálta! Jézus Krisztus! az álmok hazugságok! De mintha a hideg rázna. Mondjuk el a litániát, hogy Isten elfordítsa rólunk a bajt!

Krisztina fejében villámgyorsan fordult meg az a gondolat: «Bár megölte volna őt!» De rögtön megdöbbsent saját gonoszsága fölött, és habár emberfölötti erőt kellett kifejtenie, hogy ebben a pillanatban Volyodyjovszki szerencsés hazatéréseért imádkozzék, mégis azt felelte:

— Jó, Boriska!

Aztán mind a ketten fölkeltek ágyukból, meztelen térdrel a holdtól megvilágított padlóra térdeltek és megkezdték a litániát. Hangjuk mint kérdés és felelet hallatszott, majd fölemelkedett, majd leszállt; az ember azt gondolhatta volna: a szoba kolostori cellává változott, amelyben két fehér apáca éjjeli imádságát végzi.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

KRISZTINA másnap már nyugodtabb volt, mivel a kúszált ösvények és téves útaból ugyan a nagyon nehezett, de egyeneset választotta. Miközben reá lépett, legalább tudta, hová megy. De mindenek előtt elhatározta, hogy Ketlinggel találkozik és utoljára beszél vele, hogy minden szerencsétlenségtől megóvja őt. Fájdalmat érzett, mivel Ketling a következő napon nem mutatkozott és éjszakára se tért haza.

Krisztina most napvirradta előtt szokott fölkelni és a közeli domonkosok templomába ment, mivel azt remélte, hogy egy reggel találkozik és késedelem nélkül beszélhet vele.

Néhány nappal később csakugyan a templom ajtajában találta őt. Mikor Ketling észrevette, levette kalapját, szótlánul meghajtá fejét és mozdulatlanul megállt; arca az álmatlanságtól és szenvedéstől bágyadt volt, szeme beesett és halántékán sárgás foltok valának láthatók; gyöngéd arcszíne olyan lett, mint a viasz, és úgy festett, mint egy hervadásnak indult pompás virág. Krisztina szíve darabokra szakadt e látványra, és habár minden döntő lépés nehezeére esett, mivel természettől fogva félénk volt, mégis ő nyújtá oda előbb a kezét és mondá:

— Vigasztalja meg az Isten és adjon kegyelmednek feledést.

Ketling megfogta kezét, izzó homlokához, azután ajkaihoz emelte, és sokáig és teljes erejéből odaszorította, végre halálos bánattal és megadással teljes hangon mondá:

— Számomra nincs vigasztalás, nincs feledés!...

Krisztinának ebben a pillanatban egész önuralmára szüksége volt, hogy fájdalmában nyaka köré ne fonja karját és föl ne

kiáltson: «Mindennél jobban szeretlek! vígy magaddal!» Érezte, hogy megtenné, ha a fájdalom elragadná; azért sokáig szótlánul állt előtte és könnyeit akarta elfojtani. Végre leküzdé önmagát és nyugodtan, de nagyon gyorsan mondá, mivel lélegzete elakadt:

— Talán vígasztalást nyújt kegyelmednek, ha azt mondom, hogy egy férfié se leszek... Kolostorba megyek... Ne gondoljon rosszat rólam, mert már úgysis oly boldogtalan vagyok! Igérje meg, adja szavát, hogy senkinek sem árulja el irántam való vonzalmát... hogy senkinek se tesz vallomást... hogy azt, ami történt, semmi jóbarátnak, semmi rokonnak föl nem fődözi. Ez utolsó kérésem. Egykor eljön az idő, mikor megtudja, miért cselekszem így... De akkor legyen belátása. Ma nem mondok többé semmit, mert nem szólhatok többé a fájdalomtól. Ha megígéri ezt, ez lesz a vígasztalásom, különben meghalok!

— Megígérem és szavamat adom! — felelé Ketling.

— Isten megjutalmazza érte és én teljes szívemből köszönöm! De az emberek jelenlétében mutasson nyugodt arcot, hogy senki ne sejtjen semmit. Mennem kell. Kegyelmed oly jó hozzám, hogy szavakkal ki se mondhatom. Mostantól fogva nem látjuk többé egymást tanúk nélkül, mindig csak az emberek előtt. Mondja még azt, hogy nem nehezten reám... Mert a szenvedés más és a nehezten is más... Egyedül Istenért mond le rólam, senki másért... ezt ne feledje!

Ketling beszélni akart, de mivel mértéken túl szenvedett, csak sóhajtásokhoz hasonló, érthetetlen hangok jöttek ajkairól; aztán ujjaival megérinté Krisztina halántékát és egy darabig ott tartotta annak jeléül, hogy megbocsát neki és megáldja őt.

Aztán elváltak; a leány a templomba ment, ő ismét az utcára, hogy a fogadóbeli ismerősök közül senkivel se találkozzék.

Krisztina csak dél tájban tért vissza és hazatértekor egy kiváló vendéget talált: Olsovszki pap volt, az alkancellár. Váratlanul látogatóba jött Zaglyoba úrhoz, mivel, mint ő maga mondá, megismerkedni óhajtott olyan nagy lovaggal, «akinek katonai tettei mintául, és akinek értelme példaképpül szolgálnak e kiváló köztársaság összes lovagságánál.»

Zaglyoba ugyan roppant álmélgodott, de nem kevésbé örvendett, hogy őt a nők jelenlétében ilyen nagy megtiszteltetés éri;

tehát hatalmasan pöffeszkedett, piros lett, izzadt és egyúttal meg akarta mutatni az asztalnoknénak, hogy ő hozzá van szokva az ország legnagyobb méltóságai részéről való ilyen látogatásoknak fogadásához, és hogy nincs nagyra velök.

Krisztinát bemutatták a prelátusnak, szerényen megcsókolta a kezét és Boriska mellé ült, örülvén rajta, hogy az előbbi izgalmak nyomait senki sem olvashatja le arcáról.

Eközben az alkancellár oly gazdagon elhalmozta Zaglyoba urat magasztaló dícséretekkel, hogy úgy látszott, mintha mindig újabb készleteket rázna ki belőlük violaszínű, csipkeszegélyes ujjából.

— Ne higgye kegyelmed — mondá — hogy engem pusztán a kíváncsiság hozott ide, hogy megismerkedjem a lovagság legelső emberével, mert habár a csodálat a hőst megillető hódolat, az emberek ott, hol a bátorság mellett a tapasztalat és éleselméjűség székel, saját hasznukra is oda szoktak zarándokolni.

— A tapasztalatnak — mondá Zaglyoba úr szerényen — kivált a hadi mesterségben az esztendőkkel magától meg kellett jönnie, és talán azért még az Istenben boldogult Koniecpolszki úr, a zászló-tartó atya is tanácsot kért néha tőlem, aztán meg Potocki Miklós úr és Jeremiás herceg, és Szapieha úr, és Csarniecki úr is, de ami az Ulysses melléknevet illeti, azt szerénységből mindig visszautasítottam.

— És az mégis úgy össze van forrva kegyelmeddel, hogy az emberek gyakran nem is ösmerik az igazi nevét: «a mi Ulyssesünk», mondják, és azonnal mindnyájan tudják, kit akar a szóló megjelölni. És azért, a mai nehéz és megfordított időkben, hol sokan haboznak és nem tudják, hová forduljanak, melyik párthoz csatlakozzanak, azt gondoltam magamban: «Eredj hozzá! hallgasd meg nézeteit, szabadulj meg a kétségektől, tanulj bölcs tanácsaiból». Kitalálja kegyelmed, hogy a közlegő választásról akarok beszélni, amely tekintetben minden censura candidatorumnak jó célja lehet, de mennyivel inkább az olyannak, amely a kegyelmed szájából jön. A lovagság közt nagy tetszéssel ismételten azt hallottam már emlegetni, hogy kegyelmed egyetlen idegent se látna szívesen, akik a mi dicső trónunkhoz tolakodnának. A Vázák erében (állítólag így monddta kegyelmed) a Jagiellók vére folyt, azért nem tekinthettük őket

idegeneknek, de ezek az idegenek (állítólag így mondotta kegyelmed) sem a mi régi szokásainkat nem ismerik, sem a mi régi szabadságainkat nem tudják megbecsülni, és ebből könnyen absolutum dominium keletkezhetnék. Elismerem, hogy ezek a szavak mélységesek, de bocsásson meg, ha azt kérdem: valóban mondotta-e azokat, vagy mindeme mélységes mondásokat a közvélemény szokásból első sorban kegyelmednek tulajdonítja?

— A nők tanúim — felelé Zaglyoba — és habár a tárgy nem éppen nekik való, hadd beszéljenek, ha a Gondviselés az ő kifürkészhetetlen végzéseiben a beszéd adományában úgy részesíté őket, mint bennünket!

A pap alkancellár önkénytelenül Makoviecka asszonyra s azután a két, egymáshoz símuló leányra pillantott.

Csend következett be.

Hirtelen fölhangzott Boriska ezüstesengésű hangja:

— Én nem hallottam semmit!

Boriska nagy zavarba jött és fülíg pirult, kivált mikor Zaglyoba úr azt mondá:

— Bocsásson meg, főtisztelendőséged! Fiatalság bolondság! De a jelöltekre vonatkozólag gyakran mondtam, hogy az idegeneket a lengyel szabadság siratja meg.

— Én is attól félek — viszonzá Olsovszki pap — de ha egy Piasztot akarunk is, aki vér a mi vérünkéből, és hús a mi húsunkból, mondja csak, melyik párthoz forduljon a mi szívünk? Már a kegyelmed gondolata, hogy egy Piaszt legyen meg, nagyszerű és lángként terjed el az egész országban, mivel azt hallom, hogy a tartományi gyűléseken mindenütt, hol a korrupció nem hatalmasodott el, csak egy szó hangzik: Piaszt! Piaszt!...

— Bizonyosan! bizonyosan! — mondá Zaglyoba.

— Egyébiránt — folytatá az alkancellár — könnyebb egy Piasztot megválasztani, mint a kiválasztottat megtalálni, ne csodálkozzék tehát, ha azt kérdezem: kire gondolt kegyelmed?

— Kire gondoltam? — ismétlé Zaglyoba.

És fölbiggyesztette ajkát és összeráncolta szemöldökét. Nehéz volt azonnal választ találnia, mivel eddigelé nemcsak nem gondolt senkire, de egyáltalán nem is volt meg ez a gondolata, melyet az ügyes pap reátukmált. Ezt egyébiránt ő maga is tudta és meg-

értette, hogy az alkancellár őt bizonyos irányba akarja terelni, de szándékosan csalogatni engedte magát, mivel rendkívül hízelgett neki.

— Én csak in principio állítottam, hogy egy Piasztot kell választanunk — felelé végre — de igaz, hogy még senkit se neveztem meg.

— Hallottam valamit Radzivilly Boguszláv herceg nagyravágyó szándékairól! — dűnnyögé magában Olsovszki pap.

— Ameddig lélegzet van a számban, amíg egy csöpp vér van keblemben — kiáltá Zaglyoba a mély meggyőződés hangján — abból semmi se lesz! Nem akarnék élni oly nép között, mely úgy meg van gyalázva, hogy egy árulót és Judást jutalmul királynak választ!

— Ez nemcsak az észnek, hanem a polgárerénynek szava is! — dörmögé újra az alkancellár.

— Hah! — gondolta Zaglyoba — ha engem akarsz megfogni, én foglak meg téged.

És Olsovszki ismét azt mondá:

— Hová evezel, hazámnak ingó hajócskája! Minő viharok, minő zátonyok várnak reád? Valóban rossz lesz, ha egy idegen lesz kormányosod, de nem lehet másképp, mivel nincs méltóbb fiaid között!

És fölemelvén fehér kezét, megsimítá kopasz fejét és megadással mondá:

— Tehát a lotharingiai Condé vagy a neuburgi herceg?... Nincs más mód!

— Az nem lehet! Egy Piaszt legyen! — felelé Zaglyoba.

— Kicsoda? — kérdé a pap.

Aztán hallgatás következett.

És újra az alkancellár ragadta meg a szót:

— Van-e csak egy is, akire minden szavazat egyesülne? Hol van valaki, aki úgy tetszenék a lovagság szívének, hogy senki se duzzogna megválasztása ellen?... Egy volt, a legnagyobb, a legérdemesebb, a te barátod, derék lovag, aki napként ragyogott a dicsőségben... Egy volt!...

— Visnioviecki Jeremiás herceg! — felelé Zaglyoba.

— Igen! De ő a sírban nyugszik...

— Fia él! — felelé Zaglyoba.

Az alkancellár behunyta szemét és egy darabig hallgatagon ült; aztán fölemelte fejét, Zaglyoba úrra pillantott és lassan kezdé:

— Hálát adok Istennek, hogy azt sugalmazta, miképp ismerkedjem meg kegyelmeddel. Igaz! a nagy Jeremiás fia él, fiatal, dúsreményű herceg, akivel szemben a mai köztársaságnak a mai napig is lefizetetlen tartozást kell lerónia. De a rengeteg vagyonból csupán a hírnév maradt meg egyedüli öröksége gyanánt. Azért a mai romlott időkben, mikor mindenki csak arra fordítja szemét, ahová az arany csábítja, ki mondja ki az ő nevét, kinek lesz bátorsága az ő jelöltségét fölállítani? Kegyelmed? ... jó! De akad-e sok ilyen? Nem csoda, hogy egy férfi, ki egész életét hősieles küzdelemben az összes csatateréken töltötte el, nem ijed vissza, és a választás terén is az igazságosságnak hódol... De a többiek követik-e őt?...

Itt az alkancellár gondolatokba merült, aztán fölemelé szemét és folytató:

— Isten mindenkinél hatalmasabb. Ki tudja, melyek az ő végzései? Ki tudja? Ha meggondolom, mint hisz és bízik az egész lovagság kegyelmedben, valóban csodálkozva veszem észre, hogy reménység költözik szívembe. Mondja meg őszintén, volt-e valaha valami lehetetlen kegyelmedre nézve?

— Soha! — felelé Zaglyoba meggyőződéssel.

— Ezt a jelöltséget nem szabad mindjárt túlságosan mereven fölállítani. Hadd ütődjék először ez a név az emberek fülébe, de ne tűnjék föl az ellenfeleknek túlságosan fenyegetőleg; inkább nevéssenek és gúnyolódjanak, hogy hatalmas akadályokat ne gördítsenek útjába... Talán az Isten is megengedi, hogy hirtelen felülkeredek, mikor a többi pártok kölcsönösen megsemmisítik fáradozásait... Egyengesse az útját lassan, ne fáradjon ki a munkában, mivel ő a kegyelmed jelöltje, aki méltó a kegyelmed eszéhez, tapasztalásához... Az Isten áldja meg ezekben a törekvéseiben...

— Föltegyem-e — kérdé Zaglyoba — hogy főtisztelendőségem is Mihály hercegre gondolt?

A pap alkancellár egy kis könyvecskét húzott ki ujjából, amelyen fekete betűkkel volt a cím: «Censura candidatorum», és mondá:

— Olvassa kegyelmed, ez az írás feleljen helyettem!

Így szólván, a pap alkancellár indulni készült, de Zaglyoba úr visszatartá őt és mondá:

— Engedje meg, főtisztelendőség, hogy még valamit mondjak. Mindenek előtt hálát adok Istennek, hogy a kis pecsét olyan kezekben van, melyek úgy értik gyúrni az embereket, mint a viaszt.

— Hogyan? — kérdé az alkancellár csodálkozva.

— Aztán pedig előre is megmondom főtisztelendőségnek, hogy Mihály herceg jelöltsége nekem nagyon tetszik, mivel ismerem és szerettem atyját, és az ő vezérlete alatt harcoltam barátaimmal, akik szintén ujjongani fognak arra a gondolatra, hogy a fiú iránt tanúsíthatják azt a szeretetet, amelylyel a nagy apa iránt viseltettek. Azért két kézzel kapok a jelöltségen, még ma beszélek Krzycki alkamarás úrral, aki jó ismerősöm és barátom, és aki nagy tiszteletnek örvend a nemességnél, mivel igazán nehéz őt nem szeretni. Mi ketten aztán megteszünk mindent, ami erőnkől telhetik és adja Isten, hogy valamit lendítsünk a dolgon.

— Kísérjék az angyalok kegyelmedet — viszonzá a pap — ha így van, készen vagyunk.

— Engedelmet, főtisztelendő úr. Még nem vagyunk egészen készek. Nem szeretném, hogy főtisztelendő úr azt gondolja: «Rátukmáltam saját desiderátámat, rátukmáltam, hogy saját eszéből találta ki Mihály herceg jelöltségét, egy szóval, úgy gyúrtam kezemben ezt a bolondot, mintha viasz volna»... Főtisztelendő úr! Én azért fogom Mihály herceget fölállítani, mivel szívből szeretem őt... íme, azért!... Hogy ő főtisztelendőségnek, amint látom, szintén tetszik, annál jobb... Felállítom őt, az özvegy hercegné kedvéért, barátaim kedvéért, a bizalom kedvéért, melylyel amaz ész iránt viseltetem (itt Zaglyoba úr meghajtá magát), amelyből ez a Minerva kiugrott, de nem azért ám, mivel rátukmáltattam magamra, mint valami kis gyerek, hogy ez az én találmányom; végre nem azért, mivel bolond vagyok, hanem azért, mivel az öreg Zaglyoba, ha egy okos ember valami okosat mond neki, kezét ad és azt mondja: Tartom!

Itt a nemes még egyszer meghajtá magát és elhallgatott. A pap alkancellár kezdetben nagyon megzavarodott, de mikor látta a nemesnek jó kedvét és mivel a dolog a kívánt lefolyást vette, torkszakadtából kacagott, fejéhez kapott és ismétlé:

— Ulysses, Isten engem úgy segéljen, tiszta Ulysses! Barátom uram, aki valami jót akar alkotni, annak sokféleképp kell tudni az

embereket fogni, de kegyelmeddel, látom, egyenest a velejére kell térni. Kegyelmed kitünően tetszett nekem!

— Mint a hogy Mihály herceg nekem!

— Adjon az Isten egészséget kegyelmednek! Hah! vereséget szenvedtem, de örülök rajta! Kegyelmednek nincs korpa a fejében... És ez a pecsétgyűrű, ha emlékül alkalmas mostani találkozásunkra...

Zaglyoba szavába vágott:

— És ez a pecsétgyűrű maradjon a helyén...

— Tegye meg a kedvemért...

— Az teljes lehetetlen! Talán máskor... valamikor később... a választás után...

Az alkancellár-pap megértette és nem erőltette tovább, de ragyogó arccal ment ki.

Zaglyoba úr kikísérte a kapu elejéig, és mikor visszajött, azt dörmögte:

— Hah! Megleckéztettem! Párjára akadt bennem... De a honor! A főrangúak itt a kapu előtt fognak följárni, hogy megelőzzék egymást... Mégis kíváncsi vagyok, mit gondolnak majd ott azok a nők?

A nők tényleg telve voltak álmélkodással és Zaglyoba úr egész a tetőig fölmagasztosult, kivált Makoviecka asszony szemében, aki alig hogy megmutatkozott, azonnal nagy tüzzel kiáltá feléje:

— Kegyelmed fölülmulta a bölcs Salamont!

És az öreg nagyon vidáman felelé:

— Kit multam fölül? Várjon csak, méltóságos asszonyom; itt látja majd a hetmanokat, és a püspököket és a szenátorokat; alig lehet majd megszabadulni tőlük; még el kell majd bujnunk előlük...

A további beszélgetést Ketling belépése szakította meg.

— Ketling, akarsz-e előléptetést? — kiáltá Zaglyoba úr feléje, saját fontosságától még egészen megittasulva.

— Nem! — viszonzá a lovag szomorúan — mivel ismét hosszú időre távoznom kell.

Zaglyoba figyelmesebben nézett reá.

— Miért vagy oly levert?

— Éppen azért, mivel távoznom kell.

— Hová?

— Leveleket kaptam Skótországból atyám öreg barátaitól és az enyémeiktől. Űgyeim minden áron megkövetelik, hogy oda menjek, talán hosszú időre... Sajnálom, hogy kegyelmedtől megválok, de... kell!

Zaglyoba a szoba közepére lépett, majd Makowiecka asszonyra, majd a leányokra nézett és kérde:

— Hallottátok-e? Az Atyának, és Fiúnak és Szentléleknek nevében, Amen!

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

TIZENHATODIK FEJEZET.

HABÁR Zaglyoba úr álmélkodással fogadta Ketling utazásának híret, még se gyanított semmit, mivel könnyen föltehető volt, hogy II. Károly megemlékezett ama szolgálatokról, melyeket a Ketling-család a vihar napjaiban a trónnak tett, és hogy e család utolsó sarjának akarta háláját kimutatni. Sőt feltűnőnek látszhatnék, ha másképp volna. Azonkívül Ketling megmutatta ezeket a «tengerentúli leveleket» Zaglyoba úrnak, és őt végre teljesen meggyőzte.

Másrészt ez az utazás az öreg nemesnek minden tervét fölforgatással fenyegette, azért aggodalommal gondolt arra, mi következik. Volyodyjovszki, mint levele sejteté, minden órában betoppanhatott.

— És a viharok a pusztán elfújták a bánat végső maradékát is (gondolta Zaglyoba úr). Vidámabban fog visszatérni, mint a hogy elutazott, és mivel az ördög tudja, mi vonzza őt Krisztinához, lehetőleg hamar nyilatkozni fog neki . . . És akkor . . . Akkor Krisztina kimondja beleegyezését, mert hogyan mondana nem-et olyan gavallérnak, és azonkívül Makoviecka asszony bátyjának, és a szegény, aranyos kis hajdú hoppon marad.

Zaglyoba úr pedig azzal a makacssággal, mely az öreg emberek szokása, minden áron a fejébe vette, hogy Boriskát a kis lovaggal egyesíti.

Itt nem használtak se Szkrzetuszkinek rábeszélő képességei, sem a kifogások, melyeket hébe-hóba ő maga tett. Gyakran megfogadta, hogy többé nem avatkozik semmibe, aztán pedig annál nagyobb makacssággal tért vissza arra a gondolatra, hogy ezt a párt egyesíti. Egész napokon át azon töprengett, miképp foghatna

hozzá; terveket készített, apró hadi cseleket gondolt ki. És úgy el volt azokkal telve, hogy mikor azt hitte, megtalálta a helyes útat, hangosan fölkiáltott, mint valami szerencsésen bevégzett tény után:

— Isten adja reátok áldását!

De ebben a pillanatban összes óhajtásainak összeomlását látta maga előtt. Nem maradt más hátra, mint abbahagyni minden fáradságot és a jövőt Isten akaratára bízni, mert a reménységnek amaz árnyéka, hogy Ketling elutazása előtt valamely elhatározó lépést tesz Krisztinánál, nem sokáig maradhatott Zaglyoba fejében. Fájdalmában és kíváncsiságból elhatározta tehát, hogy a fiatal lovagot kivallatja úgy elutazásának idejére, valamint arra nézve is, mit szándékozik tenni a köztársaságnak elhagyása előtt.

Beszélgetésre kérte fel őt és aggodalmas arccal mondá:

— Baj! mindenki maga tudja legjobban, mit tegyen, tehát nem akarlak rábeszélteni, hogy maradj, de szeretnék valamit visszatérésedről tudni...

— Sejthetem-e, mi vár ott reám — felelé Ketling — minő ügyek, és minő kalandok?... Majd visszatérek egyszer, ha megtehetem; ott maradok örökre, ha kénytelen leszek.

— Meglátod, szíved hozzánk vonz majd.

— Ó bár sehol másutt ne lenne sírom, mint ebben az országban, mely mindent adott nekem, amit adhatott.

— Látod! Más országokban az idegen egész haláláig mostoha gyermek marad, a mi anyánk pedig mindjárt a karját nyújtja feléd és keblére szorít, mint a tulajdon gyermekét.

— Igaz, nagyon igaz! Ej csak tehetném... Mivel a régi hazában mindent megtalálhatok, csak a boldogságot nem találok.

— Hah! nem mondtam neked: települj le, nőssülj meg, de nem akartál rám hallgatni. És ha feleséged volna, vissza kellene térned, ha elmégysz is, hacsak feleségedet is nem akarnád a háborgó hullámokon átvinni, és azt nem tételezem föl. És közbenjáród voltam, ugy-e? nem akartál rám hallgatni!

És Zaglyoba úr figyelmesen kezdte fürkészni Ketling vonásait, hogy azokból fölvilágosítást merítsen, de Ketling hallgatott, csak lehorgasztá fejét és a földre szögezte szemét.

— Nos, mit szólsz erre? He? — kérde némi szünet mulva Zaglyoba.

— Nem volt lehetséges — viszonzá lassan a fiatal lovag.

Zaglyoba föl és alá kezdett járni a szobában, aztán megállt Ketling előtt, a hátára tette a kezét és mondá:

— És én azt mondom neked, lehetséges volt! Ha nem volt, soha se kössem többé derekamra ezt az övet a mai naptól fogva. Krisztina vonzódik hozzád!

— Adja Isten, hogy úgy maradjon, mikor tengerek választanak is el bennünket!

— Nos tehát?

— Más semmi! más semmi!

— Megkérdezted-e őt?

— Ó hagyjon békén! Már úgy is eléggé fáj, hogy utaznom kell!

— Ketling, akarod-e, hogy megkérdezzem, amig idő van reá?

Ketling azt gondolta, hogy ha Krisztina annyira óhajtotta, hogy érzelmei titokban maradjanak, talán örül majd neki, ha alkalma nyílik azokat nyíltan letagadni, azért azt mondá:

— Biztosítom kegyelmedet, hogy annak semmi célja sincs, erről oly erősen meg vagyok győződve, hogy mindent elkövettem, miképp ezt a vonzalmat kiverjem fejemből, de ha csodát vár, kérdezze meg!

— Hah! ha kiverted fejedből — mondá Zaglyoba némi keserűséggel — akkor semmit se kell tenni. De engedd meg azt mondanom, hogy hívebb gavallérnak tartottalak.

Ketling fölemelkedett, és mindkét kezét lázas sietséggel magasra emelte; és nála szokatlan hevességgel viszonzá:

— Mit használna, ha ama csillagok egyikét kívánnám? Nem repülhetek föl hozzájuk, sem ők nem szállhatnak le hozzám! Jaj az olyanoknak, akik az ezüstös holdhoz fősóhajtoznak!

De Zaglyoba úr is haragos lett és fújni kezdett. Egy pillanatig még szólni se tudott, előbb le kellett dühét küzdenie, aztán szagotot szavakban viszonzá:

— Kedvesem, ne hitegess, ha pedig nekem beszédeket akarsz tartani, beszélj úgy, mint olyan emberhez, aki kenyérrel és hússal él, és nem beléndekkel... Mert ha most megbolondulnék és azt akarnám neked mondani, hogy ez a sipkám a luna, amelyet nem lehet kézzel elérni, kopasz fejjel szaladgálnék a városban, és a

hideg megcsípné a fületem, mint egy kutya. Ilyen beszédekkel nem harcolok... Egyet azonban tudok, hogy ez a leány innét a harmadik szobában ül, hogy eszik és iszik, hogy egyik lábát a másik elé rakja, ha járni akar, hogy az orra a hidegben piros lesz, és hogy nyáron melege van; hogy viszket neki, ha egy légy megcsípi, és hogy a lunához legfőlebb abban hasonlít, hogy nincs szakála. De olyan módon, amint te beszélsz, azt is mondhatni, hogy a répa csillagjós. Ami pedig Krisztinát illeti, azt mondom, ha nem próbáltad és nem kérdezted meg, az a te dolgod, de ha szereted a leányt és most kerekét oldasz és azt mondod «luna», akkor a hűségedet és az eszedet ezzel a fűvel etetheted, és ezzel punktum!

Ketling azonban viszonzá:

— Nekem nem édes, de keserű az a táplálék, amelyből élek. Megyek, mivel mennem kell; nem kérdezek, mivel nincs mit kérdezniem. Kegyelmed pedig rosszul ítél felőlem... Isten tudja, milyen rosszul!

— Ketling! hiszen tudom, hogy derék ember vagy, de ezt a modorodat nem érthetem. Az én időmben az ember elment a leányhoz és megmondta szemébe: «Ha akarod, elveszlek, ha nem, akkor nem veszek!» És mindenki tudta, mihez tartsa magát... De ha valaki fajankó volt és ő maga nem tudott beszélni, egy beszédebb embert küldött oda. Én szolgálatodra állottam és még most is állok. Oda akarok menni, szólni akarok helyetted, választ hozok és azután elutazhatsz vagy itt maradhatsz...

— Elutazom! másképp nem lehet, és nem lesz másképp!

— Tehát visszajössz.

— Nem! Tegye meg azt a szívességet és ne beszéljen többé róla. Ha a saját kíváncsisága kedvéért akarja megkérdezni, jó, de ne az én nevemben...

— Az Istenért! talán már megkérdezted?

— Ne beszéljünk róla! Tegye meg azt a szívességet!

— Jó, beszéljünk az időjárásról... Vigyen el a manó a modoroddal együtt! Igen, el kell utaznod, és nekem káromkodnom kell!

— Isten áldja.

— Megállj! várj! A haragom hamar lecsillapul. Kedves Ketling! várj, mivel beszédem van veled. Mikor utazol?

— Mihelyt ügyeimet elintézttem. Szeretném örökségem negyed-

részét Kurlandból bevárni és ezt az udvarházacskát, amelyben lakunk, eladni, ha vevő akadna reá.

— Majd megveszi Makoviecki vagy Mihály! Édes Istenem! csak nem utazol el anélkül, hogy búcsút vennél Mihálytól?

— Szerettem volna teljes lelkemből elbúcsúzni tőle!

— Ő minden pillanatban betoppanhat! minden pillanatban! Talán ő reábeszél téged Krisztinára...

Itt Zaglyoba úr elhallgatott, mivel hirtelen nyugtalanság fogta el.

— Én Mihálynak a legjobb szándékkal tettem szívességet — gondolta magában — de az ördög tudja, talán akarata ellenére; de ha ebből discordia támadna közte és Ketling között, inkább távozzék Ketling...

Eközben Zaglyoba úr kopasz fejét dörzsölgette kezével, és aztán mondá:

— Az ember ezt is, azt is mondja neked irántad való őszinte barátságból. Úgy megszerettelek, hogy minden áron itt akartalak tartani, azért állítottam oda Krisztinát, mint a szalonját... De csak barátságból... Mi közöm neked, öregnek, hozzá!... Bizonynyal csak barátságból... semmi egyébből. Hiszen én nem foglalkozom házasságszerzéssel, hisz ha házasságot akartam volna szerezni, magamnak szereztem volna... Adj csókot Ketling... és ne haragudjál!...

Ketling karjába zárta Zaglyoba urat, ki egészen meg volt hatva, és csakhamar egy palackkal hozatott, mondván:

— Most az elutazás alkalmából naponként ilyent akarok inni.

És ittak, és aztán Ketling elbúcsúzott és távozott. A bor azonban felizgatta Zaglyoba képzelmet; nagyon élénken gondolt Boriskára, Krisztinára, Volyodyjovszkira és Ketlingre; pároknak kötötte össze és megáldotta őket, végre aggódni kezdett a leányok miatt és azt gondolta magában:

— Most be kell mennem, meglátogatom az asszonyokat...

A leányok a szobának túlsó felén ültek és himeztek. Zaglyoba úr köszönt nekik, föl és alá járkált a szobában, miközben kissé csoszogott, mivel lábai nem szolgáltak már úgy, mint az előtt, kivált ha borozott. Mindig a leányokra nézett, akik egész közel ültek egymás mellett, úgy hogy Boriska szőke fejecskéje csaknem Krisztina sötét fejéhez támaszkodott. Boriska figyelmesen nézett Krisztinára,

de az oly szorgalmasan hímzett, hogy alig lehetett tujét szemmel kísérni.

— Hm! — mondá Zaglyoba.

— Hm! — ismétlé Boriska.

— Ne csúfolj, haragszom!

— Kegyelmed bizonynyal levágja a fejemet! — kiáltá Boriska, ijedséget színlelve.

— Malomkerék, malomkerék, malomkerekecske! A nyelvedet kellene levágni!

E szavaknál Zaglyoba úr közelebb lépett a leányokhoz, hirtelen csípőjére tette a kezét, és minden további bevezetés nélkül kérdé:

— Akarsz-e Kettinghez menni feleségül?

— Öt olyanhoz! — viszonzá Boriska azonnal.

— Csöndesen, ostoba jószág, nem hozzád beszélek! Krisztina, téged gondollak. Akarsz-e Kettinghez menni feleségül?

Krisztina kissé elsápadt, habár eleinte azt hitte, hogy Zaglyoba úr Boriskát kérdezi, nem őt; aztán az öreg nemesre emelé szép, sötétkék szemét.

— Nem! — felelé nyugodtan.

— Nos, kérem! Nem! Legalább rövid! Kérem! kérem! És miért nem akar a kisasszony?

— Mivel senki se kell!

— Krisztina! mondd azt másnak! — vágott közbe Boriska.

— Ugyan mi tette olyan útálatossá a házasság állapotot? — kérdé Zaglyoba úr tovább.

— Nem útálatos, de a kolostorba kívánkozom — felelé Krisztina.

Hangjában olyan komolyság és olyan szomorúság volt, hogy úgy Boriska, mint Zaglyoba úr egy percig se tételezték föl, hogy az tréfa lehet. Mind a kettőt olyan bámulat fogta el, hogy kerekre nyílt szemmel majd egymásra, majd Krisztinára néztek.

— He! — mondá Zaglyoba először.

— A kolostorba kívánkozom! — ismétlé Krisztina szelíden.

Boriska újra meg újra reá nézett, hirtelen átölelte nyakát, arcára nyomta rózsás ajkát és sietve mondá:

— Krisztina, én sírva fakadok! Mondd mindjárt, hogy csak úgy hegynek beszélsz, mert különben sírva fakadok, oly igaz, mint az Isten az égben, hogy sírva fakadok!

TIZENHETEDIK FEJEZET.

KETLING a Zaglyobával folytatott beszélgetés után még Makoviecka asszonynál volt, akinek tudára adta, hogy fontos ügyek miatt a városban kell maradnia, sőt nagy utazása előtt néhány hétre Kurlandba kell mennie, s így az asztalnoknét nem vendéghelheti meg többé személyesen udvarházában. Egyébiránt sürgetve kérte őt, hogy a házacska tekintse mint eddig székhelyének, és maradjon benne lakni férjével és Mihálylyal a küszöbön levő választás ideje alatt.

Makoviecka asszony beleegyezett, mivel ellenkező esetben a házacska üresen állott, és senkinek se használt volna.

Ketling távozott, és többé sem a fogadóban, se Mokotov környékén nem mutatkozott, mivel Makoviecka asszony és a fiatal leányok visszatértek a faluba. De csak Krisztina érezte az ő távollétét, mivel Zaglyoba urat teljesen a közelgő választás vette igénybe, Boriska és az asztalnokné pedig úgy szívökre vették Krisztina hirtelen elhatározását, hogy másra nem is gondolhattak.

Makoviecka asszony meg se próbálta Krisztinát erről a lépésről lebeszélni, és azon is kételkedett, vajjon férje lebeszelné-e; mivel abban a korban az ilyen szándékkal való ellenkezést Isten megsértésének és megbántásának tartották. Csak Zaglyoba úrnak lett volna bátorsága, minden jámborsága ellenére tiltakozni, ha érdekében áll, de mivel semmi köze se volt hozzá, vesztég maradt; sőt lélekben meg volt elégedve, hogy így fordultak a dolgok, és hogy Krisztina úgyszólván Volyodyjovszki és a hajdúcska útjából kitért. Zaglyoba úr most meg volt győződve minden titkos kívánságának szerencsés teljesüléséről, és egészen átadta magát a választási munkálatoknak; beutazta a nemességet, mely a fővárosba jött, vagy az

Olsovski pappal való tárgyalásokkal tölté idejét, akit végre nagyon megszeretett és akinek meghitt emberévé lett.

Minden ilyen beszélgetés után mint a «Piaszt»-nak buzgó párt-híve és mint a külföldieknek mindig hevesebb ellensége tért vissza. Az alkancellár utasítása szerint még egészen csöndesen viselte magát, de nem mult el egy nap, hogy valakit meg ne nyert volna ennek a titokban tartott jelöltségnek — és az történt, ami ily esetekben történni szokott, ő maga annyira lelkesült a dologért, hogy ez a jelöltség Volyodyjovszkinak Boriskával való összeköttetése mellett második életcéljává lőn.

Eközben a választás napja mindinkább közeledett.

A tavasz már elolvasztá a vizek jegét; már melegebb szelek kezdtek fújni, amelyeknek lehellete alatt a fák rügyecskékkel teltek meg, és a fecskék láncai a nép babonája szerint szétszakadtak, hogy a hideg özönből a nap ragyogó fényébe emelkedjenek. És a fecskékkel és a többi költöző madarakkal a vendégek is gyülekezni kezdtek a választásra.

Először a kereskedők, kiknek gazdag aratásuk volt ott, hol félmilliónál több népnek kellett összegyülekezni, azután az urak és kíséretök, a nemesség, szolgák, katonák. Jöttek angolok, hollandusok, németek, oroszok, jöttek tatárok, törökök, örmények és perzsák is, és posztót, vásznat, damasztot, brokátokat és bőröket, ékszereket déli gyümölcsöt és fűszerszámokat hoztak. Az utcákon és a városon kívül bódékat építettek, amelyekben mindenféle áru föl volt halmozva. Sőt egyes «bazárokat» a város mellett a falukban állítottak föl, mivel tudták, hogy a székváros fogadói a választók tizedrészét se képesek befogadni, és hogy nagy részük a falakon kívül fog táborozni, ami egyébként a választás idején mindig meg szokott történni.

Végre a nemesség is oly nagy csapatokban kezdett odatódulni, hogy ha épp oly nagy számmal szállotta volna meg a fenyegetett végeket, soha ellenség lába át nem lépheti.

Szájról-szájra járt, hogy a választás viharos lesz, mivel az egész ország három főjelölt közt oszlott meg: Condé, a neuburgi és a lotharingiai herceg közt. Azt rebesgették, hogy minden párt igyekezni fog még erőszakkal is keresztülvinni jelöltjét.

Vihar ragadta meg a szíveket, a lelkek pártduhától izzottak.

Némelyek beháborút jósoltak, és ezek a kósza hírek hitelt találtak ama rengeteg fegyveres kíséretnek, melyekkel a mágnások körülvették magukat. Ők is korán egybe sereglettek, hogy még idejük legyen mindenféle cselszövésekre. Ha a köztársaság veszélyben volt, ha az ellenség a kést a torkára tette, a király, a hetmanok csak egy maroknyi katonát vezethettek ellene; most egyedül a Radzivillyok, törvény és határozmányok ellenére, néhány száz katonából álló sereggel vonultak ide. A Pac-ok csaknem ugyanannyit hoztak magukkal; a hatalmas Potockiak alig csekélyebbet; és nem sokkal kevesebbet a többi lengyel, litván és orosz «kis királyok». «Hová evezel hazám ingó hajócskája?» — ismétlé egyre gyakrabban Olsovszki pap, pedig ő maga is saját érdekeit hordozta szíven; a csontig-velőig romlott mágnások, kik minden pillanatban készek voltak a beháború viharát felszítani, csak magukra, és saját házaik hatalmára gondoltak.

A nemesség csapatai napról-napra szaporodtak és már most fölismerhető volt, hogy ha az országgyűlés után maga a választás is megkezdődne, a mágnások legnagyobb hatalmát is felül kellene múlnia. De ezek a csapatok se voltak képesek a köztársaság ingadozó hajóját nyugodt vizekre terelni, mivel szellemeikre sötétség és éjszaka borult és szívök többnyire romlott volt.

Igy a választás kiszámíthatatlannak látszott és senki se sejtette, hogy legalább nyomorúságos eredménnyel fog végződni, mivel Zaglyoba úron kívül csak kevésnek volt reménysége, akik pedig nem éppen a «Piaszt» érdekében dolgoztak, hogy oly jelöltet, mint Mihály herceg, keresztül visznek, mert ki tudhatta, mire képesek a nemesség ítélhetlánya és a mágnások cselszövései. Zaglyoba úr azonban úgy úszott ebben a tengerben, mint a hal. Abban a pillanatban, midőn az országgyűlés megkezdődött, állandóan a városban vett lakást, és Ketling udvarházát csak akkor látogatta meg, mikor «hajdúcskája» miatt aggódott, mivel pedig Boriska is sokat veszített jókedvéből Krisztinának elhatározása miatt, Zaglyoba úr hébe-hóba magával vitte a városba, hogy szórakozzék és szemé a bazárok látásán gyönyörködjék.

A leány reggel szokott a városba kocsizni, és aztán Zaglyoba késő este ismét háza vitte. Útközben és magában a városban őrtölt a leány szíve az ismeretlen emberek és dolgok, a büszke seregek

tarka csapatainak látásán. Ekkor úgy ragyogott a szeme, mint az izzó szén, fejcskése élénken forgott mindenfelé, nem tudott eleget nézni, eleget csodálkozni, és ezer kérdéssel árasztá el Zaglyoba urat, aki örömmel felelt neki, mivel ez által kimutathatta tapasztalatát és tudományosságát. Gyakran udvarias katonacsoport vette körül a kis kocsit, amelyen ültek; a lovagok bámulták Boriska szépségét, találó élceit és határozottságát, és Zaglyoba úr még mindig elmondta nekik a tatárral való történetet, akit kacsasöréttel agyonlőtt, hogy teljesen ámulatba és elragadtatásba ejtse őket.

Egy este ismét nagyon későn tértek vissza, mivel egész nap Potocki Félix csapatait nézegették. Az éjszaka világos és meleg volt; a rétek fölött fehér köd lebegett, Zaglyoba úr, habár mindig figyelmeztetett, hogy a cselédség és katonaság ily nagy csődületénél szorgosan vigyázni kell arra, hogy csöcselékre ne bukkanjanak, mélyen elaludt; a kocsis is szunyókált és csak Boriska volt ébren, mivel ezerféle kép és gondolat rajzolt fejében.

Hirtelen lódobogás hallatszott fülébe.

Meghúzta Zaglyoba úr kabátja ujját és mondá:

— Rablók üldöznek bennünket!

— Mit? hogyan? kicsoda? — kérde Zaglyoba úr álmosan.

— Rablók üldöznek bennünket!

Ekkor Zaglyoba úr felébredt.

— Ó! persze «üldöznek!» Patkócsattogást hallok, talán ugyan-ezen az úton lovagol valaki...

— Bizonyos vagyok, hogy rablók!

Boriska azért volt bizonyos, mivel lelke legmélyén kalandokat, rablókat és alkalmat kívánt, hogy bátorságát megmutassa, és mikor Zaglyoba úr hortyogva és dörögve az ülés alól a pisztolyokat kezdte előszedni, a melyeket «véletlenül» mindig magával vitt, csakhamar sürgette, hogy neki is adjon egyet.

— Eltalálom már az elsőt, aki idejön. A néni kitünően lő a pisztolylyal, de éjszaka nem lát semmit. Meg mernék rá esküdni, hogy rablók! Jaj, Istenem, csak megtámadjanak bennünket! Adja ide hamar a pisztolyt!

— Jó — felelé Zaglyoba — de ígérd meg, hogy nem lősz hamarabb mint én, és addig nem, míg azt nem mondom «tűz!» Ha az ember fegyvert ad a kezedbe, mindjárt kedved volna az

első nemes embert lelőni anélkül, hogy azt kiáltanád: «ki vagy!» és aztán veszekedés támad!

— Akkor hát azt kérdem előbb: «ki vagy?»

— Bah, és ha aztán részeg emberek jönnek, és megismerik a női hangot, valami csúnyaságot adnak feleletül.

— Akkor lövök a pisztolylyal! Jó?

— No! azért vigyen az ember magával ilyen Hübele Balázst a városba! Azt mondom, hogy vezérszó nélkül ne lőjj.

— Tehát azt kérdezem: «ki vagy?» de olyan mély hangon, hogy nem ismernek meg.

— No hát legyen úgy! Hah! már a közelben hallom őket. Légy meggyőződve, ezek jó emberek, mivel az útonállók hirtelen az árokból bukkannának föl.

De mivel tényleg minden úton sok csöcselék csavargott, és sokat lehetett hallani szerencsétlenségekről, Zaglyoba úr megparancsolta a hajtó szolgának, hogy ne álljon meg a fák alatt, melyek a keresztútnál voltak, hanem egy jól megvilágított helyen.

Eközben négy lovas mintegy tíz lépésnyire jött hozzájuk. Ekkor Boriska olyan basszus hangon, mely még ő szerinte is méltónak tetszett egy dragonyoshoz, és fenyegetőleg kérdé:

— Ki vagy?

— Miért áll kegyelmed a kocsi közepén? — felelé a lovasok egyike, akinek nyilván az a gondolata támadt, hogy az utasoknak valami bajuk történt a fogattal vagy a kocsival.

De erre a hangra Boriska tüstént leereszté a pisztolyt és sebesen azt mondá Zaglyoba úrnak:

— Valóban, ez a nagybácsi!... Istenemre!...

— Miféle nagybácsi?

— Makoviecki...

— Ide hé! — kiáltá Zaglyoba — nem Makoviecki úr az Volyodyjovszki úrral?

— Zaglyoba úr? — viszonzá a kis lovag.

— Mihály!

Ekkor Zaglyoba úr lábait gyorsan ki akarta nyújtani a kocsi oldala fölött, de mielőtt sikerült volna az egyikkel átjutnia, Volyodyjovszki már leugrott a lóról és a kасы kocsinál állott. Mivel a holdvilágnál Boriskát fölismerte, megragadta mind a két kezét és kiáltá:

— Teljes szívemből üdvözlöm! Hol van Krisztina kisasszony? a húgom? Mindnyájan egészségesek-e?

— Hála Istennek, egészségesek! Csakhogy megjött végre! — felelé Boriska dobogó szívvel. — A nagybácsi is? Bácsikám!

Igyszólván, megölelte Makoviecki urat, aki éppen a kocsihoz ment és eközben Zaglyoba úr Volyodyjovszki úr előtt tárta ki karjait. Hosszú üdvözlések után az asztalnok úrnak és Zaglyobának kölcsönös bemutatkozása következett, aztán a két jövevény, miután átadták lovaikat a szolgálknak, beszállt a kasos kocsiba; Makoviecki és Zaglyoba a hátsó üléseket foglalták el, Boriska és Volyodyjovszki elől találtak helyet.

Most kérdések és rövid feleletek következtek, amint az rendszeren lenni szokott, mikor az emberek hosszú elválás után ismét találkoznak.

Makoviecki úr a felesége felől kérdezősködött, Volyodyjovszki még egyszer Krisztina egészsége felől tudakozódott; aztán csodálkozott Ketling elutazásán, de nem volt ideje azon gondolkodni, mivel csakhamar arról kellett beszélnie, mit csinált ő maga a végállomáson, miképp szedte rá a hordák rablócsapatait, mennyire aggódott és mily frissítőleg hatott az, hogy újra élvezte a régi életet.

— Lássák — mondá — úgy tetszett, mintha visszatértek volna a régi napok, mikor még Szkrzetuszkival, Kusellel és Viersulylyal együtt kivonultam... Csak mikor reggel behozták a vödör vizet mosdani és megláttam benne az ősz haját halántékaimon, akkor jutott eszembe, hogy nem az vagyok többé, aki az előtt voltam, habár ismét azt gondoltam, hogy ameddig a fiatalos kedv ugyanaz, az ember is ugyanaz.

— Ó! ezzel fején talátlad a szöveget! — felelé Zaglyoba — látom, ott a friss fűben megjavítottad az eszedet, mivel az előtt nem szárnyalt olyan könnyen. Fiatalos kedv! nincs ennél jobb szer a búskomorság ellen.

— Ami igaz, igaz — tette hozzá Makoviecki úr. — Mihálynak állomásán roppant sok kútgém van, mivel a közelben nincs forrásvíz. És azt mondom kegyelmednek, ha napvirradtakor a katonák elkezdik ezeket a gémekeket nyikorgatni, az ember olyan fiatalos frissességgel ébred föl, hogy már azért is hálát adna a jó Istennek, hogy él.

— Ha! csak egy napig lehetnék ott! — kiáltá Boriska.

— Annak van egy módja — felelé Zaglyoba — menj férjhez egy végbeli lovas kapitányhoz.

— Novoviejszki úrnak előbb-utóbb kapitánynya kell lennie — veté közbe a kis lovag.

— Már! — kiáltá Boriska haragosan. — Nem kértem kegyelmet, hogy üdvözet helyett Novoviejszki urat hozza magával számomra!

— Valami mást is hoztam magammal, pompás déli gyümölcsöt. Boriska kisasszonynak édesen fog ízleni, de a szegény fiúnak keserűen.

— Akkor adni kellett volna neki azokból az édes gyümölcsökből, hogy addig egye meg, míg meg nem nő a bajúszja.

— Képzelve csak kegyelmed — mondá Zaglyoba úr Makovieckinek — ez a kettő mindig így beszél egymással! Szerencse, hogy a proverbium azt tartja: «Kés, kanál nincs csördülés nélkül».

Boriska nem felelt semmit, Volyodyjovszky úr pedig reá nézett kicsiny, a fényes ragyogástól megvilágított arcoskájára, mintha feleletet várna, és olyan csinosnak tetszett neki, hogy önkénytelenül azt gondolta magában:

— Átkozottul csinos, úgy hogy az ember könnyen kinézné a szemét!...

De nyilván rögtön más gondolata támadt, mivel a kocsishoz fordult:

— Ne kíméld az ostort a lovaktól, biztasd és hajts jobban.

E szavak után a kis kocsi gyorsan gördült tova, oly gyorsan, hogy a benne levők egy darabig hallgatagon ültek és csak akkor kezdé Volyodyjovszki újra, mikor ismét a homokra értek:

— De Ketlingnek ez az elutazása nem megy ki a fejemből! Éppen akkor kellett elutaznia, mikor én megjövök, és a választás előtt...

— Az angolok éppen annyit törődnek a mi választásainkkal, mint a te megérkezéseddel — viszonzá Zaglyoba. — Maga Ketling is a fejét vesztette amiatt, hogy el kell utaznia s bennünket itt kell hagynia...

Boriskának már a száján volt a szó: «Kivált Krisztinát», de hirtelen eszébe jutott, hogy erről, valamint Krisztinának legújabban

megérlelt elhatározásáról egy szót se szabad említenie. A nő ösztönével kitalálta, hogy úgy az egyik, mint a másik mindjárt kezdetben kellemetlenül érinthetné Mihály urat és fájhatna neki, mikor neki is fájtsa, azért szokásos hirtelenkedése ellenére is hallgatott.

— Krisztina szándékairól anélkül is értesülni fog — gondolta magában — de bizonyosan jobb, ha most nem beszélek róla, annál inkább, mivel Zaglyoba úr se szólt róla egy szót sem.

Eközben Volyodyjovszki újfent a kocsishoz fordult:

— Hajts hát jobban! — mondá.

— Lovainkat és holminkat Prágában* hagytuk — mondá Makoviecki úr Zaglyobának — és négyen a leggyorsabban elindultunk, habár éjszaka volt, mivel én és Mihály roppant siettünk.

— Azt meghiszem — viszonzá Zaglyoba. — Látta-e kegyelmed, milyen embertömeg gyűlt össze a székvárosban? A sorompók mögött tárházak és bazárok vannak, úgy hogy fáradtságba kerül átjutni rajtok. Az emberek csodálatos dolgokat beszélnek a jövő választásról, otthon adandó alkalommal majd elmondom...

Most a politikáról kezdődött a beszéd. Zaglyoba úr azon igyekezett, hogy nagyjából kifürkészsze az asztalnak véleményét, de végre Volyodyjovszkihoz fordult és teketória nélkül megkérdezte:

— És te, Mihály, kire adod a szavazatodat?

De Volyodyjovszki ahelyett, hogy felelt volna, megrezzent, mintha álomból ébresztették volna föl és mondá:

— Mégis kíváncsi vagyok rá, vajjon alszanak-e és vajjon még ma látjuk-e őket?

— Bizonyosan alszanak — felelé Boriska édes és kissé álmos hangon — de majd fölkelnek és kétségtelenül az urak üdvözlétére jönnek.

— Azt hiszi? — kérdé a kis lovag örömmel.

És ismét Boriskára pillantott és megint önkénytelenül azt gondolta magában:

— Átkozottul csinos ebben a holdfényben!

Már egészen Ketling udvarháza közelében voltak és rövid idő múlva behajtottak.

* Varsó külvárosa.

Az asztalnokné és Krisztina már aludtak, csak a cselédség virrasztott, mivel a vacsorával Boriskára és Zaglyoba úrra várokoztak.

A házban csakhamar élénk sürgés-forgás támadt; Zaglyoba meghagyta, hogy több embert költsenek föl, hogy a vendégek meleg ételeket kapjanak.

Az asztalnok úr azonnal üdvözölni akarta nejét, de felesége már meghallotta a szokatlan zajt és kitalálta, ki jött meg; egy perccel később már lejött a lépcsőn sebtében magára vetett ruhában, pihegve, örömkönnyekkel szemében és barátságos nevetéssel ajakán; megkezdődtek az üdvözlések, ölelések, és az öröm fölkiáltásaitól megszakított zürzavaros zajongások.

Volyodyjovszki úr folyvást arra az ajtóra tekingetett, amelyen Boriska eltűnt, és amelyben minden pillanatban a szeretett Krisztinát remélte látni, amint csöndes örömtől sugározva, ragyogó szemmel és fölbomlott hajjal belép; de a danzigi óra, mely az ebédlőben állt, egyre ketyegett és ketyegett, az idő telt, a vacsorát behozták, és a kedves, drága leány nem mutatkozott.

Végre bejött Boriska, de egyedül, komolyan, sőt komoran, az asztalhoz közeledett, kezével eltakarta arcát és Makoviecki úrhoz fordulva, így szólt:

— Bácsika! — mondá — Krisztina kissé rosszul van és nem jön, de kéri, hogy bácsika legalább jöjjön az ajtóig, hogy üdvözölhesse.

Makoviecki úr azonnal fölkelte és kiment, Boriska követte őt.

A kis lovag nagyon elszomorodott és kérdé:

— Azt nem gondoltam, hogy ma nem látom meg Krisztina kisasszonyt. Csakugyan beteg?

— Eh! egészséges — viszonzá Makovieckiné — de most nem illik az emberek közé.

— Miért?

— Nem mondott semmit Zaglyoba úr az ő szándékáról?

— Micsoda szándékról, az Úr sebeire?!

— Kolostorba megy...

Mihály úr hunyorgatni kezdé a szemét, mint az olyan ember, aki nem hallotta jól, amit neki mondtak; aztán arca elsápadt, föl-

állt, ismét leült; gyöngyöző verejték verte ki homlokát, és kezével oda kapott.

A szobában mély csend honolt.

— Mihály! — kiáltá az asztalnokné.

De ő téveteget pillantással majd reá, majd Zaglyobára nézett, végre iszonyatos hangon mondá:

— Hát átok nehezedik rajtam?

— Ne szitkozódjál! — kiáltá Zaglyoba.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

EFÖLKIÁLTÁSNÁL Zaglyoba és Makovieckiné kitalálták a kis lovag szívének titkát, és mikor hirtelen fölállt és a szobát elhagyta, megdermedve és aggodalommal néztek egymásra, míg végre Makovieckiné így szólt:

— Az Istenért! menjen utána kegyelmed, beszéljen a szívére, vigasztalja őt, ha nem, én megyek.

— Ne tegye azt — viszonzá Zaglyoba. — Senkinek se szabad hozzá mennie közülünk, de neki Krisztina volna szükséges, mivel pedig az nem lehet, jobb magára hagynunk őt, minthogy a vigasztalás alkalmatlan időben még nagyobb kétségbeesésre vezet.

— Már látom, Krisztinához készült. Lásza, kegyelmed! tudtam, hogy nagyon szereti őt, hogy kereste társaságát, de hogy annyira bele bolondult, az eszem ágában se volt.

— Bizonyynyal kész elhatározással jött ide, amelyben egész boldogságát látta. És eközben érte őt a mennykőcsapás.

— De miért nem szólt senkinek egy kukkot se, se nekem, se kegyelmednek, se magának Krisztinának? Talán nem tett volna fogadalmat az a leány?

— Különös biz ez — felelé Zaglyoba. — Hiszen hozzám bizalmas volt, és az én fejemben jobban bízik, mint a magáéban, és ő nemcsak semmit se szólt nekem erről a vonzalomról, hanem inkább azt állította, hogy az barátság, semmi egyéb.

— Ő mindig zárkózott volt!

— Akkor nem ismeri őt, habár kegyelmed húga neki... A szíve, mint a kárász szeme, egészen fölfelé van fordulva. Soha sem ismerkedtem meg nyíltabb emberrel. De meg kell vallanom, ezúttal más-

képp cselekedett. De bizonyosan tudja kegyelmed, hogy nem beszélt Krisztinával?

— Édes Istenem! Krisztina szabadon rendelkezik kezével, mivel a férjem, az ő gyámja, oly gyakran mondta neki: «Ha egy férfi jön, aki méltó és nemes vérből való, nem kell a vagyonra tekintened». Ha Mihály elutazása előtt beszél velem, azt mondja nekem: igen! vagy: nem! s akkor tudja, mit várhat.

— Igaz, váratlanul jött a dolog. A kegyelmed magyarázatai női szívből jönnek és egyáltalán találók.

— Mit használnak a magyarázatok! Itt tanácsra van szükség!

— Vegye el Boriskát!

— De ha a másikat jobban szeretné... Hah! csak eszembe jutott volna valaha!

— Kár, hogy nem jutott eszébe.

— Hogyan jutott volna az én eszembe, ha olyan Salamonnak se jutott az eszébe, mint kegyelmed.

— És honnét tudja azt?

— Mivel Ketlingre akarta löcsölni.

— Én? Isten a tanúm, hogy senkire sem akartam rálöcsölni. Azt mondtam, hogy Ketling vonzódik hozzá, mivel az volt az igaz; azt mondtam, Ketling derék gavallér, és az is igaz volt; de a házasságszerzést a nőkre bízom. Asszonyom! nem nyugszik a köztársaság fele a fejemen! Hát így nincs időm valami másról gondolkodni, mint de publicis. Gyakran nincs időm arra, hogy egy kanál meleg levest vegyek a számba...

— Akkor hát adjon most tanácsot, az irgalmas Istenre! Mindennütt azt hallom, hogy nincs okosabb fej a kegyelmedénél.

— Hogy az emberek mindig a fejemről fecsegnek. Hagyjanak békén. Ami az én tanácsomat illeti, két út van: vagy elveszi Mihály Boriskát, vagy Krisztina megváltoztatja elhatározását. Az elhatározás még nem fogadalom!

Itt Makoviecki úr visszajött és felesége megmondott neki mindent. A nemes nagyon bánkódott, mivel rendkívül szerette, nagyra becsülte Mihály urat és ebben a pillanatban nem talált módot a kibontakozásra.

— Ha Krisztina a fejébe vette azt — mondá a homlokát dörzsölve — hogyan lehetne az ilyen dolgot kibeszélni?...

— Krisztina a fejébe vette! — felelé az asztalnokné. — Krisztina mindig ilyen volt!

Erre az asztalnok mondá:

— Ugyan mit gondolt Mihály, hogy az elutazás előtt nem szerzett bizonyosságot? Hiszen még rosszabbul is kiüthetett volna a dolog: hiszen ez alatt az idő alatt más nyerhette volna meg a leány szívét...

— Akkor nem akarna kolostorba menni — felelé az asztalnokné. — Hiszen szabad.

— Az igaz! — viszonzá az asztalnok.

De Zaglyoba fejében már derengeni kezdett. Ha Krisztina és Volyodyjovszki titka ismeretes lett volna, minden egy csapásra világos lesz előtte, de ennek a tudása nélkül tényleg nehéz volt valamit megérteni. Azonban Zaglyoba éles elméje át kezdett hatolni a ködön és érteni kezdé Krisztina valódi okait és szándékait, és Volyodyjovszki kétségbeesését.

Csakhamar erősen meg volt győződve, hogy Ketling összeköttetésben van azzal, ami történt. Gyanítgatásaiból csak a bizonyosság hiányzott, elhatározta tehát, hogy fölkeresi Mihályt és tüzetesebben kifürkészi őt.

Az úton nyugtalanság fogta el, mert azt gondolta magában:

— Ez némileg az én művem volt. Szerettem volna mézet nyaskálni Boriska és Mihály lakodalmán, de azt hiszem, hogy méz helyett savanyú sört kotyvasztottam, mert fogadok, hogy Mihály most visszatér régi elhatározásához, és Krisztina példáját követve, fölveszi a barátsuhát...

E gondolatra borzongás járta át Zaglyoba urat, meggyorsítja lépteit és csakhamar Mihály úr szobájában volt.

A kis lovag ide s tova járkált szobájában, mint egy vad állat a ketrecében. Homloka fenyegetőleg össze volt ráncolva, szeme megüvegesedett, végtelenül szenvedett. Mikor Zaglyoba urat megpillantotta, hirtelen megállt, és kezét mellén keresztbe fonva kiáltá:

— Ugyan mondja meg kegyelmed, mit jelent mindez?!

— Mihály! — felelé Zaglyoba — gondold csak meg, hány leány megy évenként kolostorba. Mindennapi dolog. Vannak olyanok, kik a szülők akarata ellenére mennek kolostorba abban a

reménységben, hogy az Úr Jézus velök lesz, és mennyivel több az olyan, akik szabadok...

— Nem viselem magamban tovább a titkot! — kiáltá Mihály úr. — Ő nem szabad, mivel elutazásom előtt biztosított szerelméről és kezéről.

— Hah! — mondá Zaglyoba — azt nem tudtam!

— Úgy van! — ismétlé a kis lovag.

— Akkor talán még rá lehet beszélni?

— Ő már nem törődik velem! Nem akart látni se! — kiáltá Volyodyjovszki a legmélyebb fájdalommal. — Éjjel-nappal ide igyekeztem és ő már látni sem akar! Hát mit tettem! Miféle bűnök nehezedenek reám, hogy engem az Isten haragja üldöz, hogy a vihar úgy hajt, mint a hervadt levelet? Az egyik meghalt, a másik kolostorba megy, mind a kettőt Isten vette el tőlem, mivel átkozott vagyok, mindenki számára van irgalom, mindenki számára kegyelem, csak számomra nincs!...

Zaglyoba úr megrendült lelkében, hogy a kis lovag, fájdalomtól elragadva, ismét szitkozódni kezd, mint egykor Borzobohata Annuska halála után, és hogy más irányt adjon gondolatainak, mondá:

— Mihály, ne kételkedjél azon, hogy fölötted is az irgalom uralkodik, mivel az bűnös, és nem tudhatod, mi vár holnap reád? Talán még megváltoztatja Krisztina elhatározását, ha meggondolja elhagyatottságodat, és megtartja szavát? És aztán, hallgass reám, Mihály, nem vigasztalás-e az, hogy ezt a galambot maga Isten, a mi irgalmas Atyánk veszi el tőled, és nem ember, aki a földön jár? Mondd meg magad, jobb volna-e így?

A kis lovag arca bizonyatosan megrándult, fogát csikorgatta és fojtott hangon ezeket a szaggatott szavakat ejté ki:

— Ha élő ember volna? hah!... csak az volna! Kívánám!... akkor megmaradna számomra a bosszú...

— És így megmarad az imádság! — mondá Zaglyoba. — Hallgass reám, Mihály, régi barátom, mivel senki jobb tanácsot nem ad neked... Isten talán még mindent jóra fordít. Én vagyok... tudod... mást óhajtottam neked, de mivel látom fájdalmadat, én is veled szenvedek, és veled imádkozom Istenhez, hogy vigasztaljon meg és tegye hajlandóvá ismét ennek a szeretetlen leánynak a szívét irántad.

Így szólván Zaglyoba úr, kitörülte a könnyeket szeméből, az őszinte barátságnak és a részvétnek könnyeit. Ha hatalmában állt volna Zaglyoba úrnak, a legszívesebben semmivé teszi ebben a pillanatban mindazt, amit Krisztinával tett, és ő az első, aki őt Volyodyjovszki karjai közé vezeti.

— Hallod-e — mondá némi szünet után — beszélj még Krisztinával, mondd el neki szenvedésedet, elviselhetetlen fájdalmadat. Kőből kellene a szívének lennie, ha meg nem könyörülne rajtad. De bízom, hogy a leány jól fog cselekedni. Dícséretes fölvenni a fátyolt, de nem akkor, ha igaztalanságból van szőve. Mondd meg neki ezt. Majd meglátod... Ejj, Mihály! ma sírsz, és holnap talán eljegyzésedre iszunk egyet. Bizonyos vagyok benne, hogy úgy lesz! A leány aggódott, és azért jutott eszébe a fátyol. Kolostorba megy, de olyanba, amelyben te harangozol a keresztelőre... Talán betegeskedik is egy kissé, és csak azért beszélt nekünk a kolostorról, hogy tévedésbe ejtsen bennünket. Hiszen nem hallottad az ő szájából, és, adja Isten, nem is fogod hallani! Hah! ti titkolóztatok egymással, és ő nem akarta elárulni és lóvá tett bennünket! lóvá tett bennünket! Oly igaz, mint hogy élek, nem egyéb az asszonyi furfangnál!

Zaglyoba úr szavai balzsamként hatottak a kis lovag búval telt szívére; újra reménység tölté el őt, szemébe könnyek gyűltek, sokáig egy szót se birt szólni; csak akkor borult Zaglyoba úr karjába, mikor leküzdheté könnyeit és mondá:

— Ó, bár sok ilyen jó barát teremne a földön! De úgy is lesz-e, amint mondja?

— Az eget is lehoznám éretted! Úgy lesz! Vagy fölteszed, hogy valaha hamisan jövendöltem volna, nem bízol-e eszemben, tapasztalásomban?

— De kegyelmed el se képzelheti, mennyire szeretem ezt a leányt. Nem feledtem el azt a halottat, hiszen minden áldott nap imádkozom érte! De ezen is úgy függ a szívem, mint a folyondár a fán. Ó kedvesem! Mennyszer gondoltam reá reggel, este, délben ott a pusztán! Végre már magammal kezdtem beszélni, mivel nem volt más meghítem. Istenemre, ha egy hordát üldöztem, még az üldözés közben is reá gondoltam.

— Azt meghiszem. Ifjúságomban egy leány miatt folyt ki egyik

szemem a sírástól és ha nem folyt is ki egészen, mégis csak sejteni bírok vele.

— Ne csodálkozzék kegyelmed; megérkezem, alig pihegek és az első szó, amit hallok: a kolostor. De még bízom a rábeszélésben és szívében és szavában. Hogy is mondta csak: Dícséretes fölvenni a fátyolt... de?...

— De nem akkor, ha igaztalanságból van szöve...

— Pompás mondás! Hogy én soha nem tudtam ilyen maximát kieszelni! Ott, a végeken olyan szép szórakozás lenne. Egészen eltölt a nyugtalanság és kegyelmed mégis újra kedvet öntött tagjaimba. Tényleg abban egyeztünk meg, hogy a dolog titok maradjon, tehát igaz, hogy a leány csak látszatra beszélhetett a fátyolról... És még egy fontos okot említett kegyelmed, de többé nem tudok reá emlékezni... Most már könnyebben érzem magamat.

— Akkor jöjj hozzám, vagy ide hozatok egy palackkal. Ez bátorságot ad az útra!...

Elmentek és derekasan ittak, míg föl nem virradt a reggel.

Nappal Volyodyjovszki úr ünneplőruhát öltött, arcának méltóságot kölcsönzött, fölkészült mindazokkal az okokkal, melyek magától eszébe jutottak és melyeket Zaglyoba úr sugalmazott neki és így előkészülve lement az ebédlőbe, ahol mindnyájan reggelire szoktak összegyűlni. Az egész társaságból csupán Krisztina hiányzott, de ő se várakoztatott magára sokáig, mivel alig evett a kis lovag két kanál levest, mikor a nyílt ajtón ruhasuhogás hallatszott és a leány a szobába lépett.

Gyorsan, csaknem rohanva jött. Arca izzott, szeme le volt sütvé, vonásaiban zavarodottság, kényszeredettség és félelem tükröződött. Volyodyjovszkihoz lépett, odanyújtá mind a két kezét, de nem nézett reá s mikor a kis lovag hévvel kezdé kezét csókolni, nagyon elsápadt; egyetlen üdvözlő szót se birt kiejteni.

A vitéz szíve egészen tele volt szerelemmel, nyugtalansággal és elragadtatással e gyöngéd arc láttára, mely, mint valami csodátévő kép, folyton színét változtatta; e karcsú, kedves alak közelében, amelyből még az alvás melegsége áradt felé; még zavara és félnéksége is meghatotta őt, mely arcán tükröződött.

— Legdrágább virág! — gondolta lelkében — mit félsz? Hiszen életemet, véretem adnám érted...

De ezt nem mondta hangosan, csak ajkait szorítá atlaszfehérségű kezeire oly sokáig, hogy vörös nyomok maradtak rajtuk.

Boriska, ki mindezt látta, szándékosan hátra veté fejcskékjét, hogy senki se vegye észre meghatottságát, de ebben a pillanatban senki se figyelt reá; mindnyájan a párra irányozták szemöket és kínos hallgatás keletkezett.

Mihály úr volt az első, aki azt megszakítá.

— Az éjjelt bánat és nyugtalanság közt töltém — mondá — mivel mindenkit láttam tegnap, csak kegyelmedet nem és olyan iszonyú dolgokat beszéltek kegyelmedről, hogy közelebb voltam a síráshoz, mint az alváshoz.

Mikor Krisztina ezt a nyílt beszédet hallotta, még halványabb lett, úgy, hogy Volyodyjovszki egy pillanattig azt hitte, ájulás környékezi őt, azért gyorsan mondá:

— Még beszélünk kell arról, de most nem akarok tovább kérdezősködni, hogy lecsillapulhasson és magához térhessen. Hiszen nem vagyok barbár, se farkas és Isten tudja, milyen nagy a vonzalmam kegyelmedhez.

— Köszönöm! — suttogá Krisztina.

Zaglyoba úr, az asztalnok és neje folytonosan egymásra pillantottak, mintha arra akarnák egymást ösztökélni, hogy kezdjék meg a szokásos társalgást és még se merte senki a szót legelőször megragadni, míg végre Zaglyoba úr kezdé:

— Ma a városba kell kocsiznunk — mondá az újonnan érkezettekhez fordulva. — Ott már úgy sürr-forr a választás előtt, mint a méhkasban, mert mindenki a maga jelöltjét magasztalja. Utközben majd megmondom kegyelmeteknek, kire kell adnunk szavazatunkat nézetem szerint.

Mivel senki nem szólt egy szót se, Zaglyoba úr körülhordozá egyedül maradt szemét és végre Boriskához fordult:

— És te, bogárkám, velünk jöss-e?

— Elmegyek, még Oroszországba is! — felelé Boriska ridegen.

És ismét hallgatás következett. Így, mindig megújuló kísérletek közt telt el a reggeli, hogy a beszélgetést folytassák, amely egyáltalán nem akart megindulni.

Végre fölkeltek az asztaltól. Volyodyjovszki azonnal Krisztinához lépett és mondá:

— Egyedül kell beszélnem kegyelmeddel, kisasszony.

Aztán karját nyújtotta neki és a szomszéd szobába vezette, ugyanabba a szobába, mely első csókjának tanúja volt. Leültette Krisztinát a szofára, melléje ült és becézőleg megsimogatta haját kezével, amint a gyermeket szokták simogatni.

— Krisztina! — kezdé végre lágy hangon. — Elmult-e már zavarod? Tudsz-e nyugodtan és világosan felelni?

A leány zavarodottsága elmult, azonkívül Mihály jósága is meghatotta őt s először emelé arcát feléje egy pillanatra:

— Tudok — felelé nyugodtan.

— Igaz-e, hogy a kolostorba szándékozol lépni?

Krisztina összetette a kezét és esdőleg kezdé suttogni:

— Ne haragudjék azért reám, ne átkozzon, de úgy van!

— Krisztina! — mondá Volyodyjovszki — illik-e egy ember boldogságát úgy lábbal tapodni, amint te az enyémet tapodod? Hol maradt adott szavad, hol ígéretünk? Hiszen nem bírom Istennel fölvenni a harcot, de azt az egyet akarom neked mondani, amit tegnap nekem Zaglyoba úr mondott, hogy a fátynak nem szabad igaztalanságból szöve lennie. Amaz igaztalansággal, melyet rajtam elkövetsz, nem növeled Isten dicsőségét, mert az Ur Isten az egész világ fölött trónol; az Ővé minden nemzet, az Ővé a föld és a tenger és a folyó, a madár a levegőben, a vad az erdőben, a nap és a csillagok; az Ővé minden, amit csak láthatsz és gondolhatsz és még több is és én csak tégedet birlak, téged, kedves és drága, te vagy a boldogságom, te vagy mindenem! És hiheted-e, hogy az Ur Istennek, aki oly gazdag, szüksége van arra, hogy egy szegény katonától egyetlen kincsét elragadjja?... Hogy ő azt jóságában elfogadhatja, hogy örvend neki, hogy nem sérti őt?... Lásd csak, mit adsz te Neki — önmagadat? De te enyém vagy, mivel te magad ígérted nekem magadat, te idegen dolgot adsz Neki, nem a sajátodat; te az én fájdalmamat, az én bánatomat, talán az én halálomat adod Neki. Van-e erre jogod? Fontold meg ezt szívedben és lelkedben és végre kérdezd meg lelkiismeretedet... Ha megbántottalak volna, ha hozzád hűtlen lettem volna, ha elfeledtelek volna, ha vétkeztem volna, ha gonosztettet követtem volna el, ha! nem szólnék semmit, semmit! De eltávoztam, hogy a hordára leselkedjem, hogy a rablókat elrémítsem, a hazának véremmel, életemmel,

nyugalmmal szolgáljak és téged szerettelek, egész nap és egész éjjel reád gondoltam, utánad vágyódtam, mint a szarvas a vízre, mint a madár a levegőre, mint a gyermek anyjára, mint a szülő gyermekére!... És mindezért ilyen üdvözlést, ilyen jutalmat készítettél nekem?... Legdrágább, Krisztina barátném, kiválasztott kedvesem, mondd csak, mint történt ez? Beszélj velem oly őszintén, oly nyíltan, mint én beszélek veled, amint én adom elő igazamat; tartsd meg a szavadat és ne hagyj egyedül boldogtalanságommal. Hiszen te magad adtál jogot nekem... ne űzz a számkivetésbe!...

A boldogtalan Mihály úr nem tudta, hogy van egy jog, mely nagyobb és régibb minden emberi jognál, amelynek alapján a szív csak a szerelmet tartozik követni és követi és ha a szerelmet elhagyja, már ezzel a legszomorúbb hűtlenséget követi el, habár oly ártatlanul történik is, amint a lámpa ártatlanul alszik el, melyben az olaj elfogyott. Volyodyjovszki nem tudta azt, átölelte Krisztina térdét és kért és rimánkodott, a leány pedig csak könnyzáporral felelt, mivel szívével nem válaszolhatott többé neki.

— Krisztina — mondá végre a lovag fölemelkedve — könnyeidben elmerülhet boldogságom és én csak egyet kérek tőled, megmentésemet!

— Ó, ne kérdezze okaimat! — felelé Krisztina zokogva — ne kérdezze az okot. Így kell lennie és másképp nem lehet. Nem vagyok méltó oly férfiúra, mint kegyelmed és soha se voltam méltó kegyelmedre... Tudom, mily igaztalanságot követek el kegyelmeddel és ez oly kimondhatatlanul fáj, hogy íme! tanácstalanul állok kegyelmed előtt!... Tudom, hogy igaztalanság ez... Ó nagy Isten, megreped a szívem! Bocsásson meg, ne távozzék tőlem haraggal, bocsásson meg, ne átkozzon!

Így szólván Krisztina térdre esett a lovag előtt.

— Tudom, hogy igaztalanságot követek el, de kegyelmét, irgalmát kérem!

Ít a leány sötét fejcskéje földig hajolt. Volyodyjovszki egy pillanat alatt erővel fölemelte a szegény, síró teremtet és ismét leültette a szofára, aztán mintegy megháborodva föl és alá kezdett járkálni a szobában. Hébe-hóba hirtelen megállt és halántékához szorítá öklét, aztán folytatta járkálását és végre Krisztina elé állt.

— Végy időt magadnak és adj egy kis reménységet — mondá. --

Gondold meg, hogy én se vagyok kőből. Miért érinted hozzám irgalmatlanul az izzó vasat? És ha még oly türelmes volnék is, ne fogjon-e el fájdalom ily gyötrelmennél... Hiszen szavakkal ki se tudom mondani, mily fájdalmat érzek... Istenemre, nem tudom!... Egyszerű ember vagyok, látod és életem harcban és küzdelemben tölt el... Ó, Istenem, jó irgalmas Jézusom! ebben a szobában szerettük egymást! Krisztinácska, Krisztinácska! Azt hittem, enyém leszel egész életemben és most mindennek vége, mindennek! Mi történt veled? Ki fordította el szívedet? Krisztina, hiszen én ugyanaz maradtam!... És te azt se tudod, hogy ez a seb nekem sajtóbb, mint másnak, mivel már elvesztettem egy kedvest? Jézus, mit mondjak neki, hogy megindítsam szívét?... Ne végy el mindent egyszerre! Adj legalább reménységet!...

Krisztina egy szót se szólt, zokogás rázkódtatá meg testét. A kis lovag pedig előtte állt és leküzdé először fájdalmát, aztán rettentő haragját és most, mivel azt egészen elfojtotta, ismétlé:

— Adj legalább reménységet! Hallod-e?

— Nem lehet, nem lehet! — felelé Krisztina.

Volyodyjovszki úr az ablakhoz ment és a hideg üveghez nyomta fejét. Így állt hosszú ideig mozdulatlanul, végre visszafordult, néhány lépést tett Krisztina felé és teljesen nyugodtan mondá:

— Isten veled! Itt nincs hely számomra. Legyen olyan jó dolgod, mint amilyen rossz lesz nekem! Tudd meg, hogy ajkammal már ma megbocsátok neked és ha Isten segít, szívemmel is meg akarok bocsátani.. De légy több irgalommal az emberi gyötrelém iránt és ne tégy másodszor ígéretet. Bizonyos, hogy nem viszek erről a helyről boldogságot magammal!... Él boldogul!

Így szólván, meghajtá magát és távozott. A mellékszobában találta az asztalnokékat és Zaglyobát, akik fölugrottak, mintha ki akarnák őt kérdezni, de ő kezével intett nekik.

— Minden hasztalan! — mondá. — Hagyjatok békén!...

Ebből a szobából egy keskeny folyosó az övébe vitt; ezen a folyosón, a leányok lakásához vezető lépcsőnél Boriska a kis lovag-nak útját állta.

— Isten vigasztalja meg kegyelmedet és fordítsa hozzá Krisztina szívét! — kiáltá könnyektől elfojtott hangon.

Elment mellette anélkül, hogy reá nézne s anélkül, hogy egy

szót szólna. Hirtelen őrületes harag fogta el, megfordult és gúnynyal és keserűséggel telt arccal megállt az ártatlan Boriska előtt.

— Igérje csak oda a kezét Ketlingnek — mondá zordan — és ha szereti, tapossa őt lábbal, tépje szét a szívét és aztán menjen kolostorba!

— Mihály úr! — kiáltá Boriska álmélkodva.

— Igen, csak engedje meg neki, csókoltassa magát és aztán menjen oda és vezekeljen!... Ő csak megöltek volna benneteket!...

Ez mégis sok volt Boriskának. Egyedül Isten tudta, mennyi önmehtagadás volt abban a kívánságban, amelyet Volyodyjovszkinak odakiáltott, hogy az Isten fordítsa hozzá Krisztina szívét és ezért igaztalan gyanú, gúny, sértés érte őt abban a pillanatban, amelyben kész lett volna életét odaadni, hogy a hálátlant megvigasztalja. Szíve ekkor lángba csapott, arca izzott, a rózsás orrcimpák élénken mozogtak és anélkül, hogy egy pillanatig meggondolná magát, szöke fejecskéjét megrázva kiáltá:

— Tudja meg hát, hogy én Ketling miatt nem megyek kolostorba!

Igy szólván, fölugrott a lépcsőn és eltűnt a lovag szeme elől.

És ő úgy állt ott, mint egy sóbálvány, aztán megdörzsölte a szemét, mint valaki, aki álomból ébred föl.

Vére hullámvásba jött, kardjához kapott és iszonyatos hangon kiáltá:

— Jaj az árulónak!

Negyedórával később oly sebességgel vágatott Varsóba, hogy a szél csak úgy süvöltött a fülébe és a göröngyök a ló patái alatt fölrepültek.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

AZ ASZTALNOKÉK, valamint Zaglyoba úr is látták őt elvágatni és nagy nyugtalanság ragadta meg szívöket, pillantásokkal kérdezték meg egymást, mi történt és hová lovagol?

— Nagy Isten! — kiáltá az asztalnokné — még a Vad Mezőkre megy és nem látom meg többé!

— Vagy kolostorba zárkózik ennek a bolond leánynak a példájára idebenn! — mondá a kétségbeesett Zaglyoba úr.

— Itt jó tanácsra van szükség! — tette hozzá az asztalnok.

Ekkor kinyílt az ajtó és Boriska, mint a szélvész, a szobába rohant, halványan, izgatottan, szemét kezével eltakarva, a szoba közepén lábával toporzékolt, mint egy kis gyerek és sikoltani kezdé:

— Segítség! segítség! Mihály úr ellovagolt, hogy megölje Ketlinget! Aki Istenben hisz, siessen utána, hogy föltartóztassa őt! Segítség! segítség!

— Mi lelt, leány? — kiáltá Zaglyoba és megragadta a kezét.

— Segítség! Mihály úr megöli Ketlinget! Az én hibámból vér fog folyni és Krisztina meghal, mindez az én hibámból!

— Beszélj! — kiáltá Zaglyoba és megrázta a leányt. — Honnét tudod? Miért a te hibádból?

— Mivel dühömben megmondtam neki, hogy szeretik egymást, hogy Krisztina Ketling miatt megy kolostorba. Aki Istenben hisz, siessen utána, tartóztassa fel őt! Menjen kegyelmed gyorsan, menjetek mindnyájan, menjünk mindnyájan!

Zaglyoba úr, ki ilyen esetekben nem szokott időt vesztegetni, kirohant az udvarba és megparancsolta, hogy azonnal fogjanak be.

Az asztalnokné ki akarta Boriskát kérdezni e csodálatos újság

felől, mivel eddig a legtávolabbról se sejtette, hogy Krisztina és Ketling közt vonzalom áll fön, de Boriska gyorsan követte Zaglyobát, hogy a befogásra ügyeljen. Segített a lovakat kivezetni az istállóból s a rúd mellé fogni, végre hajadon fejjel a bakon ülve a tornác elé hajtott, amelyen a két férfi már várakozott.

— Szállj le! — kiáltá neki Zaglyoba.

— Nem szállok le!

— Szállj le! mondom!

— Nem szállok le! szálljanak be, szálljanak be gyorsan, mert ha nem, egyedül én megyek!

E szavaknál összefogta a gyeplőt, és mivel látták, hogy a leány ellenállása könnyen késedelmet idézhetne elő, nem ellenkeztek vele.

Eközben a szolgál odajött az ostorral és az asztalnoknének még volt annyi ideje, hogy Boriskának egy köpönyeget és sapkácskát hozzon ki, mivel hűvös nap volt.

Aztán elindultak.

Boriska a bakon maradt; Zaglyoba úr, aki szeretett volna vele beszélni, fölszólította őt, hogy szálljon át az első ülésre, de azt sem akarta, talán mivel félt a pirongatástól; és így alulról kellett a kérdéseket hozzá intéznie és a leány úgy felelt neki anélkül, hogy fejét megfordítaná.

— Honnét tudod azt — mondá — amit Mihálynak arról a kettőről mondtál?

— Én mindent tudok!

— Mondott-e Krisztina neked valamit?

— Krisztina nem mondott nekem semmit.

— Talán a skót?

— Az se, de tudom, hogy ez okból utazik Angolországba. Mindenkit jégre vitt, csak engemet nem.

— Bámulatos dolog! — mondá Zaglyoba.

És Boriska:

— Ez a kegyelmed műve; nem kellett volna őket egymásra heccelni!

— Ül nyugodtan odafön és ne üsd az orrocskádat idegen dolgokba! — viszonzá Zaglyoba, akit leginkább az sértett, hogy az asztalnok jelenlétében érte őt ilyen szemrehányás.

Azért egy idő múlva még hozzá tette:

— Én hecceltem? Én hecceltem egymásra? Lám, lám! Szeretem az ilyen föltevéseket!

— Aha? nem lehet? — felelé a leány.

És hallgatagon hajtottak tovább.

Zaglyoba úr azonban nem tudott szabadulni attól a gondolattól, hogy Boriskának igaza van és hogy mindabban, ami történt, a hibának jelentékeny része őt terheli. Ez a gondolat nem kevésbé gyötörte őt és mivel a kocsi is rettentően rázott, az öreg mogorva hangulatba jött és nem szünt meg szemrehányásokat tenni magának.

— Igazságos dolog volna — gondolta magában — ha Volyodyjovszki és Ketling levágnák a fülemet. Valakit akarata ellenére megházasítani, tulajdonképp annyi, mint valakit arccal a fark felé fordítva, lóra ültetni. Igaza van a bogárnak! Ha megverekszenek, Ketling vére az én fejemre száll. Öreg napjaimra gyönyörű bakot lőttem! Bagoly rugja meg! Végre még lóvá is tettek, mivel alig sejtettem, miért akar Ketling a tengeren túlra menni és az a bagoly a kolostorba, míg a kis hajdú réges-régen átlátott a szitán....

Zaglyoba úr egy darabig így fűzte tovább gondolatait, aztán újra dörmögé:

— Selma ez, nem leány! Mihálynak nyilván rákszeme van, hogy azt a babát előbbre teszi ennél!

Eközben elérték a várost, de csak most kezdődtek a nehézségek, mivel senki se tudta közülrők, hol lakik Ketling jelenleg, vagy hová mehetett Volyodyjovszki és őt ebben az embertömegben keresni annyi volt, mint egy véka mákból egy szemecskét kikeresni. Mindenek előtt tehát a nagyhetman udvarházába mentek, de ott azt mondták nekik, hogy Ketling ma reggel akart útjára indulni, Volyodyjovszki itt volt és felőle kérdezősködött, de senki se tudja, hová ment. Azt gyanítják, azokhoz az ezredekhez, melyek a városon kívül voltak.

Zaglyoba úr megfordította a kocsit, de a táborban se tudhattak meg semmit. Még elhajtottak a Hosszú-utcán minden fogadóba, voltak Prágában, minden hasztalan.

Eközben beállt az éj és mivel a városban nem is lehetett szálásra gondolni, haza kellett térniök.

Nagy gondban tértek haza. Boriska kissé sirt, a jámbor asztal-

nok imádkozott, Zaglyoba valóban aggódott. De azért a társaságot mégis vígasztalni igyekezett.

— Hah! mi itt aggódunk — mondá — és Mihály talán már otthon van.

— Vagy megölték! — mondá Boriska.

És helyén fészkelődve, könnyek közt ismétlé:

— Vágják ki a nyelvemet! Az én vétkem ez! az én vétkem ez! Ó Jézus, még elvesztem az eszemet!

És Zaglyoba:

— Hallgass már, leány! nem a te vétked, és tudd meg, ha valakit megölték, az nem Mihály!

— Én a másikat is sajnálom! Szépen megfizettünk neki vendégszeretetéért, mást nem lehet mondani. Isten! Isten!

— Az igaz! — veté közbe Makoviecki úr.

— Teringettét, legyenek csak nyugodtan! Ketling már bizonyosan közelebb van Poroszországhoz, mint Varsóhoz. Hiszen hallották, hogy elutazott. Azt is remélem Istentől, hogy ha találkoznak, megemlékeznek a régi barátságról, a közös szolgálatról. Hiszen egymás mellett lovagoltak, egy nyeregtakarón aludtak, együtt mentek ki kémszemlére, ugyanazzal a vérrel fecskendezték be kezüket. Barátságuk az egész hadseregben oly ismeretes volt, hogy Ketlinget szépségeért Volyodyjovszki feleségének nevezték. Lehetetlen, hogy ez eszükbe ne jusson, ha meglátják egymást!

— Elég gyakran megesik — mondá a kis asztalnok — hogy éppen a legnagyobb barátság a legádázabb gyűlöletre változik. Így a mi vidékünkön Deyma úr megölte Ubys urat, akivel húsz évig a legnagyobb egyetértésben élt. Ezt a szerencsétlen esetet minden egyes részleteivel elbeszélhetem.

— Ha nem volnék oly izgatott, épp úgy örömet meghallgatnám, amint örömet meghallgatom kedves jötevőmet, a kegyelmed feleségét, akinek az a szokása, hogy mindent aktaszerűleg beszél el és még a nemzetségfát se hanyagolja el; de engem nyugtalanít az, amit kegyelmed a barátságról és gyűlöletről mondott. Isten mentsen, Isten mentsen, hogy ezúttal is úgy legyen!

— Az egyiket Deyma úrnak és a másikat Ubys úrnak hívták! Mind a ketten derék emberek, katonapajtások voltak...

— Ó! ó! ó! — mondá Zaglyoba úr komoran. Bízunk az

Isten irgalmában, hogy most nem lesz úgy, de ha valami bekövetkezik, hogy Ketling meghal!

— Szerencsétlenség! — mondá az asztalnok hosszabb hallgatás után. — Igen, igen! Deyma és Ubys! Úgy emlékszem, mintha ma lett volna! És szintén asszony forgott szóban.

— Örökösen ezek az asszonyok! A legelső bagoly olyan italt kotyvaszt neked, hogy rosszul leszel tőle — jegyzé meg Zaglyoba.

— Ne szomorítsa meg kegyelmed Krisztinát! — kiáltá Boriska hirtelen.

Zaglyoba pedig:

— Ha Mihály beléd szeretett volna, mindez nem történik....

Ilyen beszélgetések közt értek haza. Szívök dobogott, mikor az ablakokban meglátták a világosságot, mivel azt gondolták, hogy Volyodyjovszki haza érhetett.

Eközben az asztalnokné, ki maga is nagyon nyugtalankodott, igen aggodalmasan fogadta őket. Mikor meghallotta, hogy minden tudakozódás hasztalan volt, keservesen sírt és jajgatott, hogy többé nem látja bátyját; Boriska segített neki a jajveszéklésben és Zaglyoba se volt képes aggodalmát leküzdeni.

— Holnap reggel még virradat előtt, de egyedül akarok kimenni — mondá — talán megtudhatok valamit felőlük.

— Inkább ketten keressük őket — veté közbe az asztalnok.

— Nem! maradjon inkább a nőknél. Ha Ketling él, tudtára adom.

— Az Istenért! Hiszen ennek az embernek a házában lakunk! — mondá ismét az asztalnok. — Holnap valami hajlékot kell keresnünk, még ha a mezőn sátort kellene is ütnünk, csak hogy itt ne lakjunk tovább!

— Várjon tőlem értesítést, mivel különben ismét elveszítjük egymást! — mondá Zaglyoba. — Ha Ketlinget megölték....

— Az Úr sebére, beszéljen halkabban! — suttogá az asztalnokné — különben a cselédség még megneszel valamit és tudtul adja Krisztinának, aki már úgyis félig holt.

— Hozzá megyek — mondá Boriska.

És fölrohant. A többiek gond és félelem közt ott maradtak. Az egész ház nem aludt. Az a gondolat, hogy Ketling talán nincs többé életben, aggodalommal tölté el szívöket. Hogy a szerencsét-

lenséget betetőzze, az éjszaka tikkasztó, koromsötét volt, az ég dörgött és fényes villámok hasogatták szét a terhes felhőkkel borított szemhatárt. Éppen éjfél volt, mikor ennek a tavasznak első zivatarja dühöngeni kezdett. A cselédség is fölébredt.

Krisztina és Boriska lejöttek leányszobájukból az ebédlőbe. Ott imádkoztak az összes egybegyültek, aztán hallgatagon üldögéltek és minden villámcsapásnál azt ismételték régi szokás szerint: «És az Ige testté lőn!»

A vihar üvöltése közben néha mintha lódobogás hallatszott volna, aztán a borzalom és rémület égnek mereszté Boriska minden haja szálát, az asztalnokné és a két idősebb férfi is aggodalmas izgatottságban voltak, mert úgy tetszett nekik, mintha az ajtó minden pillanatban kinyílhatnék és azon Ketting vérétől bemocskolva, Volyodyjovszki léphetne be.

A mindig szelíd Mihály úr életében először nyomta, mint valami kő, az emberek lelkét, úgy, hogy a reá való puszta gondolat is iszonyattal tölté el őket.

De az éjszaka elmúlt anélkül, hogy a kis lovagról hír érkezett volna. Pitymallatkor, midőn a vihar kissé lecsillapult, Zaglyoba úr másodszer elindult a városba.

Az egész nap még nagyobb nyugtalanság ideje volt. Boriska egész estig az ablaknál vagy a kapu előtt ült és az útra nézett, amelynél Zaglyoba úrnak kellett jönnie.

Eközben a cselédség az asztalnok úr parancsára lassankint becsomagolta az útra a ládákat. Krisztina ennek a munkának felügyeletével foglalkozott, mivel ily módon Makoviecki úr és Zaglyoba úr közelében tartózkodhatott.

Habár az asztalnokné az ő jelenlétében eddigelé egy szóval se tett említést bátyjáról, már a puszta hallgatás is tudtára adta, hogy úgy Mihály úrnak iránta való szerelme, mint korábbi titkos megállapodásaik, valamint legutóbbi visszautasítása ismeretesek voltak. És ha így volt, nehezen tételezhette föl, hogy ezek az emberek, kik oly közel álltak Volyodyjovszkihoz, nem haragszanak reá. A szegény Krisztina érezte, hogy úgy kell lennie és úgy is van, hogy ezek az eddig iránta szeretettel viseltető szívek elfordultak tőle, azért inkább vissza akart vonulni.

Este felé minden készen volt, úgy, hogy szükség esetén még

ugyanaz nap útnak indulhattak volna. De Makoviecki úr csak hírekre várt Zaglyobától. A vacsorát föltálták, de senki sem akart enni és az este nehezen, elviselhetetlenül nyomasztóan telt el, mintha mindnyájan csak az óra ketyegésére figyelnének.

— Menjünk át a lakó szobába — mondá végre az asztalnok. Itt nem lehet többé kiállani.

Átmentek és leültek, de mielőtt valaki egy szót szólhatott volna, a kutyák az ablak alatt ugatni kezdtek.

— Jön valaki! — kiáltá Boriska.

— A kutyák úgy ugatnak, mintha a házhoz tartozó jönne! — jegyzé meg az asztalnokné.

— Csend legyen! — mondá az asztalnok. — Lódobogást hallok!...

— Csend! — ismétlé Boriska. — Igen, mindig tisztábban hallatszik... ez Zaglyoba úr.

Boriska és az asztalnok fölugrottak és kiszaladtak; az asztalnoknének a szíve dobogott, de Krisztinánál maradt, hogy a túlságos nagy sietséggel el ne árulja, miképp Zaglyoba úr oly igen fontos ujságokat hozhat.

A lódobogás közben egészen az ablak közelében volt hallható, aztán hirtelen egészen elhalt. A tornácon hangok voltak hallhatók és egy pillanattal később az ajtó kivágódott és Boriska mint az orkán rohant be a szobába, arca egészen el volt változva, mintha kísértetet látna maga előtt.

— Boriska, mi az? ki az? — kérdé Makovieckiné elborzadva.

De mielőtt Boriska lélegzetet vett és felelhetett volna, az asztalnok lépett be, utána jött Volyodyjovszki és végre Ketling.

HUSZADIK FEJEZET.

KETLING úgy meg volt változva, hogy alig tudta magát a hölgyek előtt mélyen meghajtani, mozdulatlanul állt ott, a kalappal mellén, szeme behunyva, egy csodatévő képhez hasonlóan; Volyodyjovszki menetközben megölelte hűgát és Krisztinához lépett.

A leány arca halvány volt, mint a vászon és izgatottan leült. De Volyodyjovszki szelíden megfogta kezét és ajakához nyomta; aztán összeszedte magát és végre nagyon szomorúan, de teljesen nyugodtan kezdé:

— Tisztelt kisasszonyom, vagy helyesebben: kedves Krisztinám! Hallgass meg félelem nélkül, mert én nem vagyok se szittyá, se tatár vagy vad ember, hanem jó barát, aki, bár ő maga nem boldog, mégis boldogságot kívánja. Napfényre jött, hogy Ketlinggel szeretitek egymást. Boriska kisasszony jogos haragjában szemembe vágta azt és nem akarom tagadni, dühömben azzal hagytam el ezt a házat, hogy Ketlingen bosszút állok... Aki mindent elveszít, azt könnyen elragadja a bosszúszomj, és én, oly igaz, mint hogy Istent szeretem, oly végtelenül szerettelek és nem csupán úgy, mint az ifjú szereti a leányt... Mert, ha már lett volna feleségem és az Úr Isten egyetlen egy fiúcskával vagy leánykával ajándékozott volna meg, nem sirattam volna meg úgy, mint téged siratlak...

Itt elakadt Mihály úr szava, de csakhamar ismét megemberelte magát és folytató:

— Nos hát, én elviselem a fájdalmat, azon nem lehet segíteni! Hogy Ketling megszeretett téged, nem csoda! Ki ne szeretne meg téged?! És hogy te is megszeretted őt, az az én sorsom. De azon se csodálkozhatom, mivel hogyan hasonlíthatnám magamat Ketling-

hez! A csatatéren, ezt ő maga is bizonyítja, nem maradok mögötte; de az egészen más!... Az Úr Isten az egyiket gazdagon megajándékozta és a másíkról szűkesen gondoskodott, de mérséklettel kárpótolta. És így, mikor útközben a szél átjárt és az első harag elmúlt, mindjárt azt mondta a lelkiismeret: miért akarod őket megbüntetni? Miért baráti vért ontani? Megszerették egymást, ez az Isten akarata. A legöregebb emberek azt mondják, hogy a szív kívánsága ellen a hetman parancsa is semmi. Az Isten akarata volt, hogy megszerették egymást, de hogy nem követtetek el semmi ámulást, az a ti becsületességtek műve... Ha Ketling tudta volna, hogy te elígérkeztél nekem, talán azt kiáltom neki: «Adj számot!» — de ő még azt se tudta, mi az ő vétke? — semmi! És mi a te vétke? — semmi! Ő el akart távozni, te Istenhez készültél... Sorsom a vétkes, senki más, mivel ebben Isten ujját látom, hogy magányosságomban maradjak... No, túl vagyok rajta! túl vagyok!...

Mihály úr ismét félbe szakítja beszédét és sebesen kezdett lihegni, mint az olyan ember, ki hosszú víz alá bukás után levegőre jut, aztán megragadta Krisztina kezét és mondá:

— Úgy szeretni — mondá — hogy mindent maguknak kívánjunk, nem mesterség. Hármunknak vérzik a szívünk — gondoltam magamban — szenvedjen tehát inkább egy és nyújtson vigasztalást amazoknak. Krisztina, adjon Isten neked boldogságot Ketlinggel... Amen... Adjon Isten neked boldogságot, Krisztina, Ketlinggel!... Ha fáj is nekem, nem baj... Adjon neked Isten... Bizonyíval nem baj!... már túl vagyok rajta!...

«Nem baj!» — mondta a katona, pedig a fogát csikorgatta és elfojtá fájdalmát, míg a szoba másik sarkából Boriska jajveszéklése hallatszott.

— Légy boldog, Ketling testvér! — kiáltá Volyodyjovszki.

Ketling közelebb jött, letérdelt, szótlanul kitérte karját és a legnagyobb tisztelettel és szeretettel átölelte Krisztina térdét.

És Volyodyjovszki szaggatott szavakkal kezdé:

— Öleld meg a fejed! A jó ember sokat szenvedett... Isten áldjon meg benneteket!... Te nem mégy kolostorba... Jobb, ha áldotok, mintha megátkoztok engem. Az Úr Isten velem lesz, habár most sorsom nagyon keserű...

Boriska nem bírta tovább kiállni és kirohant a szobából,

Volyodyjovszki úr, aki ezt észrevette, az asztalnokhoz és hűgához fordult:

— Menjetek a másik szobába — mondá — és hagyjátok őket magukra... Én is elmegyek valahova, letérdelek és Istennek ajánlom lelkemet...

És távozott.

A tornác közepén a lépcsőnél Boriskával találkozott, ugyanazon a helyen, ahol a leány haragtól elragadtatva, Krisztina és Ketling titkát elárulta. De most a falhoz támaszkodva állt ott és a sírástól reszketett.

E látványra részvétre gerjedt Mihály úr a saját sorsa iránt; eddigelé teljes erejéből visszatartotta magát, de most megnyíltak fájalmának zsílipjei és záporként hullottak a könnyek szeméből.

— Miért sír kegyelmed? — kiáltá panaszosan.

Boriska fölemelte fejecsékjét, gyermekmódra hol az egyik, hol a másik öklöcsékjét a szemére nyomta, nyitott szájjal lélegzett és könnyek közt felelé:

— Úgy sajnálom!... Ó Istenem! ó Jézus!... Kegyelmed olyan derék, Mihály úr, olyan becsületes!... Ó Istenem!...

Ekkor megragadta a leány kezét és hálával és meghatottsággal megcsókolta.

— Isten fizesse meg! Az Isten jutalmazza meg jó szívét! — mondá. — Csendeses, ne sírjon!

De Boriska egyre jobban zokogni és sírni kezdett. Minden izma reszketett a fájdalomtól, egyre hevesebben kapkodott nyílt ajkakkal a levegő után, végre a lábával toporzékolt a földön és oly hangosan kiáltá, hogy az egész tornácban hallatszott:

— Ostoba Krisztina! egy Mihály urat nem adnék tíz Ketlingért! Egész lelkemből szeretem Mihály urat... jobban, mint a nagynénit, jobban... mint a nagybácsit... jobban, mint Krisztinát!...

— Az Ég szerelmére! Boriska! — kiáltá a kis lovag.

És hogy fájalmát csillapítsa, karjába vette a leányt, az pedig teljes erejével melléhez símult, úgy hogy hallotta szíve dobogását, mint egy bágyadt madárka szíve dobogását, még erősebben megölelte és sokáig átölelve tartották egymást.

Hallgatás következett be.

— Boriska! — kellek-e neked? — kérdé a kis lovag.

— Igen! igen! igen! — felelé Boriska.

E feleletre őt is izgalom fogta el, rózsás, szűzi ajkára nyomta száját és újra átölelve tartották egymást.

Odakünn eközben egy bricska gördült be és Zaglyoba úr a folyosóra, aztán az ebédlőbe rohant, melyben az asztalnok és neje ült.

— Mihály nincs! — kiáltá egy szuszra. — Mindenütt kerestem őt! Krzycki úr azt mondta, hogy Ketlinggel együtt látta őt. Bizonyosan megverekedtek!

— Mihály itt van! — felelé az asztalnokné — magával hozta Ketlinget és Krisztináról lemondott az ő javára!

A sóbálványnak, amelyre Lót felesége változott, talán nem volt oly merev arca, mint Zaglyoba úrnak ebben a pillanatban. Egy darabig hallgatott, aztán megdörzsölte a szemét és azt kérde:

— He?

— Krisztina és Ketling itt ülnek egymás mellett, és Mihály kiment imádkozni — felelé az asztalnok.

Zaglyoba úr egy pillanatnyi késedelem nélkül a szobába ment, és habár már mindent tudott, másodsor álmélkodott, mikor Ketlinget és Krisztinát ülve látta úgy, hogy homlokuk egymás mellett volt. Fölugrottak, nagyon zavarodottak voltak és egy szót se tudtak szólni, kivált mivel Zaglyoba úrral az asztalnokék is beléptek.

— Hálám Mihály iránt a síron túlig tart! — mondá végre Ketling. — Boldogságunk az ő műve!

— Isten áldjon meg benneteket! — mondá az asztalnok. — Mi nem mondunk ellent Mihálynak!

Krisztina az asztalnokné karjaiba borult, és mind a ketten sírni kezdtek. Zaglyoba úr mintegy elkábult. Ketling az asztalnok térdéhez borult, mint a fiú az atyja lábához, ez pedig fölemelte őt és a föltoluló gondolatok súlya alatt és zavarában így szólt:

— És Ubis urat megölte Deyma úr! Köszönd meg Mihálynak, ne nekem!

Egy idő mulva azt mondá:

— Asszony, ugyan hogy is hitták azt a nőt?

De az asztalnoknének nem volt ideje a válaszra, mivel ebben a pillanatban Boriska jött be, még sebesebben, mint rendesen, még

rózsásabban, mint rendszeren, homlokfürtjei még mélyebben a szemébe lógtak, mint rendszeren, odaugrott Ketlinghez és Krisztinához, ujját majd annak, majd emennek az orra alá tartotta és kiáltá:

— Ahá! szép! ábrándozatok és szeressétek egymást! Házasodjatok meg! Azt hiszitek, Mihály úr egyedül marad a világon?! Nem, mivel őt szemeltem ki magamnak. Szeretem őt és én magam mondtam meg neki. Én mondtam meg neki először, és ő megkérdezte, hogy kell-e nekem, és én megmondtam neki, hogy őt jobban szeretem, mint tíz mást, mivel szeretem őt és én a legjobb felesége leszek és nem távozom el mellőle és vele megyek a háborúba! Már régóta szerettem őt, ha semmit nem szóltam is, mivel ő a legderekabb és a legjobb és a legdrágább... És most házasodjatok meg, és én a Mihály úrhoz megyek feleségül, ha holnap kellene is meglennie... mert...

Itt elfogyott Boriskának a lélegzete.

Mindnyájan reá néztek és nem értették meg, vajjon nem vesztette-e el az eszét, vagy vajjon igazat mond-e; aztán egymásra néztek, de hirtelen Volyodyjovszki jelent meg Boriska mögött az ajtóban.

— Mihály! — kérde az asztalnok, mikor ámulatából magához tért — igaz-e az, amit hallunk?

Erre a kis lovag nagy komolyan felelé:

— Az Isten csodát művelt és ez itt az én vígaszom, szerelmem, legdrágább kincsem!

E szavakra Boriska feléje ugrott, mint az őzike.

Eközben az álmétkodás álarca lehullott Zaglyoba úr arcáról, fehér szakállá reszketett, kitárta karját és mondá:

— Biz' Isten! elordítom magamat!... Hajdúcska, Mihály, boruljatok a keblemre!...

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MÁSODIK KÖNYV.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ELSŐ FEJEZET.

A FÉRFI végtelenül szerette őt, és a nő is őt, és mindig jól érezték magukat együtt — csak gyermekök nem volt, habár már a negyedik év óta házasok voltak. Volyodyjovszki a saját és Boriska vagyonából néhány birtokot vásárolt Kamieniec közelében, melyekhez olcsón jutott, mivel a félénk természetű emberek örömmel adták el birtokaikat a török beütéstől való félelmükben. E birtokon katonai rendet és szigorot hozott be, szigorú fegyelemben tartá a nyugtalan lakosságot, ismét fölépíté a leégett kunyhókat, «erődöket», vagyis megerősített udvarokat alapított, amelyekben a csapatok mint ideiglenes őrségek voltak, szóval, amint az előtt tevékeny volt a haza védelmében, úgy kezdett most derekasan gazdálkodni, anélkül, hogy a kardot letette volna kezéből.

Nevének híre volt birtokának legjobb védelme. Néhány mirzával vizet öntött kardjára és testvérbarátságot kötött. Másokat megvert. A féktelen kozák csapatok, a fegyelmezetlen hordavezetők, pusztai rablók és bandavezérek a besszarábiai sivatagokból reszkettek a «Kis Sólyom» megnevezésekor — és ménesei és juhnyájai, bivaly- és tevegulyái nyugodtan legelésztek a pusztában. Még szomszédjait is megkímélték. Vagyona, hála a derék házi asszony segítségének, egyre gyarapodott. Az emberek becsülése és szeretete környékezte, a haza hívatallal ékesíté, a hetman tisztelte őt, a chocimi basa barátja volt neki, a távoli Krimben, a Bakcsiszarájban tisztelettel említék nevét.

A gazdálkodás, a háború és a szerelem — ez volt életének három Párkája.

Az 1671. év forró nyara Volyodyjovszkiékat Boriskának örök-

lött birtokán, Szokolban találta. Ez a Szokol birtokainak gyöngye volt. Ott fogadták bőkezű vendégszeretettel Zaglyoba urat, ki sem az utazás fáradalmaival, se nagy korával nem törődve, meglátogatta őket és így beváltotta solemnis ígéretét, melyet lakodalmukon Volyodyjovszkiéknak tett. De a víg ünnepeket és a szívesen fogadott látogatás örömét csakhamar megzavarta a hetman parancsa, ki Volyodyjovszkinak meghagyta, hogy Chreptiovban vegyen át egy parancsnokságot, ott a moldvai végeket őrizze, a hírekre, melyek a pusztából odaérkeznek, ügyeljen, a kozák csapatoknak útját állja, és a vidéket a hajdamákoktól megtisztítsa.

A kis lovag, ki mindig kész volt a köztársaságnak hadi szolgálatait följánlani, azonnal megparancsolta, hogy a cselédség hajtsa be a méneseket, gulyákat, nyájakat és tevéket, és legyen harcra készen.

De szíve vérzett arra a gondolatra, hogy feleségétől el kell válnia, mert egy férjnek és atyának szeretetével szerette őt, úgy hogy lélegzeni se tudott nála nélkül, és őt a vad, komor sivatagba magával vinni, a sokféle veszélynek kitenni — ezt nem vette a szívére.

A nő pedig azon volt, hogy vele megy.

— Ugyan gondold meg — mondá — vajjon biztosabb lesz-e reám nézve itt maradni, mint ott lenni nálad, a sereg oltalma alatt? Nem akarok más födelet, mint a te sátorodat, mivel feleséged lettem, hogy megoszszam veled a nyugtalanságot és a fáradságot és a veszélyeket. Itt elsorvasztana a nyugtalanság, és ott a te oldaladon biztosabban érzem magamat, mint a királyné Varsóban; és ha szükséges lenné a csatatérre menni veled, hát megyek. Itt nem tudnék aludni nélküled, egy falatot se tennék számba, és utóvégre nem állnám ki, hogy Chreptiovba hozzád ne siessek, és ha megparancsolod, hogy be ne ereszsenek, a kapuknál fogok éjszakázni és addig kérlek, addig sírok, míg meg nem könyörölsz...

Mikor Volyodyjovszki ezt a szerelmet látta, karjába zárta feleségét és csókokkal borítá rózsás arcát, mire ő is szeget-szeggel fizetett neki.

— Nem ellenezném azt — mondá végre — ha csupán egyszerű kémszolgálatokról és a hordák elleni hadakozásról volna szó. Emberben nem lesz hiány, mivel a podoliai tábornoknak és az

alkamrás úrnak zászlóalja velem megy, azonkívül Motovidlyó az ő embereivel és a Linkhausen-dragonyosok. Összesen hatszáz katona, sőt a málhacsapattal majdnem ezer. De egytől félek, amit a szájhősök az országgyűlésen Varsóban nem akarnak hinni, és amit mi, kik a határon lakunk, minden órában várunk: nagy háborútól az egész török hatalommal. Ezt Myslisevszki úr is megerősítette, és a chocimi basa naponkint ismétli, és a hetman is hiszi, hogy a szultán nem hagyja Dorosenkót segítség nélkül, hanem nagy háborút üzen a köztársaságnak, és mit csinállok akkor veled, legdrágábbam, legkedvesebbem, te jutalmam, akit az Isten kezéből kaptam?

— Ami veled történik, az történjék velem is. Nem akarok más sorsot, mint azt, amely reád vár...

Itt megszakítá Zaglyoba úr hallgatását és Boriskához fordult, mondván:

— Ha a törökök téged kézre kerítenek, a te sorsod, akár akarod akár nem, egészen más, mint Mihályé. Hah! A kozákok után a svédek, az északiak és a brandenburgi csöcselék után a törökök! Megmondtam Olsovszki papnak: «Ne hajtsátok Dorosenkót a kétségbeesésbe, mivel ő csak kénytelenségből ment a törökhöz» Nos? — nem akarta hallani! Doros* ellen Hanenkót állították föl és most Dorosnak akarva, nem akarva, a török torkába kell rohannia s végre reánk uszítja azt. Emlékszel-e reá, Mihály, hogyan figyelmeztettem Olsovszki papot a te jelenlétedben?

— Azt máskor kellett tennie kegyelmednek, mivel nem emlékszem, hogy az a jelenlétemben történt — felelé a kis lovag. — De amit Dorosenkóról beszél, az szent igaz, mivel a hetman úr is ugyanabban a nézetben van, sőt azt mondják, hogy a levelek készen vannak nála Doroshoz, éppen ilyen értelemben. Egyébiránt akármin van a dolog — elég az hozzá, hogy a tárgyalásra most már nagyon késő. De kegyelmednek olyan éles esze van, hogy örömet hallom nézetét: magammal vigyem-e Boriskát Chreptiovba vagy inkább itt hagyjam-e? Csak egyet kell mondanom, hogy iszonyatos pusztá. Az a fészek mindig nyomorúságos volt, és húsz év óta a kozákok és tatárok oly gyakran keresztülvonultak rajta,

* Doros a Dorosenko név rövidítése.

hogy nem tudom, vajjon két deszkát egymáson találunk-e ott. És szakadékok, sivatagok, rejtekhelyek, barlangok és egyéb elrejtett zugok vannak ott, melyekben száz számra tanyáznak a rablók, azokról nem is szólva, akik Oláhországból jönnek át.

— Rablók ilyen sereg ellen, gyerekjáték — felelé Zaglyoba — a tatárok szintén gyerekjáték, mivel ha sereggel jönnek, azt előbb meghallani, és ha csekélyebb számban jönnek, megsemmisíted őket.

— Nemde! — kiáltá Boriska — gyerekjáték az egész! A rablók, gyerekjáték! A tatárok, gyerekjáték! Ilyen sereggel Mihály az egész Krim ellen megvéd engem!

— Ne háborgass megfontolásomban — felelé Zaglyoba úr — mivel különben ellened döntök.

Boriska gyorsan mindkét kezét a szájára tette és fejét a vállai közé húzta s úgy tett, mintha roppantul félne Zaglyoba úrtól — neki pedig hízelgett az, habár látta, hogy a fiatal asszonyka tréfál, és sovány kezét Boriska szőke fejére tette és mondá:

— Nos, ne félj, örömet szerzek neked!

Boriska kezét csókolt neki, mivel tényleg igen sok függött az ő tanácsaitól, melyek oly megbízhatók voltak, hogy azok miatt soha senki nem csalódott; ő azonban mindkét kezét az övébe dugta, ép szemével élesen majd Mihályra, majd feleségére nézett és hirtelen mondá:

— És ivadék nincs, sincs! — mit?

Eközben sajtáságosan előre biggyeszté alsó ajakát.

— Isten akarata — felelé Volyodyjovszki és lesüté szemét.

— Isten akarata! — ismétlé Boriska és szintén lesüté szemét.

— De szeretnétek néhányat? — kérdé Zaglyoba.

Erre a kis lovag így szólt:

— Őszintén akarom megmondani: nem tudom, mit adnék érte, de néha azt gondolom, hiábavaló sóhajtozás. Így is boldogságot adott az Úr Jézus, amennyiben ezt a cicát, vagy mint kegyelmed mindig nevezte, ezt a kis hajdút adta nekem, és mivel még dicsőséggel és javakkal is megáldott, nem merem őt többért fárasztani. Mert lássa, néha eszembe jutott, ha minden emberi kívánságnak teljesülnie kellene, nem volna különbség e földi és a mennyei köztársaság között, mely egyedül képes teljes boldogságot nyújtani. És így azt gondolom magamban, ha itt nincs egy vagy két fiam,

annál biztosabban lesznek ott, és a mennyei hetman, szent Mihály arkangyal alatt fognak szolgálni és dicsőséget aratnak a pokoli seregek elleni harcokban.

A keresztény lovagot saját szavai és ez a gondolat egészen meghatották, és szemét ismét égre emelte, de Zaglyoba úr egykedvűleg hallgatta és szemével folyton szigorúan pislogott és végre mondá:

— Ugyan ne káromkodjál. Mert hogy azzal hízelegsz magadnak, miképp oly jól kitalálod a Gondviselés szándékait, az bűn lehet, amelyért egy ideig úgy kell sülnöd, mint a borsónak a tüzes rostélyon. Az Úr Istennek bővebb ujjú ruhája van, mint a krakói püspöknek, de nem szereti, hogy belekukucskáljanak és lássák, mit készít ott az emberkének számára; és ő azt tesz, amit akar, és te csak a magad dolgával törődjél; ha tehát ivadékokra akartok szert tenni, nem szabad elválnotok, hanem szépen együtt kell maradnotok.

E szavakra Boriska örömeiben a szoba közepére ugrott, körülugrándozott, mint egy iskolás gyerek, tapsikolt és egymás után kiabálta:

— Nemde! együtt kell maradni! Tudtam, hogy kegyelmed a pártomon lesz! mindjárt tudtam! Chreptiovba utazunk, Mihály! Legalább egyszer magaddal kell vinned a tatárok ellen! csak egyetlen egyszer! drágám! aranyosom!

— No lássa! Most már hadjáratokban is részt akarna venni! — kiáltá a kis lovag.

— A te oldaladon az egész hordától se félnék!

— Silentium! — mondá Zaglyoba és szerelmes szemmel, vagy helyesebben szerelmes félszemmel követte Boriskának gyors mozdulatait, akít rendkívül kedvelt. — Remélem, hogy Chreptiov, ami egyébiránt úgy sincs olyan messze, nem lesz az utolsó határőrség a Vad Mezőkön.

— Nem! A parancsnokságok még küljebb állanak Mohilovban, Jampolban, s az utolsó Raskovban lesz — felelé a kis lovag.

— Raskovban! Ó, Raskovot ismerjük. Onnét hoztuk Szkrzetuszki Halskát, emlékszel-e még, Mihály? Jut-e még eszedbe, mint kaszaboltam le azt a szörnyeteget, a Cseremít, az ördögöt, aki azt őrizte. De ha az utolsó praesidium Raskovig lesz kihelyezve, azon-

nal megtudják, ha a Krim megmozdul, vagy az egész török hatalom és jelentenek Chreptiovban, azért a veszély sem olyan nagy, mivel Chreptiovot nem lehet hirtelen megrohanni. Istenemre, nem tudom, miért ne lenne ott Boriska veled? Ezt egész őszintén mondom, hiszen tudod, inkább odaadnám vén agyamat, mint hogy veszélynek tegyem ki őt. Vidd őt magaddal! Mind a kettőtöknek jót tesz. Csak meg kell ígérnie Boriskának, hogy nagy háború esetén ellenmondás nélkül megengedi, hogy Varsóba vigyék őt, mivel akkor kezdődnek a nagy marsok, heves ütközetek, szekérvár-ostromok, talán éhínség is, mint Zbaraznál, és ilyen szükségben bajosan védheti a férfi a saját bőrét, annál kevésbé az asszonyt.

— Örömet eselnék Mihály oldalán — viszonzá Boriska — de hiszen van eszem és tudom, hogy ami nem járja, az nem járja. És aztán: amint Mihály akarja, nem amint én akarom. Hiszen már ebben az esztendőben is kivonult Szobieszki úr alatt, vajjon sürgettem-e, hogy vele menjek? Nem. Hát jó! csak most ne tiltsák meg, hogy Mihálylyal Chreptiovba menjek, nagy háború esetén küldjenek oda, ahová tetszik.

— Zaglyoba úr majd elvisz Podlachiába Szkrzetuszkiékhoz — mondá a kis lovag — oda csak nem jut a török!

— Zaglyoba úr! Zaglyoba úr! — mondá az öreg nemes utánozva. — Hát szállító tiszt vagyok-e én? Ne bízzátok a feleségeketek oly könnyen Zaglyoba úrra, és ne gondoljátok, hogy ő öreg, mivel egész másképp sülhet el a dolog. És aztán: azt gondold, hogy a törökökkel való háborúban én már Podlachiában a kuckóba ülök és a pecsenyét nézem, hogy nem égett-e meg? Még nem vagyok bot és valami okosabbat tehetek. Már a padocskáról ülök a lóra — assentior! De ha egyszer rajta ülök, épp oly jól neki-rugtatok az ellenségnek, mint bármely fiatal! A tatárokkal való csatározásokra már nem vonulok ki, a Vad Mezőkön nem járok többé kémkedni, de az általános támadáskor csak tartózkodjál a közelemben, ha tudsz, és szép dolgokat látsz.

— Kegyelmed még csatába akar menni?

— Azt gondold, nem akarok egy dicsőséges életet még dicsőségesebb halállal befejezni oly sok szolgálat után? Ismerted-e Dziewiantkievics urat? Nem látszott ugyan idősebbnek száznegyven esztendősnél, pedig már száznegyvenkét éves volt, és még szolgált.

— Nem volt az olyan öreg.

— De volt! Akkor ne tudjak mozdulni erről a helyről! Elmegyek a nagy háborúba és 'punktum! És most veletek megyek Chreptiovba, mivel szerelmes vagyok Boriskába!

Boriska sugározva szökött föl és magához szorítá Zaglyoba urat, ő pedig fölemelte a fejét és ismétlé:

— Erősebben! erősebben!

Volyodyjovszki eközben egy darabig elgondolkozott, végre azt mondá:

— Lehetetlen, hogy azonnal mindnyájan utazzunk, hiszen ott merő puszta van és egy darabka tetőt se találunk a fejünk fölé. Előre utazom, helyet akarok keresni tartózkodásunk részére, csinos faházat építtetek, házakat a katonáknak, színeket társaim lovai számára, hogy ott a megváltozott levegőben el ne pusztuljanak; aztán kútakat akarok ásatni, utakat csináltatni; a barlangokat, amennyire lehet, a rablóbandáktól megtisztítani. Aztán tisztességes kísérefet küldök kegyelmeteknek és utánam jönnek. Legalább három hétig kell várniok.

Boriska ellen akart mondani, de Zaglyoba belátta Volyodyjovszki szavainak helyességét és mondá:

— Ami igaz, igaz! Boriska, mi itt maradunk és együtt vezetjük a gazdaságot, s emellett egészen jól érezzük magunkat. Egy kis eleséget is készen kell tartanunk, mert bizonynyal azt se tudjátok, hogy a bor és a méhsőr sehol sem áll el olyan jól, mint a barlangokban...

MÁSODIK FEJEZET.

VOLYODYJOVSZKI megtartá szavát; három hét alatt kész volt az épületekkel és takaros kíséretet küldött: száz lipeket Lanckorony-szki úr zászlóaljából és száz Linkhausen-dragonost, akiknek parancsnoka Sznitko úr volt, ki címerében lefátyolozott holdat viselt. A lipekek Mellechovics Azya parancsnoksága alatt voltak, ki családfáját a litvániai tatároktól vezette le, s igen fiatal ember volt, mert alig volt húsz egynéhány esztendő. Ez levelet hozott a kis lovagtól, aki a következőket írta nejének:

«Hón szeretett szívem, Boriskám! Ugyan jöjj hamar, mivel úgy élek nélküled, mint kenyér nélkül, és ha addig össze nem száradok, egészen lecsókolom rózsás szájacskádat. Nem kevés embert és tapasztalt tiszteket küldök Neked, de az első helyet mindenben Sznitkonak add és vedd őt társaságotokba, mert ő jó családból való és nemesi pajtásom; Mellechovics jó katona, de Isten tudja, honnét származik. Nem is lehetett volna tiszt más zászlóaljnál, csak a lipekeknél, mivel mindenki könnyen szemére hányhatta volna alacsony származását. Szívből öllelek, csókolom kezecskédet és lábacskádat. Erődöt építettem, mely egészen pompás; rengeteg kéményeket. Számunkra néhány szobát egy külön házikóban. Mindenütt gyantaszag van, és egész sereg tücsök, melyek, ha este cirpelni kezdenek, még a kutyákat is mind felköltik álmukból. Ha egy kis borsószalmánk volna, hamarosan megszabadulhatnánk tőlük, de azt legközelebb a Te kocsidon hozhatsz magaddal. Ablaküveg egy felől sincs; az ablakokat mohával aggatjuk be; de a dragonyosok közt van egy üveges, Bialyoglyovszki úr, az ő parancsnokuk. Üveget Kamieniecben kaphatsz az örményeknél, de az Istenért,

lassan hajtass, hogy darabokra ne törjön. Szobácskádat szőnyegekkel verettem ki, és pompásan fest. A rablók közül, kiket a lesyci barlangokban elfogtunk, már tizenkilencet felköttem, és mielőtt jde jösz, bizonynyal fölviszem velük harmincig. Sznitko úr majd elbeszéli neked, hogyan élünk itt. Istennek és a szent Szűznek ajállak, te Legkedvesebbem.»

Boriska elolvasta a levelet és Zaglyoba úrnak adta, ki azonnal nagy tisztelettel ment Sznitko úr elé, de még sem oly nagygyal, hogy ez tüstént észre ne vette volna, miképp egy híres katonával és előkelő személyiséggel beszél, aki csak barátságból engedi meg neki ezt a bizalmasságot. Egyébiránt Sznitko úr jó katona volt, vidám, igazi harcos, mivel egész élete szolgálatban telt el. Volyodyjovszki iránt nagy tisztelettel viseltetett és Zaglyoba úr hírneve mellett kicsinynek érezte magát és eszébe se jutott, hogy kérkedjék.

Mellechovics nem volt jelen, mikor a levelet elolvasták. Miután átadta, tüstént távozott s úgy tett, mintha az emberek után akarna nézni, de tulajdonképpen attól tartott, hogy a cselédszobába fogják őt utasítani.

Zaglyobának eközben ideje volt arra, hogy közelebből vegye őt szemügyre, és mivel Volyodyjovszki szavai még frissen emlékezetében voltak, így szólt Sznitkóhoz:

— Üdvözljük kegyelmedet! Kérem!... Sznitko úr... Én ismertem egyet!... címerében lefátyolozott hold volt. Kérem! méltó címer... De a tatár, ugyan hogy hívják őt?

— Mellechovicsnak.

— De ez a Mellechovics farkas módra néz. Mihály azt írja, hogy bizonytalan származású ember, elég különös, mivel a mi tatárjaink mind nemesek, habár pogányok. Litvániában egész falukat láttam, melyekben azok laknak. Ott lipekeknek hívják őket, az ittenieket cseremiszeknek nevezik. Sokáig híven szolgáltak a köztársaságnak, és hálásaknak mutatkoztak a kenyérért, melyet nekik adott, de már a pórlázadás idejében sokan Chmielnickihez pártoltak közülök, és most azt hallom, hogy a hordára kezdenek kacsingatni... Ez a Mellechovics farkas módra néz... Régóta ismeri-e már Volyodyjovszki úr?

— Az utolsó háború idejéből — felelé Sznitko úr és lábát a

pad alá csúsztatta — mikor Szobieszki úrral Dorosenkó és a horda ellen vonultunk és az Ukrainán átmentünk.

— Az utolsó hadjárat idejéből! Nem vehettem részt benne, mivel Szobieszki úr más tiszttel bízott meg, habár később aggódott távolléteemben... És a kegyelmed címere, a lefátyolozott hold? Kérem!... Hová való ez a Mellechovics?

— Litvániai tatárnak mondja magát, de különös, a litvániai tatárok közül senki sem ismerte őt az előtt, habár éppen az ő zászlóaljukban szolgál. Ex quo vannak a mende-mondák kétes származásáról, melyek nem képesek elpusztítani főnhéjazó modorát. Egyébiránt kiváló katona, habár nagyon hallgatag. Braclyavnál és Kalniknál nagy szolgálatokat tett, miért a hetman úr századossá nevezte ki, jóllehet ő volt a legfiatalabb az egész zászlóaljban. A lipekek nagyon szeretik őt, de köztünk nincs egy barátja sem, és miért, mivel komor ember, és mint kegyelmed találóan megjegyzé, farkas módra néz.

— Ha derék katona — mondá Boriska — be kell őt fogadnunk, amit férjem uram se tilt meg levelében.

Itt Sznitko úrhoz fordult:

— Megengedi-e, kegyelmed?

— Szolgálatjára, ezredesné asszony! — kiáltá Sznitko.

Boriska eltűnt az ajtó mögött és Zaglyoba úr föllélegzett és azt kérdezte Sznitko úrtól:

— Nos, és tetszett-e kegyelmednek az ezredesné asszony?

Az öreg katona minden felelet helyett a szemére nyomta öklét, meghajolt székén és mondá:

— Ej! ej! ej!

Aztán tágra mereszté szemét, tenyerét a szájára nyomta, mintha szégyelné saját elragadtatását.

— Csupa marcipán, mit? — mondá Zaglyoba.

Eközben a «marcipán» ismét megjelent az ajtóban, magával hozván Azyát, aki mint egy páva pöffeszkedve állt, s így szólt:

— Uram leveléből és Sznitko úrtól oly sokat hallottunk a kegyelmed bátor tetteiről, hogy szeretnénk közelebről megismerni. Kérjük tehát, maradjon nálunk, az ételt azonnal tálalni fogják.

— Kérjük, jöjjön közelebb! — mondá Zaglyoba.

A fiatal tatárnak komor, bár szép arca nem derült föl teljesen,

de látszott, hogy hálás a barátságos fogadtatásért és azért, hogy nem utasították a cselédszobába.

Boriska pedig szándékosan barátságos igyekezett lenni iránta, mivel a nő szívével kitalálta, hogy bizalmatlan és büszke, és hogy a megaláztatások, melyeket kétes származása miatt bizonynyal gyakran el kellett viselnie, nagyon fájtak neki. Azért közte és Sznitko úr közt nem tett más különbséget, mint azt, melyet Sznitko érettebb kora miatt kellett tennie; megkérdezte a fiatal századostól azokat a szolgálatokat, amelyek miatt Kalniknál magasabb rangot kapott. Zaglyoba úr kitalálta Boriska kívánságait és ő is meglehetősen gyakran fordult Azyához, és ő, ámbár eleintén kissé dacos volt, értelmes feleleteket adott, és modora nem árulta el a köznépből származó embert, sőt bizonyos udvariasságával csodálkozást keltett.

— Ez nem lehet paraszt vér — gondolta Zaglyoba — különben nem lenne olyan büszke.

Aztán hangosan kérde:

— És hol lakik atyja?

— Litvániában — viszonzá Mellechovics elpirulva.

— Litvánia nagy ország. Az éppen olyan, mintha azt felelt volna kegyelmed: «a köztársaságban».

— Most már többé nem a köztársaságban, mivel azok az országok elszakadtak. Apámnak Szmolenszk közelében vannak birtokai.

— Nekem is voltak ott jószágaim, melyek egy magtalan rokonomnak halála után szálltak reám, de jobbnak láttam elereszteni őket és a köztársaságnál maradni.

— Úgy teszek én is — felelé Mellechovics.

— Derekasán cselekszik! — vágott közbe Boriska.

Sznitko azonban, aki a beszélgetést hallgatta, kissé vállat vont, mintha azt akarná mondani: «Az Isten tudja, ki vagy és honnét származol!» Zaglyoba úr pedig, ki ezt észrevette, ismét Mellechovics-hoz fordult:

— És kegyelmed — kérde — Krisztusban hisz, vagy nem akarom megsérteni, vétekben él?

— Fölvettem a keresztény vallást és ebből az okból kellett atyámat elhagynom.

— Ha azért hagyta el őt, azért az Ur Isten nem fog téged

elhagyni és az Ő kegyelmének első bizonyítéka az, hogy bort ihat, amelyet, ha a tévedésben maradsz, nem élveztél volna.

Sznitko elnevette magát, de ezek a kérdések, melyek Mellechovics személyére és származására vonatkoztak, nyilván nem voltak ínyére, mivel ismét pöffeszkedni kezdett, mint előbb. Zaglyoba úr azonban nem törődött vele, annál kevésbbé, mivel a fiatal tatár nem igen tetszett neki, mert némely pillanatban, ha nem is arca, de mozdulatai és pillantása Bohunra, a híres kozákvezetőre emlékeztették őt.

Eközben föltálaták az ebédet.

A nap hátralevő részét az utolsó utazási előkészületek vették igénybe; másnap, alig hogy pítymallott, vagy helyesebben, mikor még éjszaka volt, elindultak, hogy egy nap alatt Chreptiovba érjenek.

Számos kocsi állott elő, mivel Boriska elhatározta, hogy a chreptiovi éleskamrákat bőségesen ellátja; azért a kocsik mögött is gazdagon megrakott tevék és lovak mentek, melyek szinte görnyedeztek a dara és a füstölt hús terhe alatt; a karaván befejezését tíz egy néhány pusztai marha és egy kis juhnyáj képezte. A menetet Mellechovics nyitotta meg lipekjeivel, a dragonyosok a földött kocsi közelében lovagoltak, melyben Boriska és Zaglyoba úr ült. Legjobban szeretett volna felülni az almásszürkére, mely mint vezető-ló ment velök, de az öreg nemes arra kérte őt, hogy azt legalább az utazás kezdetén és végén ne tegye.

— Igen, ha nyugodtan ülnél — mondá — nem volna semmi kifogásom ellene, de te mindjárt pajkos kezdesz lenni és bolondokat csinálsz a lóval, ami pedig nem illik a parancsnokné asszony méltóságához.

Boriska boldog volt és olyan, mint egy víg madár. Férjhez menetele óta két nagy kívánsága volt: először fiút akart Mihálynak ajándékozni; aztán a kis lovaggal legalább egy esztendeig valamely határőrségben akart lakni a Vad Mezők közelében s ott a pusztá határán katonai életet élni, háborúban és kalandokban résztvenni, a marsolásokat megosztani, a pusztát saját szemével megismerni s ama veszélyeket kipróbálni, amelyekről annyit hallott gyermekkorának napjai óta. Arról álmodozott, mikor még kis leány volt és most ezek az álmok közel voltak a megvalósuláshoz, még pedig a szeretett férjnek és a köztársaság leghíresebb harcosának oldalán,

akiról azt mondták, hogy az ellenséget még a földből is ki tudja kaparni.

A fiatal parancsnokné karjain szárnyakat és keblében oly nagy örömet érzett, hogy gyakran kedve támadt fölkiáltani és ugrálni, de a méltóságára való gondolat visszatartotta őt. Mivel szavát adta, hogy higgadt magaviseletet tanusít és a katonák legnagyobb szeretetét fogja kivívni. Ezeket a gondolatokat közölte Zaglyoba úrral s ő kegyesen mosolygott és mondá:

— Te leszel ott a szemök fénye és bizonyos, hogy nagy nevezetesség leszel. Egy asszony a határőrségen — hiszen az ritkaság!

— És vesztélyben mindenkinek példát adok.

— Mire?

— A bátorságra! Csak egytől félek, hogy még Chreptiovon túl is lesznek parancsnokságok, Mohilovban és Raskovban, egész Jahorlikig és hogy a tatárokat nem látjuk orvosságul sem az unalom ellen.

— És én attól az egytől félek, ha nem is magam miatt, hát miattad, hogy nagyon is gyakran látjuk majd őket. Mit gondolsz, a tatárok kötelesek Raskovnak vagy Mohilovnak neki indulni? Egyenest Keletről is jöhetnek, vagy a pusztából, vagy Moldvából a Dniesztr mentén is fölhúzódhatnak és betörhetnek a köztársaság területére, ahol akarnak, akár a Chreptiov mögötti hegynél, ha csak nagyon köztudomású nem lesz, hogy Chreptiovban vagyok, mert akkor kikerülik, mivel már régóta ismernek engem.

— És Mihályt talán nem ismerik? Talán nem térnek ki Mihály útjából?

— Az ő útjából is kitérnek, ha csak nagy erővel nem jönnek, ami könnyen megeshetik. Egyébiránt ő maga keresi majd föl őket.

— Igen, afelől bizonyos vagyok! Chreptiovban már valóban igazi pusztá van-e? Hiszen nincs is messzire!

— Olyannyira pusztá, hogy pusztább nem is lehet. Egykor, fiatal koromban a tájék népes volt. Az ember majortól majorhoz, falutól faluhoz, városkától városkához jutott. Megismerkedtem velök, ott voltam! Emlékszem, mikor Uysc még megerősített város volt, melyet akárki megnézhetett! Koniecpolszki úr, az öreg, itt sztarosztá léptetett elő. De aztán jött a parasztlázadás és minden rommá lett. Mikor Szkrzetuszki Halskát innét elhoztuk, akkor már pusztá volt

és a tatárok később legalább húszszor átvonultak rajta... Most Szobieszki úr ismét elragadta a kozákoktól és tatároktól a földet, mint ahogyan az ember a kutya torkából kiránt valamit. De emberek még nincsenek, csak rablóbandák rejtőznek a szakadékokban...

Itt Zaglyoba úr körülnézett a tájékon és a régi idők emlékére a fejét csóválta.

— Istenem! — mondá — akkor, midőn Halskát elhoztuk, azt hittem, az öregség már a nyakamon ül és most azt gondolom, hogy fiatal voltam, mivel nem sokára huszonnégy esztendeje lesz. Mihály még tejfölös szájú volt és kevesebb szőrszál volt a felső ajakán, mint az öklömön ni. És azért a tájék mégis oly élénken emlékezetben van, mintha tegnap lett volna! De a bozót nagyobb és az erdők sűrűbbek, mióta az agricolák eltávoztak...

Kitajgrod mögött csakhamar valóban nagy erdőbe jutottak, mivel az a vidék akkoriban legnagyobb részt sűrűn be volt növe. De azért itt-ott, kivált Sztudziennica környékén sík mezőség is volt s innét meglátták a Dniesztr partját és azt a földet, mely a folyón túl végtelenül tovahúzódtott ama magaslatokig, melyek Moldva felé a szemhatárt elzárták.

Mély szakadékok, vad állatok és vad emberek búvóhelyei vágták át az utat. Ezek a szakadékok néha keskenyek és egyenetlenek majd ismét nyíltak voltak szeliden lejtő oldalakkal és sűrűn benöve, Mellechovics lipekjei óvatosan ereszkedtek le és mikor a menet vége még a magas szakadékon volt, az eleje a földbe sülyedtnek látszott. Boriskának és Zaglyoba úrnak gyakran ki kellett a kocsiból szállniok, mert habár Volyodyjovszki az utat, amennyire lehetett, elegyengteté, mégis veszélyes átjárók voltak. A szakadékok fenekén források csobogtak, vagy a köveken zúgva rohanó folyók zuhogtak, melyek tavasszal a pusztá havának vizét magukkal vitték. Habár a nap az erdőket és pusztákat még nagyon melegítette, mégis kemény hideg volt ezekben a kőszakadékokban és egészen átjárta az utasokat. Az erdő kipárnázta a sziklás oldalfalakat és komoran beszegte a partokat, mintha megakarná védeni azokat a mélyen besüppedt kivájásokat a napnak aranyos sugarai ellen. Helyenkint azonban a fák ki voltak tördelve, föl voltak fordítva, a törzsek vad rendetlenségben egymás fölé voltak hányva, az ágak elhajlottak és rakások-

ban egymásra voltak zsúfolva s elszáradtak vagy hervadt lombbal és tűkkel voltak borítva.

— Mi történt az erdővel? — kérde Boriska Zaglyoba úrtól.

— Ezek részben régi fatorlaszok lehetnek, melyeket a korábbi lakók a hordák ellenében készítettek, vagy a kozákok a mi seregeink ellen; másrészt a viharok okozták, melyek Moldva felől jönnek és úgy pusztítanak az erdőben, a viharok, melyekben, mint öreg emberek beszélnek, vampírok, sőt ördögök úzik mesterségüket.

— És látta-e kegyelmed valaha, hogy mint úzik az ördögök mesterségöket?

— Látni nem láttam, de hallottam, amint az ördögök egymást mulattatva kiabálták: «u-cha! u-cha!» Kérdezd meg csak Mihályt, mert ő is hallotta.

Boriska ugyan bátor volt, de kissé mégis félt a rossz szellemtől, tehát gyorsan keresztet vetett magára.

— Borzasztó ország! — mondá.

Tényleg némely szakadéokban borzasztó volt, mivel nemcsak komor, hanem hangtalan is volt. Semmi szél nem fújt, a lomb és galy nem zúgott; csak a lovak dobogása és nyerítése, a kocsik nyirkogása és azok a kiáltások hallatszottak, melyekre a kocsivezetők a veszélyesebb helyeken fakadtak. Hébe-hóba a tatárok és a drago nyosok énekeltek is, de maga a pusztaság sem emberi, sem állati hangon nem beszélt.

Míg a szakadékok komor benyomást gyakoroltak, a felföld vídán tárult föl a karaván szemei előtt még ott is, hol erdők húzódtak. Az idő ősziesen csöndes volt. A nap, melyet egyetlen felhőcske se sötétített el, fölemelkedett a kék boltozaton és gazdag fényt árasztott a sziklákra, mezőkre és erdőkre. A fenyők ebben a fényben pirosaknak és aranyosaknak látszottak és az ökörnyal, mely a fák ágain és a fűszálakon lógott, oly nagyon ragyogott, mintha maga is napsugárból volna szöve. Az október fele elmúlt, azért a madarak, kivált amelyek a hideg iránt érzékenyebbek voltak, a köztársaságból már a Fekete-tenger felé húzódtak; az égen hangos kiáltással tovahúzódo darucsapatokat, ludakat és vadrucákat láttak.

Itt-ott, fönn a kék égboltozaton messze kiterjesztett szárnyakkal, a levegő lakóira vészhozólag sasok lebegtek; itt-ott lassú körökben zsákmányra leső héjják húzódtak. De nem hiányoztak madarak se,

melyek a földön élnek és a magas fűben szeretnek elrejtőzni, kivált ott, hol sík mezők voltak. Gyakran rozsdaszínű fogolycsapatok burrantak föl zajosan a lovak patái alól, gyakran látott Boriska, habár csak távolról, tűzokokat is, melyek őrt álltak és látásukra arca izzott és szeme villogott.

— Ezeket majd agarakkal üzzük, ha Mihálynál leszünk! — kiáltá, tenyerével tapsolva.

— Ha urad kuckóleső volna — mondá Zaglyoba — ilyen asszony mellett a szakálla hamarosan megőszülne, de én tudtam, kinek adjalak téged. Más valaki legalább hálás volna ezért, he?

Boriska megcsókolta Zaglyoba úrnak mind a két orcáját, úgy, hogy az meghatva mondá:

— Az öreg korban a szerető szívek oly kellemesek az embernek, mint a meleg kuckó.

Aztán egy pillanatig elhallgatott és hozzá tette:

— Különös, hogy úgy szerettem egész életemben az asszonyokat és ha meg kellene mondanom, miért, magam se tudnám, mivel az ördögfiókák könnyelműek és hűtlenek... De mivel gyöngék, mint a gyermekek, az ember szíve csordultig telik részvétellel, ha valamelyikkel igaztalanság történik. Őlelj még meg, no!

Boriska édes-örömet megölelte volna az egész világot, azért rögtön teljesíté Zaglyoba úr kívánságát és a legjobb kedvvel folytatták útjokat. Nagyon lassan haladtak, mivel a marhák, melyek hátul jöttek, nem mehettek gyorsabban utánok és veszedelmes volt őket ezekben az erdőkben csekély őrizet mellett hátra hagyni.

Minél közelebb jutottak Usychoz, annál egyenetlenebb volt a föld, annál kietlenebb a puszta, annál mélyebbek a szakadékok. Majd a kocsikban esett kár, majd a lovak makrancoskodtak, mi által nagyobb késedelmek támadtak. A régi országutat, mely egykor Mohilovba vitt, húsz esztendő óta erdő nőtte be, úgy hogy alig volt nyoma látható, így azokon az úton kellett menniök, melyeket a korábbi és legutóbbi csapatátvonulások vettek s melyek elég bonyolult és egyúttal nehéz utak voltak, úgy hogy a szerencsétlenséget se kerülhették el.

Mellechovics a lipekek élén lovagolt, lova a szakadékok lejtőjén megakadt és a köves fenékre zuhant s a lovas is megsérült, amennyiben oly súlyos sebet kapott fejének felső részén, hogy egy

darabig elvesztette eszméletét. Boriska és Zaglyoba tüstént a vezető-lovakra ültek, a fiatal parancsnokné a tatárt a kocsiba fektetteté és óvatosan hajtatott. Ettől fogva minden forrásnál megállította a menetet és sajátkezüleg kötötte be a fejét, miközben vászondarabokat áztatott hideg forrásvízbe. A tatár egy ideig behunytt szemmel feküdt, végre kinyitotta azt és mikor a föléje hajló Boriska kérdezgetni kezdé őt, hogy mint érzi magát, felelet helyett megragadta kezét és halvány ajkához szorította.

Csak egy idő múlva felelé, mintha gondolatait és öntudatát akarná rendbe szedni:

— Ó jól, mint az előtt soha se voltam.

Igy telt el az egész nap. A nap leáldozóban volt és bíborszínt öltött és hatalmas golyóként a moldvai oldalra ereszkedett; a Dniesztr fényleni kezdett, mint egy tüzes szalag és keletről, a Vad Mezők felől lassankint szürkület vonult föl.

Chreptiov már nem volt nagyon messze, de a lovaknak pihenőt kellett adni, azért hosszabb ideig megálltak.

Egyik-másik dragonyos a órát kezdte énekelni, a lipekek leszálltak a lovakról, a földre terítették háló birkabőreiket és arcukat Kelet felé fordítva, térdelve imádkoztak. Hangjuk majd hangosan, majd halkán csendült meg: «Allah, Allah!» hangzott föl néha erővel teljesen a hosszú sorokban, aztán ismét elcsöndesültek, föl-emelkedtek, tenyeröket fölfelé fordítva arcukon tartották, buzgó ájtatosságba merültek s eközben hébe-hóba álmosan, mintegy sóhajtozva ismételték: «Lyohicsmen, ah, lyohicsmen!» A napsugarak, melyek megvilágíták őket, egyre pirosabbak lettek, nyugat felől szél támadt s ezzel a fák is hangosan zúgtak, mintha az éj beállta előtt ők is tisztelni akarnák Azt, aki a sötét égen a csillagok ezreit fülhözza. Boriska nagy kíváncsisággal nézte a lipekek imádkozását; de szíve elszorult arra a gondolatra, hogy oly sok jó ember a pokoli tűzbe jut halálával annyi fáradsággal telt élet után és pedig annál inkább, mivel naponkint találkoztak olyan emberekkel, kik az igaz hitet vallották s ők mégis szándékosan megmaradtak hitetlenségökben.

Zaglyoba úr, ki ezekben a dolgokba jobban be volt avatva, csak vállat vont Boriska jámbor megjegyzéseire és mondá:

— Ezeket a kecskefiakat úgy sem eresztenék a mennyországba, hogy férgeket ne vigyenek be magukkal.

Aztán egy szolgálja segítségével lágyan bélelt kabátocskát öltött magára, mely őt az esteli hideg ellen védte és indulást parancsolt, de alig indult el a menet, mikor az átellenben fekvő magaslaton őt lovas lón látható.

A lipekek azonnal szétváltak.

— Mihály! — kiáltá Boriska, mivel őt látta élükön feléjük vágatni.

Valóban Volyodyjovszki volt, aki néhány kísérővel felesége elé lovagolt.

Nagy örömmel üdvözölték egymást és elbeszélték élményeiket.

Boriska elbeszélte, mint folyt dolguk az úton, és mint «törte össze az eszét a köveken» Mellechovics úr, és a kis lovag számot adott tevékenységéről Chreptiovban, hol, mint biztosítá, minden készen áll és a fogadtatásra vár, mivel három hétig ötszáz fejsze dolgozott az épületeken.

E beszéd alatt a szerelmes Mihály úr ismételen lehajlott a nyeregtakaróról és átölelte fiatal feleségét, aki emiatt nyilván nem haragudott, mivel már mellette lovagolt, úgy hogy lovaik csaknem egymást érintették.

Az utazás vége nem volt többé messze, de eközben beállt az éj, főséges éj, melyet nagy, aranyos hold világított meg. De egyre halványabb lett, minél inkább az ég felé emelkedett a pusztából, és fényét végre egy tűz világa homályosította el, mely rikitóan csapott föl a karaván előtt.

— Mi az? — kérdé Boriska.

— Majd meglátod — mondá Volyodyjovszki — mihelyt ezen az erdőcskén átmentünk, mely Chreptiovtól elválaszt bennünket.

— Az már Chreptiov?

— Úgy látnád magad előtt, mint a tenyereden, ha a fák el nem takarnák.

Bementek az erdőcskébe, de mielőtt a közepéig jutottak volna, a tulsó végén világok nyüzsgése tünt föl, mely a szentjánosbogarak nyüzsgéséhez vagy a csillagok reszketéséhez hasonlított! Azok a csillagok nagy gyorsasággal jöttek feléjük, és az egész erdőcske hirtelen hatalmas kiáltásoktól rendült meg:

— Vivat a mi úrasszonyunk! Vivat a parancsnokné asszony! vivat! vivat!

A katonák voltak, kik oda siettek, hogy Boriskát üdvözljék. Százan meg százan vegyültek egy pillanat alatt a lipekek közé. Mindegyik lobogó fáklját tartott egy hosszú rúdon, mely a rúd behasított végébe volt erősítve. Némelyeknél karókon vas serpenyők voltak, melyekből égő gyanta csöpögött le hosszú, tüzes könnyek alakjában.

Boriskát azonnal szakállas, merész tekintetű, félvad, de örömtől sugárzó arcok csoportja vette körül. A legnagyobb részük soha se látta Boriskát életében, sokan azt képzeltek, hogy meglett korú asszonyt fognak megpillantani, annál nagyobb volt tehát örömük e csaknem gyermekhez hasonló teremtés láttára, aki fehér poroszka lovon ült és bájosan köszöngetve, csinos, rózsás, bájos, vidám, de a váratlan fogadtatás miatt egyúttal zavarodott arcocskáját minden oldalra hajtogatta.

— Köszönöm kegyelmeteknek — mondá Boriska — tudom, hogy ez nem miattam...

De ezüstös hangocskája elveszett a vivat-ok között, és az erdő megrendült a kiáltásoktól.

A podoliai tábornok úr, és a prsemyszli alkamarás úr zászlóaljának emberei, Motovidlyó kozákjai, a lipekek és cseremiszek összekeveredtek. Mindenki látni akarta a parancsnokné asszonyt, közeledni akart hozzá; néhányan, kik élénkebb természetűek voltak, megcsókolták kabátocskájának szélét vagy lábát a kengyelben. Mert ezekre a végvidéki katonákra is, kik hadjáratokhoz, embervadászatokhoz, vérontáshoz és mészárlásokhoz voltak szokva, olyan új, olyan szokatlan volt ez a jelenség, hogy látása meghatotta kemény szívöket, és új, ismeretlen érzelmek támadtak keblökben. Volyodyjovszki iránti szeretetből vonultak ki az üdvözlésre, hogy örömet szerezzenek, talán azért is, hogy hízelegjenek neki, és íme, hirtelen meghatottság fogta el őket magukat is. Ez a mosolygó édes, ártatlan arcocskája a villogó szemekkel és élénk orrcimpákkal egy pillanat alatt drága lőn előttük. «A mi gyermekünk!» — kiálták a vén kozákok, igazi pusztai farkasok. «Kerubimot mutat nekünk a regimentár úr!» — «Hajnalpír! kedves virágocskája! — kiálták a társak — mindnyájan halálba megyünk érte!»... És a cseremiszek szájukkal csettintettek, kezöket széles mellökre tették: «Allah! Allah!...»

Volyodyjovszki nagyon meg volt hatva, de örvendetes izgalomban is volt, csípőjére tette kezét és úgy büszkélkedett Boriskájában.

Az éljenzések folyvást tartottak. Végre a karaván kiért az erdőből, és az ujonnan érkezettek előtt csakhamar hatalmas faépületek tüntek föl, melyek a magaslaton körben emelkedtek. Ez volt a chreptiovi határország, mely úgy világított, mint nappal, mivel a cölöpfalakon kívül óriási farakások égtek, melyekre egész törzseket hánytak. De a házak közötti tért is őrtüzek borították, melyek kisebbek voltak, hogy a veszélyt elkerüljék.

A katonák most elolták fáklyáikat, és helyettök az egyik egy muskétát, a másik pisztolyt, a harmadik mordályt vett elő, hogy lövésekkel üdvözöljék úrasszonyukat.

A zenekarok is a cölöpfalhoz jöttek: a harci zenekar kürtökből, a kozák flótákból, dobokból és különféle sokhúrú hangszerekből, és végre a lipekeké, tatár módra első sorban sikoltozó sípokból állott. Az őrző kutyák ugatása és a megrémült marhák bőgése a lármát még inkább növelte.

A menet most hátra maradt, és elől lovagolt Boriska, s az egyik oldalon férje, a másikon Zaglyoba úr. A fehérfenyő galyakkal szépen díszített kapu fölött faggyúval bekent és belülről megvilágított hólyagokon ezek a fekete föliratok voltak:

«Cupido adjon nektek sok boldog órát élni,
Crescite, kedves vendégek — multiplicamini!»

— Vivant, floreant! — kiálták a katonák, mikor a kis lovag és Boriska megállt és a felíratot olvasta.

— Az Istenért! — mondá Zaglyoba úr — hiszen én is vendég vagyok, és ha a szaporodásra szóló kívánság reám is vonatkozik, egyenek meg a varjak, ha tudom, mitévő legyek vele.

De Zaglyoba úr egy külön transparentet talált, mely csak neki volt szánva, és nem kis megelégedéssel olvasta róla:

«Soká éljen Onufry Zaglyoba,
A lovagságnak dísze, csillaga!»

Volyodyjovszki nagyon jókedvű volt, a tiszteket, valamint a legénységet meghívta vacsorára, s a katonáknak egyik hordócska pálinkát hozatta a másik után. Néhány ökröt levágtak, melyeket csakhamar sütni kezdtek a tűzön. Mindenkiről bőven gondoskodtak; még éjszaka is meg-megrendült az őrség a kiabálásoktól és lövésektől, úgy hogy az usyci szakadékokban levő rablóbandákat rémület fogta el.

HARMADIK FEJEZET.

VOLYODYJOVSZKI úr nem volt rest az ő őrségén, s emberei is folytonos munkában voltak. Száz, sőt néha kevesebb ember maradt Chreptiovban őrizetül, a többi folytonos kiránduláson volt. A legderekabb szakaszok az usyci szakadékok kikutatására voltak kirendelve, s ezek mintegy folytonos háborúban éltek, mivel a gyakran igen nagyszámú rablóbandák kemény ellenállást fejtettek ki, s gyakran valóságos csatákat kellett velök vívniok. Az ilyen kirándulások néhány napig, gyakran pedig tíz napnál is tovább tartottak; Mihály úr kisebb szakaszokat is küldött messzire, Braclyavig ujságokért a hordához és Dorosenkóhoz. Ez előőrsök föladata volt kémeket behozni, vagyis a pusztában elfogni; mások ismét lementek a Dniesztr mentén Mohilovba és Jampolba, hogy az ezeken a helyeken állomásozó parancsnokságokkal az összeköttetést fentartsák; mások az oláhországi oldalon kémkedtek; ismét mások hídakat építettek és helyreállították a régi országútat.

Az ország, amelyben ilyen mozgalmas élet uralkodott, lassanként lecsillapodott; a békésebb, a rablással kevésbé foglalkozó lakosok eleintén félénken, aztán egyre bátrabban, lassanként visszatértek elhagyott lakóhelyeikre. Magába Chreptiovba egy kis csapat zsidó mesterember jött; hébe-hóba egy örmény nagykereskedő is megfordult, egyre sűrűbben jöttek a házalók; így Volyodyjovszki úr bizalommal remélte, hogy ha Isten és a hetman hosszabb időre a parancsnokságban hagyják őt, ama vad vidékek lassankint egészen más alakot fognak ölteni. Jelenleg csak a kezdet volt meg, és még sok dolog volt hátra; az utak még nem voltak biztosak; az elkorcsosult nép inkább a rablókhöz csatlakozott, mint a hadsereghez, és

minden alkalommal a sziklás szakadékokba rejtőzködött; a Dniesztr gázlói gyakran oláhok, kozákok, magyarok és tatárokból, és az Isten tudja, kikből álló bandák lopóztak át; ezek csapatokat bocsátottak az országba, és tatár módra rohanták meg a falvakat és városokat, és elraboltak mindent, ami elrabolható volt; ezekben a tartományokban még egy pillanatig se lehetett a kardot a kézből letenni, vagy a muskétát a szögre akasztani, de a kezdet megvolt és a jövő sokat ígért.

A legfigyelmesebben Kelet felé kellett kémkedni. Dorosenkó bandáiból és segítő csapataiból mindig elszakadtak nagyobb vagy kisebb szakaszok, odalopóztak a lengyel parancsnokságokig, és pusztítást és gyújtogatást vittek véghez a vidékeken. De mivel csak egyes csapatok voltak, melyek látszólag csupán a saját szakállukra rándultak ki, a kis parancsnok megtörte őket anélkül, hogy attól kellett volna tartania, miképp ez által nagyobb viharokat gerjeszt a tartományra, és nem elégedett meg a pusztá védekezéssel, hanem oly sikerrel kereste fel őket a pusztában, hogy csakhamar a legmerészebbeknek is elvette a kedvöket a beütésektől.

Eközben Boriska háziasan berendezkedett Chreptiovban.

Roppant örömet lelt a katonai életben, amelyet eddigelé nem ismert meg ilyen közelből: ebben az ide-oda való költözésben, ebben a ki- és bevonulásban, a foglyok látásában. Tudtára is adta Volyodyjovszkinak, hogy egy ilyen portyázásban részt kell vennie; de eközben meg kellett azzal elégednie, hogy kis poroszka lován férje és Zaglyoba úr kíséretében fölkereste Chreptiov környékét; az ilyen kirándulásokon rókákra és tűzokokra vadásztak; néha egy toportyánféreg dugta ki fejét a fűből és elvágatott a pusztába — ilyenkor aztán üldözőbe vették és Boriska, amennyire csak lehetett, elől lovagolt, közetlenül az agarak mögött, hogy a fáradt állatot elsőnek érje utól és puskájával eltalálja vörös szeme között.

Zaglyoba úr legörömestebb sólymokkal vadászott, melyekből néhány pár egészen kitűnő minőségű a tisztek tulajdonában volt.

Boriska képezte az ő társaságát, és Mihály úr titokban néhány embert küldött utánok, akik segítséget nyújtsanak nekik véletlen esetén, mert habár Chreptiovban mindig tudták, mi történt körülhúsz mérföldnyire a pusztában, Mihály úr még sem akart minden óvatosságot figyelmen kívül hagyni.

A katonák napról-napra jobban megkedvelték Boriskát, mivel gondoskodott ételükről és italukról, utána nézett a betegeknek és sebesülteknek. Maga a komor Mellechovics, kinek mindig a feje fájt és akinek a szíve keményebb és vadabb volt, mint a többieké, fölvidámult láttára. Az öreg katonák odavoltak örömben, hogy a katonai dolgokat oly nagyon ismeri.

— Ha a kis sólyom nélkül volnánk — mondták — átvehetné a parancsnokságot, és nem fájna, ha ilyen regimentár alatt halált lenénk.

Az is megesett, hogy ha Volyodyjovszki távollétében a szolgálatban valami mulasztás történt, Boriska megpirongatta a katonákat, és nagyon tartottak tőle, s a pirongatást az ő szájából a határőrök jobban szívókra vették, mint azokat a büntetéseket, melyeket Mihály úr nem ritkán a fegyelem elleni vétségekre szabott.

A parancsnokságban mindig nagy fegyelem volt, mivel Volyodyjovszki Jeremiás herceg iskolájában növekedvén föl, vas kézzel tudta a katonákat kormányozni, de Boriska jelenléte egy kissé mégis enyhítette a régi szokásokat. Mindenki tetszeni iparkodott neki, mindenki aggódott az ő nyugalma miatt, azért mindenek előtt attól óvakodtak, ami ezt a békét megzavarhatná.

Potocki Mikolaj könnyű zászlóaljában számos tiszt és férfiú volt, világlátott, és udvarias emberek, kik, jóllehet a szakadatlan háborúkban és kalandokban elvadultak, mégis rendkívül illedelmes társaságot képeztek. Ezek, valamint más zászlóaljból való tisztek gyakran a parancsnoknál töltötték az estéket, ahol aztán a régi időkről és hadjáratokról beszélgettek, amelyekben ők maguk is részt vettek. Ezek között az első helyet Zaglyoba úr foglalta el. Ő volt a legidősebb, ő látott legtöbbet és ő maga is sokat vitt véghez, de ha az első és második pohárka után a kényelmes, szattyánbőrrel behúzott padocsán elszunnyadt, amely különösen az ő számára készült, akkor aztán a többiek is megragadták a szót. És volt mit elbeszélniök, mivel olyanok is voltak köztük, akik Svédországot és Moszkvát is meglátogatták; voltak olyanok, kik fiatal éveiket még a Chmielnicki-féle lázadás előtt Szicsben töltötték el; olyanok is voltak itt, kik a Krimben mint rabszolgák juhokat őriztek; akik Baksciszarájban a rabszolgaságban kútakat ástak; kik Kis-Ázsiát is látták, kik az Archipelaguszban török gályákon eveztek;

kik Jeruzsálemben Krisztus szent sírja előtt meghajtották térdüket; kik minden lehetséges kalandokon és minden képzelhető nyomorúságon átmentek, és mégis visszatértek a zászlóaljhoz, hogy életök végéig, utolsó leheletökig védelmezzék a vérrel áztatott végvidéki tartományokat.

Mikor novemberben az esték hosszabbak lettek és a pusztában béke uralkodott, mivel a fű elhervadt, napról-napra összegyülekeztek a parancsnok házában. Eljött Motovidlyo úr, ki rutén származású volt, sovány mint a bot, és hosszú, mint a lándzsa, s aki nem volt többé fiatal és húsz évet töltött már a csatatéren; eljött Deyma úr, annak a testvére, aki Ubys urat agyonütötte; velök jött Musalszki úr, aki valamikor jómódú ember volt, fiatal korában megsebesült s akit a fogságba hurcoltak, török gályákon evezett, aztán megszökött a rabszolgaságból, szélnek ereszté birtokát, és kezében karddal bosszúta meg a mohemedánoktól rajta elkövetett méltatlanságokat. Páratlan íjász volt, aki a sipkát a levegőben keresztülfúrta. Eljött továbbá Vilga úr és Nienasyniec úr, derék katonák, és Hromyka úr, és Bavdynovics úr és sok más. Ha ezek beszélni kezdtek és a szavak bőven folytak ajkukról, elbeszéléseikben a keletnek egész világa visszatükröződött: Bakcsiszaráj és Sztambul, a hamis próféta minaréi és templomai, a Boszporusz kékes hullámai, a szökőkútak és a szultán udvara, az emberáradat a kővárosban, és a seregek, a janicsárok és dervisek, az egész borzasztó, és szívárványszínekben csillogó sáskaraj, melyek ellen a köztársaságnak az orosz templomokat és ezekkel együtt az összes keresztet és egyházakat egész Európában véres mellel kellett megvédenie.

Az öreg katonák a tágas szobában körben ültek le, mint egy csapat gólya, mely a repüléstől elfáradva, a pusztában valamely magaslaton hangos kelepeléssel leereszkedik.

A kandallóban gyantás tuskók égtek, melyek az egész szobára fényes világot vetettek. Boriska parancsára a tűznél moldvai bort melegítettek, és az apródok ónkupákba merítették és a lovagoknak nyujtották.

Kívülről az őrök kiáltása hallatszott; a tücskök, melyekre Volyodyjovszki úr panaszkodott, a szobában cirpelték, néha a novemberi szél füttyült a gerendák közt, melyek mohával voltak kitöltve, amely szél északról fújt és egyre hidegebb lett. Az ilyen téli esté-

ken legszebb volt a barátságos, világos szobában üldögélni és a lovagok elbeszéléseire ügyelni.

Egy ilyen este Musalszki úr egyszer a következőt beszélte el:

— A Mindenható oltalmazza az egész köztársaságot, és mindnyájunkat, közöttünk pedig különösen parancsnokunknak itt jelenlevő, derék feleségét, akinek fényességét szemeink alig méltók szemlélni. Nem akarok versenyre kelni Zaglyoba úrral, akinek kalandjai Didót magát és az ő bájos hölgyeit is a legnagyobb bámulatra készíthetnék, de mivel ti magatok óhajtjátok hallani, tisztelt uraságok, életem történetét, nem akarok késlekedni, hogy derék társaimat meg ne sértsem.

Ifjúságomban jelentékeny birtokot örököltem az Ukrainában, Tarascstól nem messzire. Két falucskám is volt, anyai örökségem nyugodt vidékeken, nem messzire Jaszlyovtól, de én jobb szerettem az apai részen tartózkodni, mivel a hordák közelebb és a kalandok könnyebbek voltak. Lovagias bátorságom a Szicsbe vonzott, de ott már nem volt semmi számunkra; azonban nyugtalan szellemek társaságában elmentem a Vad Mezőkre, és igazi gyönyöröket élveztem. Jól éreztem magam birtokomon, csak egy gyötrött: rossz szomszédom volt. Közönséges paraszt volt Bialyocerkievből, fiatal korában a Szicsben volt, ott atamán rangra emelkedett és mint a törzsek képviselője Varsóba ment, ahol nemességet is kapott. Dydiuknak hívták. És tudnotok kell, uraim, hogy mi a szamitok egyik vezéréől származtatjuk magunkat, kit Muszkának hívtak, a mi nyelvünkön «legyet» jelent. Ez a Muszka a rómaiak ellen viselt szerencsétlen hadjáratok után Ziemiovcsnak, a Piaszt fiának udvarába jött, ez nagyobb kényelem okából Muszkalszkinak nevezte őt, amit az utódok később Musalszkira változtattak. Régi származású és ily nemes vérű létemre nagy megvetéssel néztem arra a Dydiukra. Ha a fickó becsülni tudta volna azt a kitüntetést, mely őt érte, és ha elismerte volna a nemesség kiválóságát a többi törzsek fölött, talán nem szólok semmit. De ő, ki mint nemes birtokos, még gúnyolódott méltóságán és gyakran mondá: «Nagyobb-e most az árnyékom? Kozák voltam és kozák maradok, és a nemesség és az összes lengyel kutyák kiny...». Nem mondhatom el nektek, uraim, miféle gyalázatos taglejtéseket vitt ezen a helyen végbe, mivel a méltóságos asszony jelenléte meg nem engedi nekem. De

engem vad düh fogott el, és zaklatni kezdtem őt. Ő nem félt, bátor volt és visszafizette azt. Karddal akart megverekedni, de azt nem akartam, mivel szem előtt tartottam alacsony származását. Úgy gyűlöltem őt, mint a pestist, és ő is gyűlölettel üldözött engem. Egyszer reám lőtt Tarascsban a vásáron, egy hajszál hijja volt, hogy meg nem ölt; és én a bárdal behasítottam a fejét. Kétszer támadtam meg őt udvarházi emberekkel, ő is engem kétszer kozák csőcselékkel. Ő nem birt velem, de én se készülhettem el vele. A törvényhez akartam folyamodni ellene... bah! törvény az Ukrainában, ahol még a városok romjai füstölögnek. Aki a csőcseléket itt összehívja, annak az egész köztársasággal nem kell törődnie. Így tett ő, és azonkívül még káromolta a közös anyát, nem gondolván meg, hogy ő volt az, aki őt nemességre emelte, ez által keblére vonta, kiváltságokat adott neki, melyek folytán földet birtokolt és azt a végtelen szabadságot, melyet semmi más uralom alatt nem élvezett volna. Ha szomszédokhoz illő módon találkozhatunk egymással, bizonyynyal nem hiányoztak volna érveim, de nem láttuk egymást másképp, mint egyik kezünkben puskával, és karddal a másikban. Az ódiium napról-napra fokozódott bennem, míg valóssággal sárga lettem. Mindig csak arra gondoltam, mint férhetnék hozzá. Éreztem, hogy a gyűlölet bűn, azért eleinte csak bottal akartam a bőrét kicserezni a nemesség meggyalázása miatt, s aztán meg akartam minden bűnét bocsátani, és mint igazi keresztény emberhez illik, egyszerűen agyonlövetni...

De az Úr Isten másképp végzett.

A falu mögött csinos méhesem volt s egyszer oda mentem, megtekinteni. Este felé járt az idő. Alig töltöttem ott tíz Miatyánk hosszát, mikor kiáltás hallatszott fülembé. Körülnézek: hát füst lebeg, mint a felhő, a falu fölött. Erre mindjárt emberek is jöttek, szaladva. A horda! a horda! És az emberek mögött beláthatatlan sokaság, mondom nektek! Nyilak röpködtek, mint ahogy az eső hull az égből s ahová tekintek, juhbőrök és a hordának ördögi torzarcai. Én lóra kapok! Mielőtt még lábam a kengyelvasat érinti, már öt vagy hat hurok fogott meg. Elszaggattam ugyan őket, mert erős voltam... Nec Herkules!... Három hónappal később Bakcsiszaráj mögött egy tatár falucskában voltam, melyet Szuhajdzignak hívtak, és másokkal együtt fogságban ültem.

Uram Szalma-bej volt. Gazdag, de embertelen, és rabszolgái iránt kegyetlen tatár. Ütlegek közt kellett kútakat ásunk és a mezőn dolgoznunk. Ki akartam magamat váltani; hiszen volt módom hozzá. Egy örménytől leveleket küldtem Jaszlyov melletti birtokaimra. Nem tudom, vajjon nem érkeztek-e meg leveleim, vajjon nem rabolták-e el a pénzt útközben, elég az hozzá, hogy nem érkezett meg... Konstantinápolyba vittek és eladtak a gályákra.

Sokat beszélhetnék erről a várossal, mivel nem tudom, vajjon van-e nagyobb és szebb a világon. Annyi ott az ember, mint a fű a pusztán, vagy a kő a Dniesztrben... És az óriási falak a moséknál, torony torony mellett... A kutyák az egész városban az emberek lábai közt szaladgálnak, mivel a törökök nem bántják őket, nyilván azért, mert rokonoknak érzik magukat velük ezek a kutya-testvérek... Nincs más rend náluk, mint urak és rabszolgák, és nincs rosszabb rabszolgaság, mint a pogányoknál. Isten tudja, igaz-e, de a gályákon hallottam, hogy az ottani vizek, mint a Boszporusz és az Aranyszarv, mely mélyen benyomul a városba, a rabszolgák könnyeiből keletkeztek. Én magam is nem keveset hullattam ott...

Iszonyatos a török hatalom, és egy hatalomnak sincs annyi király alávetve, mint a szultánnak. Maguk a törökök pedig azt mondják, ha Lechisztán nem volna (így nevezték a mi hazánkat), már réges-régen orbis terrarum urai volnának. «A lecheken túl (mondják) a világ többi része hazugságban él, mert az (mondják) úgy fekszik a kereszt előtt, mint a kutya és megharapja kezünket»... És igazuk van, mert úgy volt, és úgy van... És mi itt Chreptiovban és a többi parancsnokságok Mohilovban, Jampolban, Raskovban mi mást teszünk mi? Sok rossz van a mi köztársaságunkban, de mégis azt gondolom, hogy Isten ezt a munkát egykor beszámítja javunkra.

De visszatérek ismét kalandomra. A rabszolgák, kik a vidéken, a városokban és falvakban élnek, nem sóhajtoznak oly súlyos elnyomatás alatt, mint azok, akiknek a gályákon kell evezniük. Mivel a gályarabok, ha egyszer a hajó szélén az evezőhöz kovácsolták, soha se szabadulnak meg, sem éjjel, se nappal, sem ünnepnapokon, hanem halálig bilincsekben kell élniök; és ha egy hajó in pugna navali elsülyed, vele kell pusztulniök. Mindnyájan mezi-

telenek, a hideg kínozza őket, az eső áztatja őket, az éhség gyötri őket, és mindez ellen nincs más szer, mint könnyek és iszonyatos munka, mivel az evezők oly nagyok és nehezek, hogy egynek a kezeléséhez két ember szükséges...

Engem éjjel vittek oda és odakovácsoltak, és szenvedésem egyik társával szembe ültettek, akit a sötétben nem ismerhettem meg. Mikor a pörölyök ütését és a láncok csörgését hallottam, édes Istenem! úgy tetszett, mintha szöveget vernének koporsómba, pedig azt szívesebben vettem volna. Imádkoztam, de a reménységet szívemben mintha a szél söpörte volna el... Sóhajtságaimat a kavaszok ütlegekkel némitották el, így tehát egész éjjel némán ültem, míg a reggel virradni nem kezdett... Ekkor arra pillantottam, aki velem egy evezőnél ült — Jézus Krisztus! — találjátok ki, uraim, ki ült velem szemben? — Dydiuk!

Azonnal megismertem őt, habár mezítelen és lesoványodott volt, és szakálla lejjebb ért csípőjénél, mivel már régóta eladták őt a gályára... Szemügyre kezdtem őt venni, ő is engem; ő is fölismert... Egy szót se szóltunk egymáshoz... Ime, így jártunk mind a ketten! De még mindig oly nagy düh lappangott bennünk, hogy nemcsak nem kiáltottunk egymásnak Adjon Istent, hanem a régi gyűlölség láng gyanánt lobogott föl bennünk és valóságos öröm tölté el mindegyikünk szívét, hogy ellenségének így kell szenvednie... A hajó ugyanaz nap útnak indult. Különös volt, a legádázabb ellenséggel egy és ugyanazon evezőt forgatni, egy tálból ugyanazt a kotyvalékot enni, melyet nálunk a kutyák se nyeltek volna le, ugyanazt a zsarnokot túrni, ugyanazt a levegőt szívni, együtt szenvedni, együtt sírni... Átmentünk a Helleszpontuszon, aztán az Archipelaguszon... Ott egyik sziget a másikat éri, és minden a törökök kezében van... És mind a két part... az egész világ!... Iszonyatos volt. Nappal elviselhetetlen hőség. A nap úgy perzsel, hogy a víz forrni látszik tőle, és ha sugarai a hullámokon reszketnek és táncolnak, azt hinné az ember: tüzes eső hull az égből. Az izzadság szakadt testünkről, a nyelv ínnyünkhöz tapadt... Éjjel a hideg úgy marta húsunkat, mint a kutya... Seholy vigasztalás, semmi, csak bánat, vágyakozás az elveszett boldogság után, bánat és gyötrelme! Ezt szóval ki se lehet mondani. Egy kikötőben, már görög földön, ama templomok híres romjait láttuk onnét,

melyeket még a régi görögök építettek... Oszlop áll oszlop mellett, mintha aranyból volnának, olyan sárga lett a márvány a régiségtől. És egész jól látható, mivel egy kimagasló dombon áll, és az ég olyan kék ott, mint a türkiszek... Aztán körülhajóztuk a Peloponneszusz. Nap mult nap után, hét hét után, egy szót se szóltunk egymáshoz én és Dydiuk, mivel még dac és düh lakozott szívünkben... De lassankint alázatosabbak kezdünk lenni az Úr keze alatt. A fáradtságtól és az időjárás viszontagságától bűnös testünk soványodni kezdett; a sebek, melyeket a kancsuka ütött rajtunk, a nap hevétől megrothadtak. Éjjel halálunkért imádkoztunk. Alig akartam elszunnyadni, mikor hallottam, amint Dydiuk azt mondta: «Krisztus, irgalmazz! Szent Szűz, irgalmazz! hagyj meghalni!» És ő is hallotta és látta, mint nyujtottam ki kezemet az Isten Anyjához és az ő Kisedéhez... Úgy tetszett, mintha a tengeri szél elvitte volna a gyűlölséget szívünkből... Mindig kevesebb, mindig kevesebb lett... Végre, mikor magamat sirattam, őt is sirattam. Már egészen másképp néztünk egymásra... Bah! segíteni kezdünk egymásnak. Ha izzadság és halálos bágyadság fogott el, egyedül evezett; ha ő reá jött, én eveztem... Ha tálat hoztak, mindegyik vigyázott arra, hogy a másinak is jusson. Lássátok, uraim, ilyen az emberi természet! Szóval, már szerettük egymást, de senki sem akarta azt legelőször kimondani... Nagy selma volt, igazi ukrainai lélek!... Csak akkor tűnt ki, mikor roppant nyomorúságos és nehéz dolgunk volt és az emberek azt mondták, hogy másnap megütközünk a velencei hajóhaddal. Az élelmi szerekben is hiány volt, mindenben szűken tartottak bennünket, az ütlegeket kivéve. Ekkor beállt az éj. Halkan sóhajtottunk és még buzgóbban imádkoztunk, ő az ő nyelvén, én az enyémen; a holdvilágnál látom, hogy a könnyek zápoként folynak szakállába. Ekkor szívem megindult és mondtam: «Dydiuk, hiszen mi egy országból valók vagyunk, bocsássuk meg bűnünket». Amint ezt hallotta — édes Istenem! — az ember elordítja magát, fölugrik, úgy hogy láncai csörögnek. És az evező fölött egymás nyakába borultunk, összecsókoloztunk és sírtunk... Nem mondhatom meg, meddig ölelkeztünk így, mivel emlékezőtehetségünk elhagyott, úgy reszkettünk a zokogástól.

Itt Musalszki úr elhallgatott és ujjaival szeméhez nyúlt. Egy pillanatnyi csönd állt be, csak a hideg északi szél füttyült a geren-

dák között, a szobában pattogott a tűz és a tücskök cirpeltek. Musalszki úr föllélegzett és tovább beszélt:

— Az Úr Isten megáldott bennünket és, mint csakhamar kiderül, kegyelmet nyújtott nekünk, de előbb keservesen meg kellett lakolnunk ezért a testvéri érzésért. Mikor összeöleleztünk, a láncokat úgy összegabalyítottuk, hogy nem tudtuk kigubancolni. A fölvígyázók odajöttek és elválasztottak bennünket, de a kancsuka egy óra hosszánál tovább suhogott nyakunkon. Ütöttek bennünket anélkül, hogy törődtek volna vele, hol találtak. A vér folyt rólam, és Dydiukról is, és a két áradat együvé folyt és együtt hullott a tengerbe.

No! nem baj! már régen volt... Hála Istennek!...

Ettől az időtől fogva nem jutott eszembe, hogy a szamnitéktől származom és hogy ő bialyocerkievi paraszt, aki csak nem régiben kapott nemességet. Tulajdon testvéremet nem szerethettem volna jobban, mint őt szerettem. Ha nem kap nemességet, nekem mindegy lett volna, habár így inkább kedvemre volt. És ő, amint egykor a régi időben kétszeresen fizette vissza a gyűlöletet, úgy most a szeretetet. Ez már a természetében volt...

Másnap ütközet volt. A velenceiek a négy szélbe szórták szét hajóhadunkat. Gályánk, melyet a lövések iszonyúan összeroncsoltak, egy kopár szigetecskén, egy sziklán, mely a tengerből kiállt, fönnakadt. Ki kellett javítani, és mivel a katonák elvesztek és hiány volt a munkás kezekben, bennünket kellett a láncokról szabadon eresztetni és nekünk fejszéket adni. Alig szálltunk a partra, mikor Dydiukot megpillantottam és már ugyanaz a gondolat fogamzott meg fejében, mint nekem. «Azonnal?» kérdé tőlem. «Azonnal!» mondom, és hosszas meggondolás nélkül leütöttem a fölvígyázót; ő a kapitányt. A többi fegyenc futó tűz gyanánt követte példánkat! Egy óra alatt leöldöstük a törököket, aztán a gályát, amennyire tőlünk telt, rendbe hoztuk, láncok nélkül reá ültünk és az irgalmas Isten megparancsolta a szeleknek, hogy Velencébe hajtsanak bennünket.

Koldús kenyéren érkeztünk a köztársaságba. Megosztottam Dydiukkal mindenemet és mind a ketten újra hadi szolgálatba léptünk, hogy megfizessünk könnyeinkért és vérünkért. Podhajce idejében Dydiuk a Szicsbe ment Szirkóhoz és vele a Krimbe.

Hogy ott mit tettek és mi mindent vittek véghez, az, uraim, ismeretes előttek.

A visszatéréskor Dydiuk, miután bosszúját kielégítette, egy nyíltól esett el. Én megmaradtam, és ahányszor most egy íjat kifeszítek, a reá való gondolattal teszem, és hogy ily módon gyakran megörvendeztettem lelkét, azt sokan bizonyítják ebben a derék társaságban.

Musalszki úr ismét elhallgatott, és újra csak az északi szél füttyülése és a tűz pattogása hallatszott. Az öreg harcos az égő hasábra szögezte szemét és hosszabb hallgatás után ekképp fejezte be:

— Nalevajkó és Lyoboda voltak, Chmielnicki is volt és most Doros van; a föld nem szárad föl a vértől, veszekedünk és verekedünk, pedig Isten a szeretet vetéseit hinté szívünkbe, de azok mintegy termékeny rögben fekszenek ott, és csak a pogányok nyomása és kancsukái alatt, csak a tatárok rabszolgaságában termik meg a váratlan gyümölcsöket.

— A paraszt csak paraszt! — mondá Zaglyoba úr hirtelen és fölébredt álmából.

NEGVEDIK FEJEZET.

MELLECHOVICS lassankint meggyógyult, de mivel nem vett részt a portyázásokban és bezárkózva ült szobájában, senki se foglalkozott vele, mikor hirtelen oly esemény következett be, mely az általános figyelmet reá irányította.

Motovidlyo úr kozákjai egy tatárt fogtak el, aki a határőrség körül föltűnő módon kémkedett, és Chreptiovba hozták őt. Szigorú kihallgatás után kiderült, hogy lipek volt, de azok közül, kik nem rég a köztársaságban való szolgálatot és lakást odahagyták és átpártoltak a szultánhoz. A Dniesztren túlnanról jött és levelek voltak nála Krycsynszkitől Mellechovicshoz.

Volodyjovszki urat ez nagyon nyugtalanította és tüstént egybe-hívta tanácskozáásra a legidősebbeket.

— Uraim — mondá — nagyon jól tudják, mily sok lipek pártolt át most a hordához, még azok közül is, kik beláthatatlan idők óta Litvániában és itt Oroszországban laktak, és a köztársaságnak árulással fizettek jótéteményeiért. Azért helyes: ha egyikökben se nagyon bízunk, és éber szemmel figyeljük meg tetteiket. Nekünk is van itt egy lipek zászlóaljunk, mely százötven derék lovasból áll, kiket Mellechovics vezérel. Ezt a Mellechovicsot még nem rég óta ismerem; csak azt tudom, hogy a hetman kiváló szolgálataiért századossá tette s őt embereivel hozzám ide küldötte. Nekem már föltűnt, hogy kegyelmetek közül, uraim, senki sem ismerte őt a szolgálatba lépése előtti időből, sem nem hallott felőle... Hogy őt lipekjeink határtalanul szeretik és vakon engedelmeskednek neki, azt bátorságával és híres tetteivel magyaráztam meg, de úgy látszik, ők se tudják, honnét való és kicsoda. Eddigelé semmiben se visel-

tettem iránta bizalmatlansággal, nem kérdeztem ki és megelégedtem a hetman ajánlásával, habár bizonyos titokkal környékezte magát. Az embereknek sokféle bogaruk van, nem törődöm senki modorával, csak teljesítse kötelességét. De most Motovidlyo úr emberei egy tatárt fogtak el, akinél levelek voltak Krycsynszkitől Mellechovicshoz, és nem tudom, uraim, tudják-e, ki az a Krycsynszki?

— Hogyan! — mondá Nienasyniec úr — Krycsynszkit személyesen ismertem, és ma mindnyájan ismerik őt rossz híre miatt.

— Együtt jártunk az iskolába... — kezdé Zaglyoba úr, de hirtelen elhallgatott, mivel eszébe jutott, hogy akkor Krycsynszki-nek kilencven esztendősen kellene lennie, és ebben a korban az emberek nem szoktak hadjáratokban részt venni.

— Szóval — folytatá a kis lovag — Krycsynszki lengyel tatár. Lipek zászlóaljaink egyikének kapitánya volt, mielőtt a hazát elárulta és a dobrudzsai hordához pártolt; ahol, mint hallottam, nagy jelentőséggel bír, mivel ott nyilván azt remélik, hogy a lipekek maradványát is megnyeri a pogányoknak. Ilyen emberrel bocsátkozik Mellechovics tárgyalásokba, és ennek legjobb bizonyosága ez a levél, melynek szó szerinti tartalma következő.

Itt a kis kapitány szétnyitotta a levél lapjait, tenyerével reá ütött és olvasni kezdé:

— «Hőn szeretett szívbeli testvér! Küldötted hozzánk érkezett és átadta leveledet...»

— Lengyelül ír? — szakítá félbe Zaglyoba úr.

— Krycsynszki, mint minden tatárunk csak ruténül és lengyelül értett — felelé a kis lovag — és Mellechovics bizonynyal nem felejtette el a tatárt sem. Hallják, uraim, és ne szakítsanak félbe:

«... Átadta leveledet. Isten megadja, hogy minden jóra fordul, és hogy kiviszed, ami szándékos. Itt gyakran tanácsot ülünk, Moravszki, Alexandrovics, Taraszovszki, Grocholszki és én, és szorgalmasan írunk a többi testvéreknek, tanácsot kérünk tőlük annak lehetőségéről, hogy azt, amit te akarsz, kedves, a leggyorsabban elérjük. De mivel, mint a hozzánk érkezett hír mondja, kárt szenvedtél egészségemben, más embert küldök, hogy az téged, kedves, saját szemével lásson és vígasztalást hozzon nekünk. Őrizd meg a titkot jól, mert Isten őrizzen, hogy idő előtt kiderüljön. Isten soka-sítsa meg nemzetségedet, mint az ég csillagait. Krycsynszki.»

Volyodyjovszki úr befejezte és körülhordozta tekintetét; és mivel az összes jelenlevők hallgattak és figyelemmel fontolgatták a levél tartalmát, így szólt:

— Taraszovszki, Moravszki, Grocholszki és Alexandrovics, ezek mind korábbi tatár lovas kapitányok és árulók.

— Épp úgy Poturinszki, Tvorovszki és Adurovics — tevé hozzá Sznitko úr.

— Mit szóltok ehhez a levélhez?

— Nyílt árulás; itt nincs szükség hosszú megfontolásra — mondá Musalszki úr. — Egész egyszerűen Mellechovics felé nyújtják tapogatóikat, hogy a mi lipekjeinket is megnyerjék maguknak, és ő beleegyezett.

— Az Isten szerelmére! mily periculum a mi parancsnokságunkra nézve — kiáltá néhány hang.

— A lipekék készek életöket adni Mellechovicsért, és ha ő parancsolja, éjjel rohannak meg bennünket.

— A legfeketébb árulás a nap alatt! — kiáltá Deyma úr.

— És ezt a Mellechovicsot maga a hetman tette századossá — mondá Musalszki úr.

— Sznitko úr — mondá Zaglyoba — mit mondtam, mikor Mellechovicsot megláttam? Nem mondtam-e, hogy ennek az embernek a szeméből kinézem a renegátot és árulót? Hah! csak rá kellett néznem! Mindenkit megcsalhatott, de engemet nem! Ismételve kérem, Sznitko úr, szavaimat, de ne ferdítse el őket. Nem mondtam-e, hogy áruló?

Sznitko úr a pad alá csúsztatta lábát és lehajtá fejét.

— Valóban csodálatos a kegyelmed éles elméje, habár én, ami igaz, nem emlékszem reá, hogy árulónak nevezte őt. Csak azt mondta, hogy farkas módra néz a szeme.

— Hah! kegyelmed tehát azt akarja mondani, hogy a kutya áruló, a farkas pedig nem, a farkas nem harapja meg azt a kezét, mely őt cirógatja, mely enni ad neki? Tehát a kutya az áruló? Kegyelmed talán még védeni szeretné Mellechovicsot és mindnyájunkat árulókká tenni?

Sznitko úr olyan zavarban volt, hogy szemét és száját kerekre nyitotta és oly báméskodva nézett, hogy egy darabig kukkot se tudott szólni.

Eközben Musalszki úr, ki gyors ítélőtehetséggel birt, azonnal mondá:

— Mindenek előtt hálát kell adnunk Istennek, hogy ilyen gyalázatos cselszövések kiderültek, aztán hat dragonyost kell kirendelni Mellechovicshoz, és golyót kell röpíttetni fejébe!

— Aztán más századost nevezzenek ki — tette hozzá Nienasyniec úr. Az árulás oly nyilvánvaló, hogy a tévedés lehetetlen.

Itt Volyodyjovszki hozzá tette:

— Először ki kell hallgatnunk Mellechovicst, aztán tudósítani fogom a hetman urat ezekről a fondorlatokról, mivel mint ziembici Bogus úr mondta, a lipekek nagyon a szívéen vannak a koronamarsall úrnak.

— De — mondá Motovidlyo úr a kis lovaghoz fordulva — az egész ítélkezés Mellechovics fölött kegyelmedet illeti meg, mivel soha se volt nemes társunk.

— Ismerem jogomat — viszonzá Volyodyjovszki — és nem kell kegyelmednek eszembe juttatni.

Ekkor a többiek elkezdték:

— Vezessék őt a szemünk elé, ezt a kerítőt és árulót!

A zajos kiabálások felkölték Zaglyoba urat, ki kissé elszunynyadt, ami most nagyon gyakran megesett rajta; hirtelen eszébe jutott, miről volt szó és mondá:

— Ejnye, Sznitko úr, a hold elrejtőzött a kegyelmed címerében, de az esze még inkább elrejtőzött, mivel még gyertyával se találja meg senki. Azt mondani, hogy a kutya, canis fidelis, áruló, és a farkas nem áruló! Kérem alássan! kegyelmed egészen elvesztette az eszét!

Sznitko úr égre emelte szemét annak jeléül, hogy mily ártatlanul szenved, de nem akarta az öreget ellenmondással ingerelni, és Volyodyjovszki időközben megparancsolta neki, hogy Mellechovicst hozza el, s ő gyorsan kisietett és örült, hogy szép szerével megszabadult.

Nem sokára visszatért és a fiatal tatárt magával hozta, aki nyilván még mit se tudott a lipeknek elfogatásáról, mivel merészen lépett be. Kifejezéssel teljes, szép arca feltűnően halvány volt, de már meggyógyult és fejét nem kötötte be többé kendőkkel, csak egy vörös bársonysapkával fődte be.

Minden szem reá, mint egy közös célra irányult, ő pedig meglehetősen mélyen meghajtá magát a kis lovag előtt, a társaság többi tagjai előtt azonban bizonyos daccal.

— Mellechovics! — mondá Volyodyjovszki, miközben éles szeme bogarát a tatárra szegezte — ismered-e Krycsynszki kapitányt?

Mellechovics arcán hirtelen fenyegető árnyék lebbent át.

— Ismerem! — mondá.

— Olvasd — mondá a kis lovag és átnyujtá neki a levelet, melyet a lipeknél találtak.

Mellechovics olvasni kezdett és mielőtt elvégezte, a nyugalom ismét visszatért arczára.

— Várom parancsodat — mondá és visszaadta a levelet.

— Mióta tervezel árulást, és kik bűnrészeseid itt Chreptiovban?

— Tehát árulásról vagyok vádolva?

— Felelj, ne kérdezz! — mondá fenyegetőleg a kis lovag.

— Akkor a következő választ adom: árulást nem terveztem, bűnrészeseim nem voltak; és ha voltak, azok olyanok, akiket ti, uraim, nem fogtok elítélni.

E szavaknál a katonák fogaikat csikorgatták, és néhány fenyegető hang hallatszott:

— Alázatosabban, te kutyakölyök, alázatosabban! Oly férfiak előtt állsz, kik méltóbbak náladnál!

Mellechovics oly pillantással nézett reájuk, melyből hideg gyűlölet lővelt.

— Tudom, mivel tartozom a parancsnok úrnak, mint főlebbvalómnak — felelé és másodszor meghajtá magát Volyodyjovszki előtt — azt is tudom, hogy kevesebbet nyomok a latban, mint az urak, azért nem keresem társaságukat; kedvességed (itt a kis lovag felé fordult) a bűnrészesek felől kérdezett; kettő van munkámban: az egyik Bogus, a novogrodi asztalnok úr, és a másik a nagy koronahetman.

E szavaknál mindnyájan nagy álmélkodásba estek és egy darabig csend uralkodott, végre azt kérdé Volyodyjovszki úr:

— Hogyan van az?

— Az úgy van — felelé Mellechovics — hogy Krycsynszki, Moravszki, Tvorovszki, Alexandrovics és a többiek ugyan átpártoltak a hordához és sok rosszat tettek a hazának, de az új szolgálat-

ban nem találtak szerencsét. Talán az is lehet, hogy fölébredt bennök a lelkiismeret, elég az hozzá, hogy az áruló név terhökre van. A hetman úr tudja ezt és meghagyta Bogus úrnak, valamint Mysli-sevszki úrnak, hogy ismét vezessék őket vissza a köztársaság zászlói alá, Bogus úr pedig engem szemelt ki arra és megparancsolta, hogy lépjek érintkezésbe Krycsynszkivel. Lakásomon levelek vannak Bogus úrtól, melyeket előmutathatok és melyeknek több hitelt fog adni kedvességed, mint az én szavaimnak.

— Eredj Sznitko úrral azokért a levelekért és azonnal hozd el. Mellechovics távozott.

— Uraim — mondá a kis lovag gyorsan — talán igazságtalanul bántunk ezzel a katonával túlságos korai gyanúnk által, mert ha ezek a levelek birtokában vannak és igazat beszél — és én hinni kezdem, hogy úgy van — akkor ő nemcsak gavallér, aki hadi tettek miatt lett híressé, hanem oly férfi, aki a haza javát szívében viseli és nem bizalmatlanságot, hanem jutalmat érdemel. Istenemre! ezt hamarosan jóvá kell tennünk!

A többiek hallgatásba merültek és nem tudták, mit mondjanak; Zaglyoba úr azonban behunyta szemét és ezúttal úgy tett, mintha szundikálna.

Eközben Mellechovics visszatért és átnyújtá Volyodyjovszkinak Bogus levelét. A kis lovag olvasá, amint következik:

— «Minden fölül azt hallom, hogy nincs senki, aki erre a szolgálatra alkalmasabb volna, mint Te, ama csodálatos szeretet miatt, melylyel mindnyájan rajtad csüngnek. A hetman úr kész nekik megbocsátani, és magára vállalja a köztársaság bocsánatát. Lép érintkezésbe Krycsynszkivel biztos emberek útján oly gyorsan, amint lehet, és ígérj prémiumot neki. A titkot őrizd meg gondosan, mert Istenemre, mindnyájukat tönkre tehetnéd. Volyodyjovszki úrnak föltárhatsz a titkot, mivel ő fölebbvalód és sokat könnyíthet rajtad. Ne félj a nehézségektől és fáradalmaktól és gondolj arra, hogy finis coronat opus és légy meggyőződve, hogy vonzalmadért hazánk hasonló szeretettel fizet neked».

— Ezt nevezem fizetésnek! — mormogta komoran a fiatal tatár.

— Istenemre! miért nem szóltál erről egy szót se senkinek? — kiáltá Volyodyjovszki.

— Kedvességednek mindent meg akartam mondani, de még

nem volt alkalmam, mivel ama baleset után betegen feküdtem; az urakkal szemben (itt Mellechovics a tisztékhez fordult) titoktartás volt parancsolva, és kegyeskedjék kedvességed azt a parancsot, hogy hallgassanak, most ismét a legkomolyabban kiadni az uraknak, hogy azokat ott romlásba ne döntsék.

— Erényeidnek bizonyítékai oly nyilvánvalók, hogy a vak se tagadhatná le őket — mondá a kis lovag. — Folytasd a munkát tovább Krycsynszkivel. Ne találj akadályra, hanem inkább segítségre, amire neked, mint derék loagnak, kezemet adom. Jöjj ma hozzám vacsorára.

Mellechovics megszorítá a kezét, és harmadszor meghajtá magát. A többi tiszték is hozzá mentek és mondták:

— Csalódtunk benned, de most senki se tagadja meg tőled a kézszorítást, aki az erényt szereti.

De a fiatal lípek hirtelen fölegyenesedett, a fejét hátra vetette, mint a ragadozó madár, mely zsákmányára készül lecsapni.

— Oly férfiak előtt állok, kik méltóbbak — mondá.

Aztán elhagyta a szobát.

Nyomasztó volt, mikor elment. «Nem csoda — mondták a tiszték egymásnak — a szíve háborog még a gyanú miatt, de majd elmúlik. — Másképp kell vele bánnunk. Valóban lovagias bátorsága van! A hetman tudta, mit csinált! Csodák történnek, no, no!...»

Sznitko úr diadalmaskodott magában és végre nem türtőztethette magát, odalépett Zaglyoba úrhoz, hozzá hajolt és mondá:

— Bocsásson meg, uram, de az a farkas még sem áruló...

— Nem áruló? — viszonzá Zaglyoba — bizonyosan áruló, erényes áruló, mert nem bennünket árul el, hanem a hordát... Ne veszítse el a reményt, Sznitko úr, naponkint imádkozni fogok eszünkért, a Szentlélek talán megkönyörül rajtunk!

Boriska nagyon örült, mikor Zaglyoba úr az egész esetet elmondá neki, mivel jóakarattal és részvétellel viseltetett Mellechovics iránt.

— Mihálynak és nekem — mondá — mind a kettőnknek szándékosan vele kell mennünk az első veszélyes kiküldetés alkalmával, mivel ily módon tanúsítunk iránta bizalmat.

De a kis lovag megcirógatá Boriska rózsás arcját és viszonzá:

— Ó te kis egerke, ismerünk téged! Nem Mellechovicson

aggódol — te szeretnél kimenni a pusztába és örülni a harcnak! Abból semmi se lesz...

És össze-vissza csókolta a száját.

— Mulier insidiosa est! — mondá Zaglyoba méltósággal.

Eközben Mellechovics lakásán ült a lipek küldöttel, és halkán beszéltek. Oly közel ültek egymáshoz, hogy homlokuk csaknem összeért. Az asztalon juhaggyú gyertya égett és sárga fényét Mellechovics arcára vetette, mely szépsége dacára szinte iszonyatos volt, mivel gyűlölet, kegyetlenség és vad öröm látszott rajta.

— Halim, halld! — suttogá Mellechovics.

— Effendi! — felelé a küldött.

— Mondd meg Krycsynszkinek, hogy okos, mivel a levélben nem volt semmi, ami megsemmisíthetett volna. Mondd meg neki, hogy okos. Soha ne írjon világosabban. Most még jobban bíznak bennem mindnyájan! maga a hetman, Bogus, Myslisevszki, itt az egész parancsnokság, mindnyájan! Hallod-e? Hogy a pestis fojtsa meg őket!

— Hallom, effendi.

— De előbb Raskovba kell mennem s aztán ide visszatérnem.

— Effendi, a fiatal Novoviejszki majd felismer.

— Nem fog fölismerni. Már látott Kalniknál, Bracljavnál, és nem ismert föl. Rám néz, összehúzza a szemöldökét, de nem ismer föl. Tizenöt esztendőös volt, mikor megszökött hazulról. Azóta nyolcszor borítá a tél hóval a pusztákat. Megváltoztam. Az öreg megismerne, de a fiatal nem... Raskovból hírt adok neked. Krycsynszki legyen készen és tartózkodjék a közelben. A perkulábokkal összekötetésben kell lennetek. Jampolban is van egy zászlóaljunk. Bogust rábeszélem, hogy a hetmannál parancsot eszközöljön ki számomra, hogy onnét könnyebb legyen Krycsynszkit áthoznom. De ide vissza kell jönnöm... kell!... Nem tudom, mi történik, hogyan lehet végrehajtani... Tűz lobog bennem, éjjel kerül az álom... Ha ő nincs, meghaltam volna...

— Legyen áldott az ő keze!

Mellechovics ajkai reszketni kezdtek, s mintegy a láz hevében suttogták, a lipekhez hajolva:

— Halim! legyen áldott az ő keze, áldott a feje, áldott a föld, amelyre lép, hallod, Halim! Mondd meg ott nekik, hogy már meggyógyultam — ő általa...

ÖTÖDIK FEJEZET.

KAMINYSZKI pap, aki fiatal korában katona és nagybátorságú lovas volt, Usycban lakott, és a plébániát ismét helyreállította. De mivel a templom romokban hevert és hívei nem voltak, ez a nyájnélküli lelkipásztor gyakran Chreptiova kocsizott, ott ült hetekig és a lovagságnak épülésére jámbor tanításokkal szolgált.

Figyelemmel hallgatta Musalszki úr elbeszéléseit és néhány estével később így szólt az egybegyűltekhez:

— Mindig szerettem olyan elbeszéléseket hallgatni, amelyekben szomorú kalandok szerencsés véget érnek, mivel kitűnik belőlük, hogy Isten azt, akit szárnya alá vesz, mindig megszabadítja a gonosznak töréből, és még a Krimből is védő tető alá vezetheti vissza.

Azért az urak közül mindenki jegyezze meg magának egyszer s mindenkorra, hogy az Úr Istennek semmi se lehetetlen, hogy még a legnagyobb szükségben se veszítse el bizalmát az ő irgalmaságában.

Figyeljenek reám!

Dicséretes Musalszki úrtól, hogy egy egyszerű embert testvéri szeretettel szeretett. Erre az Üdvözítő adott nekünk példát; ő, ki királyi vérből származott, mégis szerette a nép embereit, közülök sokat apostolokká tett és magas rangra segíté őket, úgy hogy most a mennyei tanácsban ülnek.

De más a személyes szeretet és más az általános, egyik nemzetnek szeretete a másikhoz, amely általános szeretetet az Üdvözítő nem kevésbé szigorúan megtartotta. És hol van az? Ha körül nézel a világon, föld fia, minden szívben olyan gyűlölet van,

mintha az emberek az ördög, és nem az Isten parancsainak engedelmeskednének.

— Tisztelt uram — felelé Zaglyoba úr — nehezen fog bennünket meggyőzni arról, hogy a törököt, a tatárt vagy a többieket szeressük, akiket magának az Úr Istennek is meg kell vetnie.

— Nem is akarom kegyelmeteket arra rábeszélni, csak azt állítom, hogy ejusdem matris gyermekei szeressék egymást, és mi történik ahelyett? Chmielniecki ideje óta, harminc év óta nem voltak szárazak ezek a vidékek a vértől.

— És kinek a hibájából?

— Aki először beismeri, Isten annak fog legelőször megbocsátani.

— Kegyelmed ma papi ruhát visel, és fiatal éveiben, azt mondják, a lázadókat, mint derék lovag, ugyancsak ráncba szedte...

— Azt azért tettem, mivel tennem kellett, katona voltam és az nem bűn, hanem az, hogy amellet úgy gyűlöltem őket, mint a pestist. Személyes okaim voltak, amelyeket nem akarok említeni, mivel azok az idők régen elmúltak és azok a sebek réges-régen behegedtek. De azt alázatosan bánom, hogy túlléptem kötelességemet. Parancsnokságomnál száz emberem volt Nievodovszki úr zászlóaljából, és ha velük portyáztam, gyakran gyujtogattam, akasztattam, összekaszaboltam az embereket... Tudják, miféle idők voltak azok. A tatárok, kiket Chmiel segítségül hívott, gyujtogattak és lemészároltak mindent, és mi is úgy tettünk. A kozákok mindenütt csak vizet és földet hagytak hátra és még ádázabb kegyetlenségeket vittek véghez, mint mi és a tatárok. Semmi sem iszonyatosabb, mint a polgárháború!.. Ki tudná szóval megmondani, miféle idők voltak azok, elég az hozzá, mi és ők inkább hasonlítottunk veszett kutyákhoz, mint emberekhez... Egyszer azt jelentették parancsnokságunknak, hogy Rusziecki úr csőcseléke az ő várát ostromolja. Engem és embereimet küldték segítségére. Későn jöttem. Az erőd már eltűnt a föld színéről. Most megtámadtam az ittas parasztokat, és egész sereget kaszaboltam le belőlük, de egy részük elrejtőzött a vetésben; ezeket elevenen elvittem, hogy példaadásul felköttessem. De hol? Ezt könnyebb volt elgondolni, mint megtenni: az egész faluban egyetlen egy fa se maradt; még a körtefák is ki voltak vagdalva, melyek a tábláknál a mesgyén állottak. Nem volt

időm arra, hogy akasztófát állítsak, erdő se volt a közelben sehol, pusztaságban voltunk. Mit tegyek? Fogom a foglyaimat és tovább megyek. Valahol majd csak találok egy villa alakú fatörzset. Megyek egy mérföldet, megyek kettőt — puszta és puszta — tekézni lehetett volna rajta. Végre egy falucska nyomára akadunk; este felé volt; nézek, körülnézek: itt-ott egy rakás szenet látok és szürke hamut, egyebet semmit; ismét semmi! De mégis, egy kis halmon egy kereszt maradt meg, mivel a fa még nem feketült meg és úgy világított az esti fényben, mintha tűzből volna; egy Krisztus volt pléhből kivágva és úgy festve, hogy oldalvást kellett menni s a vékony pléhet látni, hogy az ember megtudja, miképp ott nem test függ valósággal; az arc előlről tekintve elevennek látszott, a fájdalomtól kissé halavány volt, a tövis koszorú, és a szemek iszonyatos fájdalommal és panaszszal fölfelé voltak fordítva. Mikor a keresztet észrevettem, egy gondolat villant meg fejemben: «Ez az akasztófa, más nincs» — de azért megijedtem. Az Atyának és Fiúnak nevében! a keresztre nem kötettem föl őket! De azt gondoltam, hogy megörvendeztetem Krisztus szemét, ha az ő jelenlétében lefejeztetem őket, kik oly sok ártatlan vért ontottak, és így szóltam: «Úr Isten, hidd, hogy ezek azok a zsidók, kik Téged keresztre feszítettek, mivel ezek nem jobbak azoknál». És én egyiket odahurcoltattam a másik után, a dombra vezettem a keresztlig és lefejeztetem őket. Öreg, szürkefejú parasztok és fiatal fickók voltak köztük! Az első, akít fölhoztak, mondá: «Az Úr kinszenvedésére, Krisztus irgalmára, könyörülj, uram, rajtam!» Én pedig: «Le a fejét!» A dragonyos odavágott, és a fej leesett... Fölhozták a másikat is, ez is ugyanazt mondá: «Krisztus irgalmára, könyörülj rajtam!» És én: «Le a fejét!» És így ment ez a harmadikkal, a negyedikkel, ötödikkel; tizennégyen voltak, és mindnyájan Krisztusra kértek... Az esti pír már eltűnt, mikor készen voltunk. A kereszt tövében körbe rakattam őket... Én bolond! Azt gondoltam, hogy ezzel a látvánnyal megörvendeztetem az Egyszülött Fiút, ők pedig egy darabig majd a kezüket, majd a lábukat mozgatták, egyik-másik úgy hempergett, mint a hal, melyet kivettek a vízből, de ez nem tartott sokáig; az erő csakhamar elhagyta testüket, és ott feküdtek koszorúban, csöndesen és némán...

Mivel már teljesen besötétedett, elhatároztam, hogy ott éjjelezek,

habár nem volt fa az őrtüzekhez. Az éjszaka meleg volt, s így embereim a lópokrócaikra feküdtek, én pedig a kereszthez mentem, hogy Krisztus lábainál a szokásos Pater noster-eket elmondjam és magamat kezébe ajáljam. Azt hittem, imádságom annál kegyesebb fogadtatásra talál, mivel a napot oly munkában és oly tettekkel töltöttem el, melyeket érdemül számítottam magamnak.

A kifáradt katonával gyakran megtörténik, hogy az esti imádság közben elszunnyad. Így jártam én is. A dragonyosok, akik látták, hogy fejemet a kereszthez támasztva térdelek, azt hitték, hogy jámbor áhítatba merültem, és senki sem akart közülök félbeszakítani. De szemeim mindjárt lezárultak és különös álom jött reám erről a keresztről. Nem mondom, hogy látomásaim voltak, mivel azokra nem vagyok és nem voltam méltó, de a legmélyebb álomban az Úr egész szenvedését láttam, mintha ébren lettem volna... Az ártatlan Báránka gyötrelmének láttára szívem elszorult, szemem zsilipjei megnyíltak és végtelen fájdalom fogott el. «Uram — mondám — van itt egy kis csapat jó szolgám: ha látni akarsz, mire képes a mi lovasságunk, ints fejeddel, és ezeket a pogány fiakat, a te hóhéraidat egy pillanat alatt karddal fejeztetem le.» Alig mondtam ezt, mikor minden eltűnt szemem elől, csak a kereszt maradt meg és Krisztus, ki véres könnyeket sírt... És én átöleltem a szent fa tövét és szintén zokogtam. Hogy meddig tartott ez, nem tudom, de mikor elmúlt és kissé megnyugodtam, ismét azt mondtam: «Uram! Uram! nem hirdetted-e a megátalkodott zsidók közt szent tanításodat? Ha Palesztinából a mi köztársaságunkba jöttél volna, bizonyosan nem szögezünk keresztre, mi barátságosan fogadunk, mindenféle javakkal megajándékozunk és polgárjogot adunk neked isteni dicsőséged gyarapítására. Miért nem tettél így, ó Uram?»

Igy szóltam és szemem az égre emeltem (álomban volt, ne feledjék) és mit látok? A mi Urunk szigorúan letekint reám, összehúzza szemöldökét és hirtelen hatalmas hangon feleli: «Most olcsó a ti nemességtek, mivel háborús időben minden fickó megszerezheti; de ez a legcsekélyebb! Méltók vagytok egymáshoz, ti és a barbár csőcselék, ti és a többiek rosszabbak vagytok a zsidóknál, mivel minden nap erre a keresztre feszítetek... Nem tanítottam-e én a szeretetet és bűnbocsánatot az ellenség iránt is, és ti úgy marcan-

goljátok egymást, mint a dühöngő állatok. Ezt kell látnom és végtelen kínt szenvedek. Te magad pedig, ki meg akartál engem szabadítani s aztán meghívtál, hogy a köztársaságba jöjsek, mit tettél? Ime, emberi holttestek hevernek keresztm körül, és vér fecskendezi be tövét, pedig ártatlan gyermekek vagy elámított emberek voltak köztük, kik, mivel nem volt belátásuk, a többieket követték, mint az oktalan juhok. Volt-e irgalom benned irántuk, ítélkeztél-e fölöttük haláluk előtt? Nem! Mindnyáját megöletted és még azt hitted, hogy ezzel örömet szereztél nekem. Valóban, más korholni és büntetni, mint az atya bünteti fiát és az idősebb testvér korholja a fiatalabbat, és más bosszút állni, mint törvényt ülni és a büntetésben és kegyetlenségben határt nem ismerni. Annyira jutottunk, hogy ezen a földön a farkasok több irgalmat éreznek, mint az emberek, hogy itt a fű véres harmatot izzad, hogy a szelek nem fújnak, hanem süvöltenek, hogy a folyók könnyáradatot hömpölygetnek és az emberek halálig tördelik kezüket és mondják: «A mi reménységünk!» ...

— Uram! — kiáltám — azok jobbak, mint mi? Ki vitte végbe a legnagyobb kegyetlenségeket? Ki hozta ide a pogányokat?

— Szeressétek őket, ha büntetitek is — felelé az Úr — akkor a hályog leesik szemükről, a megátalkodottság megszűnik és irgalmam lesz rajtatok. Ha nem, a tatárok özöne jó reátok és igáját reátok teszi, reátok és rájuk — és az ellenségnek kell szolgálnotok kétségbeesés, megvetés és könnyek között ama napig, mikor megtanuljátok egymást szeretni. De ha a gyűlöletben nem ismertek határt, akkor nem lesz irgalom se nekik, se néktek, és a pogányok birják ezt a földet örökkön-örökké!

Erőm elhagyott, mikor e próféta szavakat hallottam és sokáig nem tudtam szólni, s azután arcomra borultam és kérdém:

— Uram, mit tegyek, hogy bűneimet kiengeszteljem?

Erre az Úr mondá:

— Eredj, ismételd szavaimat, prédikáld a szeretetet!

E felelet után látomásaim eltűntek. Mivel az éjszaka nyáron rövid, a harmattól egészen belepve, pítymallatkor ébredtem föl. Odanézek: a fejek a kereszt körül körben hevernek, de már egészen megkékültek. Különös, tegnap ez a látvány megörvendeztetett, ma borzalom fogott el, kivált mikor egy fiú fejét pillantottam meg, aki

mintegy tizenhét éves lehetett és rendkívül szép volt. Megparancsoltam a katonáknak, hogy a testeket ugyanazon kereszt alatt illendően eltemessék és attól fogva — nem voltam többé ugyanaz.

Kezdetben azt gondoltam magamban: álom az egész! De megmaradt emlékezetemben és egész lényemet mindinkább behálózta. Nem mertem fölteni, hogy maga az Úr beszélt velem, mert mint már mondtam, nem éreztem magamat méltónak. Mégis a lelkiismeret lehetett, mely a háborúban a lélekben lekuporodott, mint a tatár a fűben, hogy Isten oly hirtelen szólt és tudomra adta akaratát. «Nyilván — mondám — Isten akarata és figyelmeztetése, hallgass reá, hogy pórul ne járj.»

És most prédikálni kezdtem a szeretetet.

De a pajtások és tisztek szememben kinevettek: «Mit — mondták — pap vagy te, hogy nekünk tanításokat akarsz adni? Azok a kutyák nem bántották-e meg Istent, kevés templomot gyűjtöttek föl, kevés keresztet gyaláztak meg? Azért szeressük őket?» Szóval, senki sem akart reám hallgatni.

Azért a beresztecsi csata után ezt a papi ruhát öltöttem magamra, hogy nagyobb méltósággal hirdessem Isten igéjét és akaratát.

Húsz évnél is régebb idő óta teszem azt pihenés nélkül. Hajam megfehéredett... Az irgalmas Isten nem büntet meg azért, hogy hangom eddigelé a pusztában kiáltónak szava volt.

Uraim, szeressétek ellenségeiteket, büntessétek őket, mint az atya büntet, korholjátok őket, mint az idősebb testvér korhol, mivel különben jaj nekik, de jaj nektek is, jaj az egész köztársaságnak.

Lássátok, mi a haszna ennek a háborúnak, ennek a testvéri gyűlöletnek a testvér ellen? Pusztá az egész föld, csak sírhalmok maradtak Usycban hívek gyanánt; romokban hevernek templomok, városok, falvak, a pogány hatalom növekszik és összecsap fölöttünk, mint a tenger, mely téged is, te kamienieci szikla, elnyeléssel fenyeget...

Nienasyniec úr nagy meghatottsággal figyelt Kaminyszki pap szavaira, úgy hogy verejték lepte el homlokát, és mikor körülötte minden elhallgatott, megragadta a szót:

— Hogy itt a kozákok közt gavallér emberek vannak, bizonyítja az itt jelenlevő Motovidlyo úr, akit mindnyájan szeretünk és

becsülünk. De ami az általános szeretetet illeti, amelyről Kaminyzski pap oly ékesszólóan beszélt, meg kell vallanom, hogy máig súlyos vétékben éltem, mivel nincs meg bennem és nem igyekeztem megszerezni. Most a derék pap fölnyitotta szememet. Az ég különös kegyelme nélkül nem találom meg ezt a szeretetet szívemben, mivel egy borzasztó igazságtalanság emlékét hordom benne, melyet itt rövidesen akarok elbeszélni.

— Igyunk valami meleget — veté közbe Zaglyoba.

— Szítsátok föl a tüzet — mondá Boriska a szolgálknak.

A tágas szoba csakhamar újra teljes világosságban ragyogott és egy szolga minden lovag elé egy pint meleg sört tett. Mindnyájan örömezt bele mártották ajkukat, és miután hébe-hóba ittak, Nienasyniec úr ismét megragadta a szót és úgy beszélt, mintha a kocsi zörögne:

— Anyám halálos ágyán oltalmamba ajánlotta húgomat. Halskának hívták. Nem volt feleségem, gyermekem, azért úgy szerettem ezt a leányt, mint a szemem fényét. Húsz évvel fiatalabb volt nálamnál és karjaimon hordoztam. Szóval: úgy tekintettem őt, mint a tulajdon gyermekemet. Aztán háborúba mentem, és a horda elfogta őt. Mikor haza tértem, a falnak rohantam fejemmel. Vagyonom a beütés alkalmával elveszett, de eladtam, amim volt: ezen lovat vettem! és az örményekkel ellovagoltam, hogy őt kiváltsam. Bakcsiszarájban találtam őt. A háremnél, nem a háremben, mivel csak tizenkét esztendőös volt. Soha se felejttem el, Halska, azt a pillanatot, mikor megtaláltalak, hogy milyen szeretettel ölelgettél és hogyan csókoltad meg szememet! De haj! Kevés volt az, amit magammal vittem. A leány szép volt. Jehu aga, aki elrabolta őt, háromszor annyit követelt! Ráadásul magamat akartam átadni. Ez se használt. A vásáron szemem láttára vette meg Tuchay-bej, a mi híres ellenségünk, aki három évig a háremben tartotta s aztán nőül akarta venni. Visszatértem az országba és hajamat téptem. Útközben megtudtam, hogy egy tengerparti városban lakik Tuchay-bej egyik felesége kedvelt fiacskájával, Azyával... Tuchay-bejnek minden városban és faluban volt felesége, hogy mindenütt nyugalmat találjon saját födele alatt. Mikor erről a kedvelt fiúcskáról hallottam, úgy tetszett, mintha Isten az utolsó mentő eszközt mutatná meg Halska részére, és azonnal elhatároztam, hogy Azyát elrablom és

aztán leányoméért kicserélem. De ezt egyedül nem vihettem véghez. Az Ukrainában vagy a Vad Mezőkön a bandákat össze kellett hívnom, ami nem volt könnyű, mivel először Tuchay-bej neve egész Oroszországban rettegett volt, s aztán a kozákokat segítette ellenünk. De a pusztákban igen sok kozák tartózkodik, akik csak saját hasznukat tartják szem előtt, és a zsákmányért mindenre készek. Ilyeneket gyűjtöttem nagy számmal. Hogy mi mindent álltunk ki, mielőtt az összes csajkákat a tengerbe vittük, azt nyelv ki nem mondhatja, mivel a kozákok vénei elől is el kellett rejtőznünk. De Isten megáldott bennünket. Azyát elraboltam és vele gazdag zsákmányt szereztem. Az üldözők nem értek utól bennünket és szerencsésen a Vad Mezőkre értünk, ahonnan Kamieniecbe igyekeztem, hogy az ottani kereskedők által a tárgyalásokat azonnal megkezdjem.

Az egész zsákmányt kiosztottam a kozákok közt és magamnak csak Tuchay fiát tartottam meg. És mivel oly bőkezűen és becsületesen jártam el ez emberek iránt, mivel annyit szenvedtem velük együtt, mivel velük szenvedtem éhséget és kockára tettem miattok életemet, azt hittem, hogy mindegyikük tűzbe menne érettem, s mindörökre megnyertem szívöket.

Keserűen kellett csalódnom!

Nem jutott eszembe, hogy még saját atamánjaikat is darabokra tépik, hogy zsákmányukat megoszszák; elfeledtem, hogy ezeknél az embereknél nincs semmi hit, semmi erény, semmi hála, semmi lelkiismeret... Már Kamieniec közelében ingerelte őket az Azyáért járó gazdag váltságdíj. Éjjel reám támadtak, mint a farkasok, zsinórral fojtogatták nyakamat, késekkel összeszurkálták testemet, és végre, mivel halottnak hittek, a pusztán fekvő hagytak és a gyermekkel ők maguk elmentek.

Isten megmentett és visszaadta egészségemet; de Halskám örökre elveszett. Talán él még ott valahol, talán Tuchay halála után más pogány vette el, talán Mahomed vallására tért, talán egészen elfelejté bátyját, talán fia fogja véretem ontani... Ime, történetem!

Itt Nienasyniec úr elhallgatott és komoran a földre nézett.

— Mennyi vérünk és könnyünk folyt már ezért az országért! — mondá Musalszki úr.

— Szeresd ellenségeidet — veté közbe Kaminyszki pap.

— És mikor ismét egészséges lett, nem kereste újra Tuchay fiát? — kérde Zaglyoba úr.

— Amint később megtudtam — felelé Nienasyniec — rablóimat egy másik banda támadta meg, mely az utolsó emberig lemészárolta őket. Ezek vitték magukkal a zsákmányt és a gyermeket. Mindenütt kerestem, de mint a kő, mely a vízbe esett, elveszett.

— Talán később találkozott velem, de nem ismerte meg — mondá Boriska asszony.

— A gyermek, nem tudom, volt-e három esztendő. Alig tudtam, hogy Azyának hívták. De megismerném, mivel mellének mind a két felén egy halacska van kék színben kiszürkálva.

Mellechovics, ki eddig nyugodtan a sarokban ült, hirtelen föltűnően elváltozott hangon mondá:

— A halakról nem ismerné meg őt, mivel sok tatár viselhet ilyen jelet, kivált azok közt, kik a folyók partjain laknak.

— Nem — viszonzá a tiszteletreméltó Hromyka úr — mivel a beresteci csata után megnéztük Tuchay-bej holttestét, mely ott maradt a csatatéren és tudom, hogy hal volt a mellén, és a többi elesettek más jelet viseltek.

— És én azt mondom, sokan viselnek halat.

— Igen, de az ellenséges Tuchay-nemzetségből.

A beszélgetést Lelcsic úr belépése szakította meg, akit Mihály úr jókor reggel előőrül küldött ki és éppen most tért vissza.

— Parancsnok úr — mondá még az ajtóban — a sieroci gázlónál, a moldvai részen, egy csomó csőcselék van, amely reánk les.

— Miféle emberek? — kérde Mihály úr.

— Latrok. Oláhok, magyarok, mindegyikből egy kevés, de legtöbben a hordából, mindössze kétszáz ember.

— Ezek ugyanazok, akikről értesülést nyertem, hogy az oláhországi részen fosztogattak — mondá Volyodyjovszki. — Nyilván Perkuláb szorongatja ott őket és hozzánk menekülnek; de ott magából a hordából kétszázán vannak. Éjjel át fognak kelni, és pitymallatkor útjokat álljuk. Motovidlyo úr és Mellechovics éjfélről készenlétben lesznek. Egy ökörgulyát csalogatóul eléjük hajtának, és most a szállásra!

A katonák oszladozni kezdtek, de még nem hagyták el a szobát mindnyájan, mikor Boriska férjéhez sietett, kezét nyaka köré fonta és valamit a fülébe súgott. Mihály mosolygott és tagadólag rázta fejét, de annál jobban erőltette őt és annál szorosabban fűzte karját nyaka körül.

Ezt Zaglyoba úr látván, mondá:

— Ugyan, tedd meg már egyszer a kedvét, s akkor én öreg is veletek tartok.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HATODIK FEJEZET.

A KÓBOR bandák, melyek a Dniesztr mindkét partján rablással foglalkoztak, különféle nemzetiségű emberekből állottak, akik a szomszéd országokban laktak. A túlnyomó részt mindig a tatár szökevények képezték a dobrudzsai és bialyogrodi hordákból, akik még vadabbak és harciasabbak voltak, mint krimi törzsrokonai, habár nem hiányoztak oláhok, kozákok, magyarok és lengyel katonai szolgák sem, kik ama határőrsegekből szöktek meg, melyek a Dniesztr partja mentén feküdtek. Ezek majd a lengyel, majd az oláh részen bozótokban leskelődtek, a határfolyón időnkint átkeltek aszerint, amint a perkulábok, vagy a köztársaság parancsnokai szorongatták őket. Szakadékokban és erdőkben, barlangokban voltak hozzáférhetetlen rejtekhelyeik. Támadásaik főcélját a határőrsegek gulyái és ménesei képezték, melyek a pusztát télen se hagyták el, mivel eleségüket ők maguk keresték a hó alatt. De azonkívül megtámadták a falukat, városkákat, mezővárosokat, kisebb parancsnokságokat, lengyel, sőt török kalmárokat is, és a közbenjárókat, kik a váltságdíjjal a Krimbe mentek. Ezekben a csapatokban megvolt a rend és vezetőjük is volt, de ritkán egyesültek. Sőt gyakran megtörtént, hogy a kisebb számúakat az erősebbek lemészárolták. Az orosz vidékeken mindenütt nagyon elszaporodtak, kivált a kozák-lengyel háborúk kora óta, mivel ama vidékeken minden biztosság eltűnt. A Dniesztr partján levő bandák, melyeket a hordából való szökevények folyton kiegészítettek, különösen fenyegetőek voltak. Némelyek ötszáz főből is állottak, vezetőik bej címet viseltek. Az országot egészen tatár módon pusztították, és gyakran igazán maguk a parancsnokok se tudták, vajjon rablókkal, vagy

egy egész horda elődandárával van-e dolguk. A rendes csapatoknak, kivált a köztársaság lovasságának ezek a csapatok a csatatéren nem birtak helyt állani. Ha azonban egyszer kelepcebe csalták őket, kétségbeesetten harcoltak, mivel jól tudták, hogy a köztársaságban akasztófa vár rájuk. Fegyvereik különbözők voltak; nyiluk és puskájuk nem volt, és éjjeli támadásaiknál csak keveset használtak volna nekik. A legnagyobb rész török handzsárokkal és jatagánokkal volt ellátva, továbbá tatár szablyákkal és lóállcsontokkal, melyeket fiatal tölgyfabotokra tettek és kötéllel megerősítettek. Az utóbbi fegyver erős marokban iszonyú szolgálatokat tett, mivel minden kardot összetört. Egyeseknél vasvillák voltak, melyek igen hosszúak valának és vassal jól meg voltak erősítve; egyesek lándzsát hordtak. Ezek szükség esetén a lovasságnak is ellenálltak.

Ama bandának, mely a szieroci gázlónál megállapodott, számra nézve igen nagynak kellett lennie, vagy végső szükségben a moldvai részen kellett tartózkodnia, ha a chreptiovi parancsnokság ellen mert nyomulni, ama félelem ellenére, melyet maga Volyodyjovszki úr neve mindkét part összes rablóbandái közt gerjesztett. És így a második előrs is azt a hírt hozta, hogy négyszáz főből állanak Azba-bejnek, a híres csapatvezetőnek vezetése alatt, aki néhány esztendő óta a lengyel és moldva részeket félelemben és rettegésben tartotta.

Volyodyjovszki úr rendkívül örvendett, mikor megtudta, kivel lesz dolga és azonnal kiadta parancsait. Mellechovicson és Motovidlyo úron kívül még a podoliai tábornok úrnak és a przemysli tálnokmester úrnak zászlóalja is kivonult. Még éjjel útnak indultak, és pedig különböző irányokban, de amint a halászok a nagy hűzohálót messzire kiterjesztik, hogy később valamely léknél összejöjjenek, úgy kellett ezeknek a zászlóaljoknak is, melyek nagy körben jártak körül, napvirradtakor a szieroci gázlónál találkozniok.

Boriska dobogó szívvel nézte a csapatok kivonulását, mivel ez volt első hadi kirándulása, és szíve dagadozott e vén pusztai farkasok fürgeségének láttára. Olyan csöndben távoztak, hogy magában az erődben is alig lehetett őket hallani... A zabla nem zörrent, a kengyel nem ütődött a kengyelhez, a kard a kardhoz, a ló nem nyerített. Az éjszaka világos és szép volt, mivel a holdtöltének ideje vala. Megvilágította a határőrség dombját és a pusztát, mely

minden felől könnyedén ereszkedett le; és mégis alig jutott ki egy zászlóalj a cölöpzetből, alig villant föl ezüstös fényben, melyet a hold a kardokból csalt ki, már el is tűnt a szem elől, mint a fogoly-csapat, mely a hullámzó fűben elbúvik. Valami titokzatos volt ebben a kivonulásban. Boriskának úgy tetszett, mintha vadászok vadászatra indulnának, melynek napvirradtakor kell kezdődnie, és azért mennének oly csendesen és óvatosan, hogy a vadat föl ne riaszák. És így nagy kedvet érzett szívében, hogy részt vegyen ezen a vadászaton.

Volyodyjovszki úr nem mondott ellent, mivel Zaglyoba kicsikarta beleegyezését. Azonkívül tudta, hogy egyszer mégis csak eleget kell tennie Boriska kívánságának, tehát jobbnak látta azt hamarosan teljesíteni annál is inkább, mivel ezek a martalócok sem ijat, se tűzi fegyvert nem szoktak használni.

Azonban az első zászlóalj kivonulása után csak három óra múlva indultak el, mivel Mihály úr így rendelte. Velök ment Musalszki úr és húsz Linkhausen-dragonos az őrmesterrel együtt, mind mazurok, kiváló emberek, akiknek szablyái mögött a bájos parancsnokné oly biztos volt, mint a tulajdon háló szobájában.

Maga Boriska, mivel férfinyergen kellett lovagolnia, megfelelően volt felöltözve: gyöngyszínű, bő bársony salavárit viselt, mely szoknyához hasonlított és sárga szattyán csizmacskába volt dugva; továbbá szintén szürke színű felöltőt, mely fehér krimmerrel volt bélelve és a varrásoknál díszesen prémezve, aztán gyönyörű mívű ezüst patrontáskát; könnyű török kardocskát selyem zsinóron, és pisztolyokat a táskában. Fején kis kalpagot viselt, felül velencei bársonyból, kócsag tollal ékítve és körül vadmacska bőrrrel prémezve; a kalpag alól derült, rózsás, csaknem gyermekded arca és két kíváncsi szem nézett ki, melyek izzó szénként villogtak.

Ebben a különös öltözetben, a kis, gyors és őz szelídségű lovacskán valami hetman gyermekének látszott, aki vén bajnokok oltalma alatt az első tanulásra kilovagol. Csodálták természetét is; Zaglyoba úr és Musalszki úr könyökükkel lökték meg egymást és mindegyik megcsókolta a saját öklét Boriska iránti különös tisztelete jeléül és Volyodyjovszkival együtt mind a ketten eloszlatták aggodalmát a kései indulás miatt.

— Te nem értesz a háborúhoz — mondá a kis lovak — azért

gyanúsítasz minket, hogy akkor akarunk téged a tethelyre vinni, mikor mindennek vége van. Az egyik zászlóalj úgy megy, mint a nyíl, másoknak kerülőket kell tenniök, hogy az utakat elvágják, és csak aztán egyesülnek egész nesztelenül és bekerítik az ellenséget. Mi pedig kellő időben érünk oda és nélkülünk mihez se fognak, mivel ott minden óra ki van számítva.

— És ha az ellenség jókor figyelmessé lesz és elillan a zászlóaljak között?

— Ravasz és éber ugyan, de mi előttünk sem ujság az ilyen háború.

— Mihálynak hihetsz — kiáltá Zaglyoba — mert nálánál nincs nagyobb praktikus. A balszerencse hozta ezt a csőcseléket ide.

— Lyubliében még fiatal voltam — felelé Mihály — és már ott bíztak rám ilyen vállalkozást. De most, hogy ezt a látványt nyújtsam neked, mindent még gondosabban rendeztem el. A zászlóaljak egyszerre mutatkoznak az ellenségnek, egyszerre kiáltanak föl és egyszerre nyomulnak előre, mint mikor az ostorral durran-tanak.

— És! és! — kiálta föl Boriska és örömeiben fölemelkedett a kengyelben és a kis lovagnak a nyakába borult. — És nekem is szabad előrenyomulnom, ugy-e? Mihály, ugy-e? — kérdé villogó szemmel.

— A tolongásban nem engedem meg neked, mivel ott könnyen szerencsétlenség történik, a ló könnyen megbotlik, de utasítást adtam, hogy a támadáskor egy csapatot felénk hajtsanak; akkor megsarkantyúzzuk a lovakat, és kettőt-hármat levághatsz, de mindig balra tarts, mivel az üldözött ily módon nem könnyen nyúlhat a lovon keresztül, és te az ellenkező oldalon hozzá férsz.

Boriska mondá:

— Hó! hó! nem félek! Magad mondtad, hogy a kardot jobban forgatom, mint Makoviecki bácsi; velem egy se végez!

— Vigyázz, hogy a kantárszárat erősen fogd — veté közbe Zaglyoba úr. — Azoknak is megvan a fortélyuk és könnyen megeshetik: te üldözöd őt, és ő hirtelen megfordítja lovát és visszatorít, és mielőtt elmégy mellette, már elért téged. Egy öreg kitanult ember nem ereszti meg a lovát, hanem a szükséghez képest fékezi.

— És a szablyát nem kell nagyon magasra emelni, hogy könnyen szúrásra mehessen át — mondá Musalszki úr.

— Én minden esetre nála leszek — mondá a kis lovag. — Lásd, a csatában a főnehézség az, hogy az embernek mindenre gondolnia kell: a lovára és az ellenségre, a kantárszárra, a szablyára, a vágásra és szúrásra, mindenre egyszerre! Akinek gyakorlata van, az ezt egészen magától teszi, de kezdetben még a kitűnő harcos is ügyetlen szokott lenni, és valami fickó, akinek gyakorlata van, leveti a kezdőt a lóról. Azért leszek melletted.

— De azért ne lépj közbe és parancsold meg az embereknek is, hogy szükség nélkül senki se avatkozzék dolgomba.

— No, no! majd meglátjuk, vajjon megmarad-e bátorságod ha komoly lesz a dolog! — viszonzá mosolyogva a kis lovag.

— Vagy nem fogsz-e valamelyikünknek az ölébe kapaszkodni — fejezé be Zaglyoba úr.

— Majd meglátjuk! — mondá Boriska elszörnyűködve.

Ily beszélgetések közt oly tájékra jutottak, mely itt-ott bozóttal volt borítva. A pitymallat közel volt, de aközben mégis elsötétedett, mivel a hold lement. A földről könnyű párázat emelkedett föl, és befátyolozta a távolabbi tárgyakat. Ebben a lenge ködben és sűrűületben a bozót, mely a közelben ide-oda ingadozott, Boriska fölízgatott képzeletében élő lények alakját vette föl. Néha úgy tetszett neki, mintha világosan embereket és lovakat látna.

— Mihály, mi az? — kérdé suttogva és ujjával a mellék-ösvényre mutatott.

— Semmi, bozót.

— Azt hittem, lovasok. Nem sokára a tethelyen leszünk?

— Mintegy másfél óra múlva megkezdődik.

— Ha!

— Félsz?

— Nem, a szívem ugrál örömeiben! Hogyan félnék! Éppenséggel nem! Lásd, milyen dér van itt . . . Meglátszik, habár sötét van.

Tényleg a pusztának olyan részébe jutottak, melyen a füvek hosszú szárai dérral voltak borítva. Volyodyjovszki úr odanézett és mondá:

— Erre Motovidlyo vette útját. Nem távolabbra, mint innét egy félmérföldre kell elrejtőzve lennie. Már virrad!

Az első fényderengés észrevehető volt. A szürkület eltűnt. Az ég és a föld szürke lett, a levegő halványabb, a fák és bokrok csúcsai mintegy ezüsttel húzódtak be. A távoli bozótsoportok kiemelkedtek a homályból, mintha valaki lassan a kárpitot elhúzta volna előlük.

Ekkor a legközelebbi bokorból hirtelen egy lovas bukkant föl.

— Motovidlyo úrtól? — kérde Volyodyjovszki, mikor az ember közelében lováról leszállott.

— Úgy van, kedvességed!

— Mi ujság?

— Átkeltek a szieroci gázlón; aztán a marhák bőgését követve, Kalyuszikba mentek. A marhákat elvették és a jurgovi mezőn vannak.

— Hol van Motovidlyo úr?

— A domboldalban tanyázik, és Mellechovics úr Kalyusziknál. A többi zászlóaljakat nem tudom.

— Jó — mondá Volyodyjovszki — én tudom; indulj Motovidlyo úrhoz és mondd meg, hogy zárja be a kört. Az egyes embereket oszsa el Mellechovics úr útjának feléig. Indulj!

Az ember csaknem lefeküdt nyeregtakarójára, és elvágtatott, úgy hogy a lónak a lépe is megdagadt. Egy pillanat alatt eltűnt a szemhatárról... Ők pedig tovább lovagoltak, még zajtalanabban, még óvatosabban. A köd, mely virradatkor fölemelkedett a földről, egészen leszállt, és a keleti szemhatáron hosszú, fényes csík mutatkozott, melynek ragyogó, rózsás fénye a levegőt, hegyeket, a távoli szakadékok oldalait és csúcsait kiszínezte.

Ekkor a Dniesztr felől zajos káromlás ütötte meg a lovasok fülét, és a magasban előtök a varjak roppant serege tűnt föl, melyek a hajnali pír felé röpültek. Egyes madarak hébe-hóba kiváltak a főcsoportból és a puszta fölött körben röpködtek, mint azt a kányák és vércsék teszik, ha zsákmányt pillantanak meg.

Zaglyoba úr fölemelte kardját, a varjakra mutatott és így szólt Boriskához:

— Csodálom e madarak okosságát. Ha valahol csatára kerül a dolog, csakhamar minden felől oda húzódnak, mintha valaki zsákból töltené ki őket. Ha csak hadsereg vonul, vagy barátságos csapatok találkoznak, ez nem történik, s így ezek az állatok ki tud-

ják találni az emberek szándékait, habár senki se tudatja velök. Ezt a merő sagacitas narium nem magyarázza meg, azért okunk van arra, hogy ezen nagyon csodálkozzunk.

Eközben a madarak egyre hangosabb káromlás közt közelebb jöttek, és Musalszki úr a kis lovaghoz fordult és mondá, miközben tenyerével ijára ütött:

— Parancsnok úr, meg van-e engedve, hogy egyet közülök a parancsnokné asszony örömeire lelőjjelek? Nem fog zajt okozni?

— Lőjjön le egyet, akár kettőt — mondá Volyodyjovszki, tudván, mily örömet csodáltatta magát az öreg katona lövéseinek biztossága miatt.

Ekkor a páratlan íjász hátához kapott, kihúzott egy tollas nyilat, reátette a húrra, és fölemelvén az íjat és fejét, várt.

A csapat mindig közelebb jött. Mindnyájan megállították a lovukat és várakozólag az égre néztek. Hirtelen megpendült a húrnak panaszos hangja, mint a fecske csicsergése, a nyíl fölrepült és eltűnt a csapatban.

Egy pillanatig azt hihették, hogy Musalszki úr hibázott, de íme, egy varjú csakhamar bukfcenet vetett, és folytonosan csapkodva, éppen a lovasok feje fölött lezuhant, hogy kiterjesztett szárnyakkal lassan leessék, mint a falevél, melynek a levegő ellenáll.

A varjú Boriska lova előtt, néhány lépésnyire esett le. A nyíl úgy keresztül fúrta, hogy a hegye a hátán kilátszott.

— Szerencsés előjel! — mondá Musalszki úr, magát Boriska előtt meghajtva. — Távolról szemmel fogom tartani a parancsnokné asszonyt, nagy jótevőmet, és szükség esetén Isten segítségével ismét megeresztek egy nyilacskrét. Habár egészen közel repülne, mégis biztosítom, hogy nem fogja megsebesíteni.

— Nem szeretnék lenni az a tatár, akit kegyelmed célba vesz! — mondá Boriska.

Ekkor Volyodyjovszki úr megszakítá a társalgást, némi távol-ságban egy meglehetősen jelentékeny magaslatra mutatott és mondá:

— Ott állunk meg...

E szavak után tovább vágattak. Mikor a magaslat felére értek, a kis lovag megparancsolta, hogy lassúbb léptekben nyomuljanak előre, és végre, a csúcstól nem messzire, a lovakat állítsák meg.

— Nem lovagolunk föl egészen a tetőig — mondá — mivel

ilyen világos reggel távolról is könnyen célba vehetnek, de leszálunk a lovakról, és úgy közeledünk a lejtőhöz, hogy fejünk ki ne álljon.

E szavaknál leugrott a lóról, és vele Boriska, Musalszki úr és a többiek. A dragonyosok a csúcs alatt maradtak és a lovakat tartották, ők pedig lassan mentek addig a helyig, ahol a magaslat csaknem fal gyanánt ereszkedett le.

E tíz egynéhány rőfnyi magas fal lábánál sűrűn összenőve bozótok láncolata volt, lenn a mély, sík pusztá húzódott tovább, amelyet erről a magaslatról lefelé messzire át lehetett tekinteni.

A róna, melyet egy kis folyó, mely Kalyuszik irányában folydogált, átszelt, épp úgy, mint a szikla töve, sással benőtt szigetekkel volt borítva. A legnagyobbbról vékony füstszalagok emelkedtek az ég felé.

— Látod — mondá Volyodyjovszki Boriskának — ott van az ellenség elrejtőzve.

— Látom a füstöt, de nem látok sem embereket, se lovakat — felelé Boriska dobogó szívvel.

— Mivel a sás eltakarja, habár a gyakorlott szem eléri őket. Nézz oda, kettő, három, négy, egész csapat ló látható; az egyik tarka, a másik egészen fehér, és innét szinte kéknek látszik.

— Nem sokára lelovagluck hozzájuk?

— Majd ide kergetik hozzánk, de még van időnk, mivel az a hely negyedmértőldre lehet.

— Hol vannak a mieink?

— Látod ott lenn, messze távolban az erdőcsíkot? A kamarás úr zászlóaljának éppen most kell a szélét elérnie. Mellechovics minden pillanatban fölbukkanhat azon az oldalon. A pajtások második zászlóalja eme szikla felől támadja meg őket. Ha az embereket meglátják, maguktól felénk fognak nyomulni, mert itt a lejtő alatt kényelmesen a folyóhoz juthatni, de a másik oldalon tátongó mélység van, melyen lovon senki se mehet át.

— Tehát kelepcebén vannak?

— Amint látod.

— Istenemre! alig birom kiállni! — kiáltá Boriska.

Egy idő múlva mondá:

— Mihály, ha okosak volnának, mit cselekednének?

— Mint a tűz, a kamarás zászlóaljára rohannának és szétszór-
nák azt. Akkor szabadok volnának, de azt nem teszik, mivel elő-
szőr nem szeretnek a rendes lovassággal szembe szállni, és másod-
szor attól tartanak, hogy az erdőben nagyobb sereg leselkedik, s
azért akarnak erre elillanni.

— Igen! De mi nem tartóztathatjuk fel őket: csak húsz embe-
rünk van:

— És Motovidlyo?

— Igaz! Ha! hol van?

Volyodyjovszki felelet helyett hirtelen úgy kiáltott, mint a
hogyan az ölyv vagy a sólyom vijjog.

Azonnal számos sivítás felelt neki a magaslat tövéből. Motovidlyo
csapatai voltak, melyek a bozótban oly jól elbújtak, hogy Boriska,
ki közvetlen fölöttük állt, nem vette észre őket.

Csodálkozva majd lefelé, majd a kis lovagra nézett, arca izzott
és átölelte férje nyakát.

— Mihály! te vagy a legnagyobb hadvezér a nap alatt.

— Dehogy, csak némi gyakorlatom van — felelé Volyodyjovszki
mosolyogva. — De te ne fecsej itt örömedben és gondold meg,
hogyan az engedelmes katonának csendesen kell lennie.

De az intés nem használt semmit. Boriska szinte lázban volt.
Kedve volt azonnal lóra ülni és a dombról lelovagolni, hogy
Motovidlyo szakaszával egyesüljön. De Volyodyjovszki még vissza-
tartotta őt, mert azt akarta, hogy jól lássa a harc kezdetét.

Eközben a reggeli nap a puszta fölé emelkedett és az egész
rónát hideg, halvány arany színű fényvel borítá el. A közeli szigetek
vidáman ragyogtak, a távolabbiak világosabban mutatták körvonalai-
kat; a dér, mely helyenkint a völgyekben volt, csillogva olvadni
kezdett, a levegő nagyon átlátszóvá lett és a tekintet csaknem határ-
talanul csaponghatott a távolba.

— A kamarás csapata kijön az erdőcskéből — mondá Volyody-
jovszki úr — embereket és lovakat látok!

A lovasok tényleg lassanként kijöttek a erdőhajlatból és hosszú
vonalban kiemelkedtek a dérrel sűrűn borított erdei rétből. A fehér
köz köztük és az erdő között mindig nagyobb lett. Nyilván nem
igen siettek, hogy a többi zászlóaljnak időt engedjenek. Volyody-
jovszki most balra fordult.

— Mellechovics is itt van! — mondá.

Aztán egy idő múlva:

— A vadászmester úr emberei is közelednek. Két Miatyánknyival se késett senki.

És bajúsza élénken mozgott.

— Egyetlen egynek se szabad megmenekülnie! Lóra!

Gyorsan a dragonyosokhoz fordultak, a nyeregbe ugrottak és a magaslat hosszában a lábánál növe bozót alatt ellovagoltak, ahol Motovidlyo úr legénysége közt voltak.

Igy már teljes számban közeledtek a sás láncolata közé, és megálltak, hogy előre kémleljenek.

Az ellenségnek nyilván észre kellett vennie a kamarás közelgő zászlóalját, mivel ebben a pillanatban nagyszámú lovascsapat özönlött ki a sűrűségből, mely a sík közepén nőtt, mintha valaki egy falka őzet vert volna föl. Minden pillanatban többen jöttek elő. Láncot képezték és eleintén lépésben haladtak a sűrű széle hosszában; a lovasok a lovak törzsére feküdtek, úgy hogy a távolból azt lehetett hinni, hogy egy gazdátlan ménes húzódik hosszú vonalban a folyó mentén. Nyilván még nem voltak bizonyosak felőle, vajjon az a zászlóalj ellenök vonul-e, és észrevette-e őket, vagy vajjon olyan szakasz-e, mely csak a környéket kémleli ki. Ez utóbbi esetben azt remélhették, hogy a sás majd elrejtheti őket a közeledők szeme elől.

Arról a helyről, ahol Volyodyjovszki állott Motovidlyo emberei élén, kivált ama csoport bizonytalan, ingadozó mozdulatait lehetett jól látni, melyek tökéletesen ama vad állatok mozdulataihoz hasonlítottak, melyek veszélyt sejtének. Miután a lovasok az elérendő távolságnak mintegy felére jutottak, könnyű vágatásra gyorsították lovaglásukat. Hirtelen, mikor az első sor a sík pusztára ért, a lovak megálltak és az egész csapat megállt.

Megpillantották Mellechovics csapatát, mely erről az oldalról jött.

Ekkor a folyótól félre félkört írtak le, és a przemyszi zászlóalj tűnt föl szemök előtt, mely rohamlépésben jött oda.

Most tisztán látták, hogy valamennyi zászlóalj tudomással bir ottlétükről és ellenök lovagolt ki. Vad kiáltás hallatszott a sokaságból és megkezdődött a zürzavar. A zászlóaljok szintén hangosan

kiabáltak és vágatásba mentek át, úgy hogy a róna dübörgött a lovak patáitól. Mikor ezt látták, egy pillanat alatt keresztvonalat képeztek és amennyire a lovaktól kitelt, ama magaslat felé siettek, amelynek tövében a kis lovag és Motovidlyo úr állt embereivel.

A tér, mely egyiket a másiktól elválasztotta, iszonyatos gyorsasággal kisebbedett.

Boriska először kissé elsápadt az izgalomtól és szíve egyre erősebben dobogott mellében, de mivel látta, hogy megfigyelték őt és mivel egyetlen egy arcon se látott legcsekélyebb nyugtalanságot se, gyorsan megemberelte magát. Aztán a szélvészént száguldó felhő vette igénybe egész figyelmét. A kantárszárat rövidebbre fogta, jobban megszorítá szablyácskáját, és a vér egyre hatalmasabban arcába tolult szívéből.

— Jól van! — mondá a kis lovag.

Boriska reá nézett, orra cimpáit mozgatta és suttogá:

— Hamarosan támadunk?

— Még van idő! — felelé Mihály úr.

És azok odalenn úgy száguldtak tova, mint a nyulak, melyeknek az ebek sarkukban vannak. Már csak egy fél dülönyire vannak a bozóttól, már látni a kinyújtott löfejeket a lelóggó fülekkel, és fölötük a tatárok arcát mintegy a sörényhez nőve. Mindig közelebb és közelebb jönnek... Hallatszik az állatok fújása, melyeknek tátongó fogsorai és kidülledt szemei azt bizonyítják, hogy oly gyors futással jönnek, hogy elakad lélegzetük... Volyodyjovszki jelt ad, és puska-csővekből álló sővény mered az odasietők felé.

— Tűz!

Egy dörrenés, egy füstfelhő — mint a szélvész a polyvarakás közt, úgy hatott a horda közt. A banda rögtön visítva és ordítva rebbent szét mindenfelé. Ekkor a kis lovag kijött a sűrűségből, s a kamarás zászlóaljai és a lipekek, a kört bezárva, a szétszórtakat ismét egy rakásba hajtották a középen. Hiában igyekeznek a tatárok egyes harcban keresni menedéket, hiába fordulnak ide, oda, menekülnek jobbra, balra, előre, hátra, a kör már be van zárva. Azért a csapatok is egyre szorosabban egymáshoz nyomulnak, miközben a zászlóaljok odaérkeznek és iszonyú kézi tusa kezdődik.

A martalócok belátták, hogy csak az menekülhet ki élve ebből a gyűrűből, aki keresztül vágja magát, s így, habár rend nélkül,

és mindenki a maga szakállára, kétségbeesetten és őrzöngve védekezni kezdett. És mindjárt kezdetben nagy számban boríták a teret, oly hatalmas volt a támadás heve. A katonák nekik rohantak, és lovaikat a szűk hely dacára előre hajtották, vágtak és szúrtak azzal a kérlelhetetlen, iszonyatos ügyességgel, mely csak a katona tulajdona lehet, akinél a háború mesterséggé lett. Az ütések viszhangja úgy hangzott az emberek e zűrzavara felett, mint a cséphadarók viszhangja, melyek gyorsan és csapatosan verdesik a szérút. Ütötték, vagdalták fejüket, nyakukat, vállukat, kezöket, melylyel fejüket takarták, minden felől, szakadatlanul szorongatták őket, könyörület és irgalom nélkül. Ők is hadakozni kezdtek, amivel tudtak; handszárral, karddal, az egyik hajító golyókkal, a másik lóállkapcsával. Lovaik a középén összeszorultak, és fölágaskodtak vagy hanyatt estek. Mások harapva és nyerítve körülnyargaltak a zűrzavarban és leírhatatlan zavart idéztek elő. Rövid, hallgatag küzdelem után vad üvöltés hangzott föl a tatárok melléből; összezúzta őket a nagyobb szám, a jobb fegyver, a nagyobb ügyesség. Belátták, hogy nincs segítség számukra, hogy senki nem menekül meg a zsákmánnyal, de még életével is alig. A katonák, kik mindig nagyobb tűzbe jöttek, egyre keményebben verték őket. Sokan a rablók közül leugrottak a nyeregtakarókról, és a lovak lábai alatt iparkodtak elillanni. Ezek a paták alá kerültek; néha meg is fordult egy katona és a szökevényt fölülről szúrta le. Némelyek a földre vetették magukat, mivel azt remélték, hogy ha a zászlóaljak jobban a középbe nyomulnak, ők a körön kívül maradnak és ott futással menekülhetnek.

A csapat mindig kisebb lett, mivel az emberek és lovak minden percben fogytak. Azba-bej, amennyire tőle telt, az embereket ékbe szorította, s azok egész erővel Motovidlyo embereire rohantak, hogy a gyűrűt minden áron áttörjék.

De azonnal visszavetették őket és most iszonyatos vérfürdő keletkezett. Mellechovics, dühöngve, mint a tűzvész, szétszórta a csapatot, egyik felét társai két zászlóaljának engedte át, s ő maga azoknak támadt, akik Motovidlyo csapatával harcoltak.

E mozdulatnál a rablók egy része a sík mezőre menekült ugyan, és szétszóródott a rónán, mint egy csomó levél, de a hátsó sorok katonái, kik a túlságos szűk hely miatt nem vehettek részt az

ütközetben, azonnal utánok siettek, kettenkint, hármankint, sőt egyenként is. Azok pedig, akiknek nem sikerült menekülniök, a kardtól estek el, a dühös ellenállás dacára, és úgy elterültek a földön, mint a gabona, melyet az aratók két oldalról kezdenek vágni.

Boriska egyszerre nyomult elő Motovidlyo embereivel és gyöngéd hangocskáját fölkiáltásokban hallatta, hogy magát fölbátorítsa, mivel az első pillanatban minden elsötétült szeme előtt úgy a gyors lovaglástól, mint a nagy izgalomtól. Még akkor is, mikor már az ellenséget elérték, csak sötét, ide-oda hullámozó tömeget látott eleinte maga előtt. Legyőzhetetlen kedve támadt, hogy egészen behunyja szemét. Ugyan ellenállt ennek a kedvnek, de szabályját taláalomra ide-oda forgatta. De ez nem sokáig tartott. Bátorsága végre győzedelmeskedett zavara fölött, és mindent világosan látott. Először a lófejeket pillantotta meg és fölöttük az izzó, vad árcokat; egyikök egészen közelében bukkant föl; Boriska derekasan odavágott és az arc hirtelen eltűnt, mintha kísértet lett volna.

Ekkor Boriska fülét férjének nyugodt hangja ütötte meg:

— Helyes!

Ez a hang szokatlan bátorságot adott neki, még vidámabban kiáltott fel és most teljes, tiszta öntudattal osztogatta a vágásokat. Ekkor ismét egy laposorrú és kiálló pofacsontokkal bíró iszonyatos arc vicsorítja felé fogait: Boriska odavág és vége!... Amott ismét egy kéz emeli a hajító golyót: Boriska odavág és vége; egy törzset és tarkót lát, rögtön odaszúr; jobbra, balra, egyenest vagdalkozik, és ahova vág, ott egy ember zuhan a földre és lovát a kantárszáránál fogva magával rántja. Boriska elbámul, hogy ez olyan könnyű. De csak azért könnyű, mivel egyik felől a kis lovak lovagol kengyelvasa mellett, a másik felől Motovidlyo úr. Az első gondosan szemmel tartja kincsét — és majd egy emberi életet olt ki, mint a gyertyát, majd lapos pengével egy kart vág le a fegyverrel együtt, majd Boriska és az ellenség közé tolja kardját, és az ellenséges penge hirtelen a magasba repül, mintha csak szárnyas madár volna.

Motovidlyo úr, az egykedvű katona, a derék úrasszony másik oldalát őrizte. És amint a szorgalmas kertész a fák alatt lépdel és itt-ott egy száraz galyat levág vagy letör, úgy dobott egyszer-más-szor egy embert a vértől ázott földre, és olyan egykedvűséggel és nyugalommal harcolt, mintha valami másra gondolna. Mind a

ketten jól tudták, mikor engedhették meg Boriskának, hogy ő maga támadjon, és mikor kell őt megelőzniök vagy helyettesíteniök. Egy harmadik is őrködött távolról fölötte, a páratlan íjász, aki szándékosan tartózkodott közelében, a nyilat minden pillanatban a húrta tette és a csalhatatlan halálhozót a legnagyobb zürzavarba küldte.

De a tolongás oly iszonyatos lón, hogy Volyodyjovszki megparancsolta Boriskának, miképp a zürzavarból visszavonuljon, kivált mikor a tatárok félvad lovai maguk körül harapni és rugdalózni kezdtek. Boriska rögtön engedelmeskedett neki, mert bár a buzgalom elragadta, és bátor szíve további harcra ösztönözte, női természeté mégis fölülkerekedett a lelkesedésen, és megborzadt ebben a mézárásban a vér láttára a haldoklók ordítása, nyögése és hörgeése közepett, ebben a levegőben, mely a vér és izzadság szagától terhes volt.

Lovát tehát lassan visszahúzta és csakhamar kívül volt a harcolók körén, míg Mihály úr és Motovidlyo úr, kik most megszabadultak a védelem kötelességétől, végre egészen féket ereszthettek katonai kedvtelésöknek.

Eközben Musalszki úr, ki eddig a közelben állott, Boriskához ment.

— Úrasszonyom valóban lovagiasan viselte magát — mondá neki. — Azt lehetett volna hinni, Mihály arkangyal szállt le az égből a legénység közé, és az pusztítja a pogányokat... Mily tisztesség, ilyen kezeckétől elesni, melyet legyen szabad ez alkalommal megcsókolnom.

E szavaknál Musalszki úr megragadta Boriska kezét és ajakához szorította.

— Láta kegyelmed? Valóban derekasan viseltem magamat? — mondá Boriska, és tágra nyílt orrcimpával szívta be a levegőt.

— A macska nem viselkedhetik jobban a patkányok ellen. Szívem dagadt, Isten engem úgy segéljen! De helyesen cselekedett kegyelmességed, hogy visszavonult a csatából, mivel a vége felé könnyen szerencsétlenség adhatja elő magát.

— A férjem parancsolta, és az elindulásakor megígértem, hogy azonnal engedelmeskedem neki.

— Itt hagyjam-e ijamat? Igen! most mit se használ nekem, a karddal akarok hozzá látni. Három embert látok erre

jönni, kiket bizonyosan a kapitány úr küldött a kegyelmed drága személyének oltalmára. Különben én küldtem volna; de most kezét csókolom, mivel ott csakhamar vége lesz a dolognak és sietnem kell.

Valóban három dragonyos jött Boriska oltalmára, s mikor ezt Musalszki látta, lovát megsarkantyúzta és elvágtatott. Boriska egy pillanatig habozott, vajjon a lejtős falat ne lovagolja-e körül és ne menjen-e föl arra a dombra, amelyről a csata előtt a síkságra néztek. De mivel nagy fáradságot érzett, elhatározta, hogy ott marad.

Női természete egyre hangosabban fölszólalt. Tőle mintegy kétszáz lépésnyire irgalmatlanul lemészárolták a horda maradékait, és a harcolók fekete tömege egyre iszonyúbban hullámozott a véres csatatéren. Kétségbeesett kiáltások reszkettették meg a levegőt, és Boriska, aki még kevéssel előbb tele volt lelkesedéssel, most erőtlenség és gyönges lett. Rettentő aggodalom fogta el, hogy egészen elalélhat, és csak a dragonyosoktól való szégyen tartotta fönn a nyeregben; de arcát gondosan elfordította tőlük, hogy ne lássák halványságát. A friss levegő lassanként visszaadta erejét és bátorságát, de még sem oly mértékben, hogy kedve lett volna ismét a hadakozók közé nyomulni. Ezt legfőleg azért tette volna, hogy a horda végső maradványai számára irgalomért esedezzen. De mivel úgy is tudta, hogy az hiábavaló lenne, epedve várta a csata végét.

És ott a harc folyton-folyvást tartott. A fegyverek viszhangja és a lárma nem szűnt meg egy pillanatra se. Talán egy félóra múlt el: a zászlóaljok egyre sűrűbben nyomultak össze. Ekkor a horda egy csapatocskája, mintegy husz lovas lehetett, hirtelen áttörte a gyilkos kört és mint az orkán rohant a magaslat felé.

Amint így a szakadékok mellett elrohantak, valóban könnyen odajuthattak, hol a halom a rónával szelíden egybefolyt, és ott a magas pusztán menedéket találhattak. De Boriska ott állt az úton a dragonyosokkal. A veszély látása abban a pillanatban erőt öntött szívébe és visszaadta lélekjelenlétét. Észrevette, hogy az ottmaradás pusztulást jelent, mivel annak a csapatnak már pusztaság erejével a földre kellett őt dobni és összezúzni, sőt a szablyákkal bizonyosan levágták volna őket. Az öreg dragonyos őrmester nyilván hasonló nézetben volt, mivel kezével megragadta Boriska almásszürkjének kantárszárát, futásra fordította és csaknem kétségbeesett hangon kiáltá:

— Előre, méltóságos asszony!

Boriska repült, mint a vihar, de egyedül: a három hű katona mint kőfal állt helyén, hogy az ellenséget legalább egy pillanatra feltartóztassa és a kedvelt úrasszonynak időt engedjen arra, hogy jó távolságra előre siethessen.

Eközben azonnal katonák követték ama csapatot, de a gyűrű, mely a hordát eddig szorosán körülkerítette, át volt törve, és kettesével, hármasával, aztán mindig számosabban kezdtek elillanni. Nagy részük már a földön hevert, de közülök néhánynak, így Azba-bejnek sikerült megszöknie. Mindezek a csoportok a magaslat felé vágattak oly gyorsan, amint a lovaktól kitelhetett.

De a három dragonyos nem volt képes az összes menekülőket föltartóztatni és rövid harc után kiestek a nyeregből, a menekülők csapata pedig Boriska nyomait követte, a domb lejtőjénél bekanyarodott és a magas pusztára ért. A lengyel zászlóaljok, legelől a lipekeké, a leggyorsabb vágatásban tíz egy néhány lépéssel utánok siettek.

A magas pusztán, melyen áruló szakadékok és lejtők vonultak keresztül, mintegy óriási kígyó képződött a lovasokból. Fejét Boriska képezte, nyakát a horda, és a test folytatását: Mellechovics a lipekekkel és a dragonyosokkal, akiknek élén Volyodyjovszki lovagolt, sarkantyúját lova oldalába vágva, iszonyattal keblében.

Abban a pillanatban, midőn ama kis csapat rabló előtt a kör megnyílt, ő a túlsó oldalon volt elfoglalva, azért Mellechovics az üldözésben megelőzte őt. Most égnék meredt a kis lovag minden haja szála arra a gondolatra, hogy Boriskát a menekülők utólérhetik, hogy elveszti lélekjelenlétét és egyenest a Dniesztr folyó mentén elmenekülhetnek, hogy a rablók egyike a szablyával, a handzsárral, vagy a hajító golyóval eltálálhatja őt. És szíve elalélt keblében a szeretett lény életéért való félelem miatt. Szorosan lova nyakán feküdt halványan, összeszorított fogakkal, iszonyú gondolatok vihara járt fején keresztül, és sarkantyús sarkát a ló testébe fúrta, ostromozta az állatot és úgy rohant tova, mint a tűzok, mielőtt repülésre emelkedik. Szeme előtt a lipekek báránybőr csuklyái libegtek.

— Adja Isten, hogy Mellechovics odaérjen. Jó lova van, adja Isten! — ismétlé kétségbeeséssel keblében.

De aggodalmai alaptalanok voltak és a veszély nem volt oly

jelentékeny, amint a szerelmes lovagnak látszott. A tatárok sokkal jobban féltették az irhájukat, és a lipekek sokkal közelebb voltak sarkukban, mintsem egyes lovast üldözzenek, habár ez a lovas a legszebb szűz lett volna a próféta paradicsomából és olyan palástban menekül, mely csupa drágakövekkel van borítva. Boriskának csak körben, Chreptiov felé kellett kanyarodnia, hogy az üldözők elől meneküljön, mivel ezek bizonyynal nem követik őt az oroszlán torkáig, mert a folyó közetlenül előttük volt, melynek sásbozótjaiban elrejtőzhetnek. A lipekek, akiknek jobb lovaik voltak, különben is egyre közelebb értek. Boriska pedig almásszürkéjén ült, mely hasonlíthatatlanul gyorsabb lábú volt, mint a hordának közönséges, bozontos szőrű állatai, melyek ugyan kitartóak voltak a futásban, de nem oly fürgék, mint a nemes fajtájú lovak. Végül nemcsak lélekjelenlétét nem veszttette el, hanem kalandos természete egész erővel fölébredt benne, és a lovagias vér egyre élénkebben pezsgett ereiben.

Az almásszürke úgy rohant, mint az őz, a szél süvöltött a hölgy fülébe, és félelem helyett a mámor érzete fogta el.

— Egész esztendeig üldözhetnek és még sem érnek utól — gondolta magában. — Még tovább akarok lovagolni, aztán megfordulok és vagy előre eresztem, vagy ha nem szüntek meg üldözni, kardom elé fogom őket.

Az a gondolata támadt, hogy ha az őt követő rablók a pusztában nagyon szétszóródnak, a megfordulásnál talán összekerül egyikökkel, és egyes viadalba ereszkedik vele.

— Bah! mit tesz az! — mondá bátor lelkében. — Mihály oly jól megtanított, hogy bátran meg merhetem tenni, különben még azt gondolják, hogy félelemből menekülök, és nem visznek magukkal más hadjáratba, és Zaglyoba úr még ki is csúfol...

Míg így beszélt magában, körülnézett a latrok után, de azok csapatostól elfutottak. Semmi remény nem volt az egyes küzdelemre, Boriska pedig az egész sereg szeme láttára minden áron be akarta bizonyítani, hogy nem vakon és nem meggondolatlanul menekült el.

Ebből a célból, mikor eszébe jutott, hogy a kötőféken két kitűnő pisztolya van, melyeket az indulás előtt maga Mihály töltött meg gondosan, visszatartani vagy helyesebben megfordítani kezdé almásszürkéjét és lassan Chreptiov felé folytatta útját.

De ó csoda, erre a látványra a rablócsapat megváltoztatta a menekülés irányát, és útját inkább balra, a magaslat széle felé vette. Boriska száz lépésnyire hagyta jönni őket, kétszer a legközelebbi lovakra lőtt, aztán egész körben megfordult és vágatva Chreptiov felé lovagolt.

De alig vágatott a szürke néhány ezer lépést a fecske gyorsaságával, midőn előtte hirtelen egy óriási szakadék tárult föl. Boriska a meggondolás egyetlen pillanata nélkül megsarkantyúzta lovát, és a nemes állat nem rettent vissza az ugrástól. De csak első patái kapták meg az átellenben fekvő szikla szélét, és egy darabig erőnek erejével meg akarta támasztani hátulsó lábait a lejtős falon, de ekkor elveszté lába alól a talajt, mely még nem volt elég keményen megfagyva, és Boriskával a mélységbe zuhant.

A ló szerencsére nem nyomta agyon, mivel először sikerült lábát kihúznia a kengyelből, és teljes erővel oldalvást hajolnia. Azonkívül vastag mohrétegre esett, mely a szakadék fenekét bunda gyanánt kibéllelte, de a rázkódás mégis oly nagy volt, hogy ájultan feküdt ott.

Volyodyjovszki nem vette észre a szerencsétlenséget, mivel a lipekek látókörét eltakarták, Mellechovics azonban iszonyú hangon kiáltott az embereknek, hogy ne álljanak meg, hanem üldözzék a rablókat, ő maga pedig a szakadék felé sietett és hanyatthomlok a mélységbe ugratott.

Egy pillanat alatt kiszökött a nyeregből és karjába vette Boriskát. Súlyomszeme egy perc alatt körülnézett és megfigyelte, vajjon nem vesz-e észre valahol vért, aztán tekintete villámgyorsan a mohszőnyegre esett. Megértette, hogy ez a moh védte meg őt és az állatot a haláltól.

Az öröm tompa kiáltása szakadt föl a fiatal tatár melléből.

Boriska azonban karjaiban nyugodott, őt minden erejéből keblére szorította, aztán halvány ajkával mohón csókolgatni kezdé először szemét, aztán minden örületes táncban forgott körülötte és a szenvedély, mely szíve mélyén rejtőzött, mint a sárkány a barlangban, szélvész gyanánt ragadta meg őt.

Ebben a pillanatban számos ló dobogása hallatszott a magas puszta felől és egyre közelebb és közelebb jött. Számos hang kiáltozó: «Itt! a szakadékban! Itt!» Mellechovics letette Boriskát a mohára és az odalovaglóknak felé kiáltotta:

— Jertek! Ide! Jertek!

Egy pillanattal később Volyodyjovszki a szakadék fenekére ugratott, őt követték Zaglyoba úr, Musalszki, Nienasyniec és néhány más tiszt.

— Nincs baja! — kiáltá a tatár. — A mohszönyeg megmenté őt!

Volyodyjovszki karjába vette ájult hitvesét, mások vízért siettek, mivel nem volt a közelben, Zaglyoba az elaléltnak halántékait fogta és kiáltozni kezdé:

— Boriska! Kedves Boriska! Boriska!

— Nincs baja! — ismétlé Mellechovics, aki halálsápadtan állt mellette.

Zaglyoba eközben félre ment, megfogta tábori kulacsát, pálinkát öntött tenyerébe s azzal dörzsölni kezdé Boriska halántékát, aztán a kulacsot szájához tartotta és ez azonnal használt, mert mielőtt a többiek a vízzel előjöttek, kinyitá szemét és szájával levegő után kezdett kapkodni, miközben kissé köhögött, mivel a pálinka megtámadta torkát. Néhány perc múlva teljesen magához tért.

Volyodyjovszki, nem törődván a tisztekkal és a katonákkal, keblére szorította őt és csókokkal borítá kezét, mondván:

— Te drága kincsem. Majd hogy ki nem adtam a lelkemet. Nincs bajod? Nem vagy beteg?

— Semmi! — felelé Boriska. — Aha! Most látom, hogy ájulás fogott el, mivel lovam megbotlott velem... Vége már a csatának?

— Igen. Azba-bej elesett. Most gyorsan térjünk vissza, mivel attól tartok, hogy beteg leszel a megerőltetéstől.

— Nem érzek semmi fáradságot! — mondá Boriska.

Aztán élesen megnézte a jelenlevőket és élénken mozgatta orra cimpáit.

— Ne gondoljátok ám, uraim, hogy félelemből menekültem. Ohó! eszem ágában se volt. Amily igaz, hogy Mihályt szeretem, csak kedvelésből szaladtam előttök, aztán meg a pisztolylyal reájuk lőttem.

— E lövések egy lovat eltaláltak és a fickót elevenen elfogtuk — veté közbe Mellechovics.

— Lássák! — felelé Boriska. — Ilyen eset az ugrásnál mindenkivel megtörténhetik, nemde? Semmi tapasztalat meg nem óv attól, hogy a ló meg ne botoljon. Hah! jó, hogy az urak megláttak engem, mivel sokáig itt feküdhettem volna.

— Mellechovics úr volt az első, aki megpillantott téged és az első, aki segítséget nyújtott, mert mi utána jöttünk — felelé Volyodyjovszki.

Mikor Boriska ezt hallotta, a fiatal lipekhez fordult és kezét nyújtá feléje.

— Köszönöm kegyelmednek a szívességét.

Az nem felelt semmit, csak ajkához szorítá kezét, aztán lehajolt és alázatosan átölelte lábait, mint egy paraszt.

Eközben mindig több zászlóalj gyűlt össze a szakadék szélén; a csatának vége volt, azért Volyodyjovszki úr még csak arra adott parancsokat Mellechovicsnak, hogy rendelje el a néhány tatárnak üldözését, akiknek sikerült az üldözők elől elrejtőzniök, és azonnal mindnyájan Chreptiovba indultak. A kocsin Boriska a magaslátról még egyszer megnézte a csatateret.

Emberek és lovak tetemei heverték ott, némely helyeken rakásokban, másokon egyenként. A kék égen mindig nagyobb számú varjak húzódtak oda káromgva, leültek a közelben és arra vártak, hogy a katonák, kik még a rónán sürgölődtek, ellovagoljanak.

— Ime, ezek a háború sírásói! — mondá Zaglyoba, kardjának görbületével a madárcsapatra mutatva — és ha elmentünk, ide jönnek a farkasok és fogukkal zenélnék a halottaknak. Jelentékeny győzelem ez, habár alávaló ellenségen arattuk, mivel ez az Azba majd itt, majd amott okozott ijedelmet esztendőök óta. A parancsnokok úgy lestek reá, mint egy farkasra, de mindig hiába, míg végre Mihályra akadtt és ütött fekete órája.

— Azba-bej elesett?

— Mellechovics volt az első, aki nekiment, és azt mondom neked, hogy úgy fülön vágta, hogy a szablya a fogaiig ment.

— Mellechovics jó katona! — mondá Boriska.

Itt Zaglyoba úrhoz fordult:

— És kegyelmed mit vitt véghez?

— Nem cirpelttem, mint a tücsök, nem ugráltam, mint a bolha vagy a gödölye, mivel az ilyen tréfákat a bogarakra bízom, de nem is kerestek engem a moha közt, mint a gombát, nem húztak orromnál fogva, senki nem fújt a számba...

— Ki nem állhatom kegyelmedet! — felelé Boriska, miközben száját kicsucsorította és rózsás orrocskájához nyúlt.

És ő reá nézett, mosolygott és dörögött és nem szünt meg vele kötődni.

— Vitézül verekedtél — mondá — derekasan kereket oldotál, derekasan bukfencet vetettél és most a fájdalom miatt minden tagodra derekasan korpát fogsz rakni; nekünk pedig őriznünk kell téged, hogy a verebek vitézségeddel együtt föl ne szedegessenek, mivel a korpát nagyon kedvelik.

— Kegyelmed már arra céloz, hogy Mihály más hadi kirándulásra nem visz magával. Azt jól tudom!

— Ellenkezőleg, ellenkezőleg, mindig arva kérem őt, hogy a diószedésre vigyen magával, mivel könnyű vagy és az ág nem törik le alattad. Istenem, ez aztán a hála! Ki beszélte rá Mihályt arra, hogy velünk lovagolj? Én! Most iszonyú szemrehányásokat teszek magamnak, kivált mivel így fizetsz jószágomért. Várj csak! Most fakarddal árvacsalánt kell kaszabolnod a chreptiovi várudvaron. Ime, ez a neked való katonai kirándulás! Bárki más megölelné az öreget, és ez a harapós ördögfióka először aggodalmat okozott nekem, most pedig még vagdalkozik!

Boriska nem sokáig gondolkozott és megölelte Zaglyoba urat, aki ennek nagyon megörült és mondá:

— No, no! meg kell vallanom, hogy kissé te is hozzá járultál a mai győzelemhez, mivel a katonák iszonyú dühvel harcoltak, mert mindegyik ki akart tűnni előtted.

— Oly igaz, mint hogy élek! — kiáltá Musalszki úr. — Az ember szívesen is meghal, ha ilyen szem néz reá!

— Vivat, úrasszonyunk! — kiáltá Nienasyniec úr.

— Vivat! — ismétlé száz hang.

— Adjon Isten neki egészséget!

És Zaglyoba úr hozzá hajolt és dörögé:

— Ha a gyöngeség elmúlt!

És vídán, hangos kiáltozások közt lovagoltak tovább, mivel estére jó vacsorát vártak. Az idő csodaszép volt. A zászlóaljok trombitásai kürtöltek, a dobosok üstdobjaikat verték és nagy zajjal lovagoltak Chreptiova.

HETEDIK FEJEZET.

CHREPTIOVBAN Volyodyjovszki úr és felesége minden várakozás ellenére vendégeket találtak. Bogus úr megérkezett, aki elhatározta, hogy néhány hónapra itt üti föl székhelyét, hogy Mellechovics útján a tatár csapatvezetőkkel: Alexandrovicscsal, Moravszkival, Tvorovszkival, Krycsynszkivel és a többiekkel, úgy lipekek, mint cseremiszekkel, kik a szultán szolgálatába átpártoltak, tárgyalásokat folytasson. Bogus úrhoz csatlakozott az öreg Novoviejszki úr és leánya, Éva, végre Boszka asszony, egy igen tisztos nő, szintén még nagyon fiatal és igen csinos leánykájával, Zsófi kisaszszonynyal. A hölgyek látása a puszta és vad Chreptiovban megörvendeztette, de egyúttal csodálatra bírta a katonákat. Azok szintén csodálkoztak a parancsnok úrnak és a parancsnokné asszonynak látására. Az előbbit, messze terjedt és rettegett híréből következtetve, óriásnak képzelték, aki már puszta tekintetével rémületbe ejti az embereket, a másikat óriás nőnek mindig ráncos homlokkal és férfias hanggal. Ehelyett egy kis katonát láttak maguk előtt, barátságos, szeretetreméltó arccal és egy szintén kis, babához hasonló rózsás asszonykát, aki bő bugyogójában és szablyácskájával inkább egy páratlanul szép fiúhoz hasonlított, mint felnőtthöz.

De a házi gazdáék tárt karokkal fogadták vendégeiket; Boriska még a bemutatás előtt nyájasan megcsókolta mind a három nőt, és aztán, mikor közölték vele, kik és honnét jöttek, mondá:

— Szeretném az eget lehozni kegyelmeteknek! Nagyon örvendek jöttöknek! Jó, hogy az úton semmi baleset nem történt velem, mert az a mi pusztánkon nagyon könnyen megtörténik, de éppen ma a rablókat az utolsó emberig lemészároltuk.

Mivel észrevette, hogy Boszka asszony egyre fokozódó ámulattal nézte őt, kardocskájára ütött és hozzá tette:

— Én is a csatában voltam! a bizony! Így megy az nálunk! Az Istenért, engedjék meg, hogy távozzam és olyan ruhát vegyek magamra, mely inkább illik nememhez, és kezemet a vértől kissé megtisztítsam, mert iszonyatos csatából térünk vissza. Ohó! ha Azba nem volna megsemmisítve, talán kegyelmetek sem értek volna épen Chreptiovba. Egy pillanat múlva itt vagyok megint, miközben Mihály kegyelmetek szolgálatára lesz.

Igy szólván, eltűnt az ajtón, míg a kis lovag, ki Bogus urat és Novoviejszki urat már üdvözölte, most Boszkinéhez közeledett.

— Az Isten olyan feleséget adott nekem — mondá — aki nemcsak a házban kellemes társ, hanem a csatatéren is vitéz társ tud lenni. És most az ő parancsára felajánlom kegyelmednek szolgálatomat.

Boszkiné viszonzá:

— Áldja meg az Isten mindenben úgy, amint szépséggel megáldotta. Én Boszki Antalné vagyok; nem azért jöttem ide, hogy kegyelmed szolgálatát kérjem, hanem hogy térden állva segítségért és megmentésért esedezzem szerencsétlenségemben. Zsófi! térdelj le te is ez előtt a lovag előtt, mert ha ő nem segít, nem segít senki!

Boszkiné valóban térdre rogyott és Zsófi követte példáját, és mind a ketten sűrű könnyhullatás közt mondták:

— Ments meg lovag! légy részvétellel irántunk árvák iránt!

Egy csapat tiszt kíváncsian közeledett oda, mivel a nőket térdelni látták, de kivált azért, mivel a csinos Zsófia látása odacsalta őket, a kis lovag pedig nagyon megzavarodott, Boszkinét fölemelte és egy padra ültette.

— Istenem — mondá — mit csinál kegyelmed? Inkább nekem kellene kegyelmed, a derék nő előtt térdelnem. Beszéljen tehát, ha segítséget nyújthatok, oly igaz, mint hogy Isten van az égben, nem mulasztom el.

— Meg fogja tenni; én is közre működöm! Zaglyoba sum! ez elég kegyelmességednek! — kiáltá a nők könnyeitől meghatott öreg harcos.

Ekkor Boszkiné intett Zsófiának, aki derekából gyorsan egy levelet húzott elő, melyet a kis loagnak nyújtott.

Ez az írásra pillantott és mondá:

— A hetman úrtól!

Ekkor feltörte a pecsétet és olvasni kezdé:

«Nagyon kedves és drága Volyodyjovszkim! Bogus úrtól útközben őszinte üdvözetemet és utasításaimat küldtem, melyeket Bogus úr személyesen fog tudtadra adni. Most, mikor a fáradalmak után alig álltam meg Javorovóban, ismét azonnal más dolog kínálkozik. Ez nagyon szívemen fekszik, és pedig ama jóindulat miatt, melylyel a katonák iránt viseltetem, mert ha megfeledkezném róluks, Isten is megfeledkezne rólam. Boszki urat, egy nagytekintélyű lovagot és kedves bajtársat néhány év előtt a horda Kamieniecnél elfogott. Feleségének és leányának menedéket nyújtottam Javorovóban, de szívök sír, az egyiké a férj, a másiké az atya után. Irtam Piotrovicsnak és Zlyotnicki úrnak, krimi rezidensünknek is, hogy ott Boszkit mindenütt kerestessék. Mondják is, hogy megtalálták őt, de rejtve tartják, azért nem adhatják ki a többi foglyokkal és bizonyynal máig a gályákon szolgál. A nők kétségbe vannak esve, és mivel a reménységet teljesen elvesztették, nem is bíztak meg ezzel a dologgal, de én, aki éppen most visszatértem és látom azt a legyőzhetetlen bánatot, nem vehetem a lelkekre, hogy férjét segítség nélkül hagyjam. Te ott egészen közel vagy, és amint tudom, sok mirzával testvérbarátságot kötöttél. Hozzád küldöm tehát a nőket, ne tagadd meg tőlük a segítséget. Piotrovics rövid idő múlva elutazik. Adj neki leveleket testvérbarátaidhoz. Én nem írhatok sem a vezírhez, sem a kánhoz, mivel nem barátaim, és aztán attól tartok, hogy leveleim folytán Boszkit valami rendkívül kiváló személyiségnek fogják tartani és igen nagy váltságdíjat követelnének. Kösd ezt az ügyet Piotrovics szívére, parancsold meg neki, hogy Boszki nélkül ne térjen vissza, és mozgósítsd minden testvérbarátodat. Habár pogányok, a letett esküt megtarják és nagy tisztelettel vannak irántad. Egyébiránt cselekedjél belátásod szerint; eredj Raskovba, ígérj viszonzásul három kiváló férfit, csak Boszki térjen haza. Senki sem ismeri jobban az eszközöket és utakat náladnál, mert amint hallom, már saját rokonaidat is kiváltottad. Isten is megáld és én még jobban foglak szeretni, mert szívem megszűnik vérzeni. Chreptiovodról azt hallottam, hogy ott már nyugalom van. Ezt el is vártam. Jól vigyázz Azbára. De publicis Bogus úr fog veled

mindent közölni. Az Istenért, gondosan kémlelj Oláhország felé, mert a nagy támadás bizonynyal nem marad el. Midőn Boszkinét szívednek és gondoskodásodnak ajánlom, maradok etc».

Boszkiné folyton sírt, míg a levelet olvasták, és Zsófia szintén könnyeket hullatott, és kék szemét az égre emelte.

Eközben, mielőtt Mihály úr a levelet végig olvasta, Boriska berohant, mivel már női ruhát vett magára, és mert a nők szemében könnyeket látott, aggodalmasan kérdezte, mi történt. Mihály úr még egyszer fölolvasta neki a hetman levelét, figyelemmel hallgatta azt, és azonnal buzgóan pártolta a hetman és Boszkiné kérését.

— A hetman úrnak aranyos a szíve! — kiáltá férjét átölelve — de a miénk se lesz rossz! Mihály! Boszkiné itt marad nálunk férjének visszatértéig, és te három hónap alatt haza hozod őt a Krimből, három vagy kettő alatt, nemde?

— Vagy holnap, vagy egy óra alatt! — mondá Mihály úr, őt utánozva.

Itt Boszkinéhez fordult:

— A feleségem, amint kegyelmed látja, gyorsan el van határozva.

— Az Isten áldja meg érte! — mondá Boszkiné.

— Zsófia, csókold meg a parancsnokné asszony kezét.

De a parancsnokné asszonynak esze ágában se volt, hogy kezét megcsókoltassa, sőt inkább még egyszer megölelte Zsófiát, mivel hamarosan megszerették egymást.

— Tanácskozásra, uraim! — kiáltá. — Tanácskozásra, tanácskozásra, gyorsan!

— Gyorsan, mivel ég a feje! — mondá Zaglyoba úr.

És Boriska megrázta szőke haját:

— Nem a fejem, hanem ezeknek a nőknek szíve ég a szenvedéstől!

— Senki se fogja ellenezni nemes kívánságodat — mondá Volyodyjovszki — csak előbb pontosan kell tudnunk Boszkiné közléseit.

— Zsófia, beszélj te el mindent, mivel én nem bírom a könnyektől — mondá a matróna.

Zsófia földre süté szemét, miközben pillájával egészen befödte azt, aztán elpirult, mint a cseresnye és nem tudta, mint fogjon hozzá, mivel nagyon szégyenlős volt, hogy ily nagyszámú társaság előtt kell szót vinnie.

De Volyodyjovszkiné segítségére jött:

— Zsófia, mikor vitték Boszki urat a fogságba?

— Őt esztendeje, ezerhatszázhatvanhétben — felelé Zsófia gyöngéd hangoस्कáján, anélkül, hogy hosszú szempilláját fölemelné.

És aztán már egy szuszra folytatá:

— Akkoriban még mit se lehetett hallani betörésekről és tatus zászlóalja Paniovcénél állomásozott. Tatus és Bulyajovszki úr ama cselédekre ügyeltek, kik a réteken a nyájakat legeltették, ekkor azonban az oláhországi úton tatárok jöttek és körülfogták tatust és Bulyajovszki urat; de Bulyajovszki úr már két év mulva visszatért, míg tatus még nem jött vissza.

Itt két kis könny gördült le Zsófia arcán, mely látvány nagyon meghatotta Zaglyoba urat és mondá:

— A kedves ártatlanság... Ne félj, gyermek, tatus ismét vissza fog jönni és még táncol a lakodalmadon.

— És a hetman úr Piotrovics útján íratott Zlyotnicki úrnak? — kérdé Mihály ur.

— A hetman úr a pózeni kardhordó úrnak Piotrovics úr útján íratott tatus miatt — folytatá Zsófia — és a kardhordó úr és Piotrovics úr tatust az agánál, Murza bejnél találták.

— Az Istenért! ismerem ezt a Murza bejt! Testvérével testvérbarátságban éltem — kiáltá Volyodyjovszki. — Nem akarta kiadni Boszki urat?

— Parancs jött a kántól, hogy tatust adják ki, de a kegyetlen, iszonyú Murza bej elrejté tatust, és azt mondta Piotrovics úrnak, hogy őt már réges-régen eladta Ázsiában. De a többi foglyok azt mondták Piotrovics úrnak, hogy az nem igaz és Murza szándékosan csak azért beszél úgy, hogy tatust még tovább kínozza, mert az összes tatárok közt ő a legkegyetlenebb a foglyok iránt. Talán tatus akkor nem volt a Krimben, mivel Murzának gályái vannak és az embereket evezésre használja, de tatus nem volt eladva; Murza inkább megöli a foglyot, mintsem eladja.

— Szent igaz — mondá Musalszki úr. — Ezt a Murza aga-bejt egész Krimben ismerik. Nagyon gazdag ez a kutya tatár, de roppant gyűlöli nemzetünket, mivel négy testvére elesett az ellenünk való harcban.

— És nincs köztünk senki, aki testvérbarátságban él vele? — kérdé Volyodyjovszki.

— Az nagyon kétséges! — felelék minden felől.

— Ugyan magyarázzák meg, mi az a testvérbarátság? — kérde Boriska.

— Lásd — mondá Zaglyoba — ha a háború után a tárgyalások megkezdődnek, az urak kölcsönösen meglátogatják egymást és érintkezésbe lépnek egymással. Aztán megesik, hogy a társak közül valamelyiknek megtetszik egy mirza,¹ és ő a mirzának, és ekkor barátságot esküsznek halálig, és ezt nevezik testvérbarátságnak. De minél híresebb valaki, mint például Mihály, én vagy Ruscsyc úr, aki most Raskovban parancsnokol, annál kívánatosabb vele a testvérbarátság. Az ilyen természetesen nem fog barátságot kötni bármely jöttmenttel, hanem ő is a leghíresebb mirzák közt választ. A szokás aztán azt kívánja, hogy a szablyákra vizet öntenek és egymásnak barátságot esküsznek, érted?

— És ha aztán háborúra kerül a dolog?

— Az általános küzdelemben nem szabad egymással verekedniök, ha pedig mint harcosok egymásra találhatnak, férfi férfi ellen, köszöntik egymást és békén elválnak. Ha egyik fogságba esik, a másiknak kötelessége azt számára megkönnyíteni, és a legrosszabb esetben a váltságdíjat le kell érte fizetnie; ha! már megtörtént, hogy kettő megosztá egymással vagyonát is. Ha barátokról vagy ismerősökről van szó, vagy valakit föl kell keresni vagy segíteni, a testvérbarátok is egymáshoz fordulnak és az igazságosság parancsolja, hogy elismerjük, miképp ilyen esküket egy nép se tart meg oly szigorúan, mint a tatárok. A becsületszó náluk szent! és az ilyen barátira mindig biztosan számíthatni.

— És Mihálynak sok ilyen van?

— Három befolyásos mirzám van — felelé Volyodyjovszki — egy még a Lubnie előtti időkből. Egyszer Jeremiás hercegtől kértem szabadonbocsátását, neve Aga bej, és ő, ha arról lenne szó, fejét adná érettem. A másik kettő szintén megbízható.

— Ha! — mondá Boriska — szeretnék magával a kánnal testvérbarátságot kötni és minden foglyot megszabadítani.

— Ő nem is ellenkezne — mondá Zaglyoba — csak az a kérdés, milyen jutalmat kívánna tőled?

¹ Mirza = kaukázusi herceg.

— Bocsássatok meg, uraim — mondá Volyodyjovszki — tanácskozzunk arról, mit illik tennünk. Halljátok tehát: híreket kaptam Kamieniecből, hogy legkésőbb két hét múlva Piotrovics nagy kísérettel ide érkezik. A Krimbe megy, hogy néhány kamienieci örmény kereskedőt kiváltson, akiket az új kán beigtatásakor kiraboltak és fogságba hurcoltak. Ime! Ez történt Szeferovicssal, a prétor testvérével. Mind nagyon kiváló férfiak; nem fukarkodnak a pénzzel, és Piotrovics jól ellátva megy oda. Veszélyek nem fenyegetik őt, mivel először közel van a tél, ami nem kedvező idő a bandákra nézve, aztán Navirágh, az uzmiadzini pátriárka delegátusa és két jaffai anardrata közeledik, akiknek a fiatal kántól kísérelvélük van. Azért úgy a köztársaság rezidensei, mint testvérbarátaim részére leveleket adok Piotrovicsnak. Azonkívül tudják az urak, hogy Ruscsynak, a raskovi parancsnoknak vérrokonai vannak a hordánál, akiket mint gyermekeket elfogtak és méltóságokra jutottak. Mindezek eget-földet megmozdítanak, talán titokban ki is tekerik Murzának a nyakát. Tehát reményem van arra, hogy ha, amit Isten adjon, Boszki úr életben van, kétségtelenül visszakapom őt néhány hónap múlva, amint ezt a hetman úr és az én, itt jelenlevő közelebbi parancsnokom (itt Volyodyjovszki meghajtá magát felesége előtt) elrendeli...

A jelenlevő parancsnok ismét oda ugrott és megölelte a kis lovagot. Boszkiné és Zsófia csak a kezöket tették össze és hálát adtak Istennek, hogy megengedte ily derék emberekhez jutniok. Mind a ketten azonnal sokkal vidámabbak is lettek.

— Ha az öreg kán élne — mondá Nienasyniec úr — minden még könnyebben menne, mivel ő nagyon jó hajlandósággal volt irántunk, és a fiatalról éppen az ellenkezőt mondják. Ezeket az örmény kereskedőket is, kiket Piotrovics Zakariás úrnak haza kell hoznia, már a fiatal kán uralkodása idejében fogták el magában Bakcsiszarájban, és ez, mint mondják, a kán parancsára történt.

— A fiatal is megváltozik, amint az öreg is megváltozott, aki, mielőtt meggyőződött a mi becsületességünkről, a lengyel névnek legelkeseredettebb ellensége volt — mondá Zaglyoba — ezt én tudom legjobban, mivel hét esztendeig epekedtem nála fogságban. Igy szólván, Boszkinéhoz fordult.

— Az én látásom bátorságot ad kegyelmednek. Hét év! nem

tréfa, és mégis visszajöttem, és ezekből a kutyákból annyit leaprítottam, hogy fogságom minden napjáért legalább kettőt küldtem a pokolba, és az ünnep- és vasárnapokért, manó tudja, vajjon nem jut-e három vagy négy is, ha!

— Hét esztendő! — ismétlé Boszkiné sóhajtva.

— Haljak meg, ha egy nappal is többet mondtam. Hét esztendeig magának a kánnak palotájában — erősíté Zaglyoba úr, szemével titokzatosan kacsintva. — És tudnia kell, hogy a fiatal kán az én...

Itt valamit Boszkiné fülébe súgott, aztán hangos kacagásra fakadt: «ha, ha, ha!» kezével térdére ütött és végre buzgóságában Boszkinének is a térdét veregette és mondá:

— Valóban szép idők! nemde? Fialat koromban az járta, hogy ami a csatatéren volt, az ellenség, és minden nap új csíny járta, ha!

A tisztos matróna egészen zavarba jött és kissé visszavonult a víg lovagtól; a fiatal asszonyok lesütötték szemüket, mivel sejtették, hogy a csínyek, melyekről Zaglyoba úr beszélt, nem illenek az ő velők született szerénységükhöz, annál is inkább, mivel a katonák harsogó kacagásra fakadtak.

— Nem sokára Ruscsyc úrhoz kell küldenünk — mondá Boriska — hogy Piotrovics úr a leveleket már Raskovban találja.

Erre Bogus úr mondá:

— Siessetek, uraim, az egész dologgal, amíg tél van, mivel először ebben az időben nem kóborolnak szét a bandák, és az utak biztosak, azután, Isten tudja, mi jöhet tavasszal.

— Vannak-e a hetman úrnak hírei Sztambulból? — kérdé Volyodyjovszki.

— Igen, és ezekről még különösen beszélnünk kell. Bizonyos, hogy azokkal a csapatvezetőkkel is gyorsan kell végezni. Mikor jó vissza Mellechovics, mivel igen sok függ tőle?

— Csak a rablók maradványát kell levágnia, és aztán a holtakat eltemetnie. Még ma vagy holnap reggel vissza kell jönnie. Megparancsoltam neki, hogy csak a mieinket temesse el, Azba embereit minden esetre feküdni hagyhatja, mivel a tél kűszöbön van, és nem kell félnünk a pestistől. Egyébiránt majd eltakarítják őket a farkasok.

— A hetman úr kéri — mondá Bogus úr — hogy itt ne gördítsenek akadályt Mellechovich munkája elé; ahányszor Raskovba

akar utazni, engedjék utazni őt. A hetman úr azt is kéri, hogy mindenben bízzanak benne, mivel ő bizonyos irántunk való szeretéről. Ő nagy katona és sok jót művelhet.

— Utazzék Raskovba és ahová akar — felelé a kis lovag. — Ama pillanat óta, hogy Azbát megsemmisítettük, nem is olyan nagy szükségem van rá. Most már nem fognak többé mutatkozni nagyobb csapatok, mielőtt az első fű nő.

— Annyira meg van semmisítve Azba? — kérdé Novoviejszki úr.

— Annyira meg van semmisítve, hogy nem tudom, vajjon megmenekült-e huszonöt ember, és ezeket is elfogjuk egyenként, ha ugyan Mellechovics már el nem fogta őket.

— Roppant örülök neki — felelé Novoviejszki úr — mivel most bizonynyal veszedelem nélkül lehet Raskovba utazni.

Itt Boriskához fordult:

— Magunkkal vihetjük a leveleket Ruscsyc úrhoz, melyekről méltóságos asszony beszélt.

— Köszönjük — viszonzá Boriska — itt mindig van alkalom, mivel gyorspóstákat küldünk oda.

— Minden parancsnokságnak állandóan fönn kell tartania egymás közt az összeköttetést — jegyzé meg Mihály úr. — De, kérem, ezzel a szép kisasszonnyal utaznak Raskovba?

— Ő közönséges uszár, nem szépség, tisztelt uram — felelé Novoviejszki úr — és Raskovba megyünk, mivel ott semmiházi fiam Ruscsyc úr zászlóaljánál szolgál. Csaknem tíz éve, hogy megszökött a háztól és csak levelekkel vette igénybe atyai jószágomat.

Volyodyjovszki tenyerével tapsolt.

— Mindjárt gondoltam, hogy kegyelmed Novoviejszki úr atyja, és megkérdeztem volna, ha Boszkiné bánata el nem von. Mindjárt gondoltam, mivel vonásaik is hasonlóak! Ejnye, tehát ő a kegyelmed fia!

— Arról biztosított Istenben boldogult anyja, és mivel erényes asszony volt, nincs okom rajta kételkedni.

— Akkor kétszeresen örülök az ilyen vendégnek, Istenemre! csak fiát ne nevezze semmiházinak, mivel ő kitűnő katona és derék lovag, aki becsületére válik kegyelmednek. És Ruscsyc úr után a legjobb portyázó az egész zászlóaljban; vagy nem tudná, hogy

ő a hetman szeme fénye! Már egész parancsnokságokkal bízták meg, és minden ténykedésből nagy dicsőség háramlott reá.

Novoviejszki úr elpirult örömeiben.

— Kapitány uram — mondá — gyakran ócsárolja az apa a fiát, csak hogy más ellentmondjon szavainak, és azt hiszem, az apai szívet nem lehet jobban megörvendeztetni, mint ha az ócsárlásnak ellentmondanak. Már hallottam Ádám fiam derék tetteiről, de igazán csak most örvendek nekik, ahol hírének megerősítése oly hírneves szájból jó. Azt mondják, hogy ő nemcsak vitéz katona, hanem komoly is, amin nagyon csodálkozom, mivel mindig Húbele Balázs volt. A háborúra a fiúnak már gyerekkorától kedve volt, amit legjobban bizonyít az, hogy mint gyerek megszökött a háztól. Meg kell vallanom, ha akkor elcsípem, szép pro memoriát adtam volna neki, de azt most nem szabad tennem, mivel ismét tíz esztendőre elszökik tőlem, és az öreg apa aggódnék miatta.

— De hogy annyi esztendőn át nem nézett az apai házba?

— Megtiltottam neki. De most már elég és először én megyek hozzá, mivel ő a szolgálatban nem jöhet el. Vendégszeretetre akartam kérni a tisztelt uraságokat, jótevőimet a leány részére, hogy egyedül mehessek Raskovba, de mivel azt mondják, hogy az utak mindenütt biztosak, őt is magammal viszem. A szarka szeretné látni a világot, hadd nézze meg kedvére.

— És az emberek nézzék meg őt kedvökre! — veté közbe Zaglyoba.

— Az kevés látnivaló volna! — felelé a leány, akinek élénk fekete szeme és csókra hajló ajkai mást beszéltek.

— Közönséges uszkár, semmi egyéb, mint az! — mondá Novoviejszki úr. — Bah, de ha tisztet lát, nem lehet vele birni. Azért akartam is inkább magammal hozni, mint otthon hagyni, kivált mivel a leány otthon nincs biztosságban. De ha nélküle utaznám Raskovba, a méltóságos asszonynak zsinórra kellene őt köttetnie, mivel különben még kivonul.

— Magam se voltam jobb — jegyzé meg Boriska.

— Ha pergő rokkát adtak neki fonna — mondá Zaglyoba — azzal táncolt, ha jobb nem akadt! De kegyelmed víg ember, Novoviejszki úr. Boriska! Szeretnék Novoviejszki úrral koccintani, mivel én is barátja vagyok a tréfának...

Még mielőtt a vacsorát hozták, kinyílt az ajtó és Mellechovics lépett be. Novoviejszki úr nem vette őt azonnal észre, mivel Zaglyoba úrral beszédbe ereszkedett, de Evkának szemébe ötlött és arcát lángpirosság borította el, aztán hirtelen elsápadt.

— Parancsnok úr! — mondá Mellechovics Volyodyjovszkinak. — Jelentem alássan, az embereket elfogtuk.

— Jó! Hol vannak?

— Amint parancsolta: fölakasztattam őket.

— Jó! És embereid visszatértek?

— Egy részük ott maradt a halottakat eltemetni, a többi nálam van.

Ebben a pillanatban Novoviejszki úr fölemelte a fejét és rendkívüli álmélkodás tükröződött vonásain.

— Istenemre! mit látok! — mondá.

Aztán fölemelkedett, egyenest Mellechovicshoz lépett és kiáltá:

— Azya! Mit csinálsz itt, gazember?!

És fölemelte kezét, hogy a lipeket nyakon ragadja, ez azonban ugyanabban a pillanatban haragosan föllobbant, mint mikor egy marék puskaport a tűzbe vetnek, halálsápadt lett, vas marokkal megragadta Novoviejszki kezét és mondá:

— Nem ismerem kegyelmedet! Kicsoda?!

És oly erővel ellökte magától, hogy Novoviejszki úr a szoba közepére zuhant.

Ez egy darabig egy szót se tudott szólani dühében, levegő után kapkodott és végre kiáltá:

— Parancsnok úr! Ez az én rabszolgám és szökevény! Házamban volt gyermekségétől fogva!... Gazember! hazudik! Az én rabszolgám! Éva! ki ez? beszélj!

— Azya! — mondá Éva kisasszony, egész testében reszketve.

Mellechovics egy pillantásra se méltatta őt. Szemét Novoviejszki úrra szögezte, orra cimpáit haragosan fölfújta, s az öreg nemest leírhatatlan gyűlölettel nézte végig, és kezével törének markolatához kapott.

Orra cimpájának élénk mozgásától bajusza is ide s tova mozdult és alatta, mint a dühös vadkannál, egészen úgy kiálltak fehér szemfogai.

A tisztok körben álltak, míg Boriska Mellechovics és Novoviejszki közé ugrott.

— Mit jelent ez? — kérdé szemöldökét összehúзва.

Látása kissé lecsillapítá az ellenfeleket.

— Parancsnok úr — mondá Novoviejszki — ez annyit jelent, hogy ez az ember, névre Azya, az enyém — és szökevény. Mikor ifjú éveimben az Ukrainában szolgáltam, félholtan találtam őt a pusztában és magamhoz vettem. Ez tatár. Hús esztendeig neveltem föl házamban és tulajdon fiammal együtt tanítottam. Mikor fiam megszökött, a gazdaságban segített, míg Évikére nem kezdett szerelmesen kacsingatni, de mikor azt észrevettem, megkorbácsoltattam őt; később megszökött. Hogy nevezi itt magát?

— Mellechovicsnak!

— Akkor úgy vette föl ezt a nevet. Azyának hívják, nem más-képp! Azt mondja, nem ismer engem, de én ismerem őt, és Évike szintén.

— Az Istenért — mondá Boriska — hiszen a kegyelmed fia oly gyakran látta őt. Mint történt, hogy nem ismerte föl őt?

— Mikor fiam a házból megszökött, mind a ketten tizenöt évesek voltak és ez itt még hat esztendeig volt nálam, s ebben az időben nagyon megváltozott, megnőtt és szakállas lett. De Évike azonnal megismerte őt. Kérem tisztelt uraim, inkább adjanak hitelt egy földijüknek, mint ennek a krimi kalandornak.

— Mellechovics úr a hetman tisztje — mondá Boriska — nincs jogunk hozzá!

— Engedje meg, hogy őt kikérdezzem. Audiatur et altera pars! — jegyzé meg a kis lovag.

De Novoviejszki úr őrvöngő dühre gerjedt.

— Mellechovics úr! Szép úr! az én szolgám, aki idegen nevet bitorol. Holnap ezt az *urat* kutyapecéremmé teszem; holnapután ezt az urat megkorbácsoltatom, és ebben maga a hetman se fog meggátolni; mert én nemes vagyok és ismerem jogaimat!

Volyodyjovszki félrehúzta a száját és szigorú hangon mondá:

— És én nemcsak nemes vagyok, hanem kapitány is, és én is ismerem jogaimat. Jobbágyát a jog útján visszakövetelheti, és ki-eszközölheti a hetman döntését, de itt én parancsolok, nem más!

Novoviejszki úr hamarosan mérsékelte magát, meggondolván, hogy ő nem csupán a parancsnoknak, hanem tulajdon fia főlebbvalójának és a köztársaság leghíresebb lovagjának beszélt.

— Kapitány úr — mondá szelídebb hangon. — Én nem fogom őt a kegyelmed akarata ellenére elvenni, csak jogomat fejezem ki, és kérem, hogy hitelt adjanak nekem.

— Mellechovics, mit szólsz hozzá? — kérde Volyodyjovszki. A tatár lesüté szemét a földre és hallgatott.

— Mert hogy neved Azya, azt mindnyájan tudjuk! — tette hozzá Volyodyjovszki.

— Minek más bizonyítékokat keresni! — mondá Novoviejszki. — Ha ez az én jobbágyom, kékszinű halak vannak mellébe szurkálva.

Ezt hallván Nienasyniec úr, kerekre nyitá szemét és száját, fejéhez kapott és kiáltá:

— Azya Tuchay-bej fia!

Mindenki szeme reá irányult, és mintha sebei újra megnyílnának, egész testében reszketett és még egyszer kiáltá:

— Ez az én hadi foglyom! Ez Tuchay-bej fia! Istenemre! ő az!

És a fiatal lipek büszkén hátra vetette fejét, kígyótekintetét végig hordozta a társaságon, aztán hirtelen kétfelé nyitá széles mellén dolmányát és mondá:

— Ime, látjátok a kékszinű halakat? Én Tuchay-bej fia vagyok!...

NYOLCADIK FEJEZET.

AZ EGÉSZ körben elhallgattak, oly hatalmas benyomást gyakorolt az iszonyatos bajnok neve. Hiszen ő volt az, aki a szörnyű Chmielnicki társaságában az egész köztársaságot fölforgatta; ő, aki egész tenger lungyel vért kiontott; ő, aki Ukrainát, Volhyniát, Podoliát és a halicsi földet lovainak patáival összetiporta, kastélyokat és várakat megsemmisített, falvakat fölgyújtott és miriádnyi embert fogságba hurcolt. És ennek az embernek a fia itt állt a gyülekezet előtt a chreptiovi határőrségen, és a férfiagnak szemébe mondta: «Én kék halakat hordok mellemen, Azya vagyok, hús Tuchay-bej húsából». De oly nagy volt a tisztelet ama kor embeleinél a kiváló származás iránt, hogy ama félelem dacára, melyet a híres mirza nevének minden katona lelkében elő kellett idéznie, Mellechovics nagyot nőtt szemükben, mintha atyjának egész nagysága volna benne.

Bámulattal néztek reá, kivált a nők, akikre nézve minden titokzatos a legnagyobb ingerrel bir; az pedig büszkén állt ott, mintha a vallomás folytán a tulajdon szemében is nagyot nőtt volna, nem süté le fejét, és végre mondá:

— Az a nemes — itt ujjával Novoviejszkire mutatott — azt mondja, hogy az ő tulajdona vagyok, és én azt felelem neki: apám jobbak hátának segítségével ült lóra, mint ő... Nos, igazat mond, ha azt állítja, hogy nála voltam, mivel nála voltam, és az ő kancsukája alatt vér folyt a hátamról, amit nem felejték el neki, Isten engem úgy segéljen!... Mellechovicsnak neveztem magamat, hogy üldözését elkerüljem. De habár a Krimbe menekülhettem volna, most ennek a hazának szolgálók véremmel és semmi más

úrnak nem vagyok szolgálja, csak a hetmannak. Atyám kánokkal volt atyafi, és a Krimben gazdagság és bőség várt reám; én azonban itt maradtam az alacsonyságban, mivel szeretem ezt a hazát, és szeretem a hetman urat, és szeretem mindazokat, kik nem mutattak irántam megvetést.

Így szólván, meghajtá magát Volyodyjovszki előtt, meghajtá magát Boriska előtt, oly mélyen, hogy fejével csaknem térdét érintette, de másra senkire se nézett, kardját karja alá fogta és kiment.

A hallgatás még egy ideig tartott; először Zaglyoba úr ragadta meg a szót:

— Ha! hol van Sznitko úr? Nem mondtam-e, hogy ez az Azya úgy néz, mint a farkas, és hogy farkas kölyök?

— Oroszlán kölyök! — felelé Volyodyjovszki — és ki tudja, nem ütött-e apjára!

— Istenemre! nem vettétek észre, mint villogtak a fogai, egészen mint az öreg Tuchaynál, mikor haragos volt! — mondá Musalszki úr. — Már egyedül erről is megismertem volna, mivel én is gyakran láttam az öreg Tuchayt.

— Nem oly gyakran, mint én! — felelé Zaglyoba.

— Most értem — veté közbe Bogus úr — miért részesül a lípekeknél és cseremiszeknél oly nagy tiszteletben. Hiszen úgy tisztelik Tuchay nevét, mint egy szentét. Az élő Istenre! ha ez az ember akarná, mindannyit a szultán szolgálatába pártoltathatná át az utolsó emberig, és borzasztó vereséget okozhatna nekünk.

— Azt nem teszi soha — viszonzá Volyodyjovszki — mert amit mondott, hogy ezt a hazát és a hetmant szereti, igaz; különben nem szolgálna köztünk, mikor szabadságában áll a Krimbe menni, és ott bőségben élni. Nálunk valóban nem örvendett bőségnek!

— Azt nem teszi soha — ismétlé Bogus úr — mert ha akarta volna, már réges-régen megteszi. Semmi sem akadályozhatta volna őt.

— Ellenkezőleg — tevé hozzá Nienasyniec — most már hiszem, hogy azokat az áruló csapatvezetőket is újra megnyeri a köztársaságnak.

— Novoviejszki úr — mondá hirtelen Zaglyoba — ha csak tudta volna kegyelmed, hogy ő Tuchay-bej fia, talán lehet... talán lehet... ugy-e?

— Háromszáz helyett tizenháromszáz kancsukaütést adattam volna neki. Üssön belém a mennykő, ha másképp cselekedtem volna! Tisztelt uraim, csodálom, hogy ő, Tuchay-bej fia, nem szökött a Krimbe. Azt hiszem, hogy ő ezt nem régen tudta meg, mivel erről mit se tudott nálam. Csodálom, mondom, de az Istenért, ne higgyetek neki! Hiszen régebben ismerem őt, mint ti, és én csak annyit mondok: az ördög nem oly furfangos, a veszett kutya nem oly dühös, a farkas nem oly harapós és kegyetlen, mint ez az ember. Ez még mindenkinek be fog itt iszonyúan füttyülni!

— Mit beszél kegyelmed — mondá Musalszki. — Mi már kipróbáltuk őt a csatában Kalniknál, Humannál, Braclyavnál és száz más ütközetben.

— Nem marad adós, meg fogja magát bosszúlni!

— És hogy elbánt ma Azba rablóival! Mit beszél kegyelmed!

Eközben Boriska szinte égett az izgalomtól, annyira bántotta őt Mellechovics esete; de azt akarta, hogy a kezdet vége is méltó legyen, azért megvárta Novoviejszki Évát és fülébe súgta:

— Évike, te szeretted őt? valld meg, ne tagadd! szeretted őt, he? Szereted-e még, mit? bizonyos vagyok felőle! Légy őszinte irántam. Kiben akarsz bízni, ha bennem, a nőben nem? Csaknem királyi vér kering ereiben! A hetman úr nem egy, de tíz polgárjogot eszközöl ki neki. Novoviejszki úr nem fog ellenkezni. Kétségtelenül Azya is szeret még téged! Már tudom, már tudom, tudom. Ne félj! Ő bizalommal van irántam. Azonnal valla-tóra fogom. Nekem vallatás nélkül megmondta, hogy nagyon szeretted őt. Szereted-e még?

Évike egészen elkábult. Mikor Azya először megvallá neki vonzalmát, még csaknem gyermek volt, aztán sok esztendeig nem látta őt és nem gondolt reá. Csak az emlékezet maradt meg egy hővérű fiúra, aki félig bátyjának játszótársa, félig szolgálta. De most, hogy ismét látta őt, egy hős ifjú állt előtte, egy szép, merész tiszt és híres portyázó, és azonkívül egy idegen, de fejedelmi nemzetség fia. Így az ő emlékezetében is egész másként élt a fiatal Azya és látása elkábítá őt, de egyúttal el is bűvölte és megittasította. Az emlékek fölébredtek szendergésükből. Szíve nem volt képes a hős ifjút egy pillanat alatt szeretni, de egy pillanat alatt érezte az édes képességet, szeretni.

Boriska nem kaphatván tőle feleletet, Zsófiával együtt a mellékszobába vitte és újra faggatni kezdé őt:

— Évike! beszélj gyorsan, iszonyú gyorsan! Szereted-e őt?

Évának lángpirosság borítá el arcát. A fekete hajú és fekete szemű leánynak forró vére volt, és a szerelem minden emlegetésénél arcába csaptak hullámai.

— Évike! — sürgeté őt Boriska újra — szereted-e őt?

— Nem tudom — felelé Novoviejszka kisasszony pillanatnyi habozás után.

— De nem mondasz nem-et? Ohó! akkor már tudom! No, ne ellenkezzél! Én mondtam meg először Mihálynak, hogy szeretem őt, és nem volt baj! és jó volt! Ti is bizonynyal nagyon szerettétek egymást az előtt! Ha! most értem! Az utánad való vágyakodás miatt oly komor mindig, mint a farkas. Csaknem tönkre ment! Mi volt köztetek, beszéld el!

— A lugasban azt mondta, hogy szeret — suttogá Novoviejszka kisasszony.

— A lugasban!... ejnye!... és aztán?

— Aztán megölelt és megcsókolt — folytató a kisasszony halkabban.

— Ó ez a Mellechovics! És te?

— Félttem kiáltani.

— Féltél kiáltani! Zsófia! hallod-e?... Mikor került napfényre szerelmetek?

— Apám odajött és a fejszével reá ütött, aztán megvert engem, és őt megkorbácsoltatta, úgy hogy két hétig betegen feküdt!

Itt Novoviejszki] kisasszony sírva fakadt, részint fájalmában, részint zavarában. Láttára csakhamar könnyek gyűltek szemébe az érzelmes Boszki Zsófiának is, mire Boriska vígasztalta Évát:

— Minden jól fog végződni, csak bízd reám! És Mihálynak is dologhoz kell látnia, és Zaglyoba úrnak is. Majd beszélek vele, ne félj! Zaglyoba úr eszének mi sem állhat ellent, még nem ismered őt! Ne sírj, Évike, itt a vacsora ideje...

Mellechovics nem jelent meg a vacsoránál. Szobájában ült és a tűznél melegedett pálinka és méhsör mellett, melyet egy kisebb bádóg pohárba töltött és kétszersültet evett hozzá. Bogus úr még késő éjjel hozzá ment, hogy vele ujdonságokról csevegjen.

A tatár azonnal helyet mutatott neki a juhbőrrel bevont padon, forró itallal teli poharat tett eléje és kérde:

— Novoviejszki úr még mindig szolgájává akar tenni?

— Arról szó sincs többé — viszonzá a novogrodi tálnokmester. — Még inkább volna Nienasyniec úrnak joga hozzád, de ő se gondol reá, mivel nőtestvére már jó régen meghalt, vagy nem akarja sorsának megváltoztatását. Novoviejszki úr nem tudta, ki voltál, mikor a leányával való bizalmaskodásokért megbüntettet. És most mintegy kábultan jár-ke, mert bár atyád sok rosszat tett országunknak, mégis híres bajnok volt, és a születés csak születés. Istenemre! senki nem görbíti meg a hajad szálát se, amíg ennek a hazának híven szolgálsz, annál is inkább, mivel mindenütt barátaid vannak.

— Miért ne szolgálnék neki híven? — viszonzá Azya. — Apám ellenségtek volt, de ő pogány vala, én pedig Krisztusban hiszek.

— Éppen ez az! ez az! Te nem mehetsz többé vissza a Krimbe, mert föl kellene adnod a hitedet, mivel pedig azzal föl- adnád lelked üdvösségét is, ezért semmi földi boldogság, semmi méltóság nem kárpótolhatna. Tulajdonképp hálával tartozol úgy Nienasyniec úrnak, mint Novoviejszki úrnak, mivel az egyik föl- vett a pogányok közül, a másik pedig fölnevelt az igaz hitben.

Erre Azya mondá:

— Tudom, hogy hálával tartozom nekik, és igyekezni fogok azt visszafizetni. Igaza van kegyelmednek, ha azt mondja, hogy itt sok jótévőre találtam!

— Te úgy mondd ezt, mintha keserűen és gonoszul értenéd, pedig számláld föl magad őket.

— Első sorban a hetman úr és kegyelmed; ezt halálomig fogom ismételni. Kicsoda még, azt nem tudom...

— Hát az itteni parancsnok? Azt hiszed, hogy ő kiszolgál- tatna valakinek a kezébe, ha nem volnál is Tuchay fia? És ő! Volyodyjovszkiné asszony! Hiszen hallottam, amit a vacsoránál rólad mondott... Bah! és még előbb, mintsem Novoviejszki föl- ismert, azonnal pártodra kelt! Volyodyjovszki úr megtesz mindent az ő kedvéért, és egy nőtestvér nem szeretheti jobban fitestvérét, mint ő szeret téged. Az egész vacsora alatt folytonosan a te neved volt szájában...

A fiatal tatár hirtelen lesüté fejét és a forró itallal teli pohárba fújt; eközben arca, mivel kékes ajkait fölfújta, olyan tatáros kifejezést öltött, hogy maga Bogus úr azt mondá:

— Istenemre, annyira hasonlítasz ebben a pillanatban az öreg Tuchay-bejhez, hogy minden képzeletet felülmúl. Hiszen én nagyon jól ismertem őt, és gyakran láttam a kán udvarában és a táborban; legalább húszszor voltam székhelyén.

— Isten áldja az igazakat és a pestis érje az árulókat! — felelé Azya. — Éljen a hetman!

Bogus úr ivott és mondá:

— Éljen sokáig! Mi ugyan csak kis csapat vagyunk, akik mellette állunk, de igazi katonák. Adja Isten, hogy azokkal a naplopókkal, akik csak tanácsolni és fecsegni tudnak és a hetman urat a király elleni árulással vádolják, még szembe szálljunk. A gazok! Éjjel-nappal szemben vagyunk az ellenséggel, és ők a teli húsos fazekak mellett ülnek és kanalaikkal muzsikálnak! Ime, ez az egész munkájuk! A hetman úr követeket küld követek után, segítséget kér Kamieniec részére, mint Kasszandra megjövendöli Iliumnak és Priamosz nemzetségének pusztulását, és azok nem törődnek vele, és azt keresik és kutatják, ki tett valamit a király ellen?

— Miről beszél kegyelmed?

— Eh, semmiről! Comparatiót csináltam Kamieniecünk és Trója közt, de te nyilván soha se hallottál Trójáról. Ha nyugodtabb lesz minden, a hetman úr megszerzi neked a polgárjogot, az életemet teszem reá! Jönnek idők, amelyekben nem hiányzik az alkalom, és ha akarod, dicsőséget szerezhetsz magadnak.

— Vagy dicsőséggel borítom magamat, vagy a föld borít be engem. Hallani fog kegyelmed felőlem, oly igaz, mint Isten van az égben!

— És azok ott? Mit csinál Krycsynszki? visszatér-e? nem tér vissza? Mit csinálnak most?

— Táborokban vannak: némelyek az urzyjszki pusztában, mások másutt. Nehezen értesíthetik egymást, mivel igen nagy távolságok vannak közöttük. Parancsot kaptak, hogy tavasszal mindnyájan Drinápolyba induljanak és annyi élelmi szert vigyenek magukkal, amennyit csak lehet.

— Az Istenért! ez fontos, ha Drinápolyban nagy hadsereg

gyűlik össze, mert a háború velünk bizonyos. Erről a hetman urat azonnal értesíteni kell. Ő is azt hiszi, hogy a háború küszöbön van, de ez csalhatatlan jel volna.

— Halim mondta nekem, hogy azt beszélik, maga a szultán is Drinápolyba akar menni.

— Az Úr szent nevére! És itt nálunk alig van egy kis csapat. Minden reményünk a kamienieci sziklában van. Krycsynszki talán új föltételeket szab?

— Több panaszt írnak, mint föltételeket szabnak; általános amnesztiát, a nemesség jogainak és kiváltságainak gyakorlását, mint a régi időben volt, a csapatvezetők rangjának meghagyását — ez az, amit akarnak. De mivel a szultán már többet ígért nekik, vonakodnak.

— Mit mondasz! Hogyan ígérhet a szultán nekik többet, mint a köztársaság? Törökországban absolutum dominium van, és minden jog egyedül és kizárólag a szultán tetszésétől függ. Ha az, aki most él és uralkodik, megtart is minden ígéretet, utódja lábbal tapodja azokat, ha akarja. Nálunk azonban a kiváltság szentesítve van, és aki a nemességhez tartozik, attól maga a király se vehet el semmit.

— Ők azt mondják, hogy nemesek voltak, és mégis úgy bántak velök, mint a dragonyosokkal, és a sztarosztok elég gyakran oly szolgálatbeli kötelezéseket róttak reájuk, melyektől nemcsak a nemesség szabad, hanem még a szabadosok is.

— Ha a hetman megígéri nekik...

— Senki se kételkedik közülök a hetman nagylelkűségén, és titokban mindnyájan szeretik őt szívökből, de így gondolkoznak: a nemesség magát a hetmant is árulóvá tette; a királyi udvarban gyűlölik őt; a conföderáció bírósággal fenyegeti, hogyan eszközölhetne ki tehát valamit?

Bogus úr a fejét vakarta.

— Mi lesz hát?

— Ők maguk se tudják, mit csináljanak?

— És a szultánnál maradnak?

— Nem.

— Bah! ki parancsolja meg nekik, hogy a köztársasághoz visszatérjenek?

— Én!

— Hogyan?

— Tuchay-bej fia vagyok!

— Azyám! — folytatá Bogus úr egy idő mulva — nem tagadom, hogy azok tisztelhetik származásodat és dicsőségedet, habár ők a mi tatárjaink és Tuchay-bej ellenségünk volt. Az ilyen dolgokat értem, mivel nálunk is van nemesség, mely bizonyos büszkeséggel beszél el, hogy Chmielnicki nemes volt és nem a kozákoktól, hanem a mi nemzetünkől származott, a mazuroktól... Nos! pedig ő bizonyosan gazember volt, akinél a pokolban sincs nagyobb, de mivel híres harcos volt, örömezt elismerik őt. Ilyen az emberi természet! De hogy a te származásod Tuchaytól jogot adna neked arra, hogy az összes tatároknak parancsolj, annak nem látom elegendő okát.

Azya egy darabig hallgatott, aztán könyökét combjára támasztá és mondá:

— Akkor megmondom, tálnokmester úr, miért engedelmeskedik nekem Krycsynszki és miért engedelmeskednek a többiek. Nem csupán azért, hogy ők egyszerű, boldog tatárok, és én fejedelem, hanem mivel okosság és erő lakozik bennem... Nem! ezt nem tudja kegyelmed, de a hetman úr se tudja...

— Milyen okosság, milyen erő?

— Azt nem mondhatom meg — felelé Azya ruténül. — Miért vagyok én kész olyan dolgokra, amelyekre senki más nem merészkednék? Miért készíték olyan terveket, aminőket senki más nem készítené?

— Mit mondasz? Miféle terveket?

— Ha a hetman úr nem korlátozná akaratomat és egyúttal följososítana, nem csupán a csapatvezéreket vezetném vissza, hanem a horda felét is a hetman szolgálatába állítanám. Kevés pusztá föld van-e az Ukrainában és a Vad Mezőkön? Ha a hetman kihirdetné, hogy minden tatár, aki a köztársaságba jön, nemessé lesz, és hogy vallásában nem háborgatják, hogy saját zászlaja alatt kell szolgálnia, hogy mindnyájának saját hetmanja lesz, mint a kozákoknak van, a fejemet teszem reá, hogy az egész Ukraina a legrövidebb idő alatt nyüzsögni fog tőlök. Jönnek a lipekek és a cseremiszek, jönnek a Dobrudzsából és Bialyogrodból, jönnek a Krimből, ide jönnek

nyájaikkal, és ide hozzák nőiket és gyermekeiket. Ne csóválja a fejét kegyelmed: eljönnek! amint a korábbi időkben eljöttek és századokig híven szolgáltak a köztársaságnak. A Krimben és mindenütt a kán és a mirzák nyomják őket, itt pedig nemesekké lennének, és kardot viselnének és saját hetmanjuk alatt indulnának a harcmezőre. Esküszöm kegyelmednek, hogy eljönnek, mivel ott éhen halnak. És ha a törzsek közt ismeretes lesz, hogy én a hetman úr nevében hívom őket, hogy Tuchay-bej fia hívja őket, ezrek jönnek ide.

Bogus úr a fejéhez kapott:

— Az Isten csodáira, Azya! mint támadnak ilyen gondolataid? Mi lenne ebből?!

— Az Ukrainában a tatárok népe lenne, mint most kozákok népe van. A kozákoknak kiváltságokat és hetmant adtak, miért ne adnák meg nekünk is? Azt mondja kegyelmed, mi lenne ebből? Második Chmielnicki nem lenne, mivel lábunkat a kozákok nyakára tennők, parasztlázadások se lennének, mészárlások és pusztítások se, Dorosenko se lenne itt, mivel ha föl merne lázadni, én lennék az első, aki a hetman lábához vinném, hogy őt megkorbácsolja. És ha a törökök összes hatalma kegyelmetek ellen vonulna, megtámadnánk a szultánt; ha a kán kegyelmetekre bocsátaná csapatait, megvernénk a kánt. Nem így tettek-e a lipekek és a csere-miszek a régebbi időkben, habár a Mahomet vallását követték? Miért cselekednénk mi másként, mi, a köztársaság tatárjai! mi, nemesség!... És most fontolja meg: az Ukrainában béke lesz, a kozákok le lesznek igazva, a törökök ellen védve lesznek, és néhány tízezer emberökkel több lesz; íme, ez az én tervem, ez az, amin fejemet töröm, ez az, amiért Krycsynszki, Adurovics, Moravszki, Tvorkovszki nekem engedelmességek, ez az, amiért hívásomra a fél Krim ezeket a pusztákat el fogja lepni.

Bogus úr annyira elbámult és annyira megdöbbsenték Azya szavai, hogy úgy tetszett neki, mintha a szoba falai hirtelen szétnyílnának és hirtelen új földek tárulnának föl szeme előtt. Sokáig egy szót se birt szólani, és csak a fiatal tatárra bámult, aki nagy léptekkel föl és alá járkált a szobában, és végre így szólt:

— Nélkülem ez nem történhetné meg, mivel Tuchay-bej fia vagyok, s a Dnieprtől a Dunáig nincs ennél dicsőségesebb név a tatárok között.

Aztán egy idő múlva hozzá tette:

— Mit nekem Krycsynszki, Tworkovszki és a többiek! Nem azokkal törődöm, nem néhány ezer lipekkal és cseremiszzsel, hanem az egész köztársasággal. Mondják, tavaszra nagy háború van küszöbön a szultán egész hatalmával, de engedjenek engem közeledni, és olyan tüzet gyujtok a tatárok között, hogy maga a szultán is megégeti a kezét.

— Az Istenért! ki vagy te, Azya?! — kiáltá Bogus úr.

És az hátra veté fejét:

— A jövődő tatár hetman!

A tűz fénye ebben a pillanatban Azyára esett, és megvilágítja iszonyú, de egyúttal szép arcát. És Bogus úrnak úgy tetszett, mintha egy más ember állna előtte, olyan nagyság, olyan büszkeség vette körül a fiatal tatár alakját. És Bogus úr érezte azt is, hogy Azya igazat beszél. Ha a hetman ilyen fölhívást bocsátana ki, kétségtelenül az összes lipekek és cseremiszek visszatérnének, és a vad tatárok közül sokat magukkal hoznának. Az öreg nemes a Krimet igen jól ismerte, amelyben mint rabszolga kétszer, s aztán, midőn a hetman kiváltotta, mint követ volt; ismerte a bakcsiszaraji udvart, ismerte a hordákat, melyek a Dontól a Dobrudzsáig tanyáztak; tudta, hogy télen számos törzs éhen halt; tudta, hogy a mirzáknak a káni despotizmus és a baszkok kapzsisága elviselhetlenné lett, hogy a Krimben magában gyakran lázadások vannak, azért rögtön megértette, hogy e termékeny föld és a kiváltságok kétségtelenül mindazokat oda vonzanák, akiknek a régi lakóhelyeken rossz dolguk volt, akiknek szűk, vagy bizonytalan lett a hely.

Azt is belátta, hogy a hívásnak annál gyorsabban engednének, ha az Tuchay-bej fia volt, aki őket hívta. Egyedül ő vihette azt végbe, más senki. A törzseket ő bírhatta atyjának hírnevével lázadásra, a Krim egyik felét a másik ellen ő szólíthatta fegyverre, ő rázhatta föl a bialyogrodi vad hordákat és ő rendíthette meg a kánnak, sőt magának a szultánnak egész hatalmát!

Ha a hetman az alkalmat figyelmére akarta méltatni, Tuchay-bej fiát olyan férfinak tekinthette, akit a Gondviselés küldött neki.

Bogus úr tehát más szemmel kezdé Azyát nézni és mindig jobban bámult, hogy miképp támadhattak ilyen gondolatok fejé-

ben? És a verejték gyöngyökben pergett le a lovag homlokán, oly iszonyúaknak tetszettek ezek a tervek. De azért még mindig kétségek maradtak lelkében s azért egy idő múlva így szólt:

— És tudod-e, hogy ilyen dolgok miatt háborúra kellene a dolognak kerülnie Törökországgal?

— A háború úgy is meglesz! Miért van megparancsolva a hordáknak, hogy Drinápolyba vonuljanak? Csak akkor nincs háború, ha a szultán birodalmában egyenetlenségek támadnak; de ha arra kerül a dolog, hogy táborba szálljanak, a horda fele a mi részünkön lesz.

— Ennek a huncutnak mindenre van érve! — gondolá Bogus úr. — A fejem szédül! — mondá egy idő múlva. — Látod, Azya, ez minden esetre nem könnyű dolog. Mit szólna a király, a kancellár, a rendek? az egész nemesség, mely a hetman úrnak legnagyobb részben rosszakarója?

— Nekem csak a hetman engedélye kell írásban; és ha egyszer itt ülünk, szorítsanak ki bennünket! Ki szorít ki bennünket és hogyan? Szívesen kizavarnátok a zaporogokat a Szicsból, de nem birjátok.

— A hetman úr félni fog a felelősségtől.

— A hetman úr mögött a horda tízezer kardja fog állani, azon a seregen kívül, melynek most parancsol.

— És a kozákok? Ó, a kozákokról megfelelkezel? Azok rögtön tiltakozni fognak.

— Éppen azért vagyunk itt szükségesek, hogy a kard a kozákok feje fölött függjön. Mi ad erőt Dorosznak? A tatárok! Ha a tatárok kezében vannak, Dorosznak térdet kell hajtania a hetman előtt.

E szavaknál Azya kinyujtá kezét és ujjait szétterpesztette, mint saskörmöket, aztán szablyájának markolatához kapott:

— Ime, így mutatjuk meg a kozákok jogait! Parasztokká kell lenniök és mi uralkodunk az Ukrainában. Hallja, Bogus úr, kegyelmed azt hiszi, hogy kis ember vagyok, pedig nem vagyok oly kicsiny, mint Novoviejszki úr, az itteni parancsnok, a tisztek és kegyelmed, Bogus úr, hiszik! Ime, éjjel-nappal gondolkoztam ezen, úgy, hogy lefogytam, hogy orcám beesett — lássa kegyelmed! — és megfeketedett. De amit kieszeltem, azt okosan eszeltem ki és azért mondtam kegyelmednek, hogy okosság és erő lakozik bennem. Kegyelmed maga is látja, hogy nagy dolgokról van szó; utazzék a

hetman úrhoz, gyorsan! adja elő neki, hogy adja írásban és én nem törődöm a rendekkel. A hetmannak nagy lelke van, a hetman tudni fogja, hogy ez erő és okosság! Mondja meg a hetmannak, hogy Tuchay-bej fia vagyok, hogy egyedül én vihetem ezt végbe; adja neki elő; kérje beleegyezését; de az Istenért! addig, amíg hó van a pusztán, mielőtt a tavasz elérkezik, mivel a tavasszal eljön a háború! Siessen oda rögtön és térjen vissza rögtön, hogy hamarosan tudjam, mit kell tennem.

Bogus úr alig vette észre, hogy Azya parancsoló hangon beszélt, mintha már hetman volna és utasítást adna tisztjének.

— Holnap pihenni akarok — mondá — és holnapután indulok. Adja Isten, hogy a hetmant Javorovóban találjam! Ő gyors az elhatározásban és hamarosan választ kapsz.

— Mit gondol kegyelmed, beleegyeznek-e a hetman úr?

— Talán azt parancsolja, hogy jöjj hozzá, azért most el ne hagyd Raskovot, mivel innét gyorsabban jutsz Javorovóba. Vajjon beleegyeznek-e, nem tudom, de a dolgot éretten fogja meggondolni, mivel fontos okokat hozasz föl. Az élő Istenre, ezt nem vártam volna tőled, de most látom, hogy nem vagy közönséges ember és hogy az Úr Isten nagy dolgokra hívott meg. Nos, Azya, Azya! a lipek zászlóalj helytartója, más semmi és olyan dolgok vannak a fejedben, hogy az embernek meg kell döbbennie. Most már nem csodálkoznám többé, ha a kócsag tollat látnám kalpagod fölött és a lófarkat fölötted... Azt is elhiszem, amit mondasz, hogy ez a gondolat elrabolja éjjeli nyugalmaidat... Mindjárt holnapután indulok, csak kissé pihenni akarok és most megyek, mivel késő van és úgy forog a fejemben, mint a malomkerék. Isten veled, Azya... A halántékomban úgy lüktet, mintha részeg volnék... Isten veled, Azya, Tuchay-bej fia!

Itt Bogus úr megszorítá a tatár sovány kezét és az ajtó felé fordult, de a küszöbön még megállt és mondá:

— Hogy is volt?... Új seregek a köztársaság részére... kard a kozákok feje fölött... Doros megalázva... egyenletlenség a Krimben... a török hatalma meggyöngítve... az orosz föld többé nincs elárasztva... Istenemre!

Így szólván, kiment, Azya pedig egy darabig utána nézett és halkan mondá:

— És számomra a lófark, a kormánypálca és... önkényt vagy erőszakkal — ő! Különben jaj nektek!

Aztán megitta pálinkájának maradékát és a bőrökkel bevont ágyra vetette magát, mely a szoba sarkában állott. A tűz a kandallóban kialudt, de az ablakokon besütöttek a hold fényes sugarai, mely a tiszta téli égen magasan állt. Azya egy darabig nyugodtan feküdt, de nem birt elaludni. Végre fölemelkedett, az ablakhoz lépett és a holdat nézte, mely mint magányos sajka siklott tova az ég mérhetetlen magányában.

A fiatal tatár sokáig kinézett, végre öklét mellén keresztbe szorította, mindkét hüvelykjét fölfelé emelte és szájából, mely alig egy órával előbb Krisztust vallotta meg, félig énekelve, félig beszélgetve mélabús hangon hallatszott:

— Lacha i Lallach, Lacha i Lallach — Mahomet Rosszúllach!...

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

KILENCEDIK FEJEZET.

BORISKA másnap reggel tanácsot tartott férjével és Zaglyoba úrral, hogy miképp lehetne a két szívet, mely szerette egymást és szenvedett, egymással egyesíteni. Mind a ketten nevettek buzgalmat és nem szüntek meg vele ingerkedni, de végre, amint szokásuk volt, engedtek neki, mint az elkényeztetett gyermeknek és megígérték, hogy segítségére lesznek.

— A legjobb lesz — mondá Zaglyoba — ha rábeszéljük az öreg Novoviejszkit, hogy a leányt ne vigye Raskovba, mivel a hideg közeledik és az utak nem egészen biztosak; akkor a fiatalok itt látják egymást és teljesen egymásba szeretnek.

— Ez pompás gondolat! — kiáltá Boriska.

— Pompás vagy nem pompás — viszonzá Zaglyoba — de aztán ne vedd le róluk a szemedet. Te asszony vagy s így azt gondolom, hogy végre mégis összeboronálod őket, mivel az asszonyok mindent kivisznek; csak arra vigyázz, hogy az ördög bele ne elegyedjék a dologba. Szégyelnéd magadat, hogy segítettél neki.

Boriska rásziszszent Zaglyoba úrra, mint a macska s aztán mondá:

— Kegyelmed azzal dicsekszik, hogy fiatal korában török volt és azt gondolja, mindenkinek töröknek kell lennie. Azya nem olyan!

— Nem török, hanem tatár. Szép baba! Ő a tatár érzelmekért akar kezeskedni!

— Mind a ketten a sírásra gondolnak roppant fájdalmukban... Pedig Éva a legderekabb leány!

— De olyan arca van, mintha az volna írva a homlokára: «addsza szádat!» Hm! csóka biz az! Tegnap jól megfigyeltem őt,

ha az asztalnál egy csinos fickóval átellenben ült, olyan melege lett, hogy a tányért majd ide, majd oda lökte. Csupa csóka, mondom!

— Kegyelmed azt akarja, hogy elmenjek?

— Nem mégy el, ha házasságról van szó. Ismerünk téged, nem mégy el! Vagy korán van még neked az embereket házásítani, mivel az tisztesebb matrónák dolga. Boszkiné azt mondta nekem tegnap, mikor a nadrágocskában látott téged, amint a csatából visszajöttél, hogy azt hitte, Volyodyjovszkiné asszony fiacskáját látja, amint a sövéynél katonásdit játszik. Te nem szereted a méltóságot, de a méltóság se szeret téged és ez mindjárt meglátszik apró termeteden. Isten ugyse, csupa diák! Mennyire megváltoztak mostanában az asszonyok. Az én koromban, ha ilyen fehércseléd leült a padra, úgy nyikorgott a pad, mintha valaki a kutya farkára lépett volna és te egy macskán is lovagolhatnál anélkül, hogy a bestiának nagy fáradságot okoznál... Azt is mondják, hogy azok az asszonyok, akik másokat házásítani kezdenek, nem kapnak utódokat.

— Valóban azt mondják? — kérde a kis lovag nyugtalankodva.

De Zaglyoba úr nevetett és Boriska férjének arcához tette rózsás arcát és félhangosan mondá:

— Úgy-e, Mihályka! Alkalmas időben elmegyünk Csensztochovába az Istennek szent anyjához!

— Valóban, ez a legjobb szer — mondá Zaglyoba.

Megölelték egymást s aztán Boriska így szólt:

— És most beszéljünk Azyáról és Éváról, hogy mint segítsünk rajtuk. Nekünk jó dolgunk van, legyen tehát jó az övék is!

— Ha Novoviejszki elmegy, jobb soruk lesz — mondá a kis lovag — mivel az ő jelenlétében nem láthatták egymást, kivált mivel Azya gyűlöli az öreget. De ha az öreg neki adja Évikét, talán elfelejtik azt, ami volt és megszeretik egymást, mint az após a vejét. Azt hiszem, nem az a fődolog, hogy a fiatalokat egymáshoz hozzuk, mivel anélkül is szeretik egymást, hanem hogy az öreget kibékítsük.

— Ő faragatlan ember! — mondá Volyodyjovszkiné asszony.

Erre Zaglyoba így szólt:

— Boriska! képzeld el, hogy neked leányod van és azt egy tatárhoz kellene adnod?

— Azya fejedelem! — felelé Boriska.

— Nem tagadom, hogy Tuchay-bej előkelő származású, de Haszling is nemes volt és Drohojovszki Krisztina még se ment volna hozzá, ha nálunk nem bir polgárjoggal.

— Tehát eszközöljék ki Azyának a polgárjogot!

— Könnyű azt mondani! Ha valaki föl akarná őt venni címerébe, azt az országgyűlésnek helyben kellene hagynia, ahhoz pedig idő és protekció kell.

— Azt nem szeretem hallani, hogy időre van szükség, mivel protekció csak akadna. A hetman úr bizonyosan nem tagadná meg, mivel ő szereti a bajnokokat. Mihály! írd a hetman úrnak! Akarsz-e tintát, tollat, papirost? Írd gyorsan! Ime, én hozok neked mindent és gyertyát és pecsétnyomót és te leülsz és haladéktalanul írsz!

Volyodyjovszki nevetett.

— Mindenható Isten! — mondá — nyugodt, értelmes asszonyt kértem tőled és egy szeleburdit adtál nekem!

— Beszélj csak így, beszélj, akkor meghalok!

— Az eszed tokja! — kiáltá élénken a kis lovag. — Az eszed tokja! pfuj! pfuj! ki ne híreszteld!

Aztán Zaglyoba úrhoz fordult:

— Kegyelmed nem tud valami mondást?

— Tudok és már mondtam is! — felelé Zaglyoba.

— Írd! — kiáltá Boriska — mert kibújok a bőrből!

— Hiszen írok húsz levelet is, ha kívánod, habár nem tudom, mit használ, mikor itt maga a hetman sem eszközölhet ki semmit és a protekciójával csak akkor léphet elő, ha ideje van. Boriskám, Novoviejszki kisasszony közölte veled titkát, helyes! De Azyával nem beszéltél még egy szót sem és még nem is tudod, vajjon viszontszereti-e a Novoviejszkát?

— De! nem szereti viszont! hogyne szeretné őt, mikor a lugasban megcsókolta! Aha!

— Aranyos lélek! — mondá Zaglyoba nevetve.

— Olyan, mint egy újszülött gyerek, csak hogy a nyelve gyorsabb. Kedvesem, ha nekünk, nekem és Mihálynak mindazokat el kellene vennünk, akiket egyszer megcsókolunk, azonnal mohamedánokká kellene lennünk és nekem padisahnak, neki pedig krimi kánnak kellene lennie, ugy-e Mihály! ugy-e?

— Mihályra egyszer gyanakodtam, mielőtt az övé voltam! —
mondá Boriska.

És kis ujjával szeme előtt ide-oda kapkodott és ingerkedve
mondá:

— Pödörd csak a bajszodat, pödörd! Nem tagadhatod! Tudom,
tudom! És te is tudod!... Ketlingnél!...

A kis lovag csakugyan bajuszát pödörte, hogy zavarát elpalástolja,
de végre, hogy a beszélgetésnek más fordulatot adjon, így szólt:

— Tehát nem tudod, vajjon Azya szereti-e a Novoviejszkát?

— Várjatok, majd négy szem közt beszélek vele. De szerel-
mes! szerelmesnek kell lennie! különben ki nem állom őt!

— Bizonyára, még kész rábeszélni őt! — mondá Zaglyoba.

— És rá is beszélem, még ha minden nap be kell is vele
zárkóznom!

— Először puhatold ki — mondá a kis lovag.

— Talán nem vallja be mindjárt, mivel csodabogár. De nem
baj! Lassankint bizalmas lesz, majd közelebből megismered őt,
tisztán látsz és csak aztán tudod meg, minek kell történnie.

Itt a kis lovag Zaglyoba úrhoz fordult:

— Felületesnek látszik, pedig éles eszű!

— A kecskék mindig éles eszűek! — felelé Zaglyoba úr.

A további beszélgetést Bogus úr szakította meg, aki mint a
bomba, a szobába rohant, megcsókolta Boriska kezét és kiáltá:

— A mennykő üssön ebbe az Azyába! Az egész éjjel nem
húnyhattam be a szememet!

— Mit csinált Azya kegyelmednek? — kérdé Boriska.

— Tudják kegyelmedek, mit csináltunk tegnap?

És Bogus úr kerekre nyitá szemét és a jelenlevőkön jártatta.

— Mit?

— Történetet! Isten úgy segéljen, nem hazudom, történetet!

— Miféle történetet?

— A köztársaság történetét. Ő egyszerűen nagy ember. Maga
Szobieszki úr is csodálkozik, ha Azya gondolatait közlöm vele.
Nagy ember, mondom és csak azt sajnálom, hogy nem mondhatok
többet, mivel meg vagyok győződve, hogy ti is úgy álmélkodnátok,
mint én álmélkodtam. Csak annyit mondok, ha sikerül az, amit
tenni szándékozik, Isten tudja, mire fogja vinni!

— Például? — mondá Zaglyoba. — Hetman lesz?

Bogus úr csípőjére tette a kezét:

— Úgy van! hetman lesz! Sajnálom, hogy nem mondhatok többet... hetman lesz, punktum!

— Talán a kutyáknál? Vagy a gulyák után fog szaladni? A csordáknak is van hetmanjuk! Pfuj! mit fecseg kegyelmed, tálnokmester úr! Miért? Ő Tuchay-bej fia, jó! de ha ő hetman lesz, mi legyek én, mi legyen Mihály, mi legyen kegyelmed? Talán a három király karácsony után, ha Gáspár, Menyhért és Boldizsár lemondanak. Engem legalább regimentáriusnak választott a nemeség, amely méltóságról Pál úr¹ javára lemondtam, de a kegyelmed jövődöléseiből, Istenemre, egy árva szócskát sem értek!

— És én azt mondom, Azya nagy ember!

— Mondtam! — jegyzé meg Boriska, miközben az ajtóhoz fordult, melyen a határórség többi vendégei belépni kezdtek.

Először Boszkiné jött a kékszemű Zsófiával és Novoviejszki úr Évikével, ki az álmatlanul töltött éjszaka után még bájosabb volt, mint rendesen. Rosszul aludt, mivel különös álmok nyugtalanították őt: álmában Azyát látta, csak szebb és tolakodóbb volt, mint az előtt. Évának arca kipirult az álomra való gondolatnál, mivel úgy tetszett neki, mintha mindenki kiolvasná azt szeméből.

De senki nem vette észre, mivel mindnyájan a parancsnokné asszonyinak kívántak: «jó reggelt!» Aztán Bogus úr újra beszélni kezdett Azya nagyságáról és kiváló küldetéséről és Boriska örült, hogy Évának és Novoviejszki úrnak is hallaniok kellett. Az öreg nemes a tatárral való első találkozás pillanata óta kitombolta magát és sokkal nyugodtabb volt. Többé nem követelte őt vissza, mint jobbágyát. Az igazat megvallva, az a fölfedezés, hogy Azya tatár fejedelem és Tuchay-bej fia, reá is mély benyomást gyakorolt. Csodálkozva hallotta rendkívüli bátorságát, valamint azt, hogy maga a hetman oly kiváló megbízást adott neki, minő az összes lipekeknek és cseremiszeknek a köztársaság régi szolgálatába való bevonása volt. Néha úgy is tetszett Novoviejszki úrnak, mintha másról volna szó, oly rendkívüli emberré vált Azya az ő szemében.

És Bogus úr egyre azt ismételte roppant titokzatos arccal:

¹ Szapieha Pál, vilnai vojvoda és litvániai hetman értendő. Ford.

— Ez még mind semmi azzal szemben, ami a jövőben vár reá, de arról nem szabad beszélnem!

Mikor a többiek kételkedőleg fejüket csóválták, fölkiáltott:

— A két legnagyobb ember a köztársaságban: Szobieszki úr és Tuchay-bej fia!

— Istenemre! — mondá végre Novoviejszki úr türelmetlenségében — akár fejedelem, akár nem fejedelem, mi lehet a mi köztársaságunkban, mikor nem nemes; hiszen eddigelé még polgárjoga sincs?

— A hetman úr tízszer is kieszközli neki! — kiáltá Boriska.

Éva kisasszony behunyta szemmel és dobogó szívvel hallgatta ezeket a dícsérő beszédeket. Ki tudja, vajjon oly forrón dobogott volna-e a szegény, ismeretlen Azyáért, mint a lovag Azyáért, a jövő nagy emberéért? De ez a fény elkábítá őt és a csókokra és az utolsó éj álmaira való emlékezés a kék mámorával járta át szűzi testét.

— Oly nagy, oly kitűnő! — gondolta Éva. — Csoda-e tehát, hogy úgy izzik, mint a tűz!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

